गोदावरी नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

अतरीया, कैलाली

प्रथम आवधिक बिकास योजना

आ.व. २०८०/०८१–२०८४/०८५

असार २०८०

गोदावरी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
अतरिया, कैलाली

प्रथम आवधिक बिकास योजना

आ.व. २०८०/०८१–२०८४/०८५

पेश गर्नुपर्ने

गोदारी नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

अतरिया, कैलाली

पेश गर्ने

इएफआई नेपाल प्रा. लि.

भीमदत्त न. पा. ४ महेन्द्रनगर

कैलाली जिल्लाको नक्सा

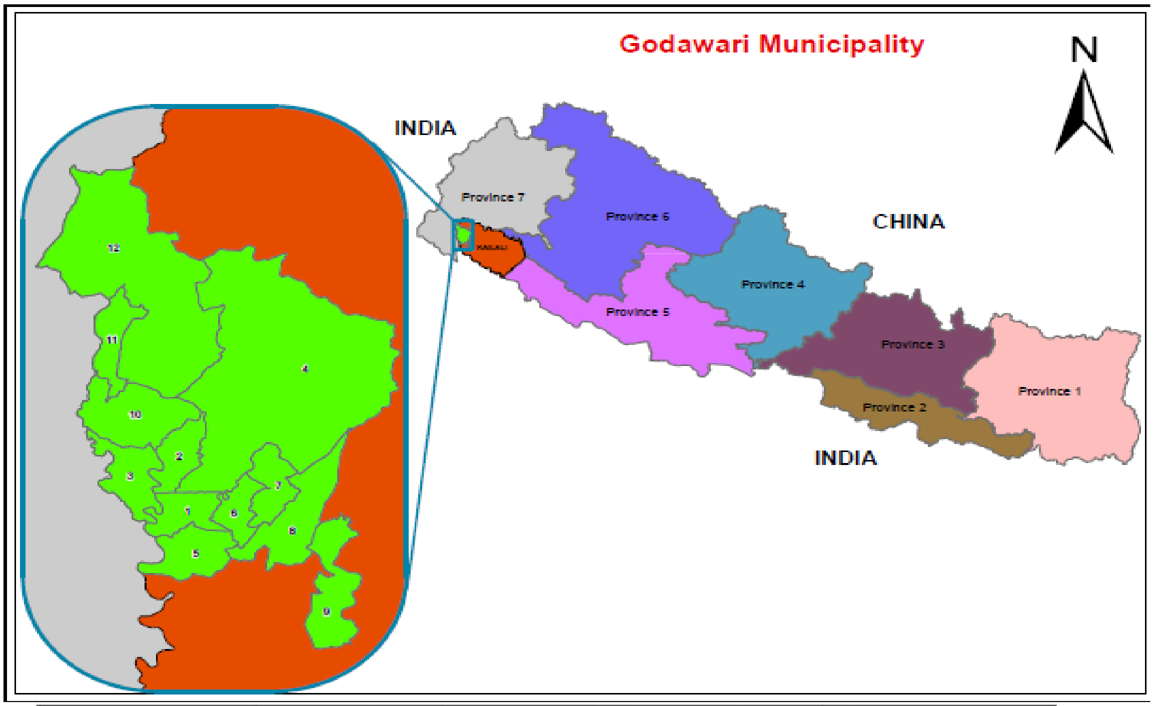

गोदावरी नगरपालिकाको नक्सा

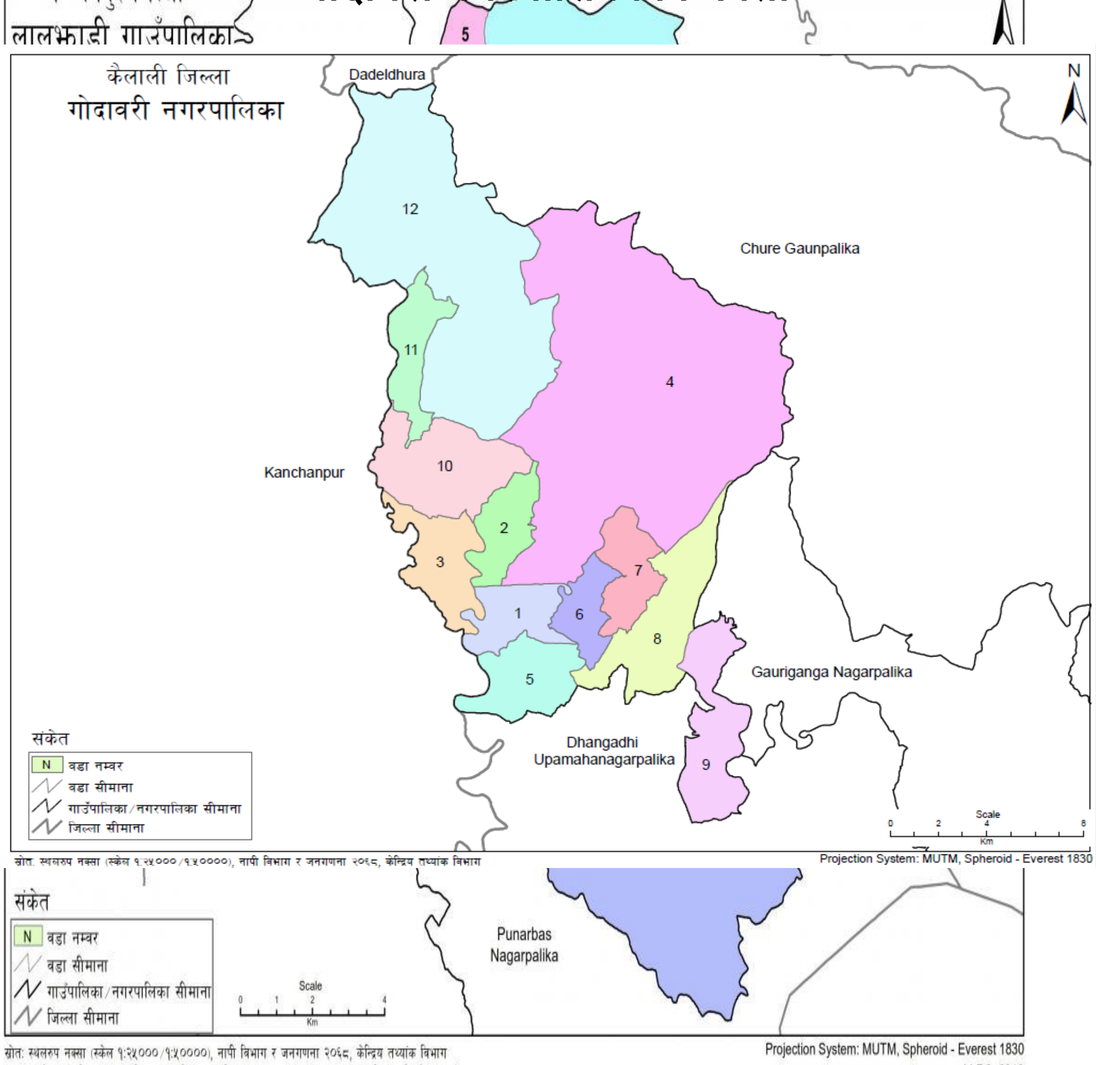

मन्तव्य

यस गोदावरी नगरपालिकाको पांच बर्षे प्रथम आवधिक विकास योजना २०८० प्रकासित हुन लागेकोमा मलाई धेरै खुशि लागेको छ । स्थानीय सरकार सचालन ऐन २०७४ ले नगरपालिकाले स्थानीयस्तरको विकासका लागि आफनो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा आवधिक, बार्षिक, रणनीतिक क्षेत्रगत, मध्यकालिन तथा दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागु गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ, । यस प्रकारका योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसिमा र प्रकृयासंग अनुकूल हुने गरि तर्जुमा गर्नुपर्ने ब्यबस्था ऐनमा गरिएको छ ।

विकास जहिले पनि जनता सामाज र रास्ट्रको हितमा हुनु पर्दछ। देशले अवलम्बन गर्ने योजनाबद्ध बिकासलाई आत्मसात गर्दै स्थानिय सरकारले पनि आफ्नो नगरको सन्तुलित र दिगो विकास गर्नका लागि आवधिक योजना तयार गर्न अति आवश्यक भएकोले यस नगरपालिकाले पनि तयार पारेको आवधिक योजनाले यस नगरपालिकाको समग्र विकासमा कोशे ढुङ्गा सावित हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु। जहिले पनि स्रोत सिमित हुन्छ तर जनताका आवश्यकताहरु अनन्त हुन्छन । यी सिमित स्रोतले अनन्त आवश्यकताहरुलाई सम्बोधन गर्न योजना र कार्यक्रम बिच तालमेल हुन आवश्यक हुन्छ । **"आत्मनिर्भर सुन्द्रर समृद्ध गोदावरी"** को परिकल्पनालाई साकार गर्नका लागि नगरपालिकाले तगार गरेको पांच बर्षे आवधिक बिकास योजनाले महत्वपुर्ण योगदान दिने छ । नगरपालिकाले आवधिक बिकास योजनालाई नै आधार मानेर आगामि आ.व. को निति तथा कार्यक्रमहरु तयार पारि कार्यान्वयन गर्ने छ ।

यो आवधिक विकास योजना तयारी एवम प्रकाशन कार्यमा प्रत्यश्र रुपमा सलग्न कार्यपालिका सम्पूर्ण सदस्यहरु, विषयगत समितिहरु, कर्मचारी साथिहरु, र प्राविधिक सहयोग गर्ने ईएफआई नेपाल प्रा.लि. टिमलाई समेत धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

बिरेन्द्र भट्ट

नगर प्रमुख

शुभकामना

यस गोदावरी नगरपालिकाको दिगो बिकासको लागि आवधिक विकास योजना २०८० प्रकाशित हुनलागेको मा मलाई धेरै खुशी लागेको छ। नेपालको सविधान र प्रचलित कानुन न बमोजिम स्थानीय तहले आफनो अधिकार क्षेत्रका विषयलाई समेटनेगरी स्थानीय तहको आर्थिक सामाजिक विकासको लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसै व्यवस्था अनुसार जनताको सबै भन्दा नजिकको सरकारका रुपमा रहेको स्थानीय सरकारले समृद्धी र सुशासनको जनआकांक्षा पुरा गर्ने प्रयासलाई दिशा निर्देशन गर्न पांच वर्षे आवधिक बिकास योजना तर्जुमा गरिएको हो।

यस आवधिक बिकास योजनामा नगरपालिकाको समष्टिगत आर्थिक सामाजिक बिकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि लक्ष तथा उद्देश्यहरु निर्धारण गरि आगामि पांच वर्षे अवधि भित्र सो हांसिल गर्न निर्देशक सिद्धान्त, रणनिति तथा प्राथमिकताहरु पहिचान एबम् परिभाषित मार्गचित्र प्रस्तुत गरिएको छ। यस आवधिक योजनाले निर्धारित अवधिका लागि आफुले चाहेको बिकास गन्तब्य तर्फ नगरपालिकालाई डोर्याउने अपेक्षा गरिएको छ।

अन्तमा यस नगरपालिकामा यस आवधिक बिकास योजनामा सफल कार्यान्वयन हुने प्रतिबद्धताका साथ यो मार्गदर्शन तयार गर्ने कार्यमा संलग्न कार्यपालिका सदस्यहरु, बिषयगत समितिका पदाधिकारीहरु र सम्पूर्ण कर्मचारी साथिहरुलाई बधाई तथा धन्यबाद दिन चाहान्छु र प्राविधिकरुपमा सहयोग गर्ने बिज्ञ टोली सदस्यहरुलाई समेत धन्यबाद दिन चाहान्छु।

शारदा देबि रोकाया
नगर उपप्रमुख

दुई शब्द

गोदावरी नगरपालिकाको नेतृत्व र विकासको दीर्घकालिन सोंच तथा निर्देशक सिद्धान्त अनुसार सरकारी, गैरसरकारी, सहकारी, समुदायमा आधारित संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई मूलधारमा ल्याई नगरको एकिकृत व्यवस्थित र योजनाबद्ध बिकास प्रक्रिया तथा नतिजालाई मार्गदर्शन गर्नु आवधिक बिकास योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्यका साथ आवधिक बिकास योजना २०८० प्रकासित हुन गईरहेको छ । यसले समग्र नगरपालिकाको विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्ने र अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने, नविन तथा रणनीतिक महत्वका कार्यक्रम र सो को कार्यान्वयनको लागि कार्यनीति तथार गर्न सहयोग गर्ने छ भन्ने बिश्वास लिएको छु ।

गोदावरी नगरपालिकाको विकासको सभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौति र स्रोत परिचालनको विधमान स्थिति विश्लेशण गरी नगरबासीको चाहना अनुसार लक्ष्य, उदेश्य, रणनीति र प्राथमिकता सहित नगर विकासको प्रारुप तयार भएको ले आगामि दिनहरुमा पनि यसैलाई आधार मानि योजनाहरु तयार गरिने र यसको सफल कार्यन्यन भई यस नगरपालिकाको समग्र बिकासका योजना तजुमा गर्नमा मद्दत पुग्ने बिश्वास लिएको छु ।

अन्तमा यस आवधिक बिकास योजना तयार गर्नका लागि महत्वपूर्ण योगदान गर्न सम्पूर्ण वडा अध्यक्षज्यूहरु, कार्य पालिकाका सदस्यज्यूहरु, सबै शाखा प्रमुख लगायत कर्मचारी साथिहरु र यस कार्यमा आवस्यक सहजीकरण गरि तयार गर्न सहयोग गर्ने इएफआई नेपालका विषय बिज्ञ टिमलाई समेत धन्यबाद दिन चाहन्छु ।

बसन्त कुमार खत्री
प्रमुख प्रशासकिय प्रमुख

बिषयसूचि

परिच्छेद -१ 11
प्रारम्भिक 11
१.१ पृष्ठभूमि *11*
१.२ आवधिक योजना तर्जुमाको उद्देश्य *13*
१.३ आवधिक विकास योजनाका आधारहरु *13*
१.४ सीमाहरू)Limitations) *14*
१.३ आवधिक योजना तर्जुमाको विधि र प्रक्रिया *15*
१.३.१ प्रारम्भिक चरण **15**
१.३.२ तथ्यांक संकलन तथा विश्लेषण तथा अभिमुखीकरण गोष्ठि **15**
१.३.३. स्थिति विश्लेषण तथा आधार सूचना तयारी **15**
१.३.४ योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठी **16**
१.३.५ दीर्घकालिन सोच निर्धारण तथा स्थिति विश्लेषण कार्यशाला गोष्ठी **16**
१.३.५ आवधिक योजनाको दस्तावेज तयारी **16**
१.३.६ मस्यौताको प्रस्तुतिकरण तथा सुझाव संकलन **17**
१.३.७ अन्तिम दस्तावेज तयारी **17**
परिच्छेद -२ 18
पालिकाको वस्तुगत अवस्था 18
२.१ परिचय *18*
२.१.१ पृष्ठभुमि **18**
२.१.२ भौगोलिक अवस्था **18**
२.१.३ जनसंख्या **19**
२.१.५ आर्थिक अवस्था **20**
२.१.६ भौतिक पूर्वाधार **23**
२.१.७ सामाजिक क्षेत्र **24**
२.१.८ वन तथा वातावरण **25**
२.१.९ संस्थागत सुशासन **25**
परिच्छेद- ३ 27
दीर्घकालीन सोच ,लक्ष्य र उद्देश्य 27
३.१ पृष्ठभूमि *27*
३.१.२ बिकासका सम्भावनाहरुः **27**

३.१.३ प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु......27

३.१.३ नगरपालिकाको दीर्धकालिन सोच तथा निर्देशक सिद्धान्त......28

३.१.४ निर्देशक सिद्धात......28

३.२ ससुअचु (SWOT) बिश्लेषण......30

परिच्छेद- ४......35

समष्टिगत आर्थिक नीति......35

४.१ पृष्ठभुमि......35

परिच्छेद- ५......38

आर्थिक विकास योजना......38

५.१ पृष्ठभूमि......38

५.१.२ समष्टिगत आर्थिक विकास......38

५.१.२ कृषि विकास......41

५.१.३ सिंचाई......42

५.१.४ पशु विकास......42

५.१.५ पर्यटन तथा संस्कृति......44

५.१.६ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय......45

५.१.७ श्रम तथा रोजगार......46

५.१.८ सहकारी तथा वित्तीय सेवा......46

५.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम......47

५.२.१ सोंच......47

५.२.२ लक्ष्य......47

५.२.३ उद्देश्य......47

५.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति......47

परिच्छेद- ६......58

सामाजिक विकास योजना......58

६.१ पृष्ठभूमि......58

६.१.१ शिक्षा......64

६.१.२ स्वास्थय र पोषण......65

६.१.३ खानेपानी तथा सरसफाई......66

६.१.४ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण......67

६.१.५ युवा तथा खेलकुद......68

६.१.६ कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्य....68

६.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति....69

६.२.१ सोच....69

६.२.२ लक्ष्य....69

६.२.३ उद्देश्य....69

६.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति....69

परिच्छेद- ७....77

भौतिक पुर्वाधार विकास योजना....77

७.१ पृष्ठभूमि....77

७.१.१ आवास, भवन, वस्ती तथा शहरी विकास....80

७.१.२ सडक, पुल तथा यातायात....82

७.१.४ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा....83

७.१.४ सूचना, संचार र प्रविधि....84

७.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम....85

७.२.१ सोच....85

७.२.२ लक्ष्य....85

७.२.३ उद्देश्य....85

७.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति....85

परिच्छेद- ८....89

वन, वाताबरण तथा बिपद ब्यबस्थापन योजना....89

८.१ पृष्ठभूमि....89

८.१.१ वन तथा जैविक विविधता....92

८.१.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन....93

८.१.३ वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन....94

८.१.४ विपद व्यवस्थापन....95

८.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम....96

८.२.१ सोच....96

८.२.२ लक्ष्य....96

८.२.३ उद्देश्य....97

८.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति....97

परिच्छेद- ९....100

संस्थागत बिकास तथा सुशासन योजना....100

९.१ पृष्ठभूमि 100

९.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति 106

९.२.१ सोच 106

९.२.२ लक्ष्य 106

९.२.३ उद्देश्य 106

९.२.४ विषयगत रणनीति तथा कार्यनीति 107

परिच्छेद- १० 111

कार्यान्वयन ब्यबस्था 111

१०.१ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव शंसाधन योजना 111

१०.१.१ संगठन संरचना 111

१०.२ आवधिक विकास योजना कार्यान्वयन 112

१०.२.१ नगरपालिकाको मानवसंशाधन 112

परिच्छेद- ११ 125

नतिजा खाका 125

११.१ नतिजा खाका 125

नतिजा १. आर्थिक विकास 125

नतिजा २ सामाजिक विकास 128

नतिजा ३ भौतिक पूर्वाधार विकास 131

नतिजा ४ वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन 133

नतिजा ५ संस्थागत विकास तथा सुशासन 135

परिच्छेद – ११ 138

मध्यकालीन खर्च संरचना 138

अनुसूचीहरू 139

अनुसूचि १ - बस्तु स्थिति बिश्लेषण 139

अनुसुची २ आवधिक योजना निर्माणका केहि झलकहरु 155

अनुसूची ३ सन्दर्भ सामग्रीहरु 156

परिच्छेद –१
प्रारम्भिक

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ जारी भएसंगै नेपाल एकल शासन प्रणालीबाट सङघीय शासन प्रणालीमा रुपान्तरण भएको छ । संविधानले सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने र तीनै तहले संविधान र कानून बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग गर्ने व्यवस्था गरेको छ । नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा कानून बनाउने, नीति तथा योजना तयार गर्ने, बार्षिक बजेट बनाउने, सोको कार्यान्वयन र नतिजा मापन गर्ने व्यवस्था गरेको छ ***(संविधानको धारा ५९ को उपधारा १)***। यसैगरी संविधानले प्रदेश र स्थानीय तहले बजेट पेश गर्ने समय सङ्घीय कानून बमोजिम हुने व्यवस्था गरेको छ ***(धारा ५९ को उपधारा ३)***। सङ्घीय शासन व्यवस्थामा स्थानीय सरकारलाई नागरिकको घरदैलोको सरकारको रुपमा लिइएको हुन्छ । तसर्थ राजनीतिक र अवधारणागत रुपमा पनि

स्थानीय सरकारसाग जनताको बढी नै अपेक्षा हुने गर्दछ । नागरिकको आवश्यकता तथा अपेक्षा सम्बोधनको लागि स्थानीय सरकार अझ बढी सबल, सक्षम र जवाफदेही हुन आवश्यक छ। सक्षम, सबल र नागरिकप्रति संवेदनशिल तथा जवाफदेही स्थानीय सरकारबाट मात्रै जनचाहाना सम्बोधन हुन सक्दछ । यसका लागि स्थानीय सरकारका रुपमा गाउंपालिका तथा नगरपालिकाले स्थानीय धरातलिय परिवेश, विशिष्टता तथा नागरिकको वास्तविक आवश्यकता र चाहाना प्रतिबिम्बित हुने गरी स्थानीय नीति, योजना तथा बजेट तर्जुमा गर्नु आवश्यक रहेको छ ।

यसका लागि नेपाल सरकारले स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५ लगायत आर्थिक संकेत, वर्गीकरण र व्याख्या जस्ता नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था समेत गरेको छ। स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले गाउंपालिका तथा नगरपालिकाले स्थानीयस्तरको विकासका लागि आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक क्षेत्रगत मध्यकालिन तथा दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

यस प्रकारका योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासंग अनुकूल हुने गरी तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था ऐनमा गरिएको छ ।

यसैगरी योजना तर्जुमा गर्दा सुशासन, वातावरणमैत्री, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद्व्यवस्थापन, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था समेत ऐनले स्पष्ट गरेकोछ । यसका अतिरिक्त ऐनले योजना तर्जुमा गर्दा प्राथमिकता दिनु पर्ने विषयहरू समेत तोकेको र स्थानीय तहले कार्यसम्पादनका क्रममा लागत न्यूनीकरण, स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग र प्रभावकारी सेवा प्रवाह सम्वन्धी व्यवस्था स्पष्ट रुपमा उल्लेख गरेको छ । सोही व्यवस्थाअनुसार उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल दिने, गरिबी निवारण, जीवनस्तरमा दीगो सुधार, रोजगारीका अवसरमा वृद्धी समेत आर्थिक सामाजिक पुनर्लाभ, जनसहभागिता प्रवर्धन, समावेशी, दीगो विकास र स्थानीय सास्कृति संरक्षण जस्ता विषयलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने कुरालाई जोड दिएको देखिन्छ ।

नेपालको संविधान र प्रचलित कानुन बमोजिम स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयलाई समेट्ने गरी स्थानीय तहको आर्थिक सामाजिक विकासको लागि आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसै व्यवस्था अनुसार जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारका रुपमा रहेको स्थानीय सरकारले समृद्धी र सुशासनको जनआकांक्षा पुरा गर्ने प्रयासलाई दिशानिर्देश गर्न आवधिक योजना तर्जुमा आवश्यक रहेको छ । स्थानीय तहको योजना तर्जुमा सम्वन्धी जिम्मेवारी तथा अधिकार क्षेत्रलाई मनन् गरी संविधान एवं कानून बमोजिम स्थानीय सरकारको रुपमा स्थापित यस **गोदावरी नगरपालिका**ले पहिलो प्रयासको रुपमा प्रथम आवधिक विकास योजना (२०७९/०८०-२०८३/०८४) तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रतिवद्धता गरेको छ ।

यस आवधिक विकास योजनामा नगरपालिकाको समष्टिगत आर्थिक, सामाजिक विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू निर्धारण गरी आगामी ५ बर्ष अवधिभित्र सो हासिल गर्ने निर्देशक सिद्धान्त, रणनीति तथा प्राथमिकताहरू पहिचान एवम् परिभाषित मार्गचित्र प्रस्तुत गरिएको छ। यस योजनाले निर्धारित अवधिका लागि आफुले चाहेको विकास गन्तव्यतर्फ नगरपालिकालाई डोऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

नगरपालिकाको विकास प्रयासलाई दिशानिर्देश गर्न विषयक्षेत्र गुरुयोजना, आवधिक तथा बार्षिक योजना तर्जुमा, योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा विकासका प्रयासहरुको प्रभाव लेखाजोखा गर्न विषयगत सूचना तथा श्रोत नक्शा सहित वस्तुस्थिति विवरण (स्थिति पत्र) लाई योजनाको आधार दस्तावेजको रुपमा लिइएको छ । नगर विकासको स्थिति पत्रको आधारमा विकासको वर्तमान अवस्था, संभावना, अवसर, समस्या तथा चूनौति विश्लेषण गरी प्रथम आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ। योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया बमोजिम नगर सभा तथा कार्यपालिका पदाधिकारी, कार्यालय तथा विषयगत क्षेत्रका कर्मचारी, स्थानीय राजनीतिक दलहरू, अगुवा तथा विषयविज्ञहरु, नागरिक समाज, लक्षित वर्ग तथा सरोकारवालाको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिएको छ। यस आवधिक विकास योजना तर्जुमा प्रक्रिया तथा नतिजामा दीगो विकासका लक्ष्यलाई स्थानीय परिवेश अनुसार एकीकृत गर्नुका साथै सामाजिक आर्थिक पुनर्लाभका विषयहरुलाई समेत समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

यस प्रथम आवधिक विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा जनसंख्या, आर्थिक बृद्धिदर, सेवा तथा सुविधाको माग समेत विकासको वर्तमान अवस्था अध्ययन तथा विश्लेषण गरी नगरपालिकाको समष्टिगत विकासको लागि दुरदृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ । यस योजनाले

नगरपालिकाको समग्र तथा योजनावद्ध विकासका लागि आगामी ५ वर्षको मार्गचित्र तयार गरी त्यसका लागि श्रोत परिचालनको योजना समेत नतिजा अनुगमन र प्रभाव लेखाजोखाको लागि आधार तय गरेको छ ।

१.२ आवधिक योजना तर्जुमाको उद्देश्य

नगरपालिकाको नेतृत्व र विकासको दीर्घकालिन सोच तथा निर्देशक सिद्धान्त अनुसार सरकारी, गैर सरकारी, सहकारी, समुदायमा आधारित संस्था तथा निजी क्षेत्रलाई मूलधारमा ल्याई नगरको एकीकृत, व्यवस्थित र योजनाबद्ध विकास प्रक्रिया तथा नतिजालाई मार्गदर्शन गर्नु आवधिक विकास योजना तर्जुमाको मुख्य उद्देश्य (लक्ष्य) रहेको छ । यस योजनाको विशिष्ट उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन्।

- नगरपालिकाको एकीकृत, योजनाबद्ध तथा नतिजामूलक विकासका लागि सरकारी, गैर सरकारी, साझेदार तथा सरोकारवालालाई एकथलोमा ल्याई विकास प्रक्रिया र उपलब्धीमा साझा उत्तरदायित्व सिर्जना गर्ने ।

- नगरपालिकाको विकासको संभावना, अवसर, समस्या तथा चूनौति र स्रोत परिचालनको विद्यमान स्थिति विश्लेषण गरी नगरबासीको चाहानाअनुसार लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्राथमिकता सहित नगर विकासको प्रारुप तयार गर्ने ।

- नगरपालिकाको विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्ने र अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने नविन तथा रणनीतिक महत्वका कार्यक्रम र सोको कार्यान्वयनको लागि कार्यनीति तयार गर्ने ।

- स्थानीय तहको विकास प्रयासहरुको प्रक्रिया र नतिजाको अनुगमन तथा प्रभाव लेखाजोखा खाका तयार गर्ने ।

१.३ आवधिक विकास योजनाका आधारहरु

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको संविधानको मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीति, स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र, नेपाल सरकार एवं प्रदेश सरकारको नीति तथा कानून र स्थानीय नीति तथा कानून बमोजिम स्थानीय तहको विकासको मार्गचित्र निर्माण गरिनु पर्दछ । सोही बमोजिम देहायअनुसारका नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थालाई आधार लिई गोदावरी नगरपालिकाको यस प्रथम आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

- नेपालको संविधान (मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व, राज्यशक्तिको बााडफााड तथा अनुसुची ८ र ९) अनुसार स्थानीय तहको अधिकार विषय क्षेत्रहरु
- नेपाल सरकाबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारहरुको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन र अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- राष्ट्रिय र प्रदेश सरकारले जारी गरेका विषयगत नीति, कानून र मापदण्ड (भू-उपयोग र शहरी विकास नीति, कृषि विकास रणनीति, पर्यटन नीति, वन तथा वातावरण नीति तथा ऐन, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, राष्ट्रिय स्वास्थ्य क्षेत्र नीति, वहुक्षेत्रीय पोषण योजना, बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत निर्माण मापदण्ड आदी)

- नेपाल सरकारको दीर्घकालिन सोच तथा पन्धौ राष्ट्रिय योजना, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारको मध्यमकालिन खर्च संरचना, बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम (आ.व. २०७७/०७८, २०७८/०७९ र २०७९/०८०)
- दीगो विकास लक्ष्य (सन २०७२-२०८७) तथा नेपाल सरकारले अन्तराष्ट्रियस्तरमा जनाएका प्रतिवद्धताहरु
- नेपाल सरकार र सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेका आर्थिक नीति, सम्बन्धित कानून र घोषणाहरु
- सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकारको प्रथम आवधिक योजना दस्तावेज र स्थिति पत्र
- गेदावरी नगरपालिकाको नीति, कार्यक्रम तथा बजेट (आ.व. २०७७/०७८, २०७८/०७९ र २०७९/०८०)
- गोदावरी नगरपालिकाको स्थिति पत्र (प्रोफाइल) २०७५ तथा शैक्षिक झलक २०७....
- नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारबाट प्राप्त राजस्व बांडफांड, वित्तीय समानीकरण, सशर्त अनुदान, समपुरक र विशेष अनुदान, स्थानीय आय (कर, शुल्क र दस्तुर, जनसहभागिता आदी) समेत स्रोत परिचालन विवरण
- विकासका अन्तर सम्बन्धित (साझा) विषयहरु (लैंगिक समानता तथा समावेशीकरण, सुशासन, वातावरण तथा विपद्व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन आदी)

१.४ सीमाहरू)Limitations)

नगरपालिकाको स्थिति पत्र र अन्य स्रोतबाट उपलब्ध सूचना तथा विवरणलाई आवधिक विकास योजनामा आधार सूचनाको रुपमा उपयोग गरिएको छ । यसका साथै नगरपालिकाबाट संचालित घरधुरी सर्वेक्षण, आवधिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा गरिएको विषयगत, विषय/वडागत छलफल तथा संस्थागत सूचनालाई योजनाको प्रमुख आधारको रुपमा लिइएको छ। योजना तर्जुमा प्रक्रियामा बिषयगत क्षेत्र तथ्याङ्क तथा उपलब्ध आधार सूचनामा कुनै दुविधा उत्पन्न भएको अवस्थामा कार्यशाला प्रक्रियामा सहभागितामूलक छलफलबाट सहमति भएको सूचनालाई प्रयोग गरिएको छ। यसका साथै नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको प्रकाशन तथा दस्तावेज लगायत अन्य सूचना समेतलाई आधार बनाइएको छ। सुदूरउश्चिम प्रदेश सरकारले पहिलो प्रादेशिक आवधिक योजना तथा नेपाल सरकारको पन्धौ योजना भरखर मात्र तर्जुमा भएको हुादा साझा अधिकारका विषय क्षेत्रका आयोजना, कार्यक्रम तथा लक्ष्यलाई समेत यस आवधिक योजनामा समेट्न प्रयास भएता पनि पूर्णतामा नभएको हुन सक्ने देखिन्छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अनुसार नगरपालिकामा क्रियाशील गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक संघ/संस्था र निजी क्षेत्रबाट संचालन हुने कार्यक्रमहरू नगरसभाबाट पारित गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । तर यो अभ्यास पूर्ण रुपमा कार्यान्वयनमा अझै आइनसकेको हुादा गैर सरकारी तथा अन्य क्षेत्रबाट संचालन हुने कार्यक्रम, आयोजना र लगानीलाई पूर्ण रुपमा समायोजन गर्न सकिएको छैन र योजनाको अद्यावधिक तथा मध्यावधी मूल्याङ्कनको क्रममा यसलाई पूर्णता प्रदान गरिनेछ। नेपाल सरकार र सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकारले विशेष कार्यक्रमका लागि अनुदान प्रदान गरी कार्यान्वयन प्रक्रिया निर्धारण गरेकोमा सोही अनुसार श्रोत साधनको अनुमान तथा प्रक्षेपण संभाव्य श्रोत आाकलन गरिएको छ । नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकार वा अन्य स्थानीय सरकारको संयुक्त लगानी वा सार्वजनिक निजी साझेदारीमा संचालन तथा व्यवस्थापन हुने आयोजना तथा कार्यक्रमलाई समावेश गर्ने प्रयास गरिएको भएतापनी पूर्णता प्राप्त गर्न सकेको छैन ।

१.३ आवधिक योजना तर्जुमाको विधि र प्रक्रिया

१.३.१ प्रारम्भिक चरण

गोदावरी नगरपालिकाको यस प्रथम आवधिक विकास योजना सहभागितामूलक विधि तथा प्रक्रिया बमोजिम देहायअनुसार तर्जुमा गरिएको छ :

१.३.२ तथ्यांक संकलन तथा विश्लेषण तथा अभिमुखीकरण गोष्ठि

नगरपालिकाको आयोजनामा नगर कार्यपालिकाका तथा विषयगत समितिका पदाधिकारी, कर्मचारी र स्थानीय सरोकारवाला बीच आवधिक विकास योजना बारेमा साझा धारणा, बुझाई, योजना तर्जुमा प्रक्रिया, कार्ययोजना तयार गर्न २०७९।१२।२४ योजना तयारी कार्याशाला तथा अभिमुखीकरण गोष्ठी आयोजना गरियो ।

नगर प्रमुख श्री बिरेन्द्र भट्टको अध्यक्षतामा संचालन भएको कार्यशालामा उपप्रमुख, वडा अध्यक्षहरु, कार्यपालिकाका सदस्यहरु, विषयगत समितिका पदाधिकारीहरु, कार्यपालिका कर्मचारीहरु तथा विषयगत शाखाका प्रमुखहरु समेत करिब ३० जनाको उपस्थिति रहेको थियो । उक्त कार्यशालामा आवधिक नगर विकास योजनाको अवधारणा, तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया, आधाररेखा सूचना, योजना तर्जुमाको कार्ययोजना बारे प्रस्तुती, छलफल र कार्ययोजना तयार गरिएको थियो ।

१.३.३. स्थिति विश्लेषण तथा आधार सूचना तयारी

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक प्रतिवेदन, स्थानीय तह सम्बन्धी जानकारी पुस्तिका, कृषि गणना र नगरपालिकाबाट २०७४ सालमा गरिएको घरधुरी सर्वेक्षणलाई प्रमुख आधार मानी नगर स्थिति पत्र (२०७६।०७७) विवरण तयार भएको थियो । उक्त स्थिति पत्रमा कार्यापालिकाका विषयगत शाखा, वडा कार्यालय, स्थानीय संघ, संस्था र विषयगत क्षेत्र समूहबाट प्राप्त सूचना, शैक्षिक झलक, २०७६ तथा अन्य द्बितिय स्रोतबाट उपलब्ध सूचना र यस आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सहभागितामूलक छलफलबाट प्राप्त सूचना समेतको समावेश गरी आधाररेखा सूचनाको रुपमा तयार गरियो । जसलाई योजनाको आधार दस्तावेजको रुपमा लिइएको छ ।

१.३.४ योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठी

कार्यपालिकाको नेतृत्व तथा विषयगत योजना तर्जुमा समितिहरुको संयोजनमा २०८०।१।८ गते आवधिक

नगर विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरियो । गोष्ठीबाट दीर्घकालिन सोच, स्थिति विश्लेषण विवरण, आधाररेखा सूचनाको आधारमा योजनाको नतिजा, कार्यान्वयन योजना, विषय क्षेत्रगत लक्ष्य तथा उद्देश्य र सो हासिल गर्ने रणनीति तथा अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न अवलम्बन गर्ने कार्यनीति तर्जुमा गरियो ।

यसका साथै कार्यशालामा गत आर्थिक बर्षहरुमा उपलब्ध स्रोतको आधारमा योजनाको अवधिमा नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत, राजस्व बाँडफाँटबाट प्राप्त राजस्व, संघ तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय हस्तान्तरण समेत अन्य विभिन्न स्रोतबाट आगामी ५ बर्षमा उपलब्ध हुन सक्ने श्रोत समेत अनुमान तथा प्रक्षेपण गरियो। मस्तिष्क मन्थन, समूह कार्य, वृहत समूह प्रस्तुती र छलफल आदी जस्ता सहभागितामूलक विधिहरुको प्रयोग गरी कार्यशाला संचालन गरिएको थियो । उक्त कार्यशालामा कार्यपालिका तथा विषयगत समितिका पदाधिकारी, र कार्यलयका कर्मचारी, विषयगत शाखा प्रमुख तथा प्रतिनिधि र अन्य सरोकारवाला गरी ३० जनाको सहभागिता रहेको थियो ।

१.३.५ दीर्घकालिन सोच निर्धारण तथा स्थिति विश्लेषण कार्यशाला गोष्ठी

नगरपालिकाको आयोजनामा २०७९।१।१७ गते दीर्घकालिन सोच निर्धारण तथा स्थिति विश्लेषण कार्यशाला सम्पन्न गरियो । उक्त कार्यशाला गोष्ठीमा नगर विकासको दीर्घकालिन सोच (Vision), योजनाको समष्टिगत लक्ष्य (Goal), उद्देश्य (Objectives), प्राथमिकता तथा रणनीति (Priorities & Strategies), विषय क्षेत्रगत संभावना तथा अवसर, समस्या तथा चूनौती र अवलम्बन गर्नु पर्ने क्षेत्रगत रणनीति (Sectoral Strategies) तर्जुमा गरियो । गोष्ठीमा कार्यपालिकाका पदाधिकारी, विषयगत योजना समितिका पदाधिकारी, कार्यालय तथा विषयगत शाखाका प्रमुख/कर्मचारी, राजनीतिक दल र अन्य सरोकारवाला निकायका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरुको सहभागिता रहेको थियो ।

१.३.५ आवधिक योजनाको दस्तावेज तयारी

स्थिति पत्रमा प्रस्तुत र अन्य स्रोतबाट आधार सूचना, स्थिति विश्लेषणबाट प्राप्त विवरण र योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीको नतिजा, विषयक्षेत्र योजना तर्जुमा समितिको छलफल र परामर्शबाट प्राप्त सूचना, विवरण तथा निष्कर्षलाई तर्कबद्ध रुपमा लिपिबद्ध गरी आवधिक योजना दस्तावेजको मस्यौदा तयार गरियो । आवधिक योजनालाई नजितामूलक योजना तर्जुमाको खाकामा प्रस्तुत गरिएको छ । योजना दस्तावेजलाई ९ परिच्छेदमा लिपिबद्ध गरिएको छ । जसमा परिचय, नगरको भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थाको संक्षिप्त विवरण,

नगर विकासको अवधारणा तथा प्रारुप, विषयगत क्षेत्र योजना, कार्यान्वयन व्यवस्था रहेका छन् । यस नगरपालिकाको प्रथम आवधिक विकास योजना दस्तावेज तयार गर्दा सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा राष्ट्रिय तथा प्रदेश आवधिक योजना, अन्य नगरपालिका, साविक जिल्ला तथा नगरपालिकाका आवधिक, विषय क्षेत्रगत गुरुयोजनाको प्रारुपलाई उपयोग गरिएको छ । साथै योजनाविद्, विषयविज्ञ तथा सरोकारवालाको समेत सुझाब लिई योजना तर्जुमा प्राविधिक टोलीद्वारा नतिजामूलक योजनाको ढाचामा स्थानीय तहका अधिकार क्षेत्रका विषय एवं प्राविधिक पक्षहरुलाई तर्कपूर्ण एवं वस्तुनिस्ठ ढंगबाट प्रस्तुत गरी आवधिक नगर विकास योजनाको मस्यौदा दस्तावेज तयार गरिएको छ ।

१.३.६ मस्यौताको प्रस्तुतिकरण तथा सुझाव संकलन

स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन तथा नतिजामूलक योजनाको ढांचामा तयार योजनाको मस्यौदा दस्तावेजलाई २०८० साल असार ५ गते मस्यौदा प्रस्तुती सुझाव संकलन कार्यशालाको आयोजना गरी प्रस्तुती, छलफल तथा सुझाव प्राप्त गरियो । कार्यशालामा नगर कार्यपालिका तथा विषयगत समितिका पदाधिकारी, कार्यालय तथा विषयगत शाखाका कर्मचारी बीचमा प्रस्तुती, विषय क्षेत्र समूह तथा वृहत समूहमा छलफल र परामर्श गरी आवधिक नगर विकास योजनालाई पूर्णता प्रदान गर्न आवश्यक सुझाव प्राप्त गरियो । यस कार्यशालामा सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट नगरपालिकाको दिर्घकालिन सोच (**Vision**), विकासका निर्देशक सिद्धान्तको रुपमा योजनाको समष्टिगत लक्ष्य (**Goal**), उद्देश्य (**Objectives**) तथा रणनीति (**Strategies**) र कार्यनितिलाई अन्तिम स्वरुप प्रदान गरिएको छ ।

१.३.७ अन्तिम दस्तावेज तयारी

यस मस्यौदा प्रस्तुती तथा सुझाव संकलन कार्यशालाको निष्कर्ष, कार्यशाला र सरोकारवालाबाट प्राप्त सुझाब तथा पृष्ठपोषणलाई समावेश गरी गोदावरी नगरपालिकाको प्रथम आवधिक नगर विकास योजनाको दस्तावेजलाई अन्तिम रुप प्रदान गरिएको छ ।

परिच्छेद -२
पालिकाको वस्तुगत अवस्था

२.१ परिचय

२.१.१ पृष्ठभुमि

सुदूरपश्चिम प्रदेशमा अवस्थित गोदावरी नगरपालिका कैलालि जिल्लाको मध्यपश्चिम भागमा अवस्थित रहेको छ। विगत २०७१ जेष्ठ ४ गते साविकको अत्तरिया, मालाखेति, श्रीपुर र गेटा गांउविकास समितिलाई मिलाई अत्तरिया नगरपालिकाको निर्माण गरिएको थियो । तथापि २०७३ फाल्गुन २८ गते प्रकाशित राजपत्रका आधारमा साविकको अत्तरिया नगरपालिकामा गोदावरी गांउ विकास समितिलाई समेत मिलाएको र साविक अत्तरिया नगरपालिकाको वार्ड नं. ९, १० र ११ लाई छोडी हालको गोदावरी नगरपालिकाको निर्माण गरिएको हो ।

गोदावरी एक धार्मिक महत्व वोकेको क्षेत्र मानिन्छ। यो क्षेत्र हिन्दुहरुको विश्वासको आधार रहेको पवित्र नदी गोदावरीवाट सिंचित रहेको छ। परापूर्व कालमा हिन्दु धर्मका प्रख्यात ऋषि गौतमले यसै क्षेत्रमा तपस्या गरि ज्ञान आर्जन गरेको साथै द्वापर यूगमा भगवान श्रीकृष्ण, भिष्मपितामहः तथा पांच पाण्डव जस्ता तपश्वीहरु समेत यस क्षेत्रको विचरण गरि यसै पवित्र गोदावरी नदीमा स्नान गरि ज्ञान समेत हासिल गरेको विश्वास गरिन्छ। जस्को संझना स्वरुप हरेक वर्ष यस क्षेत्रमा मकर सक्रांतिमा मेला समेत लाग्ने गरेको छ।

गोदावरी नगरपालिकाको प्रमुख व्यापारिक केन्द्र अत्तरिया वजार पूर्व पश्चिम राजमार्ग र सुदूरपश्चिम प्रदेशको उत्तर दक्षिण भागलाई जोडने भिमदत्त राजमार्गको संगमस्थलमा अवस्थित रहेको छ भने यो नगरपालिका सुदूरपश्चिम प्रदेशको विशेषगरि पहाडी जिल्लाहरुमा जाने स्थल मार्गको द्वारपनि मानिन्छ। चुरे पर्वत श्रृंखलाको काखमा रहेको यो नगरपालिका जिल्लाको सदरमुकाम धनगढी वजारवाट १५ कि.मि. उत्तर र नेपाल भारत सिमानावाट २५ कि.मि उत्तरमा अवस्थित छ। साथै नेपालको पश्चिमी सिमाना गड्डाचौकि र दक्षिणी सिमाना गौरीफन्टा जाने मार्ग समेत यहि नगरपालिकाको केन्द्र अत्तरिया वजार हो, जो गोदावरी नगरपालिकाको प्रमुख सेवा केन्द्रको रुपमा समेत रहेको छ

२.१.२ भौगोलिक अवस्था

भौगोलिक अवस्थिति तथा क्षेत्रफल

- अक्षांस : २८° ८१' उत्तरदेखी २८°९२' उत्तर सम्म
- देशान्तर : ८०° ५५' पूर्वदेखी ८०°८' पूर्व सम्म
- क्षेत्रफल : ३०८.६३ वर्ग कि.मि.
- हावापानी : उष्ण देखि समशितोष्ण सम्म

यस नगरपालिकाको उत्तरी भुभागमा डाँडाकाँडा रहेका छन भने दक्षिणी भागमा तराईको भुवनोट रहेको छ। हावापानीको हिसावले यस नगरपालिकाको फाँटमा उष्ण खालको हावापानी पाईन्छ भने अन्य भुभागमा समशितोष्ण खालको हावापानी रहेको छ। कृषि उत्पादनका हिसावले सवै खाले कृषिवालीको उत्पादन हुनुका

साथै फलफुलका लागि पनि उत्तिकै उत्पादनमुलक तथा योग्य रहेको छ । वर्तमान समयमा शहरीकरणको चापले कृषिक्षेत्र आवासमा परिणत भै रहेको अवस्था छ । तथापी, विशिष्टिकृत रुपमा हेर्दा गोदावरी नगरपालिकाकामा यातायातको पूर्ण विकास भएको तथा दक्षिण तर्फ जिल्लाको सदरमुकाम धनगढी र भारतिय सिमाना गौरिफन्टा संग जोडिएको र पश्चिम क्षेत्रमा प्रमुख व्यापारिक सहर महेन्द्रनगर अवस्थित रहेको छ, जहांवाट पश्चिमी नाका समेत निकट दुरीमा रहेको छ । भौगोलिक वनावट अनुसार यस नगरपालिकालाई तीन भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

(क) तराईको समथर भूमी
(ख) भावर प्रदेश
(ग) चुरे पर्वत श्रेणी

नगरपालिकाको उत्तर क्षेत्र भावर क्षेत्र र चुरे पर्वत श्रृङ्खलामा पर्ने भएकोले यस क्षेत्रमा जनसंख्याको खासै चाप नरहेको देखिन्छ । चुरे श्रृंखला भू –बनोटको आधारमा वस्ती वस्ने योग्य देखिदैन । नगरपालिकाको कूल भूभाग मध्ये अधिकाँश भू-भाग (करीब ७० प्रतिशत) औषत १ डिग्री भन्दा कम भिरालो भएको क्षेत्रले ढाकेको छ भने चुरे क्षेत्रमा जमिन १२३१ मिटर उचाँईसम्म उठेको छ । भौगर्भिक रुपमा चुरे पहाडको उत्तरी मोहडा सामान्य भिरालो छ भने दक्षिण मोहडा अति भिरालो छ । तराईको भू-भाग १२७ मिटर देखि २७५ मिटर उचाँइको बीचमा रहेको छ । यस नगरपालिकाको केन्द्र अत्तरिया वजार समुद्र सतह भन्दा १४९ मिटर उंचाईमा रहेको छ ।

२.१.३ जनसंख्या

विकास र व्यवस्थापनको प्रमूख सूचकको रुपमा रहेको जनसंख्याको समाज विकासका लागी महत्वपूर्ण भूमीका रहेको हुन्छ । देश भित्र उपलब्ध प्राकृतिक तथा कृत्रिम श्रोत र साधनको विवेक र वुद्धीमतापूर्ण तवरले उपयोग गरी विकासको गतिमा तिव्रता दिन मानव पूंजीको आवश्यकता पर्दछ । निष्कृय श्रोत साधनहरुको परिचालन र कूशल दक्ष जनशक्तिको निमाणार्थ जनसंख्यालाई एउटा आधार स्तम्भको रुपमा लिन सकिन्छ । प्रति व्यक्ति आय औषत, आयु, जनसंख्या वृद्धिदर र मातृ तथा वाल मृत्युदर साक्षरता तथा जनस्तर जस्ता मानवीय सूचकांकहरुको उपस्थितिमा कुनै पनि देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासको अवस्था आकलन गर्न सकिन्छ ।

देशभित्र उपलब्ध मानवीय साधनको परिचालन गर्ने र यसको समयोचित तथा समूचित विकास गर्नका लागि विगतमा नीति तर्जुमा नगरिएको होईन । तथापी, प्रतिवद्धताका साथ कार्यक्रम संचालन र यसमा जनताको समयोचित सहभागिताको अभावका कारण यसमा सकारात्मक उपलब्धि हासिल भने हुन नसकेको अवस्था छ । हावापानीको भिन्नता, यातायात, व्यापार, उद्योग, पूर्वाधार र अन्य क्षेत्रको समयोचित विकास तथा विस्तार हुन नसक्नुका साथै मानव संशाधनको विकासका लागि पृथक प्रयासहरुको अभावका कारण यहांको मानवीय संशाधनको समुचीत उपयोग हुन सकिरहेको छैन

। व्यवस्थित स्वास्थ्य, शिक्षा, संचार आदि सुविधाहरुको अभाव जस्ता समस्याहरुले कुनै पनि व्यक्तिको आर्थिक स्थितिमा सुधार आउनासाथ शहरी क्षेत्रमा वसाई सर्ने प्रचलनले यहांको मानवीय संशाधन निष्कृय अवस्थामा रहेको प्रतीत हन्छ । यद्यपी, पछिल्ला समयहरुमा यस क्षेत्रमा सुरु भएका केही विकास कार्यहरुले मानवीय संशाधनको क्षेत्रमा आशलाग्दो स्थिति देखापरेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ९८,७४६ जनसंख्या रहेको छ । जहां नगरपालिका क्षेत्र भित्र २१,२५० घरधुरीहरुको बसोबास रहेको छ। कूल ४६,६९२ पूरुष रहेका छनभने ५२०५४ महिलाको जनसंख्या रहेको छ। जनगणना २०७८ अनुसार यस नगरपालिकाको जनसंख्या बृद्धिदर ०.५२ रहेको छ । जनसंख्याको विवरणलाई तलको तालिका तथा चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.५ : जनसंख्या सम्बन्धी विबरण

वार्ड	परिवार संख्या	जनसंख्या			सरदर घरधुरी साइज	लैंगिक अनुपात
		जम्मा	पुरुष	महिला		
जम्मा	२१२५०	९८७४६	४६६९२	५२०५४	४।६५	८९।७०
१	२९६०	१३४९६	६७१९	६७७७	४।५६	९९।१४
२	२९७८	१२६५३	६१६८	६४८५	४।२५	९५।११
३	२१७७	१०१११	४६५२	५४५९	४।६४	८५।२२
४	२२६२	१०५८४	५१५९	५४२५	४।६८	९५।१०
५	१५६७	७४८६	३६३२	३८५४	४।७८	९४।२४
६	१६५६	७७६४	३६७२	४०९२	४।६९	८९।७४
७	१०९८	५०७०	२२७९	२७९१	४।६२	८१।६६
८	१७१७	८५०२	३९७५	४५२७	४।९५	८७।८१
९	१६४७	८०६२	३७२२	४३४०	४।८९	८५।७६
१०	१०४१	४८४०	२२५२	२५८८	४।६५	८७।०२
११	९८१	४५५२	१९४०	२६१२	४।६४	७४।२७
१२	११६६	५६२६	२५२२	३१०४	४।८३	८१।२५

२.१.५ आर्थिक अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का अनुसार गोदावरी नगरपालिकामा कूल जनसंख्याको ५३.४ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिक रुपले सकृय रहेको पाईन्छ । ५२.५ प्रतिशत प्रत्यक्ष रुपले कृषि पेशामा आधारित रहेको पाईन्छ । त्यस्तै विदेशी नोकरी विशेष गरी भारतिय शहरहरुमा केन्द्रित नोकरीमा २६.४५ प्रतिशत जनसंख्या र ११.७४ प्रतिशत जनसंख्या स्वदेशी नोकरीमा केन्द्रित रहेको छ। खाद्य कृषि तथा वजार सेवा विभागको सन २०१५/१६ को वार्षिक प्रतिवेदन अनूसार नगरपालिका क्षेत्रभित्रको कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान १५.५८ प्रतिशत मात्र रहेको छ भने वांकि अन्य ८४.४२ प्रतिशत गैर कृषि क्षेत्रको योगदान रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा प्रमूख उत्पादन मध्ये धान, मकै, चामल, चिउरा, फर्निचर, चिरानी काठ आदिको बजार पूर्ण प्रतिस्पर्धाको आधारमा रहेको र आन्तरिक र बाह्य जिल्लामा विक्री वितरण हुने गरेको देखिन्छ । आम्दानीको हिशावले यहां उत्पादीत वस्तुहरुले जिल्लाको कूल आम्दानीमा नगण्य मात्र योगदान पुचाएको पाईन्छ । आयात तर्फ खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, इन्धन तथा निर्माण सामाग्रीहरु आयात गर्ने गरिन्छ ।

क. कृषि तथा पशुपालन

गोदावरी नगरपालिका कृषि प्रधान क्षेत्र भएतापनि यहांको भौगोलिक अवस्थालाई अध्ययन गर्दा चुरे पहाड क्षेत्र र भावर क्षेत्रमा तराई क्षेत्रको अनुपातमा कम उत्पादन हुने गर्दछ । यसका अलावा गोदावरी नगरपालिका क्षेत्रमा कृषि प्रणालीको आधुनिकिकरण नभएको र निर्वाहमुखि परम्परागत कृषि प्रणालीमा सुधार नहुंदा यहांका कृषकहरुमा आर्थीक समस्या ज्यूंका त्यूं रहन गएको छ । कृषि सामाग्री प्रयोगमा कमी हुंदा खेती प्रणालीमा सुधार हुन नसकि सोचे जस्तो उत्पादकत्व वृद्धि हुन सकेको छैन । नगरपालिकाको आधा भन्दा वढी क्षेत्र भौगोलिक विकटताले भरिएको, सिंचित क्षेत्रको कमी, यातायात तथा वजार व्यवस्थाको अभाव तथा आय श्रोत कमी भएकोले कृषिको आधुनिकिकरण निकै पछाडी परेको छ । कृषि प्रविधिको प्रचार प्रसार गरी कृषिमा आधुनिकिकरण तथा व्यवसायिकरण तर्फ कृषकहरुलाई उन्मुख गराउन कृषि विकास सम्वन्धि कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गर्नु आवस्यक देखिन्छ ।

फिल्ड सर्भे २०७४ को तथ्याकं अनुसार यस नगरपालिकाका जम्मा ११९ वटा वस्ति मध्ये ११० वटा वस्तिहरुको प्रमुख उत्पादन धान मानिएको छ भने ७ वटा वस्तिहरुमा सिमित मात्रामा धानको खेति गरिएको पाईयो । त्यस्तै २ वटा वस्तिहरुमा धान खेति नभएको देखिन्छ । गहुं खेति तर्फ हेर्दा १०९ वटा वस्तिहरुको प्रमुख उत्पादन भएको देखिन्छ भने ६ वटा वस्तिहरुमा सिमित मात्रामा धानको खेति गरिएको देखिन्छ र ४ वटा वस्तिहरुमा गहुं खेति संचालनमा नहाएको पाईन्छ ।

मकैं खेति तर्फ हेर्दा ५६ वटा वस्तिहरुको प्रमुख उत्पादन भएको देखिन्छ भने ५ वटा वस्तिहरुमा सिमित मात्रामा धानको खेति गरिएको देखिन्छ र ६२ वटा वस्तिहरुमा मकै खेति संचालनमा रहेको पाईन्छ । कोदो, वेमौसमी तरकारी खेती, र फलफुल खेति यस नगरपालिकामा अद्यापी प्राथमिकता भित्र नपरेको देखियो ।

यसका अलावा १५९७० स्थानीय जातका पशुपालन गर्ने घरपरिवार संख्या र २२७८ उन्नत जातका पशुपालन गर्ने घरपरिवार संख्या रहेको छ । त्यस्तै २.८४ प्रतिशत घरधुरीहरुले व्यवशायीक रुपमा तरकारी खेती गर्ने गरेको पाईयो । (विस्तृत विवरणकालागि अनुसूची २ हेनुहोस)

ख. उद्योग व्यवसाय

यस नगरपालिका क्षेत्रमा जिल्लाका अन्य क्षेत्रहरुको तुलनामा औद्योगिक गतिविधिहरु संचालित त भएका छन तथापी, यसको विकास गति अपेक्षित तवरमा वृद्धि हुन सकेको छैन । शहरीकरणको बढ्दो गतिले इटा टायल र ह्युम पाइप उद्योगहरु तथा अन्य लघु उद्यमहरु निकै फस्टाएका देखिन्छन । श्रममूलक, देशको परम्परा, सीप, कला र संस्कृतिसंग सम्वद्ध स्थानीय कच्चा पदार्थ र साधन परिचालन गर्ने परम्परागत घरेलू उद्योग र रु ३ करोड सम्म स्थिर जेथा भएका उद्योगहरु साना घरेलू उद्योग अन्तर्गत पर्दछन । यो नगरपालिकाको अधिकाशं क्षेत्र पहाडी क्षेत्र हूनूले उद्योग संचालनको स्थिति न्यून रहेको छ । मूलतः पहाडी क्षेत्रमा औद्योगिक विकास नहुनुको प्रमूख कारण यातायात र वजारिकरण वा शहरिकरण नहूनू हो । यहांका वासिन्दाहरुमा

परम्परागत कृषि पेशा नै मूख्य आधार भएकोले औद्योगिक विकासलाई कृषिजन्य उद्योग स्थापना गरी बढाउन सकिने सम्भावना छ । यहां फलफूल, अदूवा, वेसार तथा विभिन्न किसिमका जडिवुटीहरु हुने भएकोले अदूवा तथा फलफूल प्रशोधन ९एचयअभककक्ष्लन ष्लमगकतचथ० हरुको संभावना देखिन्छ । त्यस्तै गरी अमिलो, भोगटे, कागती जस्ता फलफूलहरुको प्रशोधनवाट विभिन्न खालका सर्वतहरु तयार गर्न सकिन्छ। यातायातको असूविधाको कारण सहज वजारको पहुंच र उचित भण्डारणको अभावले स्थानीय उपजहरुले उचित मूल्य पाउन सकिरहेका छैनन । अतः पहाडी भेगका कृषकहरुलाई फलफूल प्रशोधन सम्वन्धीत तालिम दिनू पर्ने आजको टडकारो आवश्यकता हो ।

पर्यटकीय तथा विकासका सम्भावनाहरुको पछाडी होटल व्यवसायको विस्तारमा समेत भर पर्ने हुन्छ । यो व्यवसायले कुल गाह्स्र्थ उत्पादनमा समेत उल्लेखनिय योगदान गरेको पाइन्छ । यस नगरपालिकाको होटल व्यवसाय संचालित मुख्य होटलहरूमा न्यू गोदावरी रिसोर्ट, होटेल मेरि गोल्ड, वेष्टन प्लाजा, रेडसन प्लाजा, होटेल फारवेल, निश्चल होटेल, सहारा, फ्रेन्ड होटेल, न्यु पोखरा डेलिसियम, नेचुरेल साइटआदि नगर क्षेत्रमानै केन्द्रित छन् । त्यस्तै नगर क्षेत्रमा धर्मशालाहरु समेत अवस्थित रहेका छन् जहां बाह्य स्थानबाट समेत आई विवाह तथा अन्य धार्मिक कार्यहरु सम्पन्न गर्ने गरेको पाइन्छ ।

ग. खाद्य सुरक्षाको अवस्था

समग्र खाद्यान्न उत्पादन र खाद्यान्न आपूर्तिको अवस्थालाई हेर्ने हो भने गोदावरी नगरपालिकामा १७.३५ प्रतिशत घरपरिवार आफ्नो नियमित आम्दानी एवं कृषि उत्पादनले खान पुग्ने रहेका छन भने २०.६७ प्रतिशत ३ देखि ६ महिना खान पुग्ने रहेका छन । त्यस्तै ३५.२० प्रतिशत ६-९ महिना खान पुग्ने छन । ९-१२ महिना खान पुग्ने २३.२० प्रतिशत छन । वर्षभरी खान पुगेर वचत एवं विक्री गर्ने परिवार जम्मा ३.२९ प्रतिशत मात्र रहेको छ । यसका आधारमा विश्लेषण गर्दा गोदावरी नगरपालिकमा खाद्यान्न आपूर्तिमा अभावको अवस्था देखिन्छ ***(स्रोतः पालिका पार्श्वचित्र)*** ।

घ. पर्यटन

यस नगरपालिका क्षेत्रमा प्राकृतिक सौन्दर्य, धार्मिक एवं ऐतिहासिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण क्षेत्रहरु रहेतापनि आवश्यक पर्यटकिय पुर्वाधारको अभावमा यहांको पर्यटन विकास ज्यादै पछाडी परेको पाईन्छ । गोदावरी क्षेत्र एक प्रशिद्ध धार्मिक स्थल हुनुको कारण यो क्षेत्र पर्यटनको लागि समेत महत्वपूर्ण वन्दै गएको छ । यद्यपी गोदावरी क्षेत्रको पर्यटकिय महत्वलाई गौमुखी झरना, गोदावरी शिवगंगा मन्दिर, त्रिवेणी धाम, वतासे डांडा जो चुरे पहाडको सवै भन्दा उच्च श्रृंखला मानिन्छ, यहांवाट कैलाश पर्वतको समेत अवलोकन गर्न सकिन्छ जस्ता महत्पपूर्ण क्षेत्रहरु गोदावरी नगरपालिकामा रहेका कारण यस नगरपालिकामा पर्यटकीय क्षेत्रको प्रचूरमात्रामा संभावना रहेको देखिन्छ । यस्तै जनस्तरवाट समेत धार्मिक तथा पर्यटनको महत्वलाई अगिंकार गरि यस नगरपालिकाको उत्तरी भेगमा जैविक सम्पदालाई वचाउन तथा समुदायको धार्मिक भावनालाई कदर गरि सहजपुर क्षेत्रमा समैजी मन्दिर, वनदेवी मन्दिर, हनुमान मन्दिर, भगवति मन्दिर, तथा अत्तीरया क्षेत्रमा वौद्ध गुम्वाको समेत निर्माण गरिएको छ । सुदुर पश्चिम क्षेत्रका सवै जिल्लाहरुमा जानकालागि प्रवेश द्वारको रुपमा रहेका यस नगरपालिकाको प्रमुख वजार केन्द्र अत्तरिया वजार देशकै प्रमुख व्यापारिक केन्द्र समेत हो । विदेशी पर्यटकहरुको लागि प्रमुख आकर्षणको केन्द्र थारु संस्कृती, मगर संस्कृतिहरु, कन्चनपुर जिल्लामा अवस्थित शुक्लाफांटा राष्ट्रिय निकुन्ज, यस क्षेत्र हुँदै गएको सडक मार्ग तथा धनगढी बाट काठमाडौंसंग सिधा हवाई मार्गको लागि एयरपोर्टको सन्निकटता आदीले यो नगरपालिका क्षेत्रमा पर्यटनको विकास हुन सक्ने संभावना छ ।

तथापी, स्थाई तथा भरपर्दो सडक यातायातको अभाव, आवश्यक पर्यटकिय पुर्वाधारको अभाव तथा न्यून लगानीका कारण यहांको पर्यटकिय संभावना सुशुप्त अवस्थामा रहेको छ । केहि सिमित क्षेत्रहरुमा आन्तरिक पर्यटन धार्मिक दृष्टिकोणले मात्र संचालनमा रहेको छ । यो क्षेत्रको पर्यटन व्यवशायको विकास गर्न समग्र ७ नम्वर प्रदेशलाई नै एकिकृत गर्नुपर्ने आवस्यकता रहेको छ। त्यस्तै, स्वदेशी तथा विदेशी पाहुनाहरुको वसाँईलाई वढी सुविधाजनक वनाउन अत्तरिया वजारमा निजि क्षेत्रको सहभागितामा सुविधा सम्पन्न होटल तथा लजहरु सञ्चालनमा ल्याई पर्यटन व्यवशायलाई वढी व्यवस्थित वनाउन सकिन्छ ।

ङ. वित्तीय पहुँच

यस नगरपालिकामा ऋृण तथा कर्जा सम्वन्धि कारोवार गर्नका लागी सरकारी तथा प्राईभेट वैंक, सहकारी संस्थाहरु समेतवाट स्थानीय जनताहरुलाई व्यापार व्यवशायमा सहयोग पुर्याउनका लागि यी संस्थाहरुले धितोमा र कतिपयले विना धितोमा अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन रुपमा कर्जा उपलव्ध गरांउदै आईरहेका छन । यस नगरपालिकामा संचालित मूख्य वैकहरुमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेड, एभरेष्ट बैंक लिमिटेड, सिद्धार्थ विकास बैंक, एस.पी.जी. विकास बैंक, एन.सी.सी. बैंक, एनएमबि बैंक र निर्धन उत्थान बैंक रहेका छन ।

२.१.६ भौतिक पूर्वाधार

क-यातायात

गोदावरी नगरपालिकाको समग्र विकास कृयाकलापहरु संचालन गर्न यातायत एक महत्वपूर्ण पूर्वाधार हो । हवाईसेवा र सडक यातायात नै गोदावरी नगरपालिकाको मूख्य यातायातको साधनहरु हुन् । कैलाली जिल्ला स्थित गेटा विमानस्थल जो विगतमा यसै नगरपालिका अन्तर्गत रहेको थियो, यसवाट गोदावरी नगरपालिकाका सहित सम्पूर्ण सुदूरपश्चिम प्रदेश लाभान्वित रहेको छ । यो जिल्लामा यातातका प्रमूख साधनहरुमा हवाई यातायात, सडक यातायात, घोडेटो, गोरेटो आदी रहेका छन । प्रमूख सडकहरुमा पक्कि पूलहरु तथा कल्भर्ट आदीको व्यवस्था गरिएको छ भने गोरेटो तथा पैदल वाटोहरुमा झोलूगें पूलको व्यवस्था भएको पाईन्छ । यद्यपी, यी सवै साधनहरु प्रयाप्त नरहेको अवस्था विद्यमान छ । सडक यातायातको विकासको दृष्टिकोणले पनि यो नगरपालिकाका सवै वडाहरुमा समान विकास भएको पाईदैन तात्कालिन अवस्थाका अत्तरिया नगरपालिका भित्रका वार्डहरुमा सडकको विकास तुलनात्मक रुपमा निकै अगाडी छ भने पूर्नसंरचना पश्चात निर्मीत गोदावरी नगरपालिकाका अन्य वडाहरुमा सडकको विकास तुलनात्मक रुपमा पछाडी परेको छ । देशकै दुईवटा ठुला राजमार्गहरु पूर्व–पश्चिम राजमार्ग र सहीद भिमदत्त राजमार्ग यसै नगरपालिकाको अत्तरिया वजारमा क्रस सेक्सन वनाई अगाडी वढेका छन ।

ख-सिंचाइ

यस नगरपालिकाको अधिकाशं भाग तराई क्षेत्रमा पर्ने भएकाले यहांको माटोमा उव्जाउपना अत्यधिक रहेको छ । तथापी, सिंचाईको संभाव्यतामा ज्यादै विषमताको स्थिति विगतका वर्षहरुमा रहदै आएको थियो । यदी, यस क्षेत्रमा भरपर्दो सिंचाई सूविधा उपलब्ध गराउन सकेमा नगरपालिका क्षेत्रको कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर गराउनका लागी एउटा गहकिलो कदम हून सक्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको कूल क्षेत्रफल ७२ प्रतिशत जमिनमा खेति गरिएको छ । यस मध्ये हाल सम्म ८० प्रतिशत जमिन सिंचाईको लागि उपयूक्त जमिन मानिएको छ । सिंचित क्षेत्रको विकास गर्ने क्रममा स्थानीय कृषकवाट विकास गरिएका

स्थानीय कूलाहरुको समेत पहिचान गरिएको छ । सरकारी प्रयासवाट यस नगरपालिका क्षेत्रमा कृषि ज्ञान केन्द्र कार्यालय, जिल्ला समन्वय समिति, नगरपालिका स्वयं र सिंचाइ डिभिजन कार्यालयवाट समेत केहि योजनहरु संचालनमा आएका छन ।

ग-उर्जा

गोदावरी नगरपालिकामा ९०.९२ प्रतिशत घरधुरीहरुले विद्युत सेवा प्रयोग गर्ने गरेको पाईन्छ। त्यस्तै सोलार प्रयोग गर्ने घरपरिवार ०.७५ प्रतिशत रहेका छन। हालसम्म ४७५ घरधुरीमा सुधारिएको चुलो प्रयोग भएको, तथापि घरभित्रको धुवाँमुक्त नगरपालिका घोषणा भईनसकेको स्थिति रहेको छ। यस कार्यक्रमको लागि सेवा प्रदायक संस्थाको रुपमा सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ लगायत केहि गैरसरकारी संस्थाहरु लागिरहेका छन । यसै अनुरुप ३ वर्षभित्र सबै वडाहरुलाई धुवाँमुक्त (घरभित्रको) घोषणा गर्ने तयारी भईरहेको छ । तराईको जिल्ला भएकोले कुनैपनि लघु जलविद्युतको उत्पादन भएको छैन ***(स्रोत: पालिकाको पार्श्वचित्र)***।

घ-खानेपानी तथा सरसफाइ

यस नगरपालिकामा खानेपानीका प्रमुख स्रोतहरुमा परम्परागत रुपमा निर्माण गरिएका कुवा, हाते पम्प तथा खुल्ला नदी र खोलाहरु आदि सार्वजनिक खानेपानी स्रोतहरुबाट अधिकाशं जनताले खानेपानी प्राप्त गरिरहेका छन् । व्यवस्थित तथा स्वच्छ खानेपानीमा पहुंच भएको जनसंख्याको हिस्सा कम भएको देखिन्छ । तथापी, संस्थागत प्रयासस्वरुप खानेपानीको क्षेत्रमा देहाय वमोजिमको अवस्था देखिएको छ । खानेपानीको सूोतको अवस्थालाई हेर्दा यस नगरपालिकामा स्वच्छ खानेपानीको सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या ५९.४७ प्रतिशत, धारा तथा पाईप ३९.९२ प्रतिशत, कुंवा ८.५० प्रतिशत, ट्युवेल ३६.०५ प्रतिशत, मुलपानी ०.६४ प्रतिशत, र नदी खोला १.०४ प्रतिशत रहेका छन ***(स्रोत: पालिकाको पार्श्वचित्र)***।

२.१.७ सामाजिक क्षेत्र

क. शिक्षा

यस नगरपालिकामा शिक्षाको ज्योती अनौपचारिक तवरले राणाकालिन समयमा सुरुवात भएको थियो । तत्पश्चात्त क्रमिक रुपमा जिल्लाका अन्यत्र स्थानहरुमा सरकारी तथा निजि क्षेत्रको सहयोगमा विद्यालयहरु क्रमश संचालन हुदै आएको छन । जनगणना २०७८ अनुसार ७९.४ प्रतिशत जनता साक्षर रहेकोमा ८७.८ प्रतिशत पुरूष र ७२.० प्रतिशत महिला रहेका छन् । विद्यालय भर्नादर क्रमशः बृद्धि भइरहेको हुदां जिल्लाको साक्षरता स्थितिमा समेत विगतको तुलनामा निकै बृद्धि भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । शिक्षा र मानव संशाधनको विकास सामाजिक विकासका आधारस्तम्भहरु भएको तथा यी दुई विषय एकआपसमा अन्तरसम्बन्धित भएका हादा आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमाका लागि शिक्षा तथा मानव संशाधनलाई सामाजिक विकास क्षेत्रको एक उपक्षेत्रका रुपमा लिइएको छ । समग्रमा यस जिल्लाको शैक्षिक विकासको स्थिति बुझ्न तलको विवरणले सहयोग गर्नेछ ।

ख. स्वास्थ्य

यस नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दै आएका पद्मा अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, तथा निजी क्षेत्रहरुवाट संचालित अन्य मेडिकल सर्भिसहरुले जनस्तरमा रोग लाग्नू अघिको रोकथामयूक्त, प्रतिकारात्मक एवम् प्रवर्द्धनात्मकभन्दा पनि उपचारात्मक सेवामा लागि रहनु पर्ने स्थिति देखिन्छ । यी संस्थाहरुमा तहगत रुपमा आवश्यक भौतिक सामाग्रीको अभाव त एकातिर छंदैछ अर्कोतर्फ आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीहरुको पनि कमी रहेको अवस्था छ । स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई भौतिक उपकरण सम्पन्न गर्नूपर्ने, आवश्यक जनशक्तिको आपूर्ति गर्नूपर्ने, र जनशक्तिलाई तालिमप्राप्त, दक्ष बनाउनुपर्ने खााचो देखिन्छ । साथै कूल जनसंख्या स्वास्थ्यकर्मीहरुको अनुपात समेत ज्यादै न्यून रहेको छ ।

२.१.८ वन तथा वातावरण

वन क्षेत्र यस नगरपालिकाका लागि प्रमुख प्राकृतिक स्रोत हो । नेपाल जीवनस्तर सर्भेक्षण २०११ अनुसार नेपालमा कुल २५ प्रतिशत जनसंख्या गरिबीको रेखामुनि रहेको र जसमध्ये ७० प्रतिशत वनस्रोतमा आश्रित रहेका छन् । हालको समयमा आएर विश्वव्यापी उष्णता तथा जलवायु परिवर्तनका कारण प्राकृतिक प्रकोपको आवृत्ति तथा प्रवृत्तिमा व्यापक परिवर्तन आएको र पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्नु अपरिहार्य हुँदै गएको सन्दर्भमा वन क्षेत्रको महत्व दीगो विकासका लागि समेत अझ बढी महत्वपूर्ण हुन गएको छ ।

गोदावरी नगरपालिका वनको क्षेत्रफल तथा जैविक विविधताका दृष्टिकोणले धनी क्षेत्र हो । नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ६४ प्रतिशत भूमि वनजंगलले ढाकेको छ । तर हालका वर्षहरूमा वन अतिक्रमण बढ्दै जाँदा चोरी निकासी गर्नेहरूको संख्यासमेत निरन्तर वृद्धि हुँदै कारण यहां वनको क्षति बढ्दो अवस्थामा देखिन्छ । वन विभागले तराई क्षेत्रको वनमा सन् १९९०/९१ देखि सन् २०००/०१ को अवधिमा भएको परिवर्तन अध्ययन प्रतिवदेन अनुसार यहां वनको क्षति उल्लेख्य रुपमा भएको देखिन्छ ***(स्रोत: पालिकाको पार्श्वचित्र)*** ।

२.१.९ संस्थागत सुशासन

स्थागत विकास र सुशासन स्थानीय स्वायत्त शासनको दिगोपनका लागि अपरिहार्य छन् । सेवा प्रवाहमा संलग्न निकायहरूले संस्थागत विकास र सुशासनको प्रत्याभूति दिन सकेमा मात्र स्थानीय स्वायत्त शासनको जग बलियो भएको मान्न सकिन्छ । संस्थागत क्षमता विकासका लागि विद्यमान ऐन, नियम, निर्देशिकाले व्यवस्था गरेअनुसार वार्षिक रुपमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । हालैका वर्षहरूमा खानेपानी तथा सरसफाइ, वन व्यवस्थापन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, बालबालिकाका क्षेत्रमा दीर्घकालीन योजना/रणनीतिहरू तर्जुमा भई कार्यान्वनमा रहेको अवस्था छ । कैलाली जिल्लाको प्रथम आवधिक जिल्ला विकास योजनाको अवधि सम्पन्न भएको र तत्पश्चता दोस्रो आवधिक जिल्ला विकास योजना समेत तर्जुमा भएको तर सो आजिवियोको वार्षिक योजनाहरुसंग कुनैपनि तालमेल नभएको हुंदा समग्र जिल्ला सहित गोदावरी नगरपालिकालाई पनि प्रत्यक्ष र परोक्ष दुवै रुपमा प्रभाव पारेको छ । आपूर्ति पक्षको नागरिकप्रतिको जवाफदेहिता सुदृढ गर्न नागरिक वडापत्र सबै कार्यालयहरूबाट जारी भएको, सार्वजनिक सुनुवाई, जनलेखा परीक्षण जस्ता कार्यक्रमहरू निरन्तर रुपमा हुँदै आएका छन् । पारदर्शिताका लागि बजेट तथा कार्यक्रमहरू कार्यालयहरूबाट नियमित रुपमा विभिन्न माध्यमबाट प्रकाशित हुँदै आएका छन् । लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाका सबै शाखाहरु लगायत लेखा प्रणालीलाई कम्प्युटराइज्ड गरिएको छ । माग तथा आपूर्ति दुवै पक्षको क्षमता विकासका विभिन्न क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन हुँदै आएका छन् । स्रोतको अधिकतम परिचालनका लागि विभिन्न राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसँग समन्वय, सहकार्यमा वृद्धि गरिएको छ ।

संस्थागत विकास र सुशासनका क्षेत्रमा धेरै कार्यहरू भइरहेको छ र गुणात्मक सुधारमार्फत् अझ धेरै गर्नुपर्ने अवस्थासमेत छ । यस क्षेत्रका केही महत्वपूर्ण सूचकहरूको अवस्था देहायबमोजिम छ ।

परिच्छेद- ३
दीर्घकालीन सोच ,लक्ष्य र उद्देश्य

३.१ पृष्ठभूमि

गोदावरी नगरपालिका भित्र अनेकन विकासका सम्भावनाहरु रहेको देखिन्छ । जसलाई नगरपालिकाले अल्पकालिन तथा दीर्घकालिन योजना मार्फत कार्यान्वन गर्नुपर्ने हुन्छ। सो योजनाहरुका लागी विषय विज्ञ, प्राविधिकहरुको सल्लाह सुझाव अपरिहार्य रहेको देखिन्छ। यो नगरपालिका प्राकृतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक रुपमा विविधतायुक्त रहेको क्षेत्र हो। नगरपालिकाका नागरिकले चाहेको विकासको प्रसस्त सम्भावना रहेकोले त्यसमा नगरपालिकाले बिशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

३.१.२ बिकासका सम्भावनाहरुः

१. धार्मिक तथा पर्यापर्यटन (Eco-tourism) विकासको सम्भावना,
२. नगरपालिकाको अधिकांश क्षेत्र कृषि योग्य जमीन भएकोले धान, मकै, गहुँ र तरकारी उत्पादन, प्रशोधन तथा बजारीकरणमा जोड दिई रोजगारी वढाउन सकिने,
३. कृषिका अन्य उत्पादन क्षेत्रलाई आधुनिक प्रविधिद्धारा व्यवसायिकरुपमा बिकास तथा प्रवर्द्धन गर्न सकिने।
४ तालतलैयाहरु तथा नदीहरुको उचित संरक्षण गर्दै माछापालनका साथसाथै पौडीखेल्ने स्थलहरुको विकास गर्न सकिने,
५. अतरिया औद्योगिक क्षेत्रको विकास गर्न सकिने,
६. बृहद कृषि पाईलट फर्म, हाट बजार, तरकारी फलफुल संकलन तथा भण्डारण गृह स्थापना तथा सञ्चालन गर्न सकिने।

३.१.३ प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरु

प्रचुर संभावनाको बाबजुद यस नगरपालिकाको प्रमुख समस्यामा विभिन्न पूर्वाधारहरुको समस्या रहेको छ। सुख्खा क्षेत्र र पानीको स्रोत कमी हुनु, भूमिगत पानी सतह धेरै तल हुनु, बढ्दो जनसंख्या, बसाइसराई गरी आउने जनसंख्या तिब्र बृद्धि, शहरीकरणको चाप बढ्दै जानु र भूउपयोग योजना तर्जुमा भई कार्यान्वयन हुन नसक्नु जस्ता समस्या र चुनौतिहरु यस नगरपालिका टड्कारो रुपमा देखिएका छन्। यसैगरी फोहोरमैला व्यवस्थापन अवको दिनमा मुख्य समस्याको रुपमा देखा पर्ने स्थिति देखिन्छ। पानीको समस्या, कृषि जमीन, अव्यबस्थित बसोबास र कंक्रिटको शहरमा बदलिने संभावना बढ्दै गएको छ।

खानेपानी, ढल व्यवस्थापन, शहर र बजार क्षेत्रमा खुल्ला स्थानको अथाव र भूउपयोग क्षेत्र निर्धारण योजना बिना नै अस्पताल र उद्योगको स्थापना र संचालनले हरियाली र वातावरणमा नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्ने देखिन्छ। नगरपालिकामा पानीको समस्या आगामी दिनमा विकराल बन्दै जान सक्ने देखिन्छ। भावि दिनमा प्रदेश र स्थानीय तहको समायोजन प्रक्रियामा राजनीतिक खिचातानिबाट समेत यो नगरपालिका प्रभावित हुन सक्ने संभावना देखिन्छ । जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असरबाट यस नगरपालिकामा पानीको

उपलब्धता, हरियाली र पार्क तथा कृषि उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव पर्ने देखिन्छ । यस नगरपालिकाको प्रमुख समस्या तथा चूनौतिलाई देहाअनुसार बुंदामा संक्षेपीकरण गर्न सकिन्छ ।

- ✓ जलवायु परिवर्तन नकारात्मक असरमा बृद्धि र सुख्खा क्षेत्र
- ✓ फोहोरमैला विशेष गरी तरल फोहोर व्यवस्थापन समस्याबाट उत्पन्न हुन सक्ने दुर्गन्ध
- ✓ कृषि जमीनको रुपान्तरण र अव्यवस्थित बसोबास/वस्तीको विकास
- ✓ वन तथा हरियाली क्षेत्र विनास
- ✓ प्राकृतिक, सास्कृतिक, धार्मिक तथा ऐतिहासिक सम्पदा विनास
- ✓ वायु, जल, माटो र ध्वनी प्रदुषण तिब्र बृद्धि ।

३.१.३ नगरपालिकाको दीर्धकालिन सोच तथा निर्देशक सिद्धान्त

अत्यन्त संभावनायुक्त गोदावरी नगरपालिका बसोबास, व्यावसाय, स्वास्थ्य प्रतिष्ठान र भौगोलिक संगमस्थलको रुपमा विकासको पथमा अगाडि लम्कदैछ । नगरको यही विशेषतालाई आधार मानी पदाधिकारी, सदस्य, बिषयगत समिति, बिषयगत शाखाका कर्मचारीको सहभागितामा आयोजना गरिएको कार्यशालामा सहभागितामूलक गहन छलफल तथा परामर्शबाट पहिचान भएका संभावना, अग्रणी क्षेत्र र नगरबासीले चाहेको अवस्थालाई मध्यनजर गरि नगर विकासको दीर्घकालिन सोच तय गरिएको जो देहाय अनुसार रहेको छ :

"आत्मनिर्भर सुन्दर समृद्ध गोदावरी"

नगरपालिकाको भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरण, हरियाली र वातावरणीय संरक्षणलाई गति प्रदान गर्न तय गरिएको नगरपालिकाको दीर्घकालिन सोचलाई साकार पार्ने दिशामा उत्मुख हुन विकासका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरु तय गरिएका छन् । प्रस्तुत विकासका निर्देशक सिद्धान्तहरुले स्वास्थ्य, कृषि, शिक्षा र उद्योग व्यवसायलाई उच्च प्राथमिकता दिई विकासका योजना, कार्यक्रम तथा परियोजनाहरु पहिचान, छनौट र कार्यान्वयन प्रक्रियामा दिशावोध गर्न रुपरेखा प्रदान गर्नेछन् । नगर विकासको दीर्घकालिन सोचलाई मार्गदर्शन गर्न देहायअनुसार विकासको निर्देशक सिद्धान्त तय गरिएका छन्:

३.१.४ निर्देशक सिद्धात

१ भौगोलिक, आवासीय, व्यावसायिक र शैक्षिक संगमस्थलको रुपमा विकासः

नेपालको सुदुरपश्चिम प्रदेश रणनीतिक महत्वको स्थानमा अवस्थित यस नगरपालिकाले भौगोलिक, आवासिय, व्यावसायिक र स्वास्थ्य संस्थाको संगमस्थलको विशेषता वोकेको छ । यो नगरपालिका जैविक विविधता र संरक्षणको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण चूरे भावरसंग जोडिएको छ । गोदावरी नगरपालिका सुदूरपश्चिम प्रदेशका सातवटा जिल्लाको प्रवेशद्धारको रुपमा समेत रहेको हुंदा यसलाई प्रदेश तथा नेपालकै नमूना आवासीय र व्यासायिक केन्द्रको रुपमा विकास गर्न संभावना रहेको छ । तसर्थ उपरोक्त विशेषता अनुसार यस नगरपालिकालाई नेपालको एक नमूना भौगोलिक, आवासिय, व्यावसायिक र स्वास्थ्य शहरको रुपमा विकास गरिनेछ ।

२ व्यवस्थित भू–उपयोग र योजनाबद्ध विकासः

स्थानगत योजनाको अवधारणा र राष्ट्रिय भूउपयोग नीति २०७६ बमोजिम भूमिको बनौट, क्षमता र उपयुक्तता, आवश्यकता र वर्तमान उपयोग समेतको आधारमा भूउपयोग क्षेत्र निर्धारण गरिनेछ। भूउपयोग क्षेत्र निर्धारण गर्दा चक्रिय आर्थिक नमूना (Circular Economic Model) अनुसार कृषि क्षेत्र, आवासीय क्षेत्र, औद्योगिक/व्यावसायिक क्षेत्र र संस्थागत/सेवा क्षेत्रमा विभाजन गरी प्रत्येक क्षेत्रको बीचमा ग्रीनवेल्टको विकास गरी नगरपालिकालाई हरित र वातावरणमैत्री बनाइने छ। भू-उपयोग क्षेत्रहरुको नक्शाङ्कन र सो अनुसार स्थलगत रुपमा रेखाङ्कन गरी सो को कार्यान्वयन तथा नियम पालना अभिबद्धि गर्ने नीति, कानून र संस्थागत संयन्त्रको व्यवस्था गरिनेछ।

३ उत्पादनमूलक, जलवायु तथा विपद् उत्थानशिल तथा वातावरण मैत्री संरचनात्मक स्वरुप र शहरी प्रणालीः

भूउपयोग क्षेत्र तथा योजनाको आधारमा बस्ती तथा भौतिक पूर्वाधार विकास, विकासका अग्रणी क्षेत्रहरुको गुरुयोजना तर्जुमा गरी सो अनुसार पूर्वाधार विकास र सेवा सुविधा अभिबृद्धी गरिनेछ। पूर्वाधार तथा संरचना निर्माण गर्दा उत्पादन तथा आयमूलक क्षेत्रमा जोड दिइनेछ। साथै पूर्वाधार निर्माण गर्दा खुल्ला तथा हरियाली क्षेत्र, रिचार्ज पोखरी, पार्क तथा संरक्षण क्षेत्र, बांध निर्माण जस्ता जलवायु अनुकुलन आयोजनामा विशेष प्राथमिकता दिइनेछ। संरचना निर्माण तथा आयोजना संचालन गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन तथा नियम अनुसार वातावरणीय अध्ययन गरी सो अनुसार वायो इञ्जिनियरिङ्ग लगायत वातावरण संरक्षण सम्बन्धी प्रविधिको प्रयोगमा जोड दिइनेछ।

४ प्रभावकारी सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनः

नगरपालिकाको अतरिया क्षेत्रलाई शहरी विकासको केन्द्र र वडाको केन्द्रलाई विषयगत सेवा केन्द्रको रुपमा विकास गरी प्रभावकारी सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनको आधार तयार गरिनेछ। सेवा प्रवाहको उपरोक्त अवधारणा अनुसार जनतालाई स्वास्थ्य, शिक्षा, कृषि, उद्यम व्यवसाय, खानेपानी, सरसरफाई लगायतका सेवा सुविधाको पहुंच सुनिश्चित गरिनेछ। यसका लागि सूचना, प्रमाण र ज्ञानमा आधारित ठोस योजना तर्जुमा, प्रभावकारी कार्यान्वयन र प्राप्त उपलब्धीको नतिजामूलक अनुगमन र प्रभावको लेखाजोखाको व्यवस्था गरिनेछ साथै सीमान्तकृत, पछाडि पारिएका तथा विशेष अवस्थामा रहेका वर्ग, समुदाय, महिला, बालबालिका, दलीत अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई नीति निर्माण, योजना तर्जुमा र निर्णय प्रक्रिया संलग्न गराउन नागरिक शिक्षा, वहश र नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ।

५ अन्तर सरकार, नीजि, गैर सरकारी तथा समुदाय साझेदारी र सहकार्यः

विकास निर्माण, संचालन, सेवा प्रवाहमा नीजि, गैर सरकारी, सहकारी र समुदायसंग साझेदारी र सहकार्य गरी विकास उपलब्धीलाई प्रभावकारी बनाइनेछ। कृषि, पशुपालन, व्यवसाय सेवा, उत्पादन तथा बजारीकरण, खानेपानी तथा सरसफाई, इञ्जिनियरिङ्ग जस्ता सेवालाई नीजि क्षेत्र, गैर सरकारी र सहकारी संस्थासंग करार गरी वैकल्पिक प्रणालीमा आधारित सेवा प्रवाहको व्यवस्थाद्वारा स्थानीय सेवा प्रवाहलाई सहज, प्रतिस्पर्धी र प्रभावकारी बनाईनेछ। साथै विकास निर्माण कार्यमा नीजि, गैर सरकारी, सहकारी र समुदायको लगानी र साझेदारीमा अभिबृद्धी गरिनेछ।

६ समावेशीकरण, सुशासन तथा सदाचार प्रवर्धनः

समावेशीकरण, सुशासन, सन्तुलित विकास र समृद्धि देश विकासको अबको प्रमुख कार्यसूची बनेको छ । सामाजिक न्याय र सुशासन, विकास र समृद्धिको पूर्वसर्तको रुपमा रहेका हुन्छन । यसका लागि समावेशीकरण र सामाजिक न्याय, कानून तथा विधिको शासन, सरकारी, नीजि, सहकारी र सामुदायिक साझेदारी, पारदर्शिता र जवाफदेहिताको उच्चतम अभ्यास गरिनेछ । साथै राजनीति तथा समाजमा बढ्दै गईरहेको अराजकता र भ्रष्टचारको विरुद्ध सदाचार पद्धतिको अबलम्बन र सामाजिक जवाफदेहिता औजारहरुको एकीकृत र सचेत अभ्यास गरिनेछ । यस प्रक्रियामा नागरिक समाजसंग साझेदारी र सहकार्य गरिनेछ । ज्ञानमा आधारित नवप्रवर्तन समाज सिर्जनाका लागि स्थानीय ज्ञान, प्रविधिहरू, संस्कृति तथा व्यवहारहरूको प्रवर्द्धन र उपयोग गरिनेछ ।

७ सूचना, नव प्रर्वतन तथा नतिजामा आधारित विकास व्यवस्थापनः

सेवा प्रवाह तथा विकास व्यवस्थापन प्रक्रियालाई सूचना, प्रविधि, प्रमाण तथा ज्ञानमा आधारित तथा नतिजामूलक बनाईनेछ । यसका लागि क्षमता विकास, सूचना, प्रविधिको प्रयोग, ज्ञान, अनुभव र सफल अभ्यासको अधिकतम परिचालन गरिनेछ । साथै शहरी विकास र व्यवस्थापनको मूल मूल्यका रूपमा सहभागितामूलक प्रणाली र कार्य संस्कृतिलाई अबलम्बन गरिनेछ ।

३.२ ससुअचु (SWOT) बिश्लेषण

क. सबल पक्ष	ख. सुधार गर्नुपर्ने पक्ष
(१). ८ वटा नीति तथा योजनाहरु, २७ वटा ऐन, ८ वटा निर्देशिका, ३४ वटा कार्यविधिहरु बनेको (२) यस नगरपालिकामा स्वीकृत दरबन्दी बमोजिम कर्मचारीहरु पदपूर्ति गरिएको । (६) समितिका बैठकहरु निरन्तर रुपमा बस्ने गरेको । (७) LISA मा गत वर्षभन्दा राम्रो अङ्क प्राप्त भएको (८६%) । (८) कार्यालयका सूचनाहरु सामाजिक सञ्जाल, कार्यालयको वेभसाइटबाट सम्प्रेषण गर्ने गरेको । (९) कार्यालयमा आवश्यक Offline र Online Software सञ्चालनमा रहेको । (१०) सबै वडाहरुमा नागरिक बडापत्र राखिएको । (११) सूचना अधिकारी, गुनासो अधिकारी तोकिएको । (१२) गोदावरी नगरपालिकाको सार्वजनिक जवाफदेहिता प्रबर्द्धन कार्यविधि २०७९ जारी गरिएको । (१५) वडा कार्यालय र अन्य कार्यालयमा विद्युतीय माध्यमबाट पत्राचार गर्ने गरिएको । (१६) वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्थाहरु र नगरपालिकामा ई-हाजिरी प्रणाली पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गरिएको ।	(१) नगरपालिकाको एकल अधिकार अन्तर्गतका धेरै कानुनहरु निर्माण गरेको तर सो सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति नभएका कारण मन्त्रालयबाट तयार गरेका नमुना कानुनहरुको भर पर्नु परेको । (२) नगरपालिकामा स्वीकृत दरबन्दी अनुसारका कर्मचारीहरु रहेको भएता पनि दक्ष र अनुभवी कर्मचारीहरुको अभाव रहेको । (३) कार्यालयबाट एकद्वार प्रणालीद्वारा सूचनाहरु जाने नगरेको । (४) कार्यालयलाई आवश्यक पर्ने सूचनाहरु एकै ठाउँमा भण्डारण हुन नसकेको । (५) सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापना हुन नसकेको । (६) कार्यालयबाट तयार गरेको O & M लाई समय सापेक्ष आवधिक गर्न नसकिएको । (७) नगरपालिका भवनमा ठाउँ अभावका कारण नागरिक बडापत्र राख्न नसकेको । (८) न्यायिक समितिका मुद्दा हेर्ने छुट्टै इजलास तथा कोठा तयार गर्न नसकिएको । (९) कर्मचारीहरुलाई समय सापेक्ष विभिन्न प्रकारका तालिमको व्यवस्था गर्न नसकिएको ।

(१७) न्यायिक समितिमा दर्ता भएका धेरै मुद्दाहरु फछ्र्यौट गरिएको । (१८) GESI को Guidline को ड्राफ्ट तयार गरिएको । (१९) आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली र क्षमता विकास योजना निर्माणको चरणमा रहेको । (२०) नगरपालिकाको O & M बनेको । (२१) नगरपालिकाको प्रशासनिक भवन निर्माणको अन्तिम चरणमा रहेको र वडा कार्यालयहरुको जग्गा खरीद र प्रशासनिक भवनको लागि बजेटको व्यवस्थापन गरी निर्माणको चरणमा रहेको । (२२) वडाहरुमा रहेका मेलमिलाप कर्ताहरुलाई पुनर्ताजकीय तालिम सञ्चालन गर्ने गरिएको ।	(१०) जनप्रतिनिधिहरुका लागि आवश्यक तालिमको व्यवस्थापन गर्न नसकिएको । (११) शाखागत रिपोर्टिङ्ग सिस्टम सबल बनाउनु पर्ने ।
ग. अवसर (१) ऐन नियम, तथा कार्यविधि निर्माण भएको । (२) सुशासन कायम भई सेवा प्रवाह छिटो छरितो हुने । (३) नगरपालिकाको काम कार्वाही तथा सेवा प्रवाह प्रति जनविश्वास बढ्केो । (४) जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी नागरिक प्रति जवाफदेही हुने । (५) समग्रमा नगरपालिकाको विकास भई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार हुने । (६) योजना अनुगमनमा सहयोग पुग्ने ।	**घ. चुनौती** (१) संस्थागत क्षमता विकासको अभावमा नियम, कानुन, कार्यविधि निर्माण गर्न नसकिनु । (२) कानुन निर्माणमा संघ तथा प्रदेशमा निर्भर रहनु । (३) जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीलाई नियममा बाँध्न कठिनाई हुनु । (४) कर्मचारी र जनप्रतिनिधिहरुमा विज्ञताको अभाव हुनु । (५) निर्मित नीति, नियम तथा कानुनको परिपालना गर्न कठिनाई हुनु । (६) जनताका जनगुनासोहरु समयमै सुनुवाई गर्न नसकिनु ।

३.३ दीर्घकालीन सोच

"आत्मनिर्भर सुन्दर समृद्ध गोदावरी"

३.४ समष्टिगत लक्ष्य

नेपालको सुदूरपश्चिम प्रदेशको एक योजनाबद्ध, सुव्यबस्थित, आवाशीय, व्याबसायिक, शैक्षिक तथा पर्यटकीय नगरको रुपमा स्थापित गर्ने ।

३.५ समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रम संख्या	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७९/८०	२०८४/८५
१	कुल गार्हस्थ उत्पादन (०७७/७८ को मूल्यमा)	रु करोडमा	४४६.०१३०३६०	६५०
2	प्रतिव्यक्ति गार्हस्थ उत्पादन (०७७/७८ को मूल्यमा)	रु. हजारमा	४५.१६८	६५.८२५
3	कुल आय (०७७/७८ को मूल्यमा)	रु करोडमा	१४९.७७८	१६९.०००
4	प्रतिव्यक्ति आय (०७७/७८ को मूल्यमा)	रु. हजारमा	१६०	१८०
5	वार्षिक आर्थिक वृद्धि दर	प्रतिशत	६.८	६.९
6	कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	२६.९	२८.०
7	उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	१५.२	१७.०

8	सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर	प्रतिशत	५७.८	६०.०
11	अति गरिब घरपरिवार (आफ्नो कृषि उत्पादनले ३ महिनाभन्दा कम खान पुग्ने)	प्रतिशत	१७.३५	१४.०
12	आफ्नो कृषि उत्पादनले ६ महिना भन्दा बढी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	६२.४३	६५
13	नगरपालिका भ्रमण गर्ने बाह्य पर्यटक	संख्या	१००१६००	२०००००
14	बेरोजगारी	प्रतिशत	४६.६	२५
15	वैंकमा खाता भएका परिवार	प्रतिशत	१९२६०	२००००
16	पूर्ण बेरोजगार जनसंख्या	प्रतिशत	N/A	३०
18	विद्यालयमा अध्ययन गर्ने ५ देखि २५ वर्षका बालबालिका	प्रतिशत	७१९९६	८१०००
19	आधारभूत तहमा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	९६	९७
20	साक्षरता दर	प्रतिशत	७९.४	८१
21	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने महिला	प्रतिशत	३८	४८
२२	लैंगिक विकास सूचकांक	सूचकांक	N/A	
2३	सर्वयाम सडक	कि.मि.	६०.५	८०
2४	सर्वयाम सडकमा पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	N/A	५०
2५	सुरक्षित आवास तथा एकीकृत बस्ती विकास	संख्या	N/A	५०००
2६	भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार बनेका भवन	प्रतिशत	N/A	३०
2७	सिंचाइ सुविधा पुगेको कृषियोग्य भूमि	हेक्टर	२०४५	४०००
२८	विद्युत् उपयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	९०.९२	९७
२९	खाना पकाउने इन्धनमा विद्युत् प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	०.६६	२
३०	खानेपानी तथा शौचालय सुविधा भएको घरधुरी	प्रतिशत	९१.६५	९५
३१	LISA को औसत प्राप्तांक	प्रतिशत	८६	९०

३.६ समष्टिगत उद्देश्य

१. नगरको आर्थिक गतिबिधि, उत्पादन, रोजगारी र आयमा समतामुलक, गुणात्मक र दिगो वृद्धि गर्नु,
२. स्वस्थ एवं शिक्षित, सिर्जनशील, सीपयुक्त र योग्य मानबियस्रोतको बिकास गर्नु,
३. आवास, ब्यबसाय, बजार, शहरी सुबिधा र अन्तर आबद्धता सहज सुरक्षित र ब्यबस्थित बनाउनु,
४. जैविक बिबिधता, जमिन र जलस्रोतको समुचित ब्यबस्थापन, वाताबरणमैत्री दिगो बिकास तथा जलबायु र विपद ब्यबस्थापन सुनिश्चित गर्नु,
५. नगरपालिकाको सेवा प्रबाह, उपलब्धि र जवाफदेहिताको स्तरमा गुणात्मक वृद्धि गर्नु।

३.७ समष्टिगत रणनीति

- कृषि, पशुपन्छी र बन्यजन्य उपजको व्यवसायीकरण, विविधिकरण र औद्धोगीकरण गर्ने ।
- उधोग, सांस्कृतिक, कृषि र ग्रामिण पर्यटन तथा अन्य ब्यबसायको बिकास तथा प्रबर्धन गर्ने।
- जीवनपयोगी, गुणस्तरीय र ब्यबसायिक शिक्षा, जनस्वास्थ्य तथा सरसफाई, खानेपानी सुबिधा, सामाजिक सुरक्षा पहुँच र उपयोग सुनिस्चित गर्ने ।
- शहरी योजना तथा बिकासको प्रक्रिया र नतिजालाई वाताबरणमैत्री, उत्थानशील र दिगो बनाउने ।
- अन्तर सरकार,सहकारी निजि क्षेत्र,समुदाय र नागरिक समाजको समन्वय ,साझेदारी र सहकार्यलाई कामयाबी बनाउने ।

३.५ प्राथमिकता तथा रणनीतिहरु

आवधिक नगर विकास योजनाले लिएको लक्ष्य, उद्देश्य र परिमाणात्मक लक्ष्य प्राप्त गर्न देहायअनुसारका विषयहरुलाई विशेष प्राथमिकता दिई नगर विकासका प्रयासहरु संचालन गर्ने रणनीति अवलम्बन गरिनेछ ।

१ कृषि, पशुपंक्षी र वनजन्य उपजको व्यवसायीकरण, विविधीकरण र औद्योगिकरण गर्नेः

कृषि, पशुपालन तथा वनजन्य उत्पादनको उपलब्ध ज्ञान, सीप र प्रविधिको आधारमा व्यवसायीकरण, विविधिकरण र औद्योगिकीरण गरी स्थानीय रोजगारी र अर्थतन्त्र आधार तयार गरिनेछ । निर्धारित कृषि तथा पशुपालन पकेट र वन क्षेत्र र वर्गलाई आवश्यक पूर्वाधार, ज्ञान, प्रविधि हस्तान्तरण, सेवा तथा टेवा कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ ।

२ उधोग, साँस्कृतिक, कृषि र ग्रामीण पर्यटन तथा अन्य व्यवसायको विकास तथा प्रवद्र्धन गर्नेः

नगरपालिकाको जैविक विविधता, मनोरम, साास्कृतिक, धार्मिक र पर्यटकीय क्षेत्र लगायत सामुदायिक वन क्षेत्र, कृषि पकेट क्षेत्र, ताल तथा पार्कहरुमा पूर्वाधार निर्माण, पर्यटकीय सेवा सुविधाको विस्तार, विविधिकरण र प्रचार प्रसार गरी पर्यटन प्रवर्धन र विकास गरिनेछ । यसका लागि नीजि क्षेत्र, समुदाय र नागरिक समाज संस्थासाग समन्वय र साझेदारी गरिनेछ ।

३ जीवनपयोगी, गुणस्तरीय र व्यवसायिक शिक्षा, जनस्वास्थ्य तथा सरसफाई, खानेपानी सुविधा, सामाजिक सुरक्षा पहुँच र उपयोग सुनिश्चित गर्नेः

नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकार, नीजि क्षेत्र र समुदायसंग साझेदारी गरी जीवनपयोगी, गुणस्तरीय र व्यवसायिक शिक्षा, जनस्वास्थ्य तथा पोषण सेवा, खानेपानी तथा सरसफाई सुविधा विकास र विस्तार गरी मानव पुाजी निर्माण गरिनेछ । एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, जोखिममा रहेका बालबालिका, हिंसा पिडित व्यक्ति, सीमान्तकृत समूह, लोपोन्मुख जाती आदीको सामाजिक सुरक्षा पहुाच सुनिश्चित गरी स्वास्थ्य उपचार, जीविकोपार्जन र वृत्ति विकास अधिकार प्रवर्धन गरिनेछ । सामाजिक सशक्तीकरण, समावेशीकरणको माध्यमबाट सामाजमा विद्यमान हिंसा, सामाजिक कुरिती, अन्धविश्वास अन्त्य गर्नुका साथै स्थानीय सम्पदा, कला, सास्कृति र भाषाको संरक्षण र प्रर्वधन गरिनेछ ।

४ यातायात, बजार र सुरक्षित आवास, स्वच्छ उर्जा तथा संचारका पुर्वाधारको विस्तार र स्तरोन्नति गर्नेः

यातायात, आवास, व्यवस्थित शहरी पूर्वाधार, बजार, स्वच्छ उर्जा, सूचना तथा संचारको पूर्वाधारको विकास, विस्तार र स्तरोन्नति गरी शहरको भौतिक विकास, आवास तथा बजार र अन्तरआवद्धतालाई सहज र सुव्यवस्थित बनाइनेछ । पूर्वाधार विकासलाई उत्पादनसंग आवद्ध गर्नुका साथै वातावरणमैत्री र विपद तथा जलवायु उत्थानशिल रुपमा निर्माण र संचालन गरिनेछ ।

५ शहरी योजना तथा विकासको प्रक्रिया र नतिजालाई वातावरण मैत्री, उत्थानशील र दीगो बनाउनेः

निर्धारित भूउपयोग क्षेत्र तथा योजना र प्रचलित कानून अनुसार नगर क्षेत्रमा जैविक विविधता, हरियाली र वन क्षेत्रको कायम गरिनेछ । यस अनुसार नगर क्षेत्रको जैविक विविधता, हरियाली, जमीन र जलश्रोतको संरक्षण र समोचित व्यवस्थापन गरिनेछ। यसका लागि संघ र प्रदेश सरकारका सम्बन्धीत निकाय, समुदाय र समुदायसंग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ।

६ अन्तर सरकार, सहकारी, निजी क्षेत्र, समुदाय र नागरिक समाजको समन्वय, साझेदारी र सहकार्य लाई कामयावी बनाउनेः

कानून तथा विधिको शासनको अनुसरण गर्दै सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र शासन संचालन प्रक्रियालाई पारदर्शी, उत्तरदायी र जनताको समस्या र चाहाना प्रति संवेदनशिल शासन प्रणालीको अभ्यास गरी नागरिक सन्तुष्टी अभिबृद्धि गरिनेछ ।

परिच्छेद- ४
समष्टिगत आर्थिक नीति

४.१ पृष्ठभुमि

अर्थ वा वित्त कुनै पनि राज्य व्यवस्था सञ्चालनको लागि अपरिहार्य र महत्त्वपूर्ण हुन्छ । परापूर्वकालदेखि नै राज्य सञ्चालनको हरेक तप्का र तहमा राजश्व संकलनलाई महत्त्वपूर्ण कार्यको रूपमा लिइँदै आएको पाइन्छ । मुलुकको शासन व्यवस्था सञ्चालन, व्यवस्थापन, विकास निर्माण, प्रतिरक्षा, शान्ति सुरक्षा र सेवा प्रवाह लगायतका हरेक क्रियाकलाप सञ्चालनको लागि अर्थको अपरिहार्यता रहदै आएको छ । आर्थिक नीति आर्थिक मामिलासँग जोडिएर आउने उत्पादन, वितरण, लगानी, खर्च एवं उपयोगसँग सम्बन्धित विषयहरू पर्दछन् । आर्थिक नीतिले आर्थिक विकासमा निजी, सरकारी र सहकारीको भूमिकालाई प्रवर्द्धन गर्ने, विश्वव्यापीकरण, उदारीकरण तथा खुला बजारमुखी अर्थव्यवस्थालाई नियमन, व्यवस्थापन र परिचालन गर्ने गरी स्वस्थ आर्थिक क्रियाकलाप कायम गर्न पनि आर्थिक नीति अख्तियार गर्ने गरिन्छ । यो देशको अर्थतन्त्रलाई मार्गदर्शन गर्ने वृहत् नीति हो

- **आर्थिक दर्शन:** आर्थिक नीति कुनै पनि सरकारको एक आर्थिक दर्शन वा विचारधारा हो यसको माध्यमबाट आर्थिक उद्देश्य पुरा गर्ने प्रयास गरिन्छ ।
- **मार्गदर्शक सूत्र:** आर्थिक नीति आर्थिक उद्देश्य प्राप्तिका लागि उद्योग,व्यापार तथा वाणिज्य क्षेत्रमा अपनाउने कार्यविधि वा मार्गदर्शन हो । आर्थिक नीतिमा सरकारका त्यस्ता सबै क्रियाकलाप सम्मिलित हुन्छन् यसको सम्बन्ध उत्पादन,आम्दानी,सम्पत्तिको वितरण,उपयोग,स्रोत साधनको प्रयोग ,आयात-निर्यात तथा कल्याणकारीता वृद्धिमा सरकारको अधिक हस्तक्षेप हुन्छ ।
- **विभिन्न नीति सँगको समन्वय:** यो विभिन्न आर्थिक नीतिहरूसँग समन्वय गरी आर्थिक लक्ष्य र उद्देश्य पूरा गर्ने कार्य हुन्छ ।
- **आर्थिक उद्देश्य प्राप्त गर्ने एक साधन :** आर्थिक नीति राज्यद्वारा अपनाउने आर्थिक उद्देश्य प्राप्त गर्न,जनताको विकास र समृद्धिको इच्छा तथा आंकक्षा पूरा गर्न अपनाइने नियमन,व्यवस्थापन र नियमन्त्रण अर्थात् विकासको साधन हो ।
- **प्रशासनिक मार्गदर्शन :** आर्थिक नीतिको मार्गदर्शन भित्र रही प्रशासनसंयन्त्र सोही अनुरूप सञ्चालित र उद्देश्य प्राप्ति तर्फ तल्लीन हुन्छन् ।
- **विशिष्ट उद्देश्य एवं निश्चित कार्यक्रम बिच सम्बन्ध हुने :** आर्थिक नीतिमा सरकार आफ्नो विशिष्ट उद्देश्य प्राप्ति गर्नको लागि कुनै निश्चित कार्यक्रम अपनाउने गर्दछ ।
- **सामाजिक एवं राजनीतिक नीतिबाट प्रभावित :** आर्थिक नीति सामान्यतया देशको सामाजिक एवं राजनीतिक नीतिबाट प्रभावित भएको हुन्छ । जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने,शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने,सामाजिक सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने, राजनीतिक स्थिरता कायम भएमा आर्थिक नीति सोही अनुकूल हुनु आवश्यक हुन्छ ।

आर्थिक नीतिको उद्देश्य:

आर्थिक नीतिको प्रमुख उद्देश्य समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्नु हो । यो उद्देश्य प्राप्त गर्न आर्थिक नीतिका अन्य उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् ।

- आर्थिक विकास र वृद्धि कायम गर्नु ।
- देशमा आउन सक्ने आर्थिक संकटलाई कम गर्नु ।

• देशमा आर्थिक स्थिरता कायम गर्नु ।

• आर्थिक ह्रासिबले कमजोर वर्ग,पिक्षडिएको क्षेत्र विकास गर्नु ।

• औद्योगिक विकास र विस्तारमा जोड दिनु ।

• विनिमय दरमा स्थायित्व कायम गर्नु ।

• आधारभूत सेवा सुविधाको विकास र सुनिश्चितता गर्नु ।

• नागरिक बिच्च सामाजिक कल्याण कायम गर्नु ।

• पूर्ण रोजगारी स्थिति सृजना गरी गरिबी निवारण गर्नु ।

• व्यापार घाटा कम गर्न निर्यात अभिवृद्धि गर्नु ।

• अर्थतन्त्रका प्राथमिक क्षेत्र,द्वितीय क्षेत्र र तृतीय क्षेत्र विकासमा जोड दिनु ।

मुख्य उद्देश्यहरू

• समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व र स्थिरता कायम गर्ने

• उच्च,दिगो र फराकिलो आर्थिक विकास र वृद्धि ल्याउने ।

• सामाजिक समानता र न्याय हासिल गर्ने

• रोजगारी सृजना गर्ने ।

• आर्थिक सङ्कटलाई सामना गर्ने ।

नेपाल सरकारले गरेका प्रतिवद्धता जनाएका अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरु दिगो विकासको लक्ष्य एक हो । दीगो विकासको लक्ष्य अन्तर्गत सन् २०३० सम्ममा भोकमुक्त विश्व बनाउने लक्ष्य अनुरुप नेपाल सरकारले वि.सं. २०७७ सम्ममा खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुने एवम् पााच वर्ष भित्र कृषि उत्पादकत्व दोब्बर गर्ने प्रतिवद्धता जनाएको छ । यसबाट देशका अन्य शहरोन्मुख ठाउाहरु जस्तै यस नगरपालिकामा पनि कृषि र हरियाली क्षेत्र खुम्चिदै जाने खतरा देखिएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का अनुसार गोदावरी नगरपालिकामा कूल जनसंख्याको ७०.४ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिक रुपले सकृय रहेको पाईन्छ जसमध्ये पूरुष तर्फ ७८.६ प्रतिशत र महिला तर्फ ६९.९ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिक रुपले सक्षम देखिन्छन् । भने ६८.७४ प्रतिशत प्रत्यक्ष रुपले कृषि पेशामा आधारित रहेको पाईन्छ ां त्यस्तै विदेशी नोकरी विशेष गरी भारतिय शहरहरुमा केन्द्रित नोकरीमा २६.४५ प्रतिशत जनसंख्या र ११.७४ प्रतिशत जनसंख्या स्वदेशी नोकरीमा केन्द्रित रहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्रको कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २६.९ प्रतिशत मात्र रहेको छ भने वांकि अन्य ७३.१ प्रतिशत गैर कृषि क्षेत्रको योगदान रहेको छ । यस नगरपालिकामा प्रमूख उत्पादन मध्ये धान, मकै, चामल, चिउरा, फर्निचर, चिरानी काठ आदिको बजार पूर्ण प्रतिस्पर्धाको आधारमा रहेको र आन्तरिक र बाह्य जिल्लामा विक्री वितरण हुने गरेको देखिन्छ ।

कूल जनसंख्याको ८५.५३ प्रतिशत घरधरी कृषि पेशामा आवद्ध भएको पाईन्छ । त्यस्तै समाज सेवा ८.५८ प्रतिशत, प्राईभेट संस्थामा नोकरी ८.९० प्रतिशत, सरकारी नोकरी मा ५.५४ प्रतिशत, व्यापारमा ५.५२

प्रतिशत र व्यक्तिगत फर्ममा ५.१५ प्रतिशत जनसंख्या आवद्ध रहेको पाईन्छ । घरेलु उधोगमा आश्रीत घरपरिवार ७.८० प्रतिशत, दैनिक ज्याला मजदुरीमा आश्रीत जम्मा घरपरिवार २२.३३ प्रतिशत, र रिक्सा तथा ठेला गाढा चलाई जीवनयापन गर्ने जम्मा घरपरिवार १०.२९ प्रतिशत रहेको छ । तलको तालिकामा वार्ड अनुसार आर्थिक अवस्था तथा रोजगारीलाई देखाईएको छ । विस्तृत विवरणका लागि अनुसूची १ मा हेर्नुहोस ।

परिच्छेद- ५
आर्थिक विकास योजना

५.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सुनिश्चित गरेको नागरिकको खाद्य सुरक्षा, मर्यादित रोजगारी र आयको अधिकार कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारको साथसाथै स्थानीय सरकारको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। नेपाल सरकार एवं प्रदेश सरकारले तर्जुमा गरेको नीति, कानून, योजना र लक्ष्यसाग तादाम्यता कायम गरी स्थानीय सरकारले समेत उक्त अधिकार सुनिश्चित गर्न योजनाबद्ध ढंगले प्रयास गर्न आवश्यक छ। यस तथ्यलाई मनन् गर्दै नगर क्षेत्रको योजनाबद्ध र सन्तुलित विकासको लागि उद्योग व्यवसाय, पर्यटन र कृषि क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत उत्पादन, रोजगारी र आय वृद्धि गर्न उपयुक्त योजना तर्जुमा एवं सोको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ। यस नगरपालिकाको सन्दर्भमा नगरपालिकाको प्रस्तावित भूउपयोग क्षेत्र तथा योजना अनुसार आर्थिक विकास प्रयासलाई डोऱ्याउन यस सम्बन्धी संभावना र अवसर, समस्या तथा चुनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहित संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार गरिएको छ।

५.१.२ समष्टिगत आर्थिक विकास

सूचक	इकाई	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)					जोखिम पक्षहरु
			०८०/८१	०८१ /८२	०८२ /८३	०८३ /८४	०८४/८५	
आर्थिक वृद्धिदर	प्रतिशत	६.८	७.०	७.४	७.६	८.०	८.२	
प्रति व्यक्ती आय	डलर	१४००	१५००	१६००	१७००	१८००	२०००	
निरपेक्ष गरीवी	प्रतिशत	१८.६	१७	१६	१५	१४	१३	
रोजगार दर	प्रतिशत	५३.४	५५	५७	५८	६०	६५	
कोभिड पछि बेरोजगार	संख्या	N/A						
कोभिड अघि बेरोजगार	संख्या	४६.४	४४	४०	३८	३६	३०	
बेरोजगार	प्रतिशत	४६.४	४४	४०	३८	३६	३०	
बैदेशिक रोजगार	प्रतिशत	२८	२८	२७	२६	२५	२४	
विप्रेषण (**प्रतिशत**)	वार्षिक (रु)	N/A	४९	४९	४८	४८	४७	
कृषि योग्य जमिन	प्रतिशत	५४.९०	५४.९०	५४.९०	५४.९०	५४.९०	५४.९०	
खाद्यमा आत्मनिर्भरता (७ महिना भन्दा माथि पुग्ने)	प्रतिशत	२३						
दुध उत्पादन	लि.	२४५३६	२७०००	३००००	३३०००	३६०००	४००००	
मासु उत्पादन	कि.ग्रा.	२२८७२१५	२३०००००	२४०००००	२५०००००	२६०००००	३००००००	
छाला उत्पादन	प्रतिशत	N/A	१०	२०	२५	२७	३०	
सहकारी संस्था	संख्या	४४	५०	५५	५८	६०	६५	

कूल सिंचाई योग्य जमिन	हेक्र	२००२९	२००२९	२००२९	१९०००	१८०००	१८०००	
हाल सिंचित जमिन	हेक्टर	३०९७	६०००	६५००	७०००	७५००	८५००	
व्यवसायिक उत्पादनमा संलग्न कृषक	संख्या	३४०	४४०	५४०	६४०	७५०	९००	
आलु व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	२८८	३८८	४८८	६००	७००	८००	
तरकारी व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	२५०	३५०	४५०	५५०	६५०	८००	
अगुवा व्यवसायिक कृषक	संख्या	१४०	१५०	१७०	१८०	२००	२२०	
क्रियाशिल ग्रामीण कृषि कार्यकर्ता	प्रतिशत	N/A	१०	१५	२०	२५	३०	
स्थानीय व्यवसायिक कृषिफार्म	संख्या	४५	६०	७५	१००	१२५	१५०	
सक्रिय व्यवसायिक कृषक सूमह	संख्या	१३२	१४२	१६२	१८२	२००	२२५	
खाद्यान्न (धान, मकै, गहुँ र जौ) उत्पादन	मे.ट.	३४०३७.८	३५०००	४००००	४५०००	५००००	५५०००	
तरकारी उत्पादन	मे.ट.	११३४.५६	१२००	१३००	१५००	२०००	२५००	
फलफुल उत्पादन	मे.ट.	१०८९.१८	११५०	१२००	१३००	१४००	१५००	
मह उत्पादन	मे.ट.	२.००	२.५	३	३.५	४	५	
कम्पोष्ट र जैविकमल उत्पादन	मे.ट.	१८००	२०००	२५००	३५००	४५००	६०००	
व्यवसायिक कृषि नर्सरी	संख्या	१५	२०	२५	३०	४०	५०	
सक्रिय व्यवसायिक कृषक समूह	संख्या	१४०	१४५	१५०	१६०	१८०	२००	
सहकारीमा आवद्ध कृषक	संख्या	४४००	४६००	४८००	५०००	५८००	६४००	
कोण्ड स्टोर/स्टोर क्षमता	संख्या (मे.ट)							
उन्नतविउ, जैविकमल र विषादी प्रयोग गर्ने, आधुनिक कृषि प्रविधी प्रयोग गर्ने	परिवार	१६८०	१७००	१७५०	१८००	१९००	२१००	
कृषिउपज संकलन तथा बजार प्रवर्धन केन्द्र	संख्या	४	८	१२	१५	१८	२०	
प्रयोगमा आएका सिचाई प्रविधि (सतह, पोखरी, ड्रिप, लिफ्ट आदी)	प्रतिशत	N/A	१०	२०	२५	३०	३५	
सुचारु सिंचाई आयोजना	संख्या	२	३	४	४	५	५	
गैर कृषि पेशा (उद्यम, व्यापार र जागिर) मा निर्भर	प्रतिशत	N/A	५	५	५	५	५	
कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा संलग्न परिवार	प्रतिशत	N/A	५	६	७	८	९	
कृषि उपजहरुको बार्षिक मूल्य (एकमुष्ट) हजार	रु. हजारमा	२०४२२६८	२०५००००	२०५५०००	२०६००००	२०६५०००	२०७५०००	

पशुपंक्षी र सो जन्य उत्पादन मूल्य (बार्षिक)हजार	रु. हजारमा	२२८८६८७	२३०००००	२३१००००	२३२००००	२३३००००	२३४००००	
औद्योगिक वस्तु र सेवा उत्पादन मूल्य (बार्षिक)	रु. हजारमा	N/A	४६०००००	४६५००००	४६७५०००	४७०००००	४८०००००	
उद्योग तथा व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	ज्ना	५५	६५	८५	१००	१५०	२००	
निकासीजन्य उद्योग	प्रतिशत	N/A	३	५	७	९	१२	
वैकमा खाता हुने तथा सेवा उपयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	४७.८	५५	६०	६३	६५	७०	
व्यवसायिक पशुपालनमा संलग्न परिवार	संख्या	४३६	४५०	४५५	४६५	४८०	५००	

नेपालको संविधानले सुनिश्चित गरेको नागरिकको खाद्य सुरक्षा, मर्यादित रोजगारी र आयको अधिकार कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारको साथसाथै स्थानीय सरकारको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। नेपाल सरकार एवं प्रदेश सरकारले तर्जुमा गरेको नीति, कानून, योजना र लक्ष्यसाग तादाम्यता कायम गरी स्थानीय सरकारले समेत उक्त अधिकार सुनिश्चित गर्न योजनाबद्ध ढंगले प्रयास गर्न आवश्यक छ। यस तथ्यलाई मनन् गर्दै नगर क्षेत्रको योजनाबद्ध र सन्तुलित विकासको लागि उद्योग व्यवसाय, पर्यटन र कृषि क्षेत्रको विकास र प्रवर्द्धन मार्फत उत्पादन, रोजगारी र आय वृद्धि गर्न उपयुक्त योजना तर्जुमा एवं सोको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ। यस नगरपालिकाको सन्दर्भमा नगरपालिकाको प्रस्तावित भूउपयोग क्षेत्र तथा योजना अनुसार आर्थिक विकास प्रयासलाई डोऱ्याउन यस सम्बन्धी संभावना र अवसर, समस्या तथा चुनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहित संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार गरिएको छ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ का अनुसार गोदावरी नगरपालिकामा कूल जनसंख्याको ७०.४ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिक रुपले सकृय रहेको पाईन्छ जसमध्ये पूरुषतर्फ ७८.६ प्रतिशत र महिला तर्फ ६९.९ प्रतिशत जनसंख्या आर्थिक रुपले सक्षम देखिन्छन्। भने ६८.७४ प्रतिशत प्रत्यक्ष रुपले कृषि पेशामा आधारित रहेको पाईन्छ। त्यस्तै विदेशी नोकरी विशेष गरी भारतिय शहरहरुमा केन्द्रित नोकरीमा २६.४५ प्रतिशत जनसंख्या र ११.७४ प्रतिशत जनसंख्या स्वदेशी नोकरीमा केन्द्रित रहेको छ। नगरपालिका क्षेत्रभित्रको कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान २६.९ प्रतिशत मात्र रहेको छ भने वांकि अन्य ७३.१ प्रतिशत गैर कृषि क्षेत्रको योगदान रहेको छ।

यस नगरपालिकामा प्रमूख उत्पादन मध्ये धान, मकै, चामल, चिउरा, फर्निचर, चिरानी काठ आदिको बजार पूर्ण प्रतिस्पर्धाको आधारमा रहेको र आन्तरिक र बाह्य जिल्लामा विक्री वितरण हुने गरेको देखिन्छ ।

आम्दानीको हिशावले यहां उत्पादीत वस्तुहरुले जिल्लाको कूल आम्दानीमा नगण्य मात्र योगदान पुचाएको पाईन्छ । आयात तर्फ खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, इन्धन तथा निर्माण सामाग्रीहरु आयात गर्ने गरिन्छ । ३.१ आर्थिक अवस्था तथा रोजगारी कूल जनसंख्याको ८५.५३ प्रतिशत घरधरी कृषि पेशामा आवद्ध भएको पाईन्छ । त्यस्तै समाज सेवा ८.५८ प्रतिशत, प्राईभेट संस्थामा नोकरी ८.९० प्रतिशत, सरकारी नोकरी मा ५.५४ प्रतिशत, व्यापारमा ५.५२ प्रतिशत र व्यक्तिगत फर्ममा ५.१५ प्रतिशत जनसंख्या आवद्ध रहेको पाईन्छ । घरेलु उधोगमा आश्रीत घरपरिवार ७.८० प्रतिशत, दैनिक ज्याला मजदुरीमा आश्रीत जम्मा घरपरिवार २२.३३ प्रतिशत, र रिक्सा तथा ठेला गाढा चलाई जीवनयापन गर्ने जम्मा घरपरिवार १०.२९ प्रतिशत रहेको छ ।

५.१.२ कृषि विकास

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

नेपाल सरकारले गरेका प्रतिवद्धता जनाएका अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरु दिगो विकासको लक्ष्य एक हो । दीगो विकासको लक्ष्य अन्तर्गत सन् २०३० सम्ममा भोकमुक्त विश्व बनाउने लक्ष्य अनुरुप नेपाल सरकारले वि.सं. २०७७ सम्ममा खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुने एवम् पााच वर्ष भित्र कृषि उत्पादकत्व दोब्बर गर्ने प्रतिवद्धता जनाएको छ । यसबाट देशका अन्य शहरोन्मुख ठाउाहरु जस्तै यस नगरपालिकामा पनि कृषि र हरियाली क्षेत्र खुम्चिदै जाने खतरा देखिएको छ ।

आवास, उद्योग व्यावसाय र पर्यटन स्थलको रुपमा देशकै नमूना शहरको रुपमा उदयमान यस गोदावरी नगरपालिका औद्योगिक केन्द्रको रुपमा रहेको छ । हरित र व्यवस्थित नगरको रुपमा विकासको गतिमा तिब्र रुपमा लम्कदै गरेको यस नगरपालिकाको अधिकांस जमीन खेतियोग्य भएकोले अन्न उत्पादनको दृष्टिले यो नगरपालिका अगाडी रहेको छ । यस नगरपालिकाको मुख्य उत्पादन धान, मकै, गहुा, उखु, आलु, दलहन, तेलहन तथा तरकारी मुख्य कृषि रहेका छन् । त्यसमध्ये पनि सबैभन्दा बढी धान उत्पादन हुने गरेको छ भने दोस्रोमा गहुा उत्पादन हुने गरेको छ । धान ७१०६.८१४ टन, गहुा २५३१.१८८ टन, मकै ११.१२५ टन, आलु ७२.५५० टन तथा त्यसपछि दलहन, तलहन र तरकारी क्रमशः १.३००, ३.३६० र ६.०३५ टन वार्षिक उत्पादन हुने गरेको पाइएको छ ।

यस नगरपालिकामा कुल घरपरिवार संख्या २१२५० मध्ये १७,६५५ अर्थात ८३.०८ प्रतिशत परिवारसंग खेतियोग्य जमिन रहेको देखिन्छ भने ३५९६ अर्थात १६.९२ प्रतिशत घरपरिवारसाग खेतीयोग्य जमिन नभएको देखिन्छ । खाद्य सुरक्षातर्फ यस नगरपालिकामा आफ्नै उत्पादनले वर्षैभरी खान पुग्ने परिवार ६० प्रतिशत रहेका छन ।

ख. समस्या तथा चुनौति

गोदावरी नगरपालिका खाद्यान्न वाली धान तथा गहुा तर्फ आत्मनिभर भईसकेको हालको अवस्थामा पनि परम्परागत निर्वाहमुखी खेती प्रणाली कायम रहेको छ । भुउपयोग नीतिको अभावमा खेतीयोग्य र हरित क्षेत्र खुम्चदै जानु, समयमा गुणस्तरीय बीउ, मल र प्राविधिक सेवा उपलब्ध नहुनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख

समस्याहरु हुन् । यसै गरी स्थानीय स्तरमा बीउ उत्पादन, संरक्षण र उपयोग हुन नसक्नु, जंगली जनावरको कारण खेतीबालीमा क्षती पुग्नु, लागत लाभको दृष्टिकोणमा खेती प्रणाली खर्चिलो हुनु, सिंचाई सुविधा कमी हुादा मौसमी खेती हुनु तथा मौसमी रुपमा जग्गा बाझो रहनु, पकेट खेती विकास कार्यक्रम नहुनु एवं प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम संचालन नहुनु, खेतीयोग्य जमिन खण्डिकरण हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या रहेका छन् । कृषि प्राविधिक जनशक्तिको कमी हुनु तथा माटोको नियमित परीक्षण नहुनु, कोल्ड स्टोरको सुविधा नहुनु, कृषिमा कम श्रममुल्यांकनका कारण श्रमशक्तिको अभाव हुनु, वजार व्यवस्था नहुनु, जस्ता अन्य समस्याहरु पनि विद्यमान रहेका देखिन्छन् । यसका साथै व्यवसायिक ज्ञान तथा सूचनाको कमी, आधुनिक तथा महिलामैत्री प्रविधिको अभाव, कृषि बजारको कमी, वितिय सेवा पहुाचमा कमी, कृषि विमाको अभ्यासको कमी, संकलन केन्द्रको कमी आदि यस क्षेत्रका मुख्य चुनौतीको रुपमा रहेका छन् ।

हरित क्षेत्र र अन्न भण्डारको रुपमा रहेको यस नगरमा स्थानीय हावापानी सुहाउादो र बढी उत्पादन दिने खालको विभिन्न प्रजातीका बीउ बिजन उत्पादन गर्ने नर्सरी विस्तार नहुनु र कृषकहरुले माग र आवश्यकता अनुसारको बोट बिरुवा प्राप्त हुन नसक्नु पनि मुख्य चुनौती रुपमा देखिएका छन् । रैथाने बीउ विजनको संरक्षण र उपलब्धता नहुादा वाह्य तथा आनुबांशिक जातिय शुद्धता र गुणस्तर कम भएका बीउविजनको प्रयोग गर्नु पर्ने वाध्यता रहेको छ । आयातित बीउ विजन पनि समयमा उपलब्ध हुन सकिरहेको अवस्था छैन । जलवायु परिवर्तनको असरका कारण बालीमा देखा पर्ने हानीकारक झार तथा किराहरुको प्रकोप लगायत पोषण र पानी सम्बन्धी जोखिम पनि हालका दिनमा बृद्धि भइरहेको छ ।

५.१.३ सिंचाई

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

यस गोदावरी नगरपालिका क्षेत्र भएर वग्ने मुख्य नदी तथा खोलाहरुमा मोहना, गोदावरी नदी, खुटिया, खैराना खोला र अन्य ससाना खोलाहरुले यस नगरपालिकामा स्थाई अथवा अस्थाई सिंचाई सुविधा उपलव्ध गराएका छन । मोहना नदी ठुला नदीमा पर्दछ जस्ले कैलाली जिल्ला र कन्चनपुर जिल्लाको सिमानामालाई छुट्याउने काम गर्दछ । हाल प्रयोगमा रहेका सिंचाई प्रविधिहरुमा नहर, कूलो, बोरिङ, थोपा सिंचाई, रहेका छन् । सिंचाईका लागि मुख्यरुपमा मोहना र खुटिया सिंचाई रहेको छ भने यस नगरपालिकामा रहेका खोला नालाहरुबाट सतह र चुरे भावर क्षेत्रका लागि लिफ्ट सिंचाई प्रणालीको दीगो व्यवस्थापनबाट खेतीयोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा विस्तार गर्न सकिने संभावना रहेको छ ।

ख. समस्या तथा चुनौति

यस नगरपालिकाको मूल नहर उत्तर रहेको खेतियोग्य जमिन मोहना र खुटिया सिंचाई आयोजनाको पहिलो चरणबाट सिंचाई सुबिधा उपलब्ध भै रहेको छ भने संकलन पोखरी, भूमिगत सिंचाइ र लिफ्ट प्रणाली जस्ता वैकल्पिक सिंचाई आयोजना सञ्चालन हुन नसकुन मुख्य चुनौतीको रुपमा रहेको देखिन्छ । नगरको उत्तरतर्फका भूभाग ९०० मीटर सम्मको उचाईमा रहेको कारण सतह तथा वैकल्पिक सिंचाई प्रणाली विस्तार गर्न समस्या रहेता पनि साना सिंचाई आयोजना सञ्चालन गर्न आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

५.१.४ पशु विकास

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

कृषि पर्यटन तथा उद्योग व्यापारिक केन्द्रको रुपमा विकास गर्ने लक्ष गरेको यस गोदावरी नगरपालिकामा झन्डै ८० प्रतिशत परिवारहरु पशुपालनमा संलग्न रहेको देखिन्छ । नगरपालिकाका ग्रामीण क्षेत्रमा मुख्य रुपमा बाखा पालन, गाई पालन, राागा तथा भैसी, सुगुर तथा बंगुर, कुखुरा तथा माछा पालन रहेको देखिन्छ । यस तथ्यांकमा व्यवसायिक रुपमा र व्यक्तिगत प्रयोजनका लागी पालन गरेको पशुपंक्षीहरुको विवरण छुट्याईएको छैन । तर अधिकांश परिवारले व्यवसायिक रुपमा भन्दा पनि व्यक्तिगत उपभोगका लागी पशुपालन गरेको पाईन्छ । त्यसकारण नगरपालिकाले युवाहरुलाई उद्यमी बनाउनकालागी परिवेश सुहाउादो योजना बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

गोदावरी नगरपालिकामा रहेका कुल २१२५० घरपरिवार मध्ये १३१८० ले पशुपंक्षी पालन गरेको देखिन्छ जसमध्ये सबै भन्दा बढी ८३१५ ले गाईपालन गरेको पाईन्छ भने त्यसपछि ७२५२ परिवारले बाखापालन गरेको देखिन्छ । त्यस्तै ६३३८ परिवारले भैंसी पालन गरेको पाईन्छ । भेडा, खरायो र बट्टाई मात्र पालन गर्ने परिवार न्यून देखिएको छ । यस तथ्यांकमा व्यवसायिक रुपमा र व्यक्तिगत प्रयोजनका लागी पालन गरेको पशुपंक्षीहरुको विवरण छुट्याईएको छैन । तर अधिकांश परिवारले व्यवसायिक रुपमा भन्दा पनि व्यक्तिगत उपभोगका लागी पशुपालन गरेको पाईन्छ । त्यसकारण नगरपालिकाले युवाहरुलाई उद्यमी बनाउनकालागी परिवेश सुहाउादो योजना बनाउनुपर्ने देखिन्छ । खेतीयोग्य जमिन तथा वन क्षेत्रले हराभरा यस नगर क्षेत्रको माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, संरक्षित क्षेत्र, वस्तीयोग्य क्षेत्र र भोगोलिक अवस्थिति आदिको विस्तृत अध्ययनको आधारमा कृषि, पशुपालन, वन, उद्योग र पर्यटन जस्ता वातावरणमैत्री आर्थिक विकासका कार्यक्रममा जोड दिनु पर्ने देखिन्छ । यस गोदावरी नगरपालिका मा कृषि तथा पशुसेवाको क्षेत्रमा विकास गर्नका लागी एक कृषि विकास शाखा र एक पशुसेवा शाखा रहेको छ । जसले नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका १२ वटै वडामा सेवा प्रवाह गरेको पाईन्छ ।

वनजङ्गल, खुला क्षेत्र र कृषि क्षेत्र प्रर्याप्त रहेको कारण नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा चरण क्षेत्रको विकास गर्न सकिने र पशुजन्य उत्पादनको वजारको सम्भावना अधिक रहेको छ । उन्नत प्रविधि, नश्ल र आहार तथा खोर व्यवस्थापन आदिद्वारा पशुपंक्षीपालनलाई व्यावसायीकरण गरी उत्पादकत्व वृद्धि, वजार पूर्वाधारको विकास, उत्पादनमा संलग्न किसानहरुको व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि जस्ता कार्य गर्न सकेमा नगरपालिकामा पशुपालन कार्यलाई थप व्यवसायिक, उत्पादन र आयमूलक वनाउन सकिने संभावना देखिन्छ ।

ख. समस्या तथा चुनौति

झण्डै ८० प्रतिशत नगरवासी पशुपालनमा संलग्न रहेको यस नगर क्षेत्रमा अझै पनि परम्परागत वा निर्वाहमुखी प्रणालीबाट पशुपंक्षीपालन हुनु प्रमुख चुनौती देखिएको छ । नगरमा जम्मा ४ जना मात्र पशु सेवा प्राविधिक उपलब्ध हुनु बुढीतोलामा रहेको बाखा फर्म र ब्याबसायिक बाखापालन बाहेक उन्नत जातको गाईभैसी, आधुनिक किसिमको गोठ, खोरको व्यवस्थापनमा कमी तथा दक्ष प्राविधिकको सेवा विस्तार हुन नसक्नु, सरल कर्जाको व्यवस्था नहुनु, उत्पादकत्व वृद्धि, वजार पूर्वाधारको विकास, उत्पादनमा संलग्न किसानहरुको व्यवसायिक दक्षता अभिवृद्धिजस्ता कार्य यस क्षेत्रका समस्या रुपमा रहिरहेको छ । एग्रोभेटको अभाव, उन्नत जातको घाास खेती र चरन क्षेत्रको कमी, दक्ष जनशक्तिको कमी पशु स्वास्थ्य उपकरणको कमी, नश्ल सुधारको कमी, पशु प्रसार सेवाको कमीजस्ता पक्षपनि थप समस्याको रुपमा रहेको छ ।

५.१.५ पर्यटन तथा संस्कृति

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

यस गोदावरी नगरपालिकामा धार्मिक तथा सामाजिक विविधताको धनी नगरपालिकाका रुपमा पनि चिन्न सकिन्छ । यहाा विभिन्न जातजाती, धार्मिक आस्था, भेषभुषा तथा भाषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । यहाा अधिकांश हिन्दू धर्म मान्ने मानिसहरूको बसोवास रहेको पाईन्छ भने बौद्ध, इस्लाम र इसाई धर्म मान्ने मानिसहरूको पनी वसोवास रहेको पाईन्छ । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू रहेको पाईन्छन् । जसमा बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका तिज, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, गौरापर्व पहाडी समुदाय तथा हिन्दु धर्मालम्बीको मुख्य पर्व हुन् । त्यसैगरी, माघी र आईतवारी थारु चौधरी समुदायको मुख्य पर्वका रुपमा रहेको छ भने क्रिस्मस ईसाई धर्मालम्बीहरुका लागी महान् पर्वका रुपमा क्रीशमश डे रहदै आएको छ । विभिन्न धर्मालम्बीहरुका आ आफ्नै चाडपर्व भएतापनि वद्लिदो समाजको स्वरुपका कारण सबै धर्मालम्बीहरुले सबैका चाडपर्वहरुमा उत्सव मनाउदै आएको पनि पाईन्छ । त्यसैले परापूर्वकाल देखि नै चल्दै आएका यी र यस्ता सांस्कृतिक धरोहरहरुले समाजमा एकता र सौहार्दताको वातावरण सिर्जना गरेको पाईन्छ । त्यस कारण यी सांस्कृतिक उत्कृतष्टताहरुको जगेर्ना गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

गोदावरी क्षेत्र एक प्रशिद्ध धार्मिक स्थल हुनुको कारण यो क्षेत्र पर्यटनकोलागि समेत महत्वपूर्ण वन्दै गएको छ । यद्यपी गोदावरी क्षेत्रको पर्यटकिय महत्वलाई गौमुखी झरना, गोदावरी शिवगंगा मन्दिर, त्रिवेणी धाम, वतासे डांडा जो चुरे पहाडको सवै भन्दा उच्च श्रृंखला मानिन्छ, यहांवाट कैलाश पर्वतको समेत अवलोकन गर्न सकिन्छ जस्ता महत्पपूर्ण क्षेत्रहरु गोदावरी नगरपालिकामा रहेका छन । तथापी, यो क्षेत्रको पर्यटन व्यवशायको विकास गर्न समग्र सुदूरपश्चिम प्रदेशलाई नै एकिकृत गर्नुपर्ने आवस्यकता रहेको छ । यस्तै जनस्तरवाट समेत धार्मिक तथा पर्यटनको महत्वलाई अगिंकार गरि यस नगरपालिकाको उत्तरी भेगमा जैविक सम्पदालाई वचाउन तथा समुदायको धार्मिक भावनालाई कदर गरि गाव्सीा क्षेत्रमा समैजी मन्दिर, वनदेवी मन्दिर, हनुमान मन्दिर, भगवति मन्दिर, राधास्वामि संत्सग, मानव सेवा धर्म, तथा अत्तरिया क्षेत्रमा वौद्ध गुम्वाको समेत निर्माण गरिएको छ ।

ख. समस्या तथा चुनौति

ऐतिहासिक एवं धार्मिक क्षेत्रको संरक्षण एवं प्रवर्द्धन प्रभावकारी नहुनु, पर्यटकीय क्षेत्रको पहिचान एवं संभावनाका लागि गुरुयोजना नहुनु, व्यवस्थित रुपमा थारु होमस्टे लगायत पर्यटकीय सुविधाहरुको उपलव्धतामा कमी, सुरक्षित पर्यटनप्रति आश्वस्त पार्न नसक्नु प्रमुख समस्याको रुपमा देखिएका छन् । यसै गरी पर्यटन प्रवर्द्धनको निम्ति आवश्यक नीति नियम नहुनु, पर्यटकीय विकासको लागि आवश्यक सूचना, पथ प्रदर्शकहरु लगायत प्रवर्धनात्मक कार्यहरुको कमी हुनु, पर्यटन विकासमा नीजि क्षेत्र, गैर सरकारी र समुदायको समन्वय र सहकार्यमा कमी हुनु र सो क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको लगानी नहुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

५.१.६ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

नेपालको सुदुर पश्चिमको आवासीय र ब्यावसायिक संगमस्थल शहरको रुपमा गोदावरी नगरपालिका विकसित हुंदै गएको छ । गोदावरी नगरपालिका क्षेत्रमा मुख्य वजार अन्तर्गत अत्तरिया वजार, श्रीपुर, गोदावरी वजार, बुढीतोला वजार, स्याउली वजार, गेटा वजार रहेका छन । तथापि, अत्तरिया वजार केन्द्र यस नगरपालिका तथा कैलाली जिल्लाकै महत्यपूर्ण व्यापारिक केन्द्रको रुपमा समेत विकसित भई रहेकोछ । अत्तरिया व्यापारिक केन्द्र काठमाण्डौ–धनगढी हवाईमार्गको धावन मार्ग गेटा देखि करिव ८ कि.मि. को दुरीमा रहेको, यहांवाट देशको राजधानी लगायत अन्य साना तथा ठुला सवै सहरहरुमा बस तथा अन्य सवारीका साधनहरुद्वारा प्रत्यक्ष जोडिएको, अत्याधुनिक तथा सुविधायूक्त विद्यालय तथा कलेज, निर्माणाधिन मेडिकल कलेज (हस्पिटल), खाद्य समाग्री संकलन तथा प्रशोधन, रसायनिक मल उत्पादन, दाना जन्य उद्योग तथा अन्य व्यापारिक गतिविधिहरु र एफ.यम रेडियो (गोदावरी एफ.यम ८७.९ मेघाहर्ज) संचालन समेत भईरहेका छन । यसका अलावा, कृषि वजार केन्द्र समेत अत्तरिया वजार केन्द्रमा स्थापीत भएको छ, जहां करिव ८० वटा व्यापारिक स्टलहरु छन, जस्का आफ्नै व्यक्तिगत ढुवानीका साधनहरु ट्रक तथा ट्याकटरहरु रहेका छन भने यहा करिव १००० जना जनशक्तिहरुले प्रत्यक्ष रोजागारी पाईरहेका छन । यहां संकलन भएका कृषि उत्पादनहरुलाई दैनिक २०० ट्रकहरुले दैनिक धनगढी, कन्चनपुर, टिकापुर वर्दिया, नेपालगंज दाङ, वुटवल तथा काडमाण्डौसम्म निर्यात गर्ने गर्दछन । साथसाथै, अत्तरिया वजार क्षेत्रमै करिव ९००० लिटर क्षमताको दुग्ध संकलन तथा प्रोसेसिङ्ग केन्द्रको समेत स्थापना गरिएको छ आदि मार्फत नगरपालिकाको आर्थिक विकासमा ठूलो टेवा पुग्ने प्रमुख संम्भावना रहेको छ ।

ख. समस्या तथा चुनौति

संङघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयन पछि उद्योग, ब्यापार तथा ब्यवसायको दर्ता, नविकरण, कर तथा नियमन प्रक्रिया रहेको नीतिगत तथा कानूनी जटिलताको कारण नगरपालिकामा धेरैजसो उद्योग, ब्यापार र ब्यावसायहरु दर्ता, नविकरण नभै संचालनमा रहेका छन् । नीतिगत तथा कानूनी प्रक्रियामा स्पष्टता ल्याई सो अनुसार उपरोक्त उद्योग, ब्यापार र ब्यवसायलाई नगरपालिकामा दर्ता गर्ने, सालबसाली नविकरण गर्ने र नियमित र सहज रुपमा ब्यावसाय कर तथा दस्तुर संकलन एक प्रमुख समस्या तथा चूनौति रुपमा रहेको छ ।

नगरपालिका भित्र घरेलु, ठुला, मध्यम, साना तथा लघु उद्योग ब्यापार व्यवसाय गरि जम्मा ८० वटा उद्योग ब्यावसाय रहेको भएता पनि यस नगरपालिकामा उद्योग व्यवसायमा संलग्न जनसंख्या न्यून रहेकोले उल्लिखित प्राविधिक मानव श्रोत लगायत मानव श्रोतको सम्बन्धीत क्षेत्रमा परिचालन गर्ने चुनौती रहेको देखिन्छ,। संचालनमा रहेका उद्योगहरु पनि परम्परागत व्यावसायलाई आधुनिकीकरण गर्न नसक्नु, उद्योग संचालनका लागि वित्तीय पहुाच नहुनु तथा स्थानीयस्तरमा विशेषज्ञ स्तरको दक्ष जनशक्तिको उपलव्धता नहुनु प्रमुख समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ । यसका अतिरिक्त उत्पादनमुखी बजारको व्यवस्थापन नहुनु, व्यवसायिक परामर्श सेवा तथा सूचना र प्रविधिमा कमीजस्ता उद्योग व्यवसाय विकासको चुनौतिको रुपमा रहेका छन् ।

५.१.७ श्रम तथा रोजगार

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

आर्थिक विकासको प्रमुख साधन मध्ये श्रम शक्ति एक हो। रोजगारीका प्रशस्त संभावना तथा अवसर उपलब्ध रहेको यस नगरका मुख्य क्षेत्रहरुमा २०० भन्दा बढी व्यापार, सेवा क्षेत्र, कृषि तथा पशुपंन्क्षी पालन, निर्माण क्षेत्र, पर्यटन, उद्योग तथा कलकाखाना रहेको देखिन्छ। युवा तथा वेरोजगार व्यक्तिलाई औद्योगिक तालिम, अवलोकन, आद्योगिक अभ्यासद्वारा दक्ष प्राविधिक मानव श्रोत उत्पादन गर्ने, विमा, पेन्सन, जीविकोपार्जन, स्वास्थ्योपचार लगायत सामाजिक सुरक्षाको माध्यमद्वारा श्रमको समस्या हल गरी रोजगारको अवसर सृजना गर्न सकिने देखिन्छ।

ख. समस्या तथा चुनौति

दक्ष प्राविधिकको मानव श्रोतको उपलब्ध्ता तथा श्रम समस्या (विमा, पेन्सन, जिविकोपार्जन, स्वास्थ्य उपचार आदि) लगायत सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम लागु नहुनु, श्रम शक्ति पलायन हुनु जस्ता यस क्षेत्रमा प्रमुख समस्या तथा चुनौती रहेको देखिएका छन्।

५.१.८ सहकारी तथा वित्तीय सेवा

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

यस नगरपालिकामा ऋण तथा कर्जा सम्वन्धि कारोवार गर्नका लागी सरकारी तथा प्राईभेट वैंक, सहकारी संस्थाहरु समेतवाट स्थानीय जनताहरुलाई व्यापार व्यवशायमा सहयोग पुर्याउनका लागि यी संस्थाहरुले धितोमा र कतिपयले विना धितोमा अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन रुपमा कर्जा उपलव्ध गरांउदै आईरहेका छन। यस नगरपालिकामा संचालित मूख्य वैकहरुमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, बैंक अफ काठमाडौं लिमिटेड, एभरेष्ट बैंक लिमिटेड, सिद्धार्थ विकास बैंक, एस.पी.जी. विकास बैंक, एन.सी.सी. बैंक, कञ्चन विकास बैंक र निर्धन उत्थान बैंक रहेका छन।

ख. समस्या तथा चुनौति

सहकारी संचालनमा कर्मचारी एवं पदाधिकारीहरुको क्षमतामा कमी, सहकारीहरुको नियमित एवं प्रभावकारी अनुगमन नहुनु, वित्तीय संस्थाबाट लिइने ऋणको सदुपयोग हुन नसक्नु एवं व्यवसायको लागि ऋणको जोखिम उठाउने क्षमतामा कमी, स्थानीय समुदायमा आम्दानी तथा बचतको अभ्यासमा कमी रहनु यस क्षेत्रको विस्तारमा चुनौतीको रुपमा रहेको छ।

ग. आर्थिक क्षेत्रका अवसर

यसबाट उद्योग व्यवसाय विकास र बिस्तार गरी उत्पादन र रोजगारी बृद्धिको संभावना देखिन्छ। यस नगरपालिकामा औद्योगितक उत्पादन, पर्यटकीय स्थल र सेवा, कृषि तथा पशुजन्य उपज, वन र जडिबुटीको विकासको लागि प्रदेश तथा सुदुरपश्चिम नेपालको व्यापारिक हब अतरिया धनगढी सहित महेन्द्रनगर र विभिन्न बजारसंग सहज पहुंच रहेको छ।

५.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम

यस नगरपालिकाका कृषि तथा पशु विकास, पर्यटन विकास र विस्तार, उद्योग व्यापार तथा व्यवसाय, सहकारी, बैंक तथा वित्तिय सेवा, श्रम तथा रोजगार सुविधा लगायत स्थानीय तहको लागि उपलब्ध आर्थिक अधिकार क्षेत्रको उद्धेश्य, परिमाणात्मक लक्ष्य, रणनीति तथा प्रमुख कार्यक्रमलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ । (*SWOT Analysis अनुसूचिमा राखिएको छ)*

५.२.१ सोंच

नगरपालिकाको आर्थिक विकास क्षेत्रको **सोच** देहायअनुसार रहेको छः

क्रियाशिल स्थानीय अर्थतन्त्रको निर्माण

५.२.२ लक्ष्य

नगरपालिकाको आर्थिक विकास क्षेत्रको लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छः

नगरको आर्थिक गतिविधि, उत्पादन, रोजगारी र आयमा समतामूलक, गुणात्मक र दीगो वृद्धि गर्नु,

५.२.३ उद्देश्य

नगरपालिकाका आर्थिक विकास क्षेत्रको उद्देश्यहरु देहायअनुसार रहेका छन्:

१. कृषि उत्पादनको बृद्धि, व्यवसायीकरण, विविधिकरण र औद्योगिकरण विकास गर्नु,
२. खेतीयोग्य जमीनमा भरपर्दो सिंचाई सुविधा उपलब्ध गराउनु,
३. पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको बृद्धि, व्यवसायीकरण, विविधिकरण र औद्योगिकरणमा विकास गर्नु,
४. स्थानीय प्राकृतिक, साास्कृतिक र पर्यटकीय स्थलहरुको पूर्वाधार, सेवा सुविधा विकास तथा प्रवर्धन र पर्यटकीय आवागमनमा बृद्धि गर्नु,
५. उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायको सिर्जना, विकास र उत्पादनमा बृद्धि गर्नु,
६. श्रम तथा रोजगारमूलक आयोजना तथा कार्यक्रम विकास, विस्तार र प्रवर्धन गर्नु
७. वित्तीय सेवामा नागरिकको पहुाच बृद्धि गर्नु ।

५.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख भई योजनाको समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य तथा प्रतिफल हासिल गर्न देहायअनुसारका रणनीति तथा कार्यनीति अबलम्बन गरी रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गरिनेछ ।

तालिकाः विषयगत क्षेत्र/उपक्षेत्र अनुसार रणनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ र ३ : कृषि उत्पादनको बृद्धि, व्यावसायीकरण, विविधिकरण औद्योगिकरण भएको हुनेछ ।	

रणनीति	कार्यनीति
१. कृषि तथा पशुपन्छी उत्पादन प्रवर्धन, व्यवसायीकरण र विविधिकरण प्रोत्साहन गरी कृषकलाई उद्यमी बनाउने	१.१ तुलनात्मक लाभका अन्न, तरकारी, फलफूल र नगदेबाली र पशुपन्छी, माछा, मौरीपालन पकेट क्षेत्रहरु पहिचान तथा निर्धारण गरी सेवा केन्द्र मार्फत तत् सम्बन्धी सेवा, सुविधा र प्रविधि एकीकृत रुपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिने छ । १.२ तरकारी, मेवा तथा अन्य फलफूल, मौरी, पुष्पखेती, च्याउ, माछा, गाईभैसी, कुखुरा तथा पंक्षी र वाखापालनमा केन्द्रित गरी एक उपज एक नमूना कृषि फर्म मोडेलको रुपमा संचालन गरिनेछ । १.३ कृषकहरुमा व्यावसायिक बालीहरुको बीउ तथा बेर्नाको उत्पादन र सहज आपूर्तिका लागि कृषि सहकारी तथा अगुवा कृषकलाई प्रोत्साहन तथा परिचालन गरिने छ । १.४ कृषि पाठशाला तथा घरदैलो गरी कृषी सेवा प्रसार सेवा तथा प्राविधिक परामर्शलाई सहज र भरपर्दो बनाइने छ । १.५ बाझो जमीन राख्ने प्रवृतिलाई न्यूनीकरण गर्न बाझो जमीनको उपयोग गर्न भूमि वैंक तथा नीजि, समूह तथा सहकारी मार्फत व्यावसायिक खेतीमा परिचालन गरिनेछ । १.६ खाद्य तथा तरकारी उत्पादन बृद्धि गर्न खेतीयोग्य क्षेत्रमा सिंचाई सुविधा विस्तार गर्दै जाने नीति लिइने छ । १.७ कृषि पेशा तथा जैविक र व्यावसायिक उत्पादनमा संलग्न किसानलाई प्रोत्साहित गर्न वार्षिक रुपमा उत्कृष्ट कृषक छनौट गरी पुरस्कृत गर्ने ब्यवस्था मिलाइनेछ ।
२. कृषि र पशुपंक्षीजन्य उपजको विशिष्टिकरण गरी उत्पादन र उत्पादकत्वको बृद्धि गर्ने	२.१ जैविक मल तथा विषादीको उत्पादन एवं प्रयोग गर्न कृषकलाई सचेतना, उत्पादन प्रविधि र प्रसार कार्यक्रम संचालनको व्यवस्था गरिनेछ । २.२ स्थानीय बीउ-बिजन, बेर्नाहरुको संरक्षण गर्दै गुणस्तरीय जातका मूलतः नगदे एवं उच्च मूल्यका कृषि उपजहरुको व्यावसायिक खेति व्यापकता दिई उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि ल्याइनेछ । २.३ कृषकको माग, स्थानीय जातमा आधारित विशिष्टकृत एक वडामा एक बहुउद्देश्यीय कृषि नर्सरीको स्थापना गरी बिरुवाको उपलब्धतालाई सहज गराइनेछ । २.४ सुन्तलाजातको तथा अन्य फलफूल र मसला बाली आदिको पकेट क्षेत्र पहिचान गरी स्थान, माटो र हावापानी अनुसारको बाली छनौट गरी ब्यवसायिक उत्पादनको लागि कृषि प्रसार तथा प्रविधि हस्तान्तरण गरिनेछ । २.५ जमिन बाझो हुने र खण्डीकरण गरिने अभ्यासलाई नियन्त्रण गर्दै कृषकहरु बीच सामुहिक खेति, साझेदारी एवं सहकारी र करार खेति प्रणाली लागू गर्न नीतिगत तथा कानूनी ब्यवस्था गरिनेछ । २.६ कृषि बालीमा लाग्ने रोग, कीटाणुबाट हुने क्षतिलाई समयमै नियन्त्रण गर्न प्राविधिक सहयोगलाई प्रभावकारी बनाइनेछ र नोक्सानी न्यूनीकरण गर्न कृषि वीमाको लागि कृषक समूह, सहकारी र विमा कम्पनीसाग सहकार्य गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.७ आधुनिक प्रविधि तथा यन्त्र-उपकरणहरुको प्रयोग तथा यान्त्रीकरण गर्न तथा सूचना प्रविधिमैत्री सेवाबाट अत्याधिक लाभान्वित गराउन कृषकहरुको क्षमता बिकास तथा सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । २.८ जलवायु परिवर्तनसाग अनुकूलन भई जैविक विविधताको संरक्षण र प्रविधि उपयोगलाई प्रोत्साहन गर्दै कार्यक्रम तर्जुम र कार्यान्वयन गरिनेछ ।
३. कृषक एवं कृषिमा आधारित समूह तथा संस्थाहरुको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने	३.१ छरिएर रहेका साना किसानहरुलाई समूहमा आवद्ध गरी व्यवसाय संचालन सम्बन्धी ज्ञान, सीप र प्रविधि हस्तान्तरण गरिनेछ । ३.२ कृषक तथा कृषि फार्महरुको सीप, क्षमता अभिबृद्धि एवं व्यवसायिकता बिकासमा सहजीकरण गरिनेछ । ३.३ कृषक समूह र सहकारी संस्था गठन गर्न प्रोत्साहन गरिने, अगुवा कृषक परिचयपत्र बितरण र सोही अनुसार सुविधा एवं अनुदानहरुको व्यवस्था गरी कृषि पेशालाई पुरस्कृत एवं सम्मानित गरिनेछ । ३.४ बेरोजगार युवाहरुमा कृषिमा आधारित सीप विकास तालिम प्रदान गरी कृषि मजदुर तथा मानवश्रोतको कमीलाई न्यूनीकरण गर्दै स्थानीय स्तरमा युवाहरुको रोजगारी अवसर सिर्जना गरिनेछ । ३.५ विद्यालयमा कृषि विषयमा प्राविधिक धार संचालन गरी कृषिको लागि आवश्यक मध्यस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गरी कृषि पेशामा परिचालन गरिनेछ । ३.६ जलवायु परिवर्तनसाग अनुकुलन हुन यसबाट हुन सक्ने क्षति, नोक्सानी न्यूनीकरण गर्न कृषकको क्षमता अभिबृद्धि गराइनेछ ।
४. कृषि उपजहरुको व्यवसायीकरण तथा बजार प्रवर्द्धन गर्ने	४.१ व्यवसायिक संभावना भएका खाद्यान्न, तरकारी, फलफुल र नगदेबालीको व्यवसायिक उत्पादनका लागि सम्भाव्यताका आधारमा पकेट क्षेत्र, व्लक, कृषि जोन घोषणा गरिनेछ । ४.२ कृषिमा यान्त्रीकीकरण, आधुनिकीकरण र बजारीकरणका लागि अनुदान तथा प्रोत्साहनको ब्यवस्था गरिनेछ । ४.३ कृषि सहकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउदै कृषि बजार प्रवर्द्धन गर्न कृषक र वाह्य बजार क्षेत्रसाग अन्तरसम्बन्ध (Forward & Backward Linkage) विकास गरिनेछ। ४.४ मूल्य श्रृङ्खला (Value chain) र बृहत उत्पादन (Mass production) को अवधारणालाई अवलम्बन गर्न नीतिगत, कानूनी उपयुक्त संयन्त्रको ब्यवस्था मिलाइनेछ । ४.५ हालको तरकारी र फलफूल बजारको स्तरोन्नति गर्ने तथा कृषि पकेट क्षेत्र नजिक नयाा कृषि बजार तथा संकलन केन्दको ब्यवस्था स्थानीय, प्रदेश र राष्ट्रिय स्तरका विक्रेताहरुलाई कृषि उपजहरु विक्री वितरण गर्ने अवस्था सिर्जना गरिनेछ । ४.६ कृषकहरुलाई कृषि उत्पादन, प्रविधि, कृषि उपजहरुको बजार क्षेत्र र बाहृय बजारको बारेमा सूचना प्रविधिवाट नियमित जानकारी गराउन नगरपालिकामा प्रभावकारी संयन्त्रको व्यवस्था गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	४.६ स्थानीय उद्यमी, व्यवसायी, सहकारीको साझेदारीमा खेती, कृषि उपज संकलन तथा प्रशोधन स्थापना गरी समन्वय र सहकार्य गरिनेछ । ४.८ इच्छुक युवा, लक्षित वर्ग र कृषकहरुका लागि कृषि उद्यम सिर्जना र विकास सम्बन्धी तालिम, प्रविधि, प्राविधिक तथा ब्यावसायिक परामर्श सेवा उपलब्ध आवश्यक ब्यवस्था गरिनेछ । ४.९ कृषि ब्यावसाय तथा उत्पादन (कृषि फार्म, उत्पादन र प्रशोधन र बजारीकरण) लाई कृषि पर्यटन अवधारणा अनुसार संचालन र ब्यवस्थापनको ब्यवस्था मिलाइनेछ ।
५. कृषि पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्ने	५.१ कृषि उपजहरुको ढुवानी र कृषि सामाग्री आपुर्तीको सहजताका लागि प्राथमिकताको आधारमा वातावरणमैत्री कृषि सडकहरु निर्माण गरिनेछ । ५.२ कृषि बजार विकास प्रवर्द्धनका लागि प्रत्येक वडामा कृषि उपज संकलन केन्द्र, गोदामघर र नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रमा हाटबजार केन्द्र, कोशेली घर, बिक्री कक्ष र शीतभण्डारको ब्यवस्था गरिनेछ । ५.३ उपयुक्त स्थानमा कृषि उत्पादनको विविधीकरण जस्ता कार्यका लागि प्रशोधन केन्द्र सहितको सुविधा उपलब्ध हुने उद्योग ग्राम स्थापना गरिनेछ ।
६. स्थानीय कृषि ब्यवसाय विकास नीति तथा योजना तर्जुमा कार्यान्वयन गर्ने	६.१ कृषि विकास, सेवा तथा बजार ब्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानून मापदण्ड तयार गरी सो को कार्यान्वयन ब्यवस्था गरिनेछ । ६.२ ब्यावसायिक कृषि बिकासका लागि दीर्घकालीन गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ६.३ कृषि अनुसन्धान केन्द्र, ज्ञानकेन्द्र, कृषि सहकारी र वित्तीय संस्थाहरुको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउन समन्वय र सहजीकरण गरिनेछ । ६.४ कृषिमा महिला, दलित, विपन्न वर्ग, युवा र वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका व्यक्तिहरुलाई लक्षित गरी ब्यावसायिक खेती तथा कृषिमा आधारित ब्यावसाय संचालनको लागि तालिम, निशुल्क कृषि विमा, बीउविजन, प्रविधि, सहुलियत दरमा ऋण र भूमि बैंक मार्फत लिजमा जग्गाको व्यवस्था गरिनेछ । ६.५ महिला, दलित, अति विपन्नहरुवाट सामुहिक रुपमा गरिने ब्यवसायिक खेतिलाई यान्त्रीकरण गर्न कृषिका आधुनिक प्रविधिहरु सामुहिक जमानीमा निशुल्क उपलव्ध गराइनेछ ।
उद्देश्य २: खेतीयोग्य जमीनमा भरपर्दो सिंचाई सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ ।	
१. विद्यमान सिंचाइ प्रणालीको मर्मत सम्भार र स्तरोन्नति गर्ने	१.१ अधुरा सिंचाई आयोजनालाई सम्पूर्ण रुपमा सम्पन्न र संचालन गर्न नेपाल सरकारसाग समन्वय, छलफल र पैरवी गरी सिचाई सुविधाको ब्यवस्था गरिनेछ । १.२ उपलब्ध सिंचाई आयोजना (कूलो, नहर तथा बााध) को मर्मत सम्भार गरी सिंचाइ सुविधालाई नियमति गरिनेछ । १.३ नयाा सतह र भूमिगत सिंचाईका आयोजना निर्माण गरी थप नयाा क्षेत्र र आंशिक रुपमा सिंचाइ हुादै आएका क्षेत्रहरुमा नियमित रुपमा सिंचाइ सुविधाको विस्तार गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.४ संचालित सिंचाई कूलो, पोखरी र अन्य आयोजनाको नियमित मर्मत सम्भारका लागि आवश्यक कोषको व्यवस्था गरिने छ ।
२. वैकल्पिक सिंचाइ सुविधाको बिकास र प्रयोग बढाउने	२.१ संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोगमा पोखरी, लिफ्ट तथा भूमिगत, सिंचाइ प्रणाली जडान तथा समुचित व्यवस्थापन गरी सिंचाई सुविधा विस्तार गरिनेछ । २.२ व्यवसायिक तरकारी खेती कार्यलाई प्रवर्द्धन गर्न थोपा तथा फोहोरा सिंचाई सुविधाको लागि अनुदान मार्फत प्रोत्साहन गरिनेछ । २.३ उपभोक्ताहरु मार्फत नजिकको ताल तलैया, सिमसार र जलाधार क्षेत्रहरुको संरक्षण, सुदृढीकरण गरी वरपरका क्षेत्रहरुमा नियमित सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।
उद्देश्य ३: पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको बृद्धि, व्यावसायीकरण, विविधिकरण र औद्योगिकरण भएको हुनेछ ।	
१. पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण, प्रवर्धन, विविधिकरण र विशिष्टिकरण गरी उत्पादन र उत्पादकत्वको वृद्धि गर्ने	१.१ तुलनात्मक लाभका पशुपन्छीपालन, माछा, मौरीपालन र कृषिका अन्य पकेट क्षेत्रहरु पहिचान तथा निर्धारण गरी सेवा केन्द्र मार्फत तत् सम्बन्धी सेवा, सुविधा र प्रविधि एकीकृत रुपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ । १.२ वाखापालन, माछा, गाईभैसी, कुखुरा तथा पंक्षीपालनमा केन्द्रित गरी एक उपज एक नमूना पशुपंक्षी तथा मत्स्य फर्म मोडेलको रुपमा संचालन गरिनेछ । १.३ नश्ल सुधारका लागी उन्नत नश्लका प्रजनन्योग्य बोका, बिर, रागो, साढे वितरण र कृत्रिम गर्भाधान कार्यक्रम सञ्चालन र विस्तार गरिने छ । १.४ पशुपालनका व्यवस्थापकीय पक्षहरु खोर, गोठ, आहारा, प्रजनन्, स्वास्थ्य र विमा व्यवस्थापन कार्यक्रम सञ्चालन गरीनेछ । १.५ पशुपालक कृषकलाई व्यवसाय उन्मुख गराउन माग, उत्पादन र प्रतिफलमा आधारित अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ । १.६ पशु विकास पकेट क्षेत्रका सार्वजनिक र निजी जग्गामा भुई तथा डालेघाासको ब्लक स्थापना गरी पशु आहारको न्यूनतालाई पुरा गरिनेछ ।
२. कृषक एवं कृषिमा आधारित समूह तथा संस्थाहरुको क्षमता अभिबृद्धि गर्ने र कृषकलाई उद्यमी बनाउने	२.१ छरिएर रहेका साना किसानहरुलाई समूहमा आवद्ध गरी व्यवसाय संचालन सम्बन्धी ज्ञान, सीप र प्रविधि हस्तान्तरण गरिनेछ । २.२ पशुपालक कृषक, समुह र सहकारी संस्थाहरुलाई व्यवसाय उन्मुख तालिम, भ्रमण र व्यवहारिक सेसन सञ्चालन गरीने छ । २.३ पशुपालन समूह, सहकारी तथा फार्महरुको सीप, क्षमता अभिबृद्धि एवं व्यवसायिकता विकासमा सहजीकरण गरिनेछ । २.४ उत्कृष्ट कृषक, पशुपालन समुह, समिति र सहकारीहरुलाई पुरस्कृत गरी पशुपालन पेशामा आकर्षण बृद्धि गरिनेछ । २.५ पशुपालन पकेट क्षेत्रका विद्यालयमा पशु विज्ञान सम्बन्धी प्राविधिक कक्षा संचालन गरी पशुपालन क्षेत्रमा आवश्यक मध्यस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गरी परिचालन गरिनेछ । २.६ जलवायु परिवर्तनसाग अनुकुलन हुन यसबाट हुन सक्ने क्षति, नोक्सानी न्यूनीकरण गर्न कृषकको क्षमता अभिबृद्धि गराइनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.७ पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको वजार प्रवर्द्धनका लागि नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न पशु सहकारी संस्था एवं अगुवा कृषकहरुको क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ ।
३. पशुपंक्षीजन्य उपजको वजार प्रवर्द्धन तथा पूर्वाधार विकास गर्ने	३.१ पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको वजार प्रवर्द्धन एवं निकासी बृद्धि गर्न उत्पादनको विविधीकरणका लागि प्रोत्साहित गरिनेछ । ३.२ कृषकहरुलाई विभिन्न सीप तथा व्यावसाय प्रवर्धन तालिमहरु संचालन गरी क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ । ३.३ पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको विविधीकरण गर्न आवश्यक पर्ने मेशिन उपकरणमा अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । ३.४ पशुपंक्षीजन्य उत्पादनहरुको स्थानीय एवं वाह्य वजार प्रवर्द्धन गर्न संकलन केन्द्र, प्रशोधन केन्द्र, चिस्यान केन्द्र, विक्री केन्द्र, मेला प्रदर्शनी व्यवस्था जस्ता पूर्वाधार निर्माण र प्रवर्धनात्मक कार्यहरु एकीकृत रुपमा संचालन गरिनेछ । ३.५ सूचना प्रविधिमा कृषकहरुको पहुाच बृद्धी गरी पशुपंक्षी बजार सूचना र स्थानीय तथा वाह्य बजारबारे नियमित रुपमा जानकारी गराउने संयन्त्र विकास गरिनेछ । ३.६ पशुपन्छीजन्य उत्पादनहरुको बजारीकरण गर्न पशु हाटबजार, बधशाला, संकलन केन्द्र स्थापना तथा विस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३.७ पशुपालन ब्यावसाय तथा उत्पादन (कृषि फार्म, उत्पादन र प्रशोधन र बजारीकरण) लाई कृषि पर्यटन अवधारणा अनुसार संचालन र ब्यवस्थापनको ब्यवस्था मिलाइनेछ । ३.८ पर्यटकहरुलाई लक्षित गरी कृषि तथा पशुपंक्षीजन्य उपजहरुको उत्पादन, प्रशोधन र ब्रान्डिङ्ग (रावडी, मिठाइ) लागी कृषक, समूह र नीजि क्षेत्रसाग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
४. पशुपंक्षी स्वास्थ्य तथा उपचार सेवाको विस्तार गर्ने	४.१ घरदैलो गरी पशु सेवा प्रसार र पशु स्वास्थ्य सेवा सहज र भरपर्दो बनाइने छ । ४.२ प्रत्येक वडामा दक्ष पशु प्राविधिकको ब्यवस्था गरी पशुपंक्षी उपचारको ब्यवस्था मिलाइ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग, महामारी नियन्त्रण गदै स्वास्थ्यवर्द्धक वस्तु उत्पादनमा जोड दिइनेछ । ४.३ पशुपंक्षीहरुमा लाग्ने रोग तथा महामारी नियन्त्रणका लागि आवश्यक पर्ने खोप, औषधी, परजिवी नियन्त्रणको ब्यवस्था मिलाउदै पशुपंक्षी चिकित्सा सेवाको ब्यवस्थापन गरिनेछ । ४.४ मानववाट पशुपंक्षी र पशुपंक्षीवाट मानव स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने असरलाई मध्यनजर राख्दै पशुपंक्षीको ब्यवसायिक पालनमा नियमन गरिनेछ । ४.५ खुल्ला मासु विक्री वितरण तथा ओसारपसारका लागि एक मापदण्ड बनाई त्यसको नियमन गरिनेछ । ४.६ सुविधा सम्पन्न पशुवधशाला सिघ्र निर्माण सम्पन्न गरी स्वस्थ मासुको उपलब्धता र फोहोरमैलाको ब्यवस्थापन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
५. पशुपंक्षी पालन सम्बन्धी नीति तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने	५.१ पशुपंक्षीको व्यवसायिक पालन, पशुपंक्षी स्वास्थ्य सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । ५.२ ऐन नियमको पालना, प्रक्रिया, नतिजाको नियमित रुपमा अनुगमन, नतिजा मापनका लागि संयन्त्र तथा ढााचाको बिकास गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: स्थानीय प्राकृतिक, सास्कृतिक र पर्यटकीय स्थलहरुको पूर्वाधार, सेवा सुविधा विकास तथा प्रवर्धन र पर्यटकीय आवागमनमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	
१. पर्यटकीय स्थल, स्रोत र सम्पदाको पहिचान नक्शाङ्कन, विकास र प्रवर्द्धन गर्ने	१.१ नगर क्षेत्रका संभाव्य प्राकृतिक, सास्कृतिक र मनोरम स्थल तथा गन्तव्य र उत्पादनहरुको विस्तृत अध्ययन गरी नगरपालिकाको पर्यटन गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने र सोको प्राथमिकता आधारमा पर्यटन क्षेत्रको पूर्वाधार निर्माण, स्तरोन्नति र सेवा सुविधा अभिबृद्धि लगायतका कार्यहरु चरणबद्ध रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ। १.२ पर्यटकीय स्थल र सम्पदाको संरक्षण, सम्वर्द्धन गरी पर्यटकीय सेवा सुविधाको विकास र विस्तार गरिनेछ । १.३ राष्ट्रिय निकुञ्ज, लगायत नेपालका प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यहरुसाग अन्तरआवद्धता कायम गरी निजी क्षेत्र र समुदायसाग साझेदारीमा पर्यटन विकासका कार्यहरु संचालन गरिनेछ । १.४ निजी लगानीकर्तालाई पर्यटकीय बस्तु, कला तथा पर्यटन पूर्वाधार लगानीमा प्रोत्साहित गर्ने १.५ आन्तरिक एवं वाहृय पर्यटन प्रवर्धनका लागि पर्यटन महोत्सव नियमित रुपमा आयोजना गरिनेछ ।
२. पर्यटकीय सम्पदा र सेवाको विशिष्टिकरण गर्ने	२.१ प्राकृतिक, दृश्यावलोकन, धार्मिक, सास्कृतिक, कृषि र ग्रामीण जनजीवनमा आधारित दिगो पर्यटनको विकास गरिनेछ । २.२ स्थानीय संस्कृति एवं रितीरिवाजको प्रवर्द्धन सहित होमस्टे कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । २.३ कृषि तथा पशुपालन पकेट क्षेत्रमा एकीकृत कृषि फर्म स्थापना सहित कृषि पर्यटनको विकास र विस्तार गरिनेछ । २.४ पर्यटन विकास र विस्तार कार्यलाई सम्पदा संरक्षण र सम्बर्द्धनसाग एकीकृत गरी संचालन गरिनेछ । २.५ शुक्लाफाटा राष्टिय निकुन्जसंग पर्यापर्यटन प्रबर्द्धनमा सहकार्य गरिनेछ । २.६ नेपाल सरकार, प्रदेश सकार, गैसस र निजी क्षेत्रसाग साझेदारी गरी संभाव्य पर्यटकीय स्थलहरुमा पर्यटकीय पूर्वाधार लगायत सेवा सुविधा सहित पर्यटन विकास गरिनेछ ।
३. पर्यटन क्षेत्रलाई नगर विकासको एक अग्रणी क्षेत्रको रुपमा विकास र प्रवर्धन गर्न संस्थागत आधार तयार गर्ने	३.१ नगरपालिकामा पर्यटन विकास तथा सास्कृतिक संरक्षण समिति र कार्यपालिकाको कार्यालयमा शाखा गठन गरी पर्यटन विकास, सास्कृति संरक्षण र प्रवर्धन सम्बन्धी कार्यहरु व्यवस्थित रुपमा संचालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	३.२ स्थानीय सास्कृति, कला तथा रहनसहनलाई पर्यटन विकाससाग आवद्ध गरी संरक्षण र प्रवर्धन गरिनेछ । ३.३ पर्यटन विकास र साास्कृतिक सम्पदा संरक्षणमा प्राथमिकतासाथ लगानी गरिनेछ । ३.४ पर्यटन तथा सास्कृति प्रवर्धनका लागि नीजि, समुदाय, विकास साझेदार बीच साझेदारी र सहकार्यमा अभिबृद्धि गरिनेछ । ३.५ सामाजिक सञ्जाल र विद्युतीय माध्यमहरुवाट व्यापक प्रचार प्रसार गरी पर्यटकीय गन्तव्य स्थलहरुको वारेमा जानकारी गराइनेछ ।
४. पर्यटन विकासको माध्यमद्वारा दिगो रोजगारी सिर्जना र आय वृद्धि गर्ने	४.१ पर्यटन विकास विशेष गरी युवा, महिला र लक्षित वर्गमा रोजगारी सृजना र आय बृद्धि गरिने छ । ४.२ कृषि, उद्यम र पूर्वाधार विकाससाग एकीकृत गरी पर्यटन विकासको कार्यक्रम संचालन गरिने छ । ४.३ पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त आयको लक्षित समुदायसम्म पुऱ्याउन नगर विकास सम्बन्धी कार्यक्रम लक्षित वर्ग र समुदाय प्राथमिकता दिई संचालन गरिनेछ ।
५. थारु लगायत अन्य समुदायको स्थानीय कला, सास्कृति भेषभुषा र सम्पदाको संरक्षण र प्रवर्धन गरी पर्यटन विकासको अवसरमा अभिबृद्धी गर्ने	५.१ स्थानीय युवालाई कला सास्कृती, सोको मौलिकता, संरक्षण र उपयोग बारे अध्ययन अनुसन्धान गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ । ५.२ होमस्टे संचालन गरी कला सास्कृतीलाई पर्यटन विकाससाग आवद्ध गरिनेछ । ५.३ थारु समुदायसाग सम्बन्धीत कला, सास्कृती र भेषभुषाको संरक्षण र प्रवर्धन गर्न पहल गरिनेछ । ५.४ आरन, भाडावर्तन, हाते सामान निर्माण, सिलाई बुनाई जस्ता परम्परागत सिल्पी पेशालाई नयाा प्रविधि हस्तान्तरण गरी व्यावसायिक बनाइनेछ । ५.५ कला, सास्कृती, चलन, भेषभुषाको मौलिकता उपयोग बारे प्रकाशन, प्रसारण गरिनेछ । ५.६ प्रदर्शनी र सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी कला तथा संस्कृति प्रवर्धन गरिनेछ ।
उद्देश्य ५: उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायको सिर्जना, विकास र उत्पादनमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	
१. कोभिड १९ ले उद्योग, व्यापार र व्यावसायमा पारेको नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्न राहत र पुनर्लाभको कार्यक्रम संचालन गर्ने	१.१ कोभिड १९ ले उद्योग, व्यापार र व्यावसायमा परेको हालसम्मको असर अध्ययन तथा लेखाजोखा गरी पुनर्स्थापना र सुचारु गर्न विशेष व्यवस्था र प्याकेज कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.२ कोभिड १९ ले प्रभावित रोजगार र उत्पादनमूलक साना उद्योग व्यवसाय पुनःर्स्थापना र सूचारु गर्न कर छुट लगायत राहत प्याकेज उपलब्ध गराइनेछ । १.३ रोजगारमूलक पूर्वाधार, कच्चा पदार्थ र उर्जा लगायतको सहुलियत उपलब्ध गराउन सहजीकरण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
२. स्थानीय कच्चा पदार्थ, साधन श्रोत र सीप र रोजगारी सृजना गर्ने उद्योग, व्यावसायलाई प्राथमिकता दिई संचालन गर्ने	२.१ उपलब्ध कच्चा पदार्थ श्रोत साधन, सीप प्रविधिमा आधारित उद्योग व्यवसाय संचालनका लागि निजी क्षेत्र, सहकारी र वैंकसाग समन्वय, सहकार्य र साझेदार गरिनेछ । २.२ स्थानीय उद्यमी, व्यवसायी, सहकारी र नीजि क्षेत्रको साझेदारीमा कृषि प्रशोधन, दाना उद्योग तथा केन्द्र स्थापनामा जोड दिइनेछ । २.३ सहकारी संस्थामा आवद्ध सबै सदस्यहरुलाई हस्तकला जस्ता निर्यात जन्य उत्पादनका लागि सीप एवं उद्यमशीलता बिकास तालिम प्रदान गरी क्षमताका आधारमा एकल तथा सामुहिक रुपमा उद्योग ब्यवसाय संचालनका लागि प्रोत्साहित गर्दै स्वरोजगारीमा जोड दिइनेछ । २.४ स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग ब्यवसायको सिर्जना र विकासका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरुको निर्माण सहित उद्योग ग्रामको स्थापना गरिनेछ । २.५ स्थापित उद्योग ग्राममा उद्योग तथा वाणिज्य सम्बन्धी प्रशासनिक वैकिङ्ग, ब्यवसायिक परामर्श लगायतका सेवाहरु एकै स्थानमा उपलब्ध गराई प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ र यसका लागि सहकारी एवं निजीक्षेत्रसाग सहकार्य गरिनेछ ।
३. नगर क्षेत्रको विशेषता, मौलिकता र आर्थिक विकासको प्राथमिकता अनुसार औद्योगिक र ब्यावसायिक उत्पादनलाई विशिष्टीकरण गर्ने	३.१ परम्परागत, मौलिक एवं कला संस्कृतिसाग सम्वन्धित उद्योग ब्यवसायहरुको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा प्रवर्द्धनका लागि नीतिगत ब्यवस्था गर्दै युवाहरुमा सीप हस्तान्तरण, उद्यमशीलता बिकासका लागि प्रोत्साहित गरिनेछ । ३.२ ब्यावसायिक संभावना भएका वस्तुहरुको विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान गरी वेरोजगार युवाहरुलाई सो सम्बन्धी सीप तथा उद्यमशीलता विकास तालिम प्रदान गरी क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ। ३.३ वैदेशिक रोजगारवाट फर्केका युवाहरुलाई कृषि, वन र पर्यटन क्षेत्रमा उद्यमशीलता विकासका लागि प्रोत्साहित गर्दै स्थानीय आर्थिक कारोवारमा गतिशिलता ल्याइनेछ । ३.४ कृषि, पशु, माछा र वनमा आधारित उत्पादन, प्रसोधन र बजारीकरण सम्बन्धी उद्योगको स्थापना र संचालनमा जोड दिइनेछ।
४. स्थानीय उत्पादनहरुको वजार प्रवर्द्धन गर्ने	४.१ नगरपालिकाका मुख्य वजार क्षेत्रहरुमा विक्री कक्ष, प्रदर्शनी कक्ष स्थापना गर्दै स्थानीय उत्पादनहरुको वजार प्रवर्द्धन गरिनेछ । ४.२ स्थानीय सहकारीहरुको समन्वयमा प्रत्येक वडामा १/१ वटा कृषि सामग्री तथा स्थानीय कृषि उपज एवं घरायसी उपभोगका वस्तु बिक्री गर्ने सहकारी पसल संचालनको ब्यवस्था मिलाईने छ । ४.३ नियमित रुपमा नगर, प्रदेश र राष्ट्रिय स्तरमा ब्यापार मेला तथा प्रदर्शनी आयोजना गरी उत्पादिन वस्तु र सेवाको प्रवर्धन गरिनेछ। ४.४ औद्योगिक तथा व्यापारिकमा पर्ने बजार क्षेत्रहरुमा क्रमशः भौतिक पूर्वाधार, सेवा सुविधाहरु उपलब्ध गराउदै साना, मझौला र ठूला व्यापारिक केन्द्रको रुपमा बिकास गर्दै शहरीकरण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	४.५ स्थानीय उत्पादनलाई वाह्य बजारसम्म पु¥याउन बजार सूचना तथा संजाल संयन्त्र तयार गरी प्रभावकारी बनाइनेछ । ४.६ औद्योगिक सेवा, सूचना प्रवाह, प्रविधि सम्बन्धीसूचना संकलन र प्रवाह र बिस्तारलाई विस्तार गरिनेछ ।
५. उद्योग व्यवसायमा महिला, दलित तथा अति विपन्न वर्गको आवद्धता जोड दिने	३.१ महिला, दलित तथा अति विपन्न वर्गको रोजगारी एवं आय स्तरमा बृद्धिका लागि एकल, सामुहिक, साझेदारीमा उद्योग व्यवसाय सिर्जना र संचालनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ । ३.२ परम्परागत ज्ञान, सीप र प्रविधिलाई आधुनिकीकरण गरी ब्यावसायीकरण गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ३.३ आवश्यक पूाजी पहुाच नभएर उद्योग ब्यवसाय शुरु गर्न नसक्ने लक्षित वर्गलाई सहकारी तथा वित्तीय संस्थासंग समन्वय गरी ब्यवसाय संचालनको वातावरण श्रृजना गरिनेछ । ३.४ लघु तथा घरेलु उद्योग धितोमा राखी कर्जा प्रवाह गर्ने व्यवस्थाका लागि वित्तीय क्षेत्रसंग सहकार्य गरिनेछ । ३.५ सीमान्तकृत समुदायलाई सीप र क्षमता अभिबृद्धि गरी औद्योगिक र ब्यावसायिक क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ ।
६. उद्योग, व्यवसाय तथा सेवा सम्बन्धी नीति तर्जुमा तथा योजना कार्यान्वयन गर्ने	६.१ उद्योग व्यवसाय बिकास सम्बन्धी नीति, कानून, कार्यविधि र मापदण्ड बनाई औद्योगिक र व्यावसायिक वातावरण सिर्जना गरिनेछ । ६.२ नगर क्षेत्रमा उद्योग, व्यापार व्यवसाय स्थापना, संचालन र प्रवर्द्धनका रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ। ६.३ स्थानीय व्यापार, वस्तुको माग, आपूर्ति तथा अनुगमन, उपभोक्ता अधिकार र हित सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन र नियमन गरिनेछ । ६.४ नगरपालिका स्थापना भई संचालन भएका सबै प्रकारका उद्योग, व्यापार र व्यवसायको स्वीकृत मापदण्ड अनुसार दर्ता वा अनुमती नविकरण, नियमन, खारेजी र लगत कट्टाको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ६: श्रम तथा रोजमूलक आयोजना तथा कार्यक्रम विकास, विस्तर र प्रवर्धन भएको हुनेछ ।	
१. नगरपालिकामा संचालन हुने विकास निर्माण कार्य मार्फत श्रम तथा रोजगार प्रवर्धन गर्ने	१.१ नगरपालिकामा वेरोजगारहरुको विस्तृत लगत तयार गरी श्रम वैंक स्थापना गरिनेछ । १.२ उपभोक्ता समिति मार्फत कार्यान्वयन हुने आयोजना स्थापित श्रम वैंक मार्फत संचालन गरिनेछ । १.३ नगरपालिका क्षेत्रमा निर्माण र संचालन हुने विकास आयोजनामा अत्यावश्यक वाहेक अन्य श्रमबाट संचालनको व्यवस्था गरिनेछ । १.४ स्थानीय श्रमीकहरुलाई दक्ष शिल्पी वा मिस्त्री बनाउन बजारको माग अनुसार तालिम र प्रविधि हस्तान्तरण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
२. नगरपालिकाको तत्कालिन, मध्यमकालिन र दीर्घकालिन अवधिका लागि रोजगार योजना बनाई सो अनुसार विकास निर्माण कार्य संचालन गर्ने	२.१ कोभिड १९ को आर्थिक असर र वेरोजगार सम्बन्धी अध्ययन गरी विवरण संकलन र अद्यावधिक गरिनेछ । २.२ अध्ययनको निष्कर्षको र वेरोजगारको विवरणको आधारमा नगरपालिकाको रोजगार योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाइने छ । २.३ नगरपालिका कृषि, वन तथा उद्योग व्यावसायमा आधारित स्वरोजगार कार्यक्रम प्राथमिकताको साथ संचालन गरिनेछ । २.३ प्रदेशस्तरीय आद्यौगिक ग्राम संचालनको लागि प्रदेश सरकारसाग पैरवी र समन्वय गरिनेछ । २.४ नेपाल सरकारको उद्योग मन्त्रालयसाग समन्वय गरी गरिबी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम संचालनको लागि पैरवी गरिनेछ ।
३. युवालाई लक्षित गरी उत्पादन, रोजगारी र आयमा बृद्धि गर्ने	३.१ वेरोजगार युवालाई प्राथमिकता दिई कृषि, पशुपालन, उद्योग, पर्यटन, निर्माण व्यवसायमा आधारित उद्यम, व्यवसाय संचालनमा प्रोत्साहित गरिनेछ । ३.२ वैदेशिक रोजगारीमा रहेका परिवार, फर्केका र जान लागेका युवालाई कृषि, पशुपालन, वन, माछा र पर्यटनमा आधारित उत्पादन, प्रसोधन र बजारीकरण सम्बन्धी उद्योग व्यवसाय संचालनको लागि उद्यमशिलता, सीप विकास तालिम, परामर्श सेवा र सहयोगको एकीकृत प्याकेज कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ७: वित्तीय सेवामा नागरिकको पहुाच बृद्धि भएको हुनेछ ।	
१. व्यवसायिक गतिविधि केन्द्रित वित्तीय सेवाको पहुाच बृद्धि गर्ने	१.१ बैंकिङ लगानी कृषि र उद्योग क्षेत्रमा बृद्धि गर्न पैरवी गरिने छ १.२ लक्षित समूदाय र वर्गका लागि वित्तीय साक्षरताका कार्यक्रम संचालन गरिने छ । १.३ बैंक तथा वित्तीय संस्था व्यावसाय विकास सेवा प्रवाहको लागि प्रोत्साहन गरिने छ । १.४ सहकारी संस्थाहरुको संस्थागत क्षमता सुदृढीकरणको माध्यमबाट सुशासन प्रवर्द्धन अभिबृद्धि गरिने छ । १.५ बैकिङ्ग कारोवारको भुक्तानी प्रक्रिया तथा कारोवारमा नगदी कारोवार भन्दा नन क्यास पद्धतिको विकास गर्न वित्तिय संस्थाहसाग समन्वय गरी आधार तयार गरिनेछ ।
२. बैंकिङ तथा वित्तीय कारोवारमा नगरवासीको सहज पहुाच कायम गर्ने	२.१ वडाका विभिन्न भागमा बसोवास गर्ने अशक्त, असाहय, जेष्ठ नागरिकहरुको वित्तीय सेवामा पहुाच सुनिश्चित गर्न घुम्ति बैंकिङ प्रणाली संचालन गर्न समन्वय गरिने छ । २.२ आर्थिक कारोवार विस्तार लागि बैंक तथा वित्तीय शाखा विस्तार सहजीकरण गरिनेछ ।

परिच्छेद- ६
सामाजिक विकास योजना

६.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले गुणस्तरीय शिक्षा तथा स्वास्थ्यमा सबैको सहज पहुाच, सामाजिक न्याय र सामाजिक सुरक्षाको यथोचित व्यवस्थापन, स्वस्थ्य तथा सभ्य संस्कृतिको विकास र साास्कृतिक विविधता कायम राख्दै सम्पदाको संरक्षणलाई राज्यको निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिमा समावेश गरेको छ। संविधानतः शिक्षा, स्वास्थ्य र समावेशीकरणका आधारभूत सवालहरु मौलिक हकको रुपमा स्थापित भइसकेका छन्। नेपालले लिएको दिगो

विकास लक्ष्यले सन् २०३० सम्ममा सबैलाई गुणस्तरीय शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य, स्वच्छ पिउने पानी र सबैखाले विभेदको अन्त्य जस्ता सवालहरुलाई महत्वपूर्ण रुपमा उठान गरेको छ। नेपाल सरकारले तर्जुमा गरेको १५ औं राष्ट्रिय योजनाले सामाजिक विकास गुणस्तरीय जीवन तथा समृद्धिको आधार हो भन्ने कुरालाई मनन गर्दै समतामूलक सामाजिक, आर्थिक तथा साास्कृतिक संरचना निर्माणमा योगदान गर्दै हरेक नागरिकलाई गुणस्तरीय जीवनयापनको लागि अवसरको वृद्धि गर्ने कुरालाई विशेष महत्वकासाथ उठान गरेको छ।

शिक्षालाई वैज्ञानिक, व्यावसायिक, प्राविधिक, सीपमूलक, रोजगारमूलक एवं जनमूखी बनाउदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवं राष्ट्रिय हित प्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने राज्यको मुल नीतिअनुसार संरचनागत तथा नीतिगत आधारहरु परिपक्क बन्दै गएका छन्। कोभिड १९ को पछिको अवस्थामा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज, सुलभ र समान पहुाचको सुनिश्चितता तर्फ थप अग्रसरता जरुरी देखिएको छ। सामाजिक न्याय तथा सामाजिक सुरक्षामा सबैको पहुाच कायम गर्दै स्वस्थ तथा सभ्य संस्कृतिको विकास गरी सामाजिक सुसम्बन्धमा आधारित समाजको निर्माण गर्नु आजको मुख्य आवश्यकता रहेको छ। साास्कृतिक विविधता कायम राख्दै ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा साास्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, संवर्द्धन र विकास स्थानीय सरकारको महत्वपुर्ण जिम्मेवारीका रुपमा रहेको देखिन्छ। सामाजिक विकासलाई गुणस्तरीय जीवनयापनको आधारको रुपमा लिई नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र विकास साझेदार संस्थासागको सहकार्य र समन्वयमा स्थानीय सरकारले अर्थपुर्ण प्रयास गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ। गोदावरी नगरपालिकाको समृद्धीका लागि शैक्षिक विकास,

स्वास्थ्य तथा पोषण, खानेपानी तथा सरसफाई, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण, युवा तथा खेलकुद जस्ता क्षेत्रमा भएका सम्भावना, अवसर र विद्यमान अवस्था सहित समस्या तथा चूनौतिको विश्लेषण गरिएको छ ।

सामाजिक विकाससंग सम्वन्धित सुचनाहरु

सूचक	इकाई	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)					जोखिम पक्ष
			०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	
शिक्षा								
साक्षरता दर	प्रतिशत	७९.४	८१	८५	८७	९०	९२	
महिला साक्षरता दर	प्रतिशत	७२	७५	८०	८५	९०	९५	
पुरुष साक्षरता दर	प्रतिशत	८७.८	८८	९०	९२	९४	९५	
तेस्रो लिङ्गी	प्रतिशत							
वालक्लव	संख्या	३२	३३	३४	३५	४०	४५	
शिक्षक विद्यार्थि अनुपात	अनुपात	६३	६५	६७	७०	७३	७५	
सामुदायिक विद्यालय	संख्या	५३	५३	५४	५५	५५	५६	
सिकाई उपलब्धी दर	प्रतिशत	३५	४०	४५	५०	५५	५६	
विद्यालय संख्या	संख्या	७८	७८	७९	८०	८०	८१	
अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या	२४३८१	२४४००	२४५००	२५०००	२६०००	२७०००	
छात्र छात्रा	अनुपात प्रतिशत	N/A	५	१०	१५	२०	२५	
खुद भर्नादर	प्रतिशत	५६.३३	५७	५८	६०	६५	७०	
पुर्व प्राथमिकत तह	संख्या प्रतिशत	N/A	१०	१०	१०	१०	१०	
आधारभूत (१ देखि ८)	संख्या	२९	२९	३०	३०	३१	३१	
लेखपढ गर्न जान्ने	संख्या	७२०२६	७७००	७८००	८०००	९०००	१००००	
स्नातक तह उतीर्ण अपाङ्ग	संख्या प्रतिशत	N/A	१०	१०	१०	१०	१०	
स्नातक तह उत्तिर्ण गर्ने महिला	संख्या	६०९७	६१००	६५००	७०००	८०००	१००००	
अनलाइन शिक्षा चालु रहेको	प्रतिशत	N/A	१०	१५	२०	२५	३०	
कोभिडको कारण विद्यालयमा नरहेको	प्रतिशत	N/A	२५	२०	१०	५	०	
विद्यालय केन्द्रित साक्षरता कक्षा संचालन गर्ने विद्यालय	प्रतिशत	N/A	१०	१५	२०	२५	३०	
छात्रा तथा अपाङ्गता मैत्री विद्यालय	प्रतिशत	२५	३०	४०	५०	६०	७५	
प्राविधिक शिक्षा	प्रतिशत	१०	१५	२०	२५	३०	३५	
विज्ञान प्रयोगशाला भएका विद्यालय	संख्या	३८	४०	४०	५०	५०	५०	
कम्प्यूटर (आइ टी) प्रणाली भएका विद्यालय	प्रतिशत	ल्रब	१०	१५	२५	३५	५०	
बालिका मैत्री बिद्दयालय	प्रतिशत	७८	८०	८५	९०	९५	९६	
अनौपचारिक शिक्षा	प्रतिशत	N/A	५	७	१०	१३	१५	
वालमैत्री सिकाई विधि अवलम्वन गर्ने विद्यालय	प्रतिशत	N/A	१०	२०	२५	३५	५०	
विद्यालय वाहिर रहेका (५-१५ वर्ष) बालबालिका	प्रतिशत	N/A	५	१०	३०	५०	१००	

वालमैत्री आधारभूत पूर्वाधार र सुविधा (भवन, चर्पी, खानेपानी, खेलकुद मैदान, घेरावार, फर्निचर) उपलब्ध	प्रतिशत	N/A	५	१०	३०	५०	७५	
छात्रवृत्ती पाउने विद्यार्थी संख्या	प्रतिशत	N/A	५	५	१०	१५	२०	
वालक्लव गठन भएका विद्यालय	संख्या	३२	३५	४५	५५	६५	७५	
शिक्षक विद्यार्थी अनुपात (आधारभूत र माद्यामिक)	संख्या	७२	७४	७६	७८	८०	८५	
महिला शिक्षकको अनुपात	संख्या	३०१	३१०	३१५	३२०	३३०	३५०	
उच्चशिक्षा क्याम्पस	संख्या							
लैससास								
महिला हिंसा	प्रतिशत	N/A	५०	४०	३०	२०	१०	
साक्षर महिला	प्रतिशत	७२	७५	८०	८५	९०	९५	
साक्षर तेस्रो लिङ्ग	प्रतिशत	N/A	१०	३०	५०	७०	९५	
वलविवाह	प्रतिशत	N/A	५०	४०	३०	२०	५	
खेलकुदमा महिला सहभागिता	प्रतिशत	N/A	२०	४०	५०	७०	७५	
खेलकुदमा अपाङ्ग	प्रतिशत	N/A	१०	१५	२०	२५	३०	
बर्गिकृत अपाङ्गहरुको संख्या	संख्या	१८७६	१८७६	१८७६	१८७६	१८७६	१८७६	
अपाङ्गताको परिचयपत्र भएका	प्रतिशत वा संख्या	N/A	९०	१००	१००	१००	१००	
गृहिणि महिला	प्रतिशत	७३	७०	६०	५०	४५	४०	
वाहिरी काममा महिला सहभागिता	प्रतिशत	३६	४०	४५	५५	७०	८०	
छात्रछात्रा	अनुपात	१:९	१:९५	१:१	१:१	१:१	१:१	
आधारभूतबाट माध्यमिकमा जाने प्रतिशत	प्रतिशत	९६	९७	९८	९९	१००	१००	
स्वास्थ्य								
विरामी पर्दा सर्वप्रथम स्वास्थ्यचौकी/प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/अस्पताल जाने जनसंख्या	संख्या	७७३९०	७००००	६५०००	६००००	५५०००	५००००	
२५०० ग्राम भन्दा कम जन्मतौल भएका शिशु	संख्या	२२	२०	१८	१६	१२	१०	
स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउने गर्भवती महिला	संख्या	६००	६५०	७००	७२०	७५०	८००	
भाडापखालाको संक्रमण दर (प्रति हजारमा)	प्रतिशत (जना)	५८%	५०	४०	३५	३०	२०	
स्वाशप्रश्वासको संक्रमण (ARI) दर (प्रतिहजारमा)	प्रतिशत (जना)	२०१	२००	१९०	१७०	१५०	१३०	
स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी	ज्ना	१४५	१४५	१४५	१४५	१४५	१४५	
भिटामिन ए प्राप्तगर्ने बालबालिका	प्रतिशत	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	१००%	
सबै खोप लिएका बालबालिका	प्रतिशत	९०%	९१%	९३%	९५%	९६%	९७%	
परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर	प्रतिशत	१६%	१७%	१९%	२०%	२२%	२५%	
स्वास्थ्य विमा गर्ने परिवार	संख्या	४१०	५१०	६१०	७१०	८१०	९१०	

स्वास्थ्य सूचना, शिक्षा र संचार सचेतना कार्यक्रममा सहभागि	जना	३००	४००	५००	७००	९००	१२००	
स्वास्थ्य शिविर पटक	जना	१/७१५	२/१०००	३/१५००	३/२०००	३/२२००	३/२३००	
मासिक रुपमा फलोअपमा आएका विरामी	संख्या	१३००	१४००	१५००	१५००	१५००	१५००	
स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध न्यूनतम सेवा सुविधा	प्रकार	१२	१२	१२	१२	१२	१२	
क्रियाशिल महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका	संख्या	१०५	१०५	१०५	१०५	१०५	१०५	
निजीतथा समुदायमा आधारित स्वास्थ्यकर्मी	संख्या	३००	३००	३००	३००	३००	३००	
आयोडिनयुक्त नूनप्रयोग गर्ने जनसंख्या	ज्ना	६००००	७०००	७५००	८०००	९०००	९५००	
धुवारहित चुल्हो वा वैकल्पि कइन्धन प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	N/A	१०	१५	१५	२०	२०	
आधारभुत सुविधा (खानेपानी, शौचालय, वर्थिङ्ग वार्ड र परामर्श केन्द्र आदी) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	संख्या	५	५	६	६	६	६	
स्वास्थ्य संस्थामा थपभएको वेड संख्या	संख्या	०	०	०	०	०	०	
स्वास्थ्य संस्थामा कोभिडको लागि छुट्याएको वेड संखया	संख्या	५	५	५	५	५	५	
१० मिनेट भन्दाकम समयमा नजिकको स्वास्थ्य केन्द्रमा पहुँचको घर परिवार	प्रतिशत	४५	४५	४५	४५	४५	४५	
३० मिनेट भन्दाकम समयमा नजिकको स्वास्थ्य केन्द्रमा पहुँचको घर परिवार	प्रतिशत	४०	४०	४०	४०	४०	४०	
६० मिनेट भन्दाकम समयमा नजिकको स्वास्थ्य केन्द्रमा पहुँचको घर परिवार	प्रतिशत	१०%	१०	१०	१०	१०	१०	
६० मिनेट भन्दा बढी समयमा नजिकको स्वास्थ्य केन्द्रमा पहुँचको घर परिवार	प्रतिशत	५%	५	५	५	५	५	
स्वास्थ्य केन्द्र	संख्या	१६	१६	१७	१७	१७	१७	
निजी क्लिनिक	संख्या	२०	२०	२०	२०	२०	२०	
CHU	संख्या	०	०	०	०	०	०	
FCHVs	संख्या	१०५	१०५	१०५	१०५	१०५	१०५	
स्वास्थ्य संस्थामावच्चापाउने	प्रतिशत	३७%	३८	३९	४०	४१	४५	
प्रजननउमेर समूहकाविवाहितमहिला	संख्या	२४२११	२४२११	२४५००	२४६००	२४६५०	२४७००	
किशोर अवस्थामागर्भधारण	प्रतिशत	८%	७%	६%	५%	४%	३%	
स्वास्थ्यचौकी	संख्या	१५	१५	१५	१६	१६	१६	
एम्वुलेन्स	संख्या	२	३	३	३	३	३	
स्वास्थ्यकर्मी	प्रतिशत	१००%	१००	१००	१००	१००	१००	
लक्षित वर्गबाट उजुरी गुनासो (बार्षिक)	संख्या	१	०	०	०	०	०	
खानेपानी तथा सरसफाई								
निजीधारा उपलब्ध घर परिवार	संख्या	२४७५	२५००	२७००	३०००	३५००	४०००	
पाइपलाइनबाट वितरित पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी	संख्या	९४८८	१००००	१२०००	१५०००	१७०००	१९०००	

सामुदायिक धाराबाट खानेपानी सुविधा पाउने घर परिवार	संख्या	९४८८	१००००	१२०००	१५०००	१७०००	१९०००	
मुहान तथा खोलावाट संकलित खानेपानी सुविधाप्राप्त घर धुरी	संख्या	५५	४५	३०	१५	५	०	
उपचार गरिएको वा सुरक्षित खानेपानी सुविधा प्राप्त घरधुरी	संख्या	९४८८	१००००	१२०००	१५०००	१७०००	१९०००	
स्वच्छ -प्यान भएको) शौचालय भएका घरधुरी	संख्या	१९११५	१९२००	१९४००	१९८००	२००००	२१०००	
खाल्डे चर्पी प्रयोग गर्ने	संख्या	३०३	३००	२००	१००	५०	०	
सार्वजनिक शौचालय	संख्या	३५	४०	४५	५०	५५	६०	
फोहोर वर्गीकरण गरी विसर्जन गर्ने परिवार	संख्या	५७३	६००	७००	८००	१०००	१५०००	
सक्रिय खानेपानी र सरसफाई उपभोक्ता समिति	संख्या							
खानेपानी सेवा उपलव्धभएको जनसंख्या	प्रतिशत	५९.४७	६५	७०	७२	७५	८०	
युवा तथा खेलकुद								
वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	प्रतिशत	N/A	४५	४२	४०	३५	३०	
वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएर पेशा व्यवसाय गर्नेको संख्या	प्रतिशत	N/A	१५	२०	२५	३०	३५	
युवा क्लब, संजाल तथा संस्था	प्रतिशत	N/A	१५	२०	२५	३०	३५	
युवा संलग्न स्थानीय संरचना वा संयन्त्र	प्रतिशत	N/A	१५	२०	२५	३०	३५	
उद्यम, व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा	प्रतिशत	N/A	१५	२०	२५	३०	३५	
कवर्डहल तथा खेलकुद मैदान	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
नगरपालिकामा संचालित खेलकुद प्रतियोगिता	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
प्रदेश तथा राष्ट्रियस्तर खेलाडी	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय खेलाडी संख्या	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
विद्यालय स्तरीय खेलकुद मैदान संख्या	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
पालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
कला, संस्कृति, भाषा र साहित्यमा जिल्ला, प्रदेश र राष्ट्रको प्रतिनिधित्व गर्ने स्रष्टा	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
संरक्षितकला, सँस्कृति र सम्पदाकाप्रकार	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
कला, भाषा र साहित्यलाई पेशाको रुपमा अवलम्बन गर्ने व्यक्ति	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	

स्थानीय संस्कृति, कला, सम्पदा र साहित्य संबन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	
स्थानीयकला, संस्कृति, सम्पदा, भाषा साहित्यमा आधारित प्रकाशन	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	१५	

६.१.१ शिक्षा

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

शहरउन्मुख यस गोदावरी नगरपालिकामा शिक्षाको ज्योती अनौपचारिक तवरले राणाकालिन समयमा सुरुवात भएको थियो । तत्पश्चात्त क्रमिक रुपमा जिल्लाका अन्यत्र स्थानहरुमा सरकारी तथा निजि क्षेत्रको सहयोगमा विद्यालयहरु क्रमश संचालन हुदै आएको छन । जनगणना २०७८ अनुसार ७९.४० प्रतिशत जनता साक्षर रहेकोमा ८७.८० प्रतिशत पुरूष र ७२.० प्रतिशत महिला रहेका छन् । विद्यालय भर्नादर क्रमशः बृद्धि भइरहेको हुदां जिल्लाको साक्षरता स्थितिमा समेत विगतको तुलनामा निकै बृद्धि भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । शिक्षा र मानव संशाधनको विकास सामाजिक विकासका आधारस्तम्भहरु भएको तथा यी दुई विषय एकआपसमा अन्तरसम्बन्धित भएका हुादा आवधिक जिल्ला विकास योजना तर्जुमाका लागि शिक्षा तथा मानव संशाधनलाई सामाजिक विकास क्षेत्रको एक उपक्षेत्रका रुपमा लिइएको छ । समग्रमा यस जिल्लाको शैक्षिक विकासको स्थिति बुझ्न तलको विवरणले सहयोग गर्नेछ । यस नगरपालिकामा जम्मा ५३ सरकारीसामुदायिक तथा २४ निजी बिद्यायि रहेका छन र कूल बिद्यार्थि अध्ययनरत संख्या ७१९९६ रहेका छन ।

ख. समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिकामा गुणस्तरीय, व्यवसायिक र जीवपयोगी शिक्षा प्रदान गर्ने सामुदायिक विद्यालयहरु विकास हुन सकेको छैन । समुदायको जनसंख्याको आधारमा सामुदायिक विद्यालयको समानुपातिक वितरण हुन नसकेको अवस्था रहेको छ । यस नगरका अधिकांश विद्यालयमा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात उपयुक्त रहेको छैन भने विद्यार्थी संख्या अनुसार शिक्षकको व्यवस्था गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ । शिक्षाको क्षेत्रमा ठुलो संम्भावना बोकेको यस नगरमा प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम सञ्चालन हुनु अर्को समस्याको रुपमा देखिएको छ । विद्यालयमा छात्रा मैत्री शौचालयको व्यवस्था, सेनिटरी प्याडको व्यवस्था र बाल तथा अपांगमैत्री पुर्वाधारको व्यवस्था नभएका कारण प्रायः जसो विद्यालयमा वालमैत्री संरचना र सिकाई लागू हुन सकिरहेको छैन ।

विद्यालय छोड्ने दर दिनप्रति दिन बढ्नु, वालविकास केन्द्रहरुमा वालमैत्री सिकाई तथा खेलकुद र मनोरञ्जनको लागि पूर्वाधार र सुविधा उपलब्ध नहुनु, वडास्तरमा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना हुन नसक्नु पनि चुनौतीको रुपमा रहेको देखिन्छ । आˆना बालबालिकाको शैक्षिक स्थितिका बारेमा अविभावकहरुमा यथोचित चासो नभएका कारण विद्यार्थीमा शिक्षाप्रति नकारात्मक सोच र अनुशासन विहिनता अवस्था समेत देखिन थालेको छ । विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षकबीच सुझबुझ तथा समझदारी निर्माणमा कठिनाई रहेको र प्रधानाध्यापक तथा शिक्षक बीच तहगत बेमेलका कारण शैक्षिक वातावरणमा सुधार हुन सकेको छैन । शिक्षक तथा विद्यार्थीको नियमितता, विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर, शिक्षक र सुचना प्रविधि साधनहरुको उपलब्धता, पुस्तकालयको अभाव, शैक्षिक संग्रालय स्थापना नहुनु र अतिरिक्त क्रियाकलापमा नियमितताको कमीका कारण गुणस्तरीय शिक्षामा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको छ । यसका साथै विद्यमान शिक्षा प्रणाली साक्षरता उन्मुख

भएको तथा बजार र समयको माग अनुसारको जीवनपयोगी, व्यवसायिक र रोजगारमूलक पाठ्यक्रम तथा शैक्षिक प्रणाली अनुसार पठनपाठन नहुादा विद्यार्थी र अविभावकहरुमा विद्यमान शिक्षा प्रणाली प्रति नै वितृष्णा बढ्दै गएको स्थिति देखिन्छ ।

६.१.२ स्वास्थ्य र पोषण

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

यस नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दै आएका पद्मा अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, तथा निजी क्षेत्रहरुवाट संचालित अन्य मेडिकल सर्भिसहरुले जनस्तरमा रोग लाग्नू अघिको रोकथामयूक्त, प्रतिकारात्मक एवम् प्रवर्द्धनात्मकभन्दा पनि उपचारात्मक सेवामा लागि रहनु पर्ने स्थिति देखिन्छ । यी संस्थाहरुमा तहगत रुपमा आवश्यक भौतिक सामाग्रीको अभाव त एकातिर छंदैछ अर्कोतर्फ आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीहरुको पनि कमी रहेको अवस्था छ । स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई भौतिक उपकरण सम्पन्न गर्नूपर्ने, आवश्यक जनशक्तिको आपूर्ति गर्नूपर्ने, र जनशक्तिलाई तालिमप्राप्त, दक्ष बनाउनुपर्ने खााचो देखिन्छ । साथैकूल जनसंख्या स्वास्थ्यकर्मीहरुको अनुपात समेत ज्यादै न्यून रहेको छ ।

हाल नगरपालिका भित्र ७ वटा शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, र दुई वटा स्वास्थ्य चौकी रहेको छ । गोदावरी नगरपालिका अर्न्तगत रहेका स्वास्थ्य केन्दहरुमा बिभिन्न प्रकारका स्वास्थ्यसेवाहरु जस्तै प्रसूति सेवा, ल्याब, परिवार नियोजन, खोप, परामर्श, सुरक्षित मातृत्व आदि सेवा रहेको देखिन्छ भने क्लिनिकल सेवा, एक्सरे सेवा र रक्त संचार सेवा कुनै पनि स्वास्थ्य केन्दमा उपलब्ध रहेको देखिदैन । नगरपालिका अन्तरगत रहेका ९ वटा स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा जम्मा २९ जना स्वास्थ्य कर्मीरहेको छ । नगरपालि भित्र रहेका ९ वटा स्वास्थ्य केन्द्रहरुमध्ये कुनै पनि स्वास्थ्य केन्द्रमा चिकित्सकको दरवन्दी रहेको पाईएन । नगरपालिकाले डाक्टरको पदपूर्तिका लागी सम्वन्धित निकायसाग मांग गर्नुपर्ने देखिन्छ । कुनैपनि स्वास्थ्य चौकीहरुमा एम्वुलेन्सहरु रहेको छैन् जसले गर्दा विरामीहरुलाई छिटो छरितो स्वास्थ्य संस्थासम्म पुग्नका लागी असुविधा भैरहेको छ र रिफर गर्नुपर्ने विरामीहरुलाई स्वास्थ्य जोखिम पनि बढी हुने गरेको छ । सुरक्षित सुत्केरीका लागी दक्ष स्वास्थ्य कर्मीहरुबाट सुत्केरी सेवा उपलब्ध होस् र मातृशिशु मृत्युमा कमी होस् भन्ने उद्देश्यका साथ नगरपालिका भित्र रहेका वार्ड नं. ३ को स्वास्थ्य चौकीमा मात्र वर्थिङ सेन्टर रहेको ले अन्य स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा पनि वर्थिङ सेन्टरहरुको ब्यबस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ । जसले गर्दा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरुबाट स्वास्थ्य संस्थामा नै शतप्रतिशत सुत्केरी हुने सुविधा उपलब्ध हुने देखिन्छ ।

ख. समस्या तथा चुनौती

नगरपालिका योजनाबद्ध र व्यवस्थित शहरतर्फ उन्मुख भई अगाडी बढीरहेको अवस्थामा समेत जनस्वास्थ्य जस्तो संवेदनशिल विषयमा सबै नगरवासीको सहज पहुाच नहुनु, प्रयाप्त मात्रामा प्रयोगशाला र सबै खालका परीक्षण र सघन उपचारको व्यवस्था नहुनु जस्ता समस्या तथा चुनौतीहरु रहेका छन् । नगरमा आधारभुत स्वास्थ्य संस्था तथा जनशक्तिको अभाव, स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्कने फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने इन्सिनेरेटरको व्यवस्था नहुनु जस्ता समस्या रहेका छन् । स्थानीय स्तरमा चिकित्सक/विशेषज्ञ सेवाको उपलब्धता पहुाच नभएको कारण विशिष्ट स्वाथ्य उपचारको लागि महेन्द्रनगर, काठमाडौं र भारतको दिल्ली जानुपर्ने वाध्यता रहेको छ । सवै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा क्षयरोग, कुष्ठ रोगको कार्यक्रम संचालन नहुनु लगायत प्रयोगशाला र नियमित परीक्षण सेवा उपलब्ध हुन सकेको छैन । स्वास्थ्य चौकीहरुमा आवश्यक कोठा सहितको भवन

लगायतका पूर्वाधार तथा समाग्री र वर्थिङ्ग सेन्टरको कमी रहेको छ । विरामीलाई स्वास्थ्य संस्थामा समयमै लैजान नगर क्षेत्रमा एम्बुलेन्स सेवा प्रर्याप्त रहेको छैन ।

कोभिड १९ जस्ता स्वास्थ्य सम्बन्धी महामारीको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न छुट्टै अस्पताल, आइसोलेसन वार्ड, प्रयोगशाला तथा परीक्षण सामाग्री र किट, सघन उपचार कक्ष, भेन्टीलेटर र सो अनुसारको स्वास्थ्यकर्मी व्यवस्था हुन नसकेको देखिन्छ । अस्पताल बाहेक स्थानीय स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्यकर्मीको नियमिततामा र औषधीको प्रर्याप्ततामा कमीका कारण उपलब्ध स्वास्थ्य सेवा प्रभावकारी हुन सकेको छैन । समाजमा विद्यमान रुढीवादी सोच र मानसिकताको कारण अझैपनि घरमा सुत्केरी हुने प्रचलन कायम रहेको छ भने आङ खस्ने र यौन संक्रमण बारे लुकाउने र परिवार नियोजनको साधनको उपयोगमा संकुचित सोच कायम रहेको छ । बालबालिकाको नियमित तौल, अनुगमनमा ध्यान दिने गरिएको देखिदैन । खानपिन र पौष्टिकताको ख्याल गर्ने आनिबानी र धुम्रपान र मद्यमानको कुलतका कारण स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव परेको देखिन्छ । नगरपालिकामा स्वास्थ्य विमा कार्यक्रममा नगरका बासिन्दाको पहुाच अत्यन्त न्युन रहेको छ ।

६.१.३ खानेपानी तथा सरसफाई

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

यस नगरपालिकामा पाइप प्रणालीबाट वितरित खानेपानी सुविधा हाल खानेपानी सेवाको संरचना पुगेको जनसंख्या ३.६ प्रतिशत रहेको छ । यस गोदावरी नगरपालिकामा ८१.२९ प्रतिशत मानिसहरुले अहिले सम्म ट्युवेल वा हातेपम्पबाट पानीको प्रयोग गरिरहेका छन् भने जम्मा १७.७९ प्रतिशत मानिसले मात्र खानेपानीको सेवा धाराबाट लिई रहेको पाईयो । स्वच्छ खानेपानीको प्रयोग गर्ने परिवार संख्या वडा नं.७ मा सबभन्दा वढी छन भने त्यसपछि ४ र ६ मा रहेको पाईन्छ । नगरपालिकाको पुरानो बजार क्षेत्र भएको कारण वार्ड नं. ७ मा धारा पाईपबाट पानी खानेको संख्या सबभन्दा धेरै ८४५ घरपरिवार रहेको छ जो अरु वार्डहरु भन्दा बढी छ । त्यसैगरी स्वच्छ खानेपानी सेवाबाट वार्ड नं. ४, ५, ६, ८ र १० मा ११ घरधुरी बंचित भएको देखिन्छ ।

ख. समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाई सुविधामा बढोत्तरीका बावजुद स्वच्छ पानीको उपलब्धता र खानेपानी प्रणाली व्यवस्थित हुन सकेको देखिदैन । शुद्ध खानेपानी उपभोग बारे जनचेतनाको कमी हुनु, पानी शुद्धिकरण गर्ने सामग्रीको सहज पहुाच नहुनु जस्ता समस्या रहेका छन् । खुला दिशा मुक्त क्षेत्र घोषणा भएता पनि यसको पूर्ण कार्यान्वयनमा कमी रहेको छ भने सार्वजनिक सौचालयको व्यवस्था नहुादा पूर्ण सरसफाई कायम राख्न कठिनाई रहेको तथा बजार क्षेत्रमा घुम्ती शौचालयको अभाव रहेको छ । सञ्चालित खानेपानी आयोजनाको नियमित मर्मतसंभार र दिगोपनाको कमी रहेका कारण पुनःनयाा निर्माण गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

संस्थागत तहमा तथा घरपरिवारमा कुहिने र नकुहिने फोहोर वर्गीकरण गरी कुहिने फोहोरबाट कम्पोष्ट मल र नकुहिने फोहोरको पुनःप्रयोग तथा विसर्जन गर्ने प्रविधि विस्तार र हस्तान्तरण र ल्याण्डफिल साइट व्यवस्था हुन नसक्दा फोहोरमैला व्यवस्थापनको समस्या बढ्दै गएको छ । यसैगरी फोहोर जलाउने जस्ता वातावरणीय दृष्टिकोणले गलत अभ्यास कायम रहेका छन् । खाद्यान्न लगायत बजारका रेडिमेट सरसमानको प्रयोगको बृद्धिसागै प्लास्टिक तथा सिसाजन्य फोहोरमा बृद्धि हुादै गएको छ । यस प्रकारका प्लाष्टिक तथा सिसाजन्य

फोहोर स्वास्थ्य संस्थाबाट बिसर्जन हुने खतराजन्य फोहोर व्यवस्थापन यस क्षेत्रको प्रमुख चूनौतिको रुपमा रहेको छ ।

६.१.४ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

हालका दिनमा नगरपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र लक्षित वर्गको सशक्तीकरण क्षेत्रमा ८ वटा संघ/संस्था क्रियाशिल रहेका छन् । नगरपालिकामा स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी तथा सरसफाई, श्रोत तथा वातावरण संरक्षण, जेसी, सामाजिक परिचालन, नेतृत्व विकास, मानव अधिकार, सुशासन र सहकारी विकास लगायतका विषयमा सचेतनामूलक तालिम प्राप्त गर्ने कूल महिलाको अनुपात २५ प्रतिशत रहेको छ । यसैगरी नगरपालिकाको पहलमा स्थानीय स्तरमा विकास निर्माण कार्यमा सहयोग र सहजीकरण गर्न, विकास कायको निगरानी गर्न, जनसुमदाय परिचालन गर्न टोलस्तरमा टोल विकास संस्था, युवा क्लब तथा अन्य सामुदायिक संस्थाहरु क्रियाशिल रहेका छन् । यसैगरी बालबालिकासाग सम्बन्धीत क्षेत्रमा क्रियाशिल संघ/संस्थाहरुले बाल संरक्षण, विकास तथा सहभागिता अभिबृद्धिमा पैरबी गर्न र सो सम्बन्धी कार्यहरु संचालन गरीरहेका छन् । हालका दिनमा एकातिर महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक र अन्य लक्षित वर्गमा अधिकार बारे उनीहरुमा सचेतनाको वृद्धि हुादै गएको छ भने अर्कोतिर आर्थिक, सामाजिक र राजनीति अवसरमा समेत बढोत्तरी भएको छ । नगरपालिकामा महिला तथा बालवालिका शाखा स्थापना भई महिला, बालबालिका र लक्षित वर्ग सशक्तिकरण, संरचना र प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरु संचालनमा रहेका छन् ।

ख. समस्या तथा चुनौती

यहांको विकासको क्रमलाई नियाल्दा अन्य क्षेत्र सरहनै यहां पनि महिला र वालवालिकाको अवस्था नाजुक नै देखिन्छ । करिव करिव, वरावर संख्यामा रहेका महिला पुरुषको तथ्यांकलाई आधार मान्दा २०७१ सालमा कक्षा ५ सम्म अध्ययन गर्ने वालक वालिका मध्ये करिव ६० प्रतिशत वालक र ४० प्रतिशत वालिका रहेको देखिन्छ । जुन प्रतिशतले पनि महिला र पुरुषमा वाल्यवस्था देखिनै विभेद रहेको पुष्टि गर्दछ । तराई मूलका अधिकांश वासिन्दाहरुले छोरीको विवाह प्रायः सानै उमेरमा गरिदिने कारण महिला तथा वालिकाहरु पुरुष र वालकहरुको तुलनामा शैक्षिक उन्नतिमा पछि परेका देखिन्छन । यस्तो किसिमको विभेद शिक्षित तराईवासी र पहाडी मूलका वासिन्दामा पनि केही मात्रामा रहेको पाइन्छ । अधिकांश पहाडी मूलका वासिन्दा तथा शिक्षित तराईवासी परिवारले भने छोरा, छोरीलाई समान अवसर प्रदान गर्नु पर्ने कुरा विस्तारैमहसुस गर्न थालेको पाइन्छ । तर पनि यस्ता जानकार तथा आर्थिक हैसियत भएका अभिभावकहरुले छोराहरुलाई निजी विद्यालयमा पठाउने र छोरीलाई सरकारी विद्यालयहरुमा पठाउने गरेका थुप्रै उदाहरणहरु अन्य क्षेत्र जस्तै यहां पनि देख्न सकिन्छ । यसो गरिनुमा अझै पनि महिलाहरु प्रतिको मानिसहरुको परंपरागत दृष्टिकोण पूर्णरुपमा हटि नसकेको पाइन्छ । यहांको महिलाहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थालाई तलको तालिकामा प्रश्तुत गरिएको छ ।

यस नगरपालिकामा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणमा हालका दिनमा सकारात्मक प्रयास भएता पनि रणनीतिक पहल र अपेक्षाकृत सुधार हुन सकेको देखिदैन । नगरपालिकामा महिला, बालबालिका र लक्षित वर्गमैत्री पूवार्धार, नीति, नियम र संरचनाको कमी रहेको छ । एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित,

जेष्ठ नागरिक तथा महिला प्रतिको सोच र व्यवहार अझपनि सकारात्मक वन्न सकिरहेको छैन । उपरोक्त वर्गमाथि हिंसाजन्य व्यवहार कायमै देखिन्छ ।

लक्षित वर्गमा अधिकार र कर्तव्य सम्बन्धी सचेतनामा कमी रहेको छ । महिलामा बहुकार्य वोझको अवस्था कायमै रहेको छ । लक्षित वर्ग सशक्तीकरण सम्बन्धी तालिम प्रभावकारी हुन नसक्दा उनीहरुको अवस्थामा आशातित सुधार हुन सकेको छैन। बालश्रम र हिंसा उत्मूलन हुन सकेका छैनन्। लक्षित वर्गमा आत्मविस्वासको कमी रहेको छ । सामाजिक सुरक्षा वृत्ती वितरणमा समस्या र गुनासो कायमै रहेको छ। भाषिक र सचेतना लगायतका समस्याका कारण थारु र मधेशी समुदायमा अधिकारको अभ्यास, सेवासुविधा पहुाच र उपयोग तथा संस्थागत विकासको समेत कमी रहेको अवस्था छ।

६.१.५ युवा तथा खेलकुद

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

यस नगरपालिकाको वार्ड न.२ र ३ बाहेक सबै वार्डहरुमा खेल मैदानहरु रहेका छन्। जुन खेलमैदानहरु नयां निर्माण तथा केहीको स्तरोन्नति गर्ने काम भैरहेको देखिन्छ। त्यसको उचित व्यवस्थापन गर्नका लागी संस्थागत संरचनाको आवश्यकता पनि देखिन्छ । साथै राज्यको समावेशी विकासको नीति अनुसार खेलमैदानहरुमा पनि सबै अवस्थाका (वालवालिका, युवा अपांगहरु) व्यक्तिहरुले खेल्न सक्ने गरी खेलमैदानको विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

ख. समस्या तथा चुनौती

नगरमा युवा तथा खेलकुदका क्षेत्रमा प्रर्याप्त सम्भावना तथा अवसर हुदा हुदै यस नगरपालिकामा व्यवसायिक रुपमा खेलकुद प्रशिक्षण, विकास र खेलाडी उत्पादनमा कमी रहेको छ। नगरपालिका क्षेत्र भित्र कुनै कभर्ड हल तथा खेलकुद पूर्वाधार नरहेको, पेशागत खेल प्रशिक्षक र प्रशिक्षणको व्यवस्था नभएको, खेलाडीको सम्मान गर्ने प्रचलन नभएको र नियमित खेल आयोजना कमी रहेको कारणले खेलकुदको विकास हुन सकेको छैन । वाह्य रोजगारीमा आकर्षण बढी हुनु, स्थानीय रुपमा स्वरोजगारका अवसरमा कमी तथा युवा पलायन, वेरोजगा युवाहरुलाई रचनात्मक काममा लगाउन नसकको यस नगरपालिकाको प्रमुख चूनौतिको रुपमा रहेका छन्।

६.१.६ कला, संस्कृति, भाषा तथा साहित्य

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

यस गोदावरी नगरपालिकामा धार्मिक तथा सामाजिक विविधताले भरिपूर्ण नगरपालिकाका रुपमा पनि चिन्न सकिन्छ। यहां विभिन्न जातजाती, धार्मिक आस्था, भेषभुषा तथा भाषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन्। यस नगरपालिकामा .. गुम्वा, ... वटा चर्च, ... वटा धर्मशाला र ... वटा मठ मन्दिर रहेको छ।

ख. समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिकामा भाषा, मौलिक कला तथा साास्कृतिक सम्पदा प्रचुर संभावना भएर पनि सोको संरक्षण, प्रवर्धन र प्रचार प्रसारमा कमी रहेको देखिन्छ। कला, भाषा र सास्कृति प्रवर्धनको लागि स्थापित पूर्णिमा साहित्य प्रतिष्ठानको भवन नभएको तथा साहित्यका विधाहरुमा प्रशिक्षणको अभाव रहेको छ। नगर क्षेत्रमा थारु संग्रालय निर्माण हुन बजेट लगायत स्थानको समस्या देखिएको छ भने थारु लगायत अन्य समुदायका परम्परागत

भेषभुषा, बाजागाजा र सरसामानको लोप हुदैंगएको छ । स्थानीयस्तरमा रहेका विभिन्न गुम्बा, मठ मन्दिरहरुको समोचित व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । नगरपालिका भित्रका विभिन्न स्थानहरुमा मठमन्दिरहरुको निर्माण अधुरा रहेका छन् ।

६.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति

यस नगरपालिकाको शैक्षिक विकास, स्वास्थ्य तथा पोषण, खानेपानी र सरसफाई, लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, युवा तथा खेलकुद र कला, संस्कृति तथा साहित्य लगायत स्थानीय तहको लागि उपलब्ध आर्थिक अधिकार क्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनालाई देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.२.१ सोच

नगरपालिकाको सामाजिक विकास क्षेत्रको **सोच** देहाय अनुसार रहेको छः

स्वस्थ्य, शिक्षित, समावेशी, सुसंस्कृत र सभ्य समाजको सिर्जना

६.२.२ लक्ष्य

नगरपालिकाको सामाजिक विकास क्षेत्रको लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छः

स्वस्थ, सशक्त, शिक्षित, सिर्जनशिल, सीपयुक्त दक्ष मानवीय श्रोतको विकास गर्ने

६.२.३ उद्देश्य

नगरपालिकाको सामाजिक विकास क्षेत्रको उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन्:

१। नगरलाई गुणस्तरीय र जीवनपयोगी विद्यालय, प्राविधिक एवं उच्च शिक्षाको केन्द्रको रुपमा विकास गर्नु
२। सबै प्रकारको स्वास्थ्य सेवा तथा पोषण सुविधाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा बृद्धि गर्नु
३। स्वच्छ खानेपानीको सुविधा, स्वच्छता र स्वस्थ व्यवहारमा अभिवृद्धी गर्नु
४। विपन्न, जोखिममा रहेका, विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका तथा पछाडि परेका वर्गको सक्षमता र संलग्नता र आत्मविश्वासमा अभिबृद्धी गर्नु
५। युवाको नवप्रवर्तनशिलता, सक्षमता, उद्यमशिलता, कार्यकुशलता र क्रियाशिलतामा अभिबृद्धि गर्नु
६। स्थानीय सम्पदा, कला, भाषा र संस्कृतिको संरक्षण, सम्बर्धन र प्रवर्द्धन गर्नु ।

६.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख भई योजनाको समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य तथा प्रतिफल हासिल देहायअनुसारका रणनीति तथा कार्यनीति अबलम्बन गरी सामाजिक विकास सम्बन्धी रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गरिनेछ ।

तालिका ६.१ सामाजिक विकास क्षेत्रको रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: नगरलाई गुणस्तरीय र जीवनपयोगी विद्यालय, प्राविधिक एवं उच्च शिक्षाको केन्द्रको रुपमा विकास गर्नु	

रणनीति	कार्यनीति
१. गुणस्तरीय, व्यावसायिक तथा जीवनपयोगी शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने	१.१ विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय पाठ्यक्रममा कृषि अभ्यासका लागि नर्सरी, फलफूल, तरकारी खेती, जडिबुटी र मौरीपालनको व्यवहारिक ज्ञान समावेश गरी पठनपाठनका साथै र प्रयोगात्मक अभ्यासको व्यवस्था गरिनेछ । १.२ स्थानीय कृषि विकासका लगि माध्यमिक विद्यालयमा कृषि अभ्यास केन्द्र स्थापना गरी वेर्ना उत्पादन, फलफल तथा तरकारी खेती र मौरीपालन सम्बन्धमा व्यवहारिक ज्ञान तथा सीप विकास गरिनेछ । १.३ माद्यामिक विद्यालयहरुमा अभ्यास केन्द्र निर्माण र सूचना प्रविधि प्रयोगशाला स्थापना गरी स्थानीय तहको आयोजनाको प्राविधिक अध्ययन, सर्वेक्षण, डिजाइन, लागत अनुमान, सुपरीवेक्षण र विलिङ तथा सूचना प्रविधिको उपयोग बारे पठनपाठन, अभ्यास र सीप हस्तान्तरणको व्यवस्था गरिनेछ । १.४ नयाा शैक्षिकसत्र सुरु हुनु अगाडी विषयगत, समयानुकुल र तहगत तालिम र शैक्षिक सत्रको बीचमा पुर्नताजकी तालिम सञ्चालन गरिनेछ । १.५ शिक्षण सिकाई तथा हाजिरीमा सूचना तथा संचार प्रविधि प्रयोग गरिनेछ । १.६ नियमित रुपमा अतिरिक्त क्रियाकलाप, सेवा आयोग कक्षा संचालन, कृषि उद्यम विकास लगायत रचनात्मक कार्यहरु संचालनको व्यवस्था गरिनेछ । १.७ हरेक विद्यालयमा वगैचा स्थापना र विरुवा रोपणको अभ्यास संस्थागत गरिनेछ। १.८ विद्यालयमा आई पर्ने संभावित संकटसाग तयारी रहन विपद व्यवस्थापन सामाग्री वितरण र तालिम सञ्चालन गरिनेछ । १.९ श्रम बजारमा माग अनुसारको विषयवस्तुलाई पाठ्यक्रम र पठनपाठनमा समावेश गर्दै लगिनेछ ।
२. सूचना प्रविधिमा आधारित प्रभावकारी संयन्त्रको स्थापना गरी विद्यालयको अनुगमन र निरिक्षणलाई व्यवस्थित गर्ने	२.१ प्रविधिमा आधारित शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्न सवै विद्यालयहरुमा सुविधा सम्पन्न सूचा संचार प्रविधि (क्ष्ऋत) ल्याव स्थापना गर्दै लगिने छ । २.२ विद्यार्थी संख्याको आधारमा विद्यालयहरुलाई मर्ज गर्ने तथा शिक्षक दरबन्दी निर्धारण, समायोजन र सरुवा र बढुवाको प्रवन्ध गरिने छ । २.३ विद्यालय सम्बन्धी तथ्याङ्क र विद्यालय सुधार योजना अध्यावधिक गरिनेछ । २.४ विद्यालय र अध्यापन कार्यको सघन रुपमा अनुगमन निरीक्षण गरी शिक्षाको गुणस्तरका सुधारको लागि पृष्ठपोषण र सहजीकरण गरिनेछ । २.५ ई-हाजिरी र सिसि क्यामेरा जडान गरी विद्यालयहरुको अनुगमन गर्ने प्रणालीलाई मजबुत बनाईने छ ।
३. विद्यालय शिक्षाको सबै तहको शिक्षामा गुणस्तर सुनिश्चितता गर्ने	३.३ शिक्षण सिकाइमा टेवा पुऱ्याउने डिजिटल पाठ्यसामाग्रीको व्यवस्था गरी पठनपाठनको प्रबन्ध मिलाइनेछ । ३.४ विद्यार्थीको टिकाउ दरमा बृद्धि गर्न पूर्व प्राथमिक देखी माथिका सबै बालबालिका लागि दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ३.५ प्रत्येक विद्यालयमा स्वास्थ्य सेवा एवं स्वास्थ्य शिक्षाका लागि १ जना नर्सको व्यवस्था गरिनेछ । ३.६ खेलकुद मैदानको निर्माण तथा व्यवस्थापन गरी विद्यार्थीको सिर्जनशिलता र खेलकुद प्रवर्धनको व्यवस्था गरिनेछ । ३.७ विद्यालयमा खेलकुदलाई प्रवर्द्धन गर्न प्रर्याप्त मात्रामा खेलकुदका सामाग्री व्यवस्था गरिनुका साथै वालवालिकाहरुको प्रतिभा पहिचान र प्रोत्साहनका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन र पुरस्कारको प्रवन्ध गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	३.८ विद्यालयमा अत्याधुनिक पुस्तकालय, बाल उद्यान, फुलवारी, खेलमैदान जस्ता पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्दै लगिनेछ । ३.९ समय सापेक्ष शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न शिक्षकलाई पेशागत दक्षता एवम् क्षमता बृद्धि गर्न तालिम र प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिने छ । ३.१० सामुदायिक शिक्षामा अभिभावकको सहभागिता बढाउन अभिभावक शिक्षा संचालन गरिने छ ।
४. विद्यालयको संस्थागत सक्षमता वृद्धि गर्ने	४.१ नतिजामा आधारित बिद्यालय सुधार कार्ययोजना (क्षए) निर्माण र कार्यन्वयनलाई निरन्तरता दिइनेछ । ४.२ विद्यालयको भौतिक संरचना तथा पठनपाठनलाई बालमैत्री बनाइनेछ । ४.३ विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन, पुनःगठनमा सहजीकरण गरी विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापनका वातावरण तयार गर्न क्रियाशिल गरिनेछ । ४.४ प्राविधिक धारको उच्च शिक्षा र स्नातकोत्तर तहको पठनपाठन सञ्चालन गर्न प्रदेश तथा संघ सरकारसाग पैरवी गरिनेछ । ४.५ विद्यालयमा बालक्लब, इकोक्लब र बाल सहभागिता अभिबृद्धिको प्रयासलाई संस्थागत गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सबै प्रकारको स्वास्थ्य सेवा तथा पोषण सुविधाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा बृद्धि गर्नु	
१. आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई सहज र गुणस्तरीय बनाउने	१.१ वडास्तरीय स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्तरोन्नति स्वास्थ्य सेवा पहुाच र गुणस्तर अभिबृद्धि गरिनेछ । १.२ ५ वर्ष मुनिका सम्पूर्ण बालवालिकाको बृद्धि अनुगमन गरी पोषण स्थितिमा सुधार ल्याउन आवश्यक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । १.३ आमा समुह र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुको क्षमता बिकास र सुविधामा सुधार गरी सामुदायिक स्वस्थ्यलाई प्रभावकारी बनाईने छ । १.४ प्रत्येक विद्यालयमा कम्तिमा १ जना स्वास्थ्यकर्मी सहित आकस्मिक उपचार कक्ष निर्माण गरी सञ्चालन गरिने छ । १.५ प्रत्येक विद्यालयमा किशोरकिशोरी स्वास्थ्य शिक्षा प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । १.६ नसर्ने रोग व्यवस्थापनको लागि जनसमुदायमा व्यवहार परिवर्तन बारे सचेतना कार्यक्रम सञ्चलन गरिने छ । १.७ गरिवीको रेखामुनी रहेका घरपरिवारको निःशुल्क उपचारको प्रवन्ध मिलाइने छ १.८ आयुर्वेद सेवा विस्तार गरी स्थानीय जडिबुटि आधारित उपचारलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
२. स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको सुदृढीकरण तथा सेवाको गुणस्तर अभिबृद्धि गर्ने	२.१ स्वास्थ्य संस्थाको सेवा प्रवाहको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण प्रणालीको विकास गरी नियमन गरिने छ । २.२ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा बर्थिङ सेन्टरको विस्तार प्रसुती सेवालाई सहज र भरपर्दो बनाइने छ । २.३ आयुर्वेद चिकित्सालय स्थापना गरी गुणस्तरीय सेवामा वृद्धि गरिने छ । २.४ महामारी नियन्त्रण, परीक्षण र उपचार गर्न कम्तिमा ५० शैयाको १ वटा अस्पताल निर्माण गरी सञ्चालन गरिने छ । २.५ सामुदायिक स्वास्थ्यलाई मजबुत बनाउदै स्वास्थ्य सुविधामा सुधार गरिनेछ । २.६ जिवनशैली परिवर्तन तथा योग शिक्षा कार्यक्रम संञ्चालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
३. स्वास्थ्य सेवालाई सहज र गुणस्तरीय बनाउन आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने	३.१ गाउाघर क्लिनिक तथा खोप केन्द्र भवन निर्माणका साथै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सभाहल र प्रतिक्षालय निर्माण गरिनेछ । ३.२ स्वास्थ्य संस्थामा अपुग भौतिक संरचना निर्माण र उपकरण तथा भौतिक सुविधाहरु थप गर्दै लगिनेछ । ३.३ स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी र शौचालयको उचित व्यवस्थापन गरिनेछ । ३.४ स्वास्थ्य सम्बन्धी पूर्वाधारहरु महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र ज्येष्ठ नागरिक मैत्री रुपमा निर्माण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: स्वच्छ खानेपानीको सुविधा, स्वच्छता र स्वस्थ व्यवहारमा अभिवृद्धी गर्नु	
१. स्वच्छ खानेपानी आपुर्ती लाई जनस्वास्थ्य र पूर्ण सरसफाई रणनीतिको रुपमा विकास गर्ने	१.१ जलश्रोत व्यवस्थापन गुरुयोजना तयार गरी खानेपानी, सिंचाई, विद्युत र भू तथा जलाधार संरक्षण समेत जल उपयोग रणनीति र कार्यक्रम तयार गरिनेछ । १.२ खानेपानी सेवा सुविधालाई जनस्वास्थ्य तथा पूर्ण सरसफाई कार्यक्रमसाग एकीकृत गरी संचालन गरिनेछ । १.३ खानेपानीको मुलहरुको पहिचान गरी संरक्षण गरिनेछ । १.४ स्वच्छ तथा सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउन खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण लागि आवश्यक प्रबन्ध मिलाइनेछ । १.५ विद्यमान खानेपानी आयोजनाको निरन्तरता, संरक्षण र मर्मतसंभारको व्यवस्था गरिनेछ ।
२. स्वच्छ खानेपानी सुविधा बाट बञ्चित सबै घरपरिवारमा खानेपानीको पहुाच सुनिश्चित गर्ने	२.१ ग्रामीण वस्तीहरुमा एक घर एक धारा कार्यक्रमका लागि वृहत्तर तथा वैकल्पिक प्रणालीमा आधारित खानेपानी आयोजना संचालन गरी खानेपानी सुविधाको उपलब्धतालाई सहज र प्रभावकारी बनाइने छ । २.२ लिप्ट खानेपानी प्रविधि मार्फत खानेपानीको सुविधा नपुगका क्षेत्रहरुमा खानेपानीको व्यवस्था गरिने छ । २.३ सुख्खा क्षेत्रमा कृत्रिम पोखरी निर्माण गरी अन्य प्रयोजनको पानीको आपूर्तिलाई सहज बनाईनेछ । २.४ स्थानीय स्तरमा खानेपानी र सरफाई सम्बन्धी प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन र परिचालन गरिनेछ ।
३. फोहोरमैला व्यवस्थापनको आधार तयार गर्ने	३.१ टोल विकास संस्था तथा टोलस्तरीय सामुदायिक संस्था परिचालन गरी प्रतिस्पर्धात्मक र नियमित अभियानको रुपमा घर गाउा सरसफाई र फोहोर व्यवस्थापन गरिनेछ । ३.२ घर तथा संस्थागत तबर निस्कने फोहोरलाई संकलन र विसर्जन गर्न संस्थागत व्यवस्था, साधन श्रोत र संम्बन्धित स्थानमा व्यवस्थापन गरिनेछ । ३.३ फोहोरमैला व्यवस्थापनको ल्याण्डफिल साइटको शिघ्र निर्माण सम्पन्न गरी र फोहोर वर्गीकरण, प्रशोधन, संकलन र विसर्जनको व्यवस्था गरिनेछ । ३.४ स्वच्छ तथा सरसफाइ सम्बन्धी सचेतनामूलक सामाग्रीको नियमित प्रकाशन र प्रसारणको व्यवस्था गरिनेछ ।
४. वातावरणीय स्वच्छता र सरसफाइ प्रभावकारी बनाउने	४.१ पुर्ण सरसफाईयुक्त क्षेत्र घोषणालाई पूर्णपालना गरिनेछ । ४.२ व्यक्तिगत, घरपरिवार र टोल सरसफाईलाई स्वास्थ्य, शिक्षा तथा सूचना प्रक्रिया नियमित अभ्यासको रुपमा संचालन गरिनेछ । ४.३ स्वास्थ्य आहारविहार र पूर्ण सरसफाईका लागि व्यक्तिगत बानी र व्यवहारमा परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना प्रदान गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	४.४ घर र संस्थागत तबरबाट निस्कने फोहोरको श्रोतमा नै वर्गीकरण गर्ने र व्यवस्थापन गर्ने प्रणलीको बिकास गरिनेछ । ४.५ कपडा, जुटका झोला प्रवर्धन गरी प्लाष्टिकजन्य झोलाको प्रयोगलाई विस्थापन गर्दै लगिनेछ ।
उद्देश्य ४: विपन्न, जोखिममा रहेका, विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका तथा पछाडि परेका वर्गको सक्षमता र संलग्नता र आत्मविश्वासमा अभिबृद्धी गर्नु	
१. विपन्न वर्ग, महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा लक्षित वर्गको सक्षमता र आत्मविश्वासमा अभिबृद्धि गर्ने	१.१ महिला, अपाङ्गता भएका, दलित, लोपोन्मुख आदिवासी लागि आयआर्जनका अवसर वृद्धि गर्न उद्यमशिलता तथा सीप विकास सम्बन्धी तालिम संचालन, प्रविधि हस्तान्तरण र टेवा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.२ स्थानीय कच्चा पदार्थ र सीपमा आधारित उच्च मूल्यका वस्तु तथा सेवा उत्पादनमुखी व्यवसाय संचालन गर्न लक्षित वर्गलाई बीउ पुाजि मार्फत प्रोत्साहन गरिनेछ । १.३ लक्षित वर्गको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थामा सुधार गर्न नागरिक समाजसाग समन्वय र सहकार्य गरी सामाजिक परिचालन र सशक्तिकरणका कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.४ लक्षित वर्गका विद्यार्थीलाई केन्द्रित गरी सेवा आयोगको कक्षा सञ्चालन गरिनेछ १.५ टोल विकास संस्था र महिला समूहलाई स्थानीय कानून बमोजिम दर्ता गराई अझ क्रियाशिल बनाइने छ । १.६ महिला सहकारीहरुको नेतृत्व क्षमता विकास गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरी महिला आर्थिक शसक्तिकरणमा योगदान पुऱ्याइनेछ ।
२. स्थानीय संरचना, नीति तथा निर्णय प्रक्रियामा लक्षित वर्गको संलग्नता सुनिश्चित गर्ने ।	२.१ स्वास्थ्य संस्था तथा विद्यालय व्यवस्थापन समिति, स्थानीय विपद व्यवस्थापन समिति लगायत नगर, वडा तथा विषयगत समिति तथा संरचनालाई लैंगिक, सामाजिक रुपमा समावेशी बनाई क्रियाशिलतामा अभिबृद्धि गरिनेछ । २.२ योजना तर्जुमा, निर्णय प्रक्रिया र स्थानीय संरचनामा समावेशी नीतिलाई यथोचित सम्बोधन गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । २.३ एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, अति विपन्न तथा जोखिममा रहेका वर्गको नगरपालिका स्तरीय संजाल/समिति गठन गरी क्रियाशिल बनाइने छ । २.४ लक्षित वर्गका अगुवा तथा संजालका पदाधीकारीलाई कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्था र अधिकारका सम्बन्धमा तालिम संचालन गरिनेछ । २.५ विद्यालयहरुमा बालक्लव र नगरस्तरीय बाल सञ्जाल गठन गरी क्रियाशिल बनाईने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
३. समावेशी स्थानीय निति, कानुन र कार्यक्रम तर्जुमा गरी लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने	३.१ बालविवाह, वोक्सी, छुवाछुत, दाइजो प्रथा जस्ता हानिकारक अभ्यासलाई निरुत्साहित गर्न नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३.२ महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, जेष्ठ नागरिक प्रति हुने दुर्व्यवहार र हिंसालाई सचेतना तथा न्यायिक उपचारको माध्यमबाट न्यूनीकरण गर्दै लगिनेछ । ३.३ लैगिक हिंसा अन्त्यका लागि महिला समूह, महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविक र निगरानी समूहको क्षमता अभिबृद्धि गरिनेछ । ३.४ यौनजन्य अपराधहरु रोक्न र किशोरी स्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्न किशोरी केन्द्रित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । ३.५ सामाजिक विसंगति र बिकृति न्यूनीकरण गर्न टोल विकास संस्था, युवा क्लब र समूहहरु मार्फत सचेतना अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ३.६ नगरपालिकालाई जातीय भेदभावमुक्त क्षेत्र बनाउन जागरण अभियान सञ्चालन गरिने छ । ३.७ लैगिक उत्तरदायी बजेट बिनियोजन पद्दतिलाई संस्थागत गरिनेछ । ३.८ विद्यालय जान नसकेका र विचमा पढाई छोडेका बालवालिकालाई विद्यालय सम्म ल्याउने, टिकाउने र सिकाउने वातावरण मिलाईने छ । ३.९ बालप्रतिभा प्रस्फुटन गराउने खालका कार्यक्रमहरु विद्यालय भित्र र बाहिर सञ्चालन गर्ने वातावारण मिलाईने छ । ३.१० अपाङ्गता भएकाहरुको लागि सिप, सहायक सामग्री वितरण गरी व्यवसायी बनाउदै समाजमा सम्मानजनक वातावरण तयार गरिने छ ।
४.अपांगमैत्री, बालमैत्री तथा महिलामैत्री नीति र पूर्वाधार निर्माणमा जोड दिने	४.१ नगरपालिका र स्थानीय संचित कोष बजेट विनियोजन भई निर्माण हुने भौतिक पूर्वाधार संरचना लक्षित वर्ग मैत्री रुपमा निर्माण गरिनेछ । ४.२ लक्षित वर्गमैत्री नीति, मापदण्ड र योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ४.३ आर्थिक समावेशीकरणको अवधारणा बमोजिम विशेष अवस्थामा रहेका लक्षित वर्गको जीविकोपार्जन र आर्थिक अवसर सिर्जना गर्ने नीति, कार्यक्रम तथा वस्तुगत टेवा प्रदान गरिनेछ ।
५. ज्येष्ठ नागरिकको सम्मान, सुरक्षा र सेवालाई सुनिश्चित गर्ने	५.१ अन्तरपुस्ता सीप तथा अनुभव हस्तान्तरण, ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम संचालन तथा निरन्तरता प्रदान गरिने छ । ५.२ ज्येष्ठ नागरिकका लागि दिवा सेवा कार्यक्रम संचालन र विस्तार गरिनेछ । ५.३ ज्येष्ठ नागरिक स्वास्थ्य उपचार सहयोग, खानपिन र मनोरञ्नात्मक कार्यक्रम संचालन गरी नागरिकको संलग्नता अभिबृद्धि गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: युवाको नवप्रवर्तनशिलता, सक्षमता, उद्यमशिलता, कार्यकुशलता र क्रियाशिलतामा अभिबृद्धि गर्नु	
१. अनुशासन, उद्यमशिलता र स्वरोजगारको माध्यमबाट युवा वर्गको आत्मविश्वासमा अभिवृद्धि गर्ने	१.१ सूचीकृत भएका वेरोजगार युवालाई उनीहरुको चाहाना, क्षमता र योग्यता तथा बजारको माग अनुसार उद्यम विकास तथा रोजगारमूलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.२ विकास कार्य संचालन, रेखदेख र सहजीकरणका लागि गठन गरिने टोल सुधार समितिमा युवालाई प्रमुख भूमिका प्रदान गर्न सहजीकरण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.३ युवा लक्षित संघीय तथा प्रादेशिक कार्यक्रम एवं संघ/संस्थाका कार्यक्रमसाग एकीकृत गरी युवा सम्बन्धी विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। १.४ युवा उद्यमीलाई सहज कर्जा र सीप प्रदान गर्न आवश्यक व्यवस्था गरिने छ।
२. युवा वर्गमा नवप्रर्वतन तथा उद्यमशिल सास्कृतिको विकास गर्ने	२.१ राष्ट्रिय स्तरका सफल युवा उद्यमीहरुका अनुभव स्थानीय युवाहरु माझ आदान प्रदान गरी उद्यमतर्फ अभिप्रेरित गरिनेछ। २.२ स्थानीय युवा क्लब, समूह र संघ/संस्था मार्फत क्षमता अभिबृद्धीका कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। २.३ युवा उद्यमशिलता अभिवृद्धि गर्न संघीय र प्रादेशिक कार्यक्रमसाग तादम्यता मिलाई स्थानीय स्तरमा युवा उद्यमी र उद्यमशिलता बिकास गरिने छ। २.४ लागुपदार्थ दुर्व्यसन विरुद्ध सचेता बढाउने तथा संभावित ठाउाहरुमा निगरानी समूह गठन गरी परिचालन गरिनेछ।
३. खेलकुदको विकास मार्फत युवाको सिर्जनशिलता विकास गर्ने	३.१ अन्तर स्थानीय तह र नगरपालिका भित्र खेलकुद प्रतियोगिता बार्षिक रुपमा संचालन गरिनेछ। ३.२ खेलकुदको क्षेत्र अनुसार स्थानीय युवालाई खेलकुद प्रशिक्षक प्रशिक्षणमा सहभागी गराई प्रशिक्षकको रुपमा विकास गरी परिचालन गरिनेछ। ३.३ खेलमैदान, कवर्ड हल जस्ता पूर्वाधार र खेलकुद सामग्री युवा क्लब तथा विद्यालय मार्फत व्यवस्थापन गरिनेछ।
४. खेलकुदको पूर्वाधार, प्रक्षिक्षण तथा खेलाडिको क्षमता बिकास र प्रोत्साहनको व्यबस्था गर्ने	४.१ खेलकुद प्रतियोगिताहरु आयोजना गरी खेलकुदलाई नियमित र व्यवसायमूलक बनाइनेछ। ४.२ नगरपालिमा खेलकुद मैदान स्तरोन्नति र सहायक पूर्वाधारको विस्तार र खेलकुद प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। ४.३ स्थानीय युवालाई खेलकुद प्रतियोगिमा सहभागि हुन प्रोत्साहन तथा प्रशिक्षण कार्यक्रमको व्यवस्था मिलाइनेछ।
उद्देश्य ६: स्थानीय सम्पदा, कला, भाषा र संस्कृतिको संरक्षण, सम्बर्धन र प्रवर्द्धन भएको हुनेछ।	
१. स्थानीय कला तथा संस्कृतिको पहिचान, संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने	१.१ भाषा, कला र संस्कृति संरक्षणका लागि नगरपालिकामा समिति तथा इकाई गठन गरी क्रियाशिल गराइने छ। १.२ साास्कृतिक अतिक्रमणलाई दुरुत्साहन गर्दै सरोकारवालाको अग्रसरतामा गीत, नृत्य, भेषभूषा तथा रहनसहनलाई संरक्षण र प्रवर्धन गरिनेछ। १.३ परम्परागत उपयोग तथा सजावटका सामाग्री निर्माण कलालाई व्यवसायका रुपमा विकसित गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। १.४ स्थानीय बाजा, नृत्य र गीतलाई पेशाका रुपमा अवलम्बन गर्न महोत्सव, चाडवाड तथा कार्यक्रममा अवसर प्रदान र प्रचार प्रसार गरिनेछ।
२. स्थानीय कला, सास्कृती र मौलिक अभ्यास मौलिकता र उपयोग बारे अध्ययन अनुन्धान गर्ने	२.१ कलेज, विश्वविद्यालय तथा अनुसन्धान केन्द्रसाग समन्वय र सहकार्य गरी कला सास्कृती सोको मौलिकता, संरक्षण, प्रवर्धन तथा उपयोग बारे अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ। २.२ मौलिक कला संस्कृति र अभ्यासलाई स्थानीय ज्ञान व्यवस्थापनको आधारको रुपमा विकास गरिनेछ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.३ स्थानीय कला, भाषा, सस्कृति, रहनसहनका बारेमा फिल्म तथा डकुमेन्ट्री निर्माण गर्न पहल गरिनेछ । २.४ परम्परागत सिल्पी पेशालाई नयाा प्रविधि उपयोग गरी व्यावसायिक बनाइनेछ ।
२. स्थानीय साास्कृतिक, ऐतिहासिक, पुरातात्विक सम्पदाको संरक्षण र प्रवर्धन गरी पर्यटन विकासको अवसरमा अभिबृद्धी गर्ने	३.१ होमस्टे संचालन गरी कला सास्कृतीलाई पर्यटन विकाससाग आवद्ध गरिनेछ । ३.२ थारु संग्रालयको स्थापना र विकास गरी सोसाग सम्बन्धीत कला, सास्कृती र भेषभुषाको संकलन गरिनेछ । ३.३ कला, सास्कृती, चलन, भेषभुषाको मौलिकता उपयोग बारे प्रकाशन, प्रसारण गरिनेछ । ३.४ कला तथा संस्कृति सम्बन्धी प्रदर्शन, प्रवर्धन र व्यावसायीकरण गरिनेछ । ३.५ स्थानीय कला, सास्कृतिलाई पर्यापर्यटनसाग एकीकृत गरी संचालन गरिनेछ ।

परिच्छेद- ७
भौतिक पुर्वाधार विकास योजना

७.१ पृष्ठभूमि

विकासको अवस्थालाई सजिलै महसुस गर्ने, देख्न सकिने र त्यसलाई सहज उपयोग गर्न सकिने अवस्थाको सिर्जना पूर्वाधार विकासवाट मात्र संभव रहन्छ । पूर्वाधार ज्यादै व्यापक अर्थमा प्रयोग हुने अवस्था हो । यस भित्र समयानूसार विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरुलाई समेटिएको हुन्छ । जस्तै यातायात, सिंचाई, खानेपानी, भवन निर्माण, ढल निर्माण, विद्यूत, संचार आदी वाहेकपनि अन्य कतिपय यस भित्र रहन्छन । गोदावरी नगरपालिकामा हाल सम्म संचालित तथा विकसित पूर्वाधारको अवस्थालाई यसभित्र समेटिएको छ ।

गोदावरी नगरपालिकाको समग्र विकास कृयाकलापहरु संचालन गर्न यातायत एक महत्वपूर्ण पूर्वाधार हो । हवाईसेवा र सडक यातायात नै गोदावरी नगरपालिकाको मूख्य यातायातको साधनहरु हुन् । कैलाली जिल्ला स्थित गेटा विमानस्थल जो विगतमा यसै नगरपालिका अन्तर्गत रहेको थियो, यसवाट गोदावरी नगरपालिकाका सहित सम्पूर्ण सुदूपश्चिम प्रदेश लाभान्वित रहेको छ । यो जिल्लामा याताातका प्रमूख साधनहरुमा हवाई यातायात, सडक यातायात, घोडेटो, गोरेटो आदी रहेका छन । प्रमूख सडकहरुमा पक्कि पूलहरु तथा कल्भर्ट आदीको व्यवस्था गरिएको छ भने घोडेटो तथा गोरेटो वाटोहरुमा झोलूगें पूलको व्यवस्था भएको पाईन्छ । यद्यपी, यी सवै साधनहरु प्रयाप्त नरहेको अवस्था विद्यमान छ । सडक यातायातको विकासको दृष्टिकोणले पनि यो नगरपालिकाका सवै वडाहरुमा समान विकास भएको पाईदैन तात्कालिन अवस्थाका अत्तरिया नगरपालिका भित्रका वार्डहरुमा सडकको विकास तुलनात्मक रुपमा निकै अगाडी छ भने पूर्नसंरचना पश्चात निर्मीत गोदावरी नगरपालिकाका अन्य वडाहरुमा सडकको विकास तुलनात्मक रुपमा पछाडी परेको छ । देशकै दुईवटा ठुला राजमार्गहरु पूर्व–पश्चिम राजमार्ग र सहीद भिमदत्त राजमार्ग यसै नगरपालिकाको अत्तरिया वजारमा क्रस सेक्सन वनाई अगाडी वढेका छन । यस नगरपालिकामा विद्यमान सडकको अवस्था निम्नानूसार देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा ६०.५ किमि सडक पक्कि अवस्थामा रहेको पाईन्छ, जस अन्तर्गत राष्ट्रिय राजमार्ग जिल्ला तथा फिडर सडकहरु र नगरपालिका आफैले पिच गरेका सडकहरु पर्दछन । यी मध्ये केहि सडकहरुको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ भने केहि सामान्य चालु हालतमा मात्र रहेका छन । त्यस्तै कच्चि सडक तर्फ ६४५ कि.मि. सडक र घोरेटो वाटो तर्फ ३०.२२ किमि. यस नगरपालिकामा रहेको छ । यस नगरपालिकामा सडक यातायात तथा वजार केन्द्रको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रको विकास कुनै पनि स्थान/क्षेत्रको समष्टिगत आर्थिक, सामाजिक र भौतिक सेवा तथा सुविधा प्रवाह गर्ने भूमिका प्राथमिक तथा महत्वपूर्ण हुन्छ । भौतिक पूर्वाधारको विकासले अन्तरआवद्धता र अन्तरसम्बन्ध विकास तथा विस्तार हुने र सो मार्फत बजार सूचना, सेवा सुविधाको स्तर, पहुाच र उपयोग जस्ता विकासको नतिजा हासिल गर्न प्रत्यक्ष योगदान पुग्दछ । तर पूर्वाधार विकास र विस्तारबाट दिगो लाभ लिन पूर्वाधारको दिगो निर्माण र संचालनका साथसाथै यसबाट वातावरणमा पर्ने नकारात्मक असरलाई न्यूनीकरण गर्न संरक्षणका उपायहरुको अवलम्बन जरुरत पर्दछ । नगरपालिकाको विकास प्रयासलाई योजनाबद्ध र व्यवस्थित रुपमा संचालन गरी सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय स्थितिमा दिगो सुधार गर्न भौतिक पूर्वाधार विकासले विकास प्रतिफलको प्रवेशद्धारको रुपमा कार्य गर्दछ ।

अन्तरराष्ट्रिय प्रतिवद्धता प्रस्तुत दिगो विकास लक्ष्यले समावेशी र दिगो शहरीकरण गर्ने गरी आवासको व्यवस्था गर्ने, शहरी गरिबीलाई कम गर्ने तथा सबैलाई हरियाली र खुल्ला ठाउाहरु उपलब्ध गराउने लक्ष्य निर्धारण गरेको छ । यसै लक्ष्य अनुरुप भूउपयोग योजना अनुसार योजनाबद्ध र व्यवस्थित पूर्वाधारको विकास द्रुत गतिमा गर्ने, बढी फलदायी र वातावरणमैत्री आयोजना कार्यान्वयन गर्ने, निर्धारित समय, लागत र गुणस्तरमा सम्पन्न गर्ने गरी भौतिक पूर्वाधार विकासका आयोजनाको छनौट र कार्यान्वयन गर्न जरुरी छ ।

उपरोक्त पृष्ठभूमिमा आधारित भई विकास प्रतिफललाई नगर विकासको दीर्घकालिन सोच र लक्ष्य तर्फ उन्मुख गराउन तथा अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न पूर्वाधार विकास क्षेत्रमा मूलतः आवास, वस्ती विकास र शहरी विकास, सडक, पुल तथा यातायात, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा र सूचना, संचार र प्रविधि जस्ता विषय क्षेत्रको विकास, विस्तार र दिगो संचालन सम्बन्धी विश्लेषण र विकासको मार्गचित्र यस योजनामा समावेश गरिएको छ । नगरपालिकाको पूर्वाधार विकास क्षेत्रको विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर, समस्या तथा चूनौति र चाल्नु पर्ने कदम सहित संक्षिप्त विश्लेषण देहायअनुसार गरिएको छ ।

भौतिक पुर्वाधार विकास संग सम्वन्धित आवश्यक सुचकहरु								
सूचक	इकाई	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)					जोखिम पक्षहरु
			०८०/८१	०८१।८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	
सडक तथा यातायात								
१२ है महिना यातायात सुचारु सडक लम्बाई	कि.मि.	२६०	२८०	३००	३२०	३४०	३७५	
कालोपत्रे	कि.मि.	९६	११६	१३६	१६०	१८०	२००	
ग्राभेल सडक	कि.मि.	१५०	१७५	२००	२२५	२५०	३००	
धुले सडक	कि.मि.	४५	४५	३०	२५	१५	५	
सडकबाट जोडिएको वडा केन्द्र	संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	१२	
राष्टीय राजमार्गको पहुंच	किमि	१८	२०	२५	३०	३५	४०	
पक्की सडकमा पहुँच	प्रतिशत	६०	६५	७५	८०	८५	९०	
ग्राभेल सडकमा पहुँच	प्रतिशत	४०	४५	५५	६५	७५	८५	
ट्याक सडकमा पहुँच	प्रतिशत	५	१५	२०	२५	३०	३५	
सडक पहुँच नभएको	संख्या	०	०	०	०	०	०	
एलपीग्यास प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	४१.९	४५	५०	५५	६०	६५	
दाउरा प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	५४.२	५०	४५	४०	३५	३०	
वायोग्यास	प्रतिशत	३.३	४	१०	१५	२०	२५	
मट्टितेल	प्रतिशत	०.०१	०.०१	०.०१	०.०१	०.०१	०.०१	
सडक सहुंच भएका प्रमुख बजार	संख्या	५	७	१०	१२	१४	१५	
स्थानीय बजारमा उपलब्ध एकीकृत सेवा र सुविधाका प्रकार (सरकारले परिभाषा गरे अनुसार)	संख्या	N/A	५	७	१०	१२	१५	
नदी तथा सहायक नदीमा झोलुङ्गे पुल	संख्या	७	७	८	८	९	९	
कलात्मक काठे पुलको संरक्षण र मर्मत र निर्माण	संख्या	१	१	१	१	१	१	
यातायात सुचारु सडक लम्बाई	किमी	२७०	३००	३५०	३७५	४००	४००	
सडक नालीको लम्बाई	किमी	१०	१५	२०	३०	३५	४०	
ीनयमित मर्मत संभार भएको सडकको लम्बाई	किमी	२	४	६	८	१०	१२	
वायोइञ्जिनिरिङ्ग प्रविधी र सडक साइड वृक्षारोपण	किमी	५	७	१०	१५	२५	३०	
भवन, शहरी विकास तथा आवास								
विद्यालय भवन	संख्या	१६५	१६५	१७०	१७०	१६५	१७५	
निजी आवास	संख्या	२१२५०	२१२५०	२१२५०	२१२५५	२१३००	२१४००	
वडा कार्यालय भवन	प्रतिशत	ल्रब	३०	५०	७९	९०	१००	
नेशनल ग्रिडको विजुली जडान घर	संख्या	२०४४६	२०४५०	२०५००	२०६००	२०७००	२०९००	
शौचालय भएको घर	संख्या	२०४७३	२०५००	२०७००	२०९००	२१०००	२१२००	

प्रवर्द्धित तथा सुरक्षित आवास क्षेत्र (भूक्षय, नदी तथा खहरे जोखिममा नरहेको बस्ती)	प्रतिशत	N/A	८०	८०	८२	८५	८८	९०
प्रवर्द्धित तथा सुरक्षित जनता आवास भवन	प्रतिशत	N/A	१०	१२	१५	२०	३०	४०
भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण संम्बन्धी दक्ष जनशक्ति	प्रतिशत	N/A	२०	२५	३०	५०	७०	९०
भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका सार्वजनिक भवन तथा संरचना	प्रतिशत	N/A	२०	३०	५०	७०	९०	९०
भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका आवास घर (नक्सापास भएका)	प्रतिशत	N/A	१०	२०	३०	३५	४०	५०
आधारभूत पूर्वाधार सहित व्यवस्थित बजार.(सडक, विद्युत, टेलिफोन, खानेपानी .....)	प्रतिशत	N/A	५	१०	२०	२५	३०	५०
अव्यवस्थित बसोबासी (सुकुम्बासी बस्ती) परिवार	प्रतिशत	N/A	२०	१५	१०	५	५	०
ऐलानी/पर्ती र सार्वजनिक जग्गामा बसोवासी परिवार	प्रतिशत	N/A	१०	७	५	३	२	०
विद्युत तथा उर्जा								
स्थानीय विद्युत उत्पादन	कि.वा	0	०	०	०	०	०	
सोलार प्रणाली सहित विद्युत सेवा पुगेका घरपरिवार	प्रतिशत	९०.७३	९१	९२	९४	९५	९६	
सुधारिएको उर्जा (वायोग्यास, एलपि) प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	N/A	७०	७५	८०	८५	९०	
सुधारिएको धुवारहित चुल्हो जडान भएका परिवार	प्रतिशत	N/A	२०	२५	२५	३०	३०	
विद्युत सेवा पुगेको जनसंख्या	संख्या	८९५९२	८९८५९	९०८४६	९२८२१	९३८०९	९४७९६	
राष्ट्रिय विद्युत प्रणालीमा जोडिएको परिवार	संख्या	१७९१८	१७९७२	१८१६९	१८५६४	१८७६२	१८९५९	
संचार								
संचारका कुनै एक साधनउपलब्ध परिवार	प्रतिशत	९७	९७	९७	९८	९८	९९	
इन्टरनेट सेवा प्रयोग गर्ने जनसंख्या	संख्या	३१९९	३४००	३५००	४०००	४२००	४५००	
ल्याण्डलाइन टेलिफोन सुविधा	संख्या	५०५	५५०	५७५	६००	६५०	७००	
मोबाइल प्रयोगकर्ता	संख्या	३१५६५	३१६००	३१८००	३२०००	३२५००	३४०००	
टेलीभिजन प्रयोग गर्ने घर	संख्या	१०४९१	१०५००	१०७००	११०००	११२००	११५००	
स्थानीय पत्रिका प्रकाशन	प्रतिशत	N/A	५	५	५	६	८	
इन्टरनेट सुविधा भएका विद्यालय संख्या	प्रतिशत	N/A	४०	४५	५०	६०	७०	
उद्यम व्यवसायमा सूचना प्रविधि प्रयोग गर्ने व्यक्ति	प्रतिशत	N/A	१०	१५	२०	२०	२०	
हुलाक संख्या	गोटा	N/A	१	१	१	१	१	

७.१.१ आवास, भवन, वस्ती तथा शहरी विकास

क. विद्यमान अवस्था, संभावना तथा अवसर

गोदावरी नगरपालिकामा अत्तरिया, मालाखेती, गोदावरी, बुढीतोला, श्रीपुर आदी प्रमुख वजार केन्द्रहरु हुन । ग्रामिण समुदायलाई मध्यनजर राखि विकसित भएका यी वजार केन्द्रहरुमा आधारभुत विकासका पूर्वाधारहरु स्थापना हुन सकेका छैनन । केवल व्यापारिक उद्देश्यका लागि स्थापीत भएका यी वजार केन्द्रहरु सेवामुखि

भन्दा वढी नाफाका उद्देश्यले स्थापना भएको पाईन्छ । समग्रतामा हेर्दा वडा १ देखि १२ सम्मको अवस्थामा वडा नं. १ र ११ मा कुनैपनि वजार केन्द्र स्थापना भएको पाईदैन भने अन्य वडाहरुको आधारमा ८८ वटा किराना पसल, १६३ वटा होटल तथा लजहरु, १९० वटा खाजा पसल तथा रेष्टुरेण्ट (साना ठुला सवै गरि), ४७ वटा मेडीकल तथा औषधि पसल, १३१ तरकारी तथा फलफूल पसल, ५४ मोटर गाडी मर्मत केन्द्रहरु, २५० रेडिमेट तथा अन्य कपडा पसलहरु र २७ वटा अन्य पसलहरु समेत रहेका छन । तलको तालिकामा गोदावरी नगरपालिकामा शहरकरणको स्वरुपका वारेमा वर्णन गरिएको छ ।

नगरपालिकाको मुख्य गरी शहरी क्षेत्रमा नगर विकास समितिको प्राविधिक सहयोग र नगरपालिकाको सहजीकरणमा सडक, नाली, पेटी, जग्गा एकीकरण र विकास तथा विद्युतीकरण जस्ता पूर्वाधार निर्माण भएका छन् । नगरपालिकामा राष्ट्रिय भवनसंहिता अनुरुप नगरपालिकाको भवन संहिता २०७२ तयार तथा स्वीकृत भई घरनक्शा पास तथा भवन निर्माण मापदण्ड संचालनमा रहेको छ । यसैगरी नगरपालिकामा यातायात गुरुयोजना अनुसार सडकको मापदण्ड तयार भई कार्यान्वयनमा रहेको छ र यसै अनुसार घरनक्शा पास र भवन तथा भौतिक विकास निर्माणको कार्य भइरहेको छ ।

नगरपालिकाको पूर्वाधार विकास शाखा अनुसार नगरपालिकाका सबै वडामा सडकहरुको विस्तार भईसकेको छ । तर ती सडकहरु कालोपत्रे हुन भने वााकी रहको देखिन्छ । नगरपालिकामा विभिन्न यातयातका साधनको आवागमन हुने गर्दछ । मुख्यतया यस नगरपालिका भित्र मिनि वस, ट्याक्टर, जीप, मोटरसाईकल, साईकल, अटो रिक्साहरु चल्ने गरेको पाईन्छ । प्राय जसो मानिसले दैनिक कामकाजका लागी साईकलको प्रयोग गर्ने गरेको पाईन्छ। यस नगरपालिकामा सडक संञ्जालको पहुाच राम्रो देखिन्छ। समथर भूमि भएको तथा योजनाबद्ध तरिकाबाट बसोवास गराईको कारण थोरै लागतमा पनि सडक विस्तार गर्न सकिन्छ। तर मुख्य सडकका रुपमा रहेको धनगढी - गोदावरी - बेलौरी - महेन्द्रनगर सडकहरु भने हाल सम्म पनि पक्की हुन सकेका छैनन् जसले गर्दा यहााका वासिन्दाहरुलाई सदरमुकाम सम्म आवागमन गर्नका लागी वढी समयलाग्ने गरेको पाईन्छ भने वर्षायाममा यात्रामा सास्ती भोग्नुपर्ने हुन्छ । त्यसैले नगरपालिकाले यी मुख्य सडकको स्तरोन्नतिका लागी सम्वन्धित निकायसाग पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गोदावरी नगरपालिका भित्रमा गोदावरी वसपार्क र सिद्धेश्वर वसपार्क लगाएर दुईवटा वसपार्कहरु रहेको छ । अन्य स्थानको हकमा भने सडकको वरीपरी नै गाडी, मोटरहरु पार्कीङ गरी राख्ने गरेको देखिन्छ । अव्यवस्थित वसविसौनी तथा गाडीहरु पार्किङका कारण दुर्घटनाको जोखिम त छदैछ त्यस माथी वजारको सुन्दरतामाथी नराम्रो असर पुर्याईरहेको छ ।

यसैगरी वडा नं. १, २, ३, ७ र ८ मा वडा कार्यालय आफ्नै भवनमा संचालनमा रहेको र अन्य कार्यालय भाडामा संचालन गरी स्थानीय सरकार संचालन र सेवा प्रवाहलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने प्रयास भैरहेको छ ।

ख. समस्या तथा चूनौति

आवास क्षेत्रमा नगर विकास समितिबाट तयार तथा स्वीकृत जग्गाको प्लटिङको क्षेत्रफल धेरै कम रहेकोले भवन निर्माण मापदण्ड पालना गर्न गराउने कठिनाई देखिएको छ भने अर्कोतिर यसबाट व्यवस्थित आवास

निर्माणमा चूनौति थपिएको छ । पश्चिम नेपालको आवासीय शहरको रुपमा विकास तर्फ लम्कदै गरेको यस नगरपालिका क्षेत्रमो भवन संहिता २०७२ लागू हुनु भन्दा अगाडि बनेका नीजि, व्यावसायिक, सरकारी र सार्वजनिक भवनहरु भूकम्प प्रतिरोधी भए नभएको एकिन गरी सो अनुसार नियमन हुन सकेको छैन । लामो दुरीको बसपार्कमा सवारी साधन पार्किङ र यातायातको सहज व्यवस्थापनको लागि क्षेत्र कम भएको नगरपालिकाको अन्य क्षेत्रमा पार्किङ स्थलको व्यवस्था हुन सकेको छैन ।

नगरपालिकामा भएको तरकारी तथा फलफूल बजारमा पानी निकासको लागि नाली, शौचालय, फोहोरमैला व्यवस्थापन, शित भण्डार र अन्य पूर्वाधार र सूविधाको कमी रहेको छ । नगर विकास समितिले प्रस्ताव गरेको भूउपयोगको क्षेत्र अनुसार भूउपयोग योजना र क्षेत्र निर्धारण गरी सो अनुसार वस्ती विकास र भवन तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनको सम्वन्धमा यस नगरपालिकामा डम्पीङसाईटको व्यवस्था हालसम्म भएको छैन ।

नेपाल सरकार वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय (तात्कालिन वातावारण मन्त्रालय) ले गरेको जलवायु परिवर्तन संकटासन्न नक्शाङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेखित ईण्डेक्सको आधारमा यो जिल्ला न्यून जोखिमको अवस्थामा ०.१८१ (०.३५५, Low Rank) सुचिकृत छ । अति उच्च जोखिम वडा न. ४ र ५, उच्च जोखिममा वडा नं. ३, ६, ७ र ९ रहेका छन भने वडा नं. ३ र ८ न्युन जोखिममा रहेका छन । नगरको शहरी तथा ग्रामीण क्षेत्रको विकास निर्माण र सेवा प्रवाहलाई उपलब्धीमूलक र प्रभावकारी बनाउन नगर कार्यपालिकाको एकीकृत भवन, वडा भवन, सभा हल, पार्क, मनोरञ्जन स्थल तथा क्रिडास्थल लगायतका भौतिक पूर्वाधारहरुको कमी रहेको छ ।

७.१.२ सडक, पुल तथा यातायात

क. विद्यमान अवस्था, संभावना तथा अवसर

स्थिति पत्र (प्रोफाइल) को विवरण अनुसार सडकसंजालको अवस्था हेर्दा नगरपालिकाको पूर्वाधार विकास शाखा अनुसार नगरपालिकाका सबै वडामा सडकहरुको विस्तार भईसकेको छ । तर ती सडकहरु कालोपत्रे हुन भने वााकी रहको देखिन्छ । नगरपालिकामा विभिन्न यातयातका साधनको आवागमन हुने देखिन्छ । मुख्यतया यस नगरपालिका भित्र मिनि वस, ट्याक्टर, जीप, मोटरसाईकल, साईकल, अटो रिक्साहरु चल्ने गरेको पाईन्छ । प्राय जसो मानिसले दैनिक कामकाजका लागी साईकलको प्रयोग गर्ने गरेको पाईन्छ । ।

यस नगरपालिका क्षेत्रमा मझौला र सानो स्पानका गरी ९ वटा पक्की पुल, ९ वटा झोलुङ्गे पुल, १ स्टिल पुल र बढी स्थानमा कल्भर्टहरु पनि जडान छन् । गोदावरी नगरपालिका भित्रमा गोदावरी वसपार्क र सिद्धेश्वर वसपार्क लगाएर दुईवटा वसपार्कहरु रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी यस गोदावरी नगरपालिकामा रहेका मुख्य वसपार्क तथा वस विसौनीको विवरण हेर्दा सुडा चोक, लालपुर चोक, सिसैया चोक, दैजी चोक र चम्पापुर चोक उल्लेख गरिएको छ ।

ख. समस्या तथा चूनौति

नगर क्षेत्रमा निर्माण भएका सडकहरुमा नाली र शहरी क्षेत्रमा ढल तथा फोहोरमैलाको व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । नगरपालिकाले निर्धारण गरेको सडक अधिकार क्षेत्र भित्र घर, पर्खाल, विद्युत तथा टेलिफोनको पोलहरु र खानेपानीको लाइनहरु रहेको र विद्युतीय अण्डरग्राउण्ड नभै तारहरु छरिएकोले गर्दा सडकको अधिकार क्षेत्र

सुरक्षित हुन, सडकको दायावायाा वृक्षरोपण गरी सुन्दरता कायम गर्न नसकेको देखिन्छ। नगर क्षेत्रको विभिन्न स्थानमा सडक अधिकार क्षेत्र अतिक्रमण रहेको, नगरका सडकहरुको रेखाङ्कन, नक्शाङ्कन, नामाकरण र प्राथमिकता निर्धारण हुन नसकेको, सडक सुरक्षाका संकेतहरु नहुदा दुर्घटनाका घटना भैरहेको, राजमार्गमा पैदलयात्रु पार गर्ने क्रसिङ्गको व्यवस्था नभएको अवस्था देखिन्छ।

वडाका सबै केन्द्रहरु पक्की सडक संजालमा जोडिन सकेको छैन । नगरपालिकामा पक्की, ग्राभेल र कच्ची सडकहरुमा विभिन्न स्थानमा खाल्डाखुल्डी रहेको र आवश्यक स्थानहरुमा पुल तथा कल्भर्टको व्यवस्था हुन नसकेको देखिन्छ। सडक निर्माण तथा यातायात संचालनमा वातावरणीय पक्ष, गुणस्तर र मापदण्डको पालना हुन सकेको छैन। वातावरणीय संरक्षणको उपाय अवलम्बन नगरी र आर्थिक तथा सामाजिक विश्लेषण विना सडक निर्माण गर्ने क्रम बढ्दै गईरहेको छ। सडक निर्माणसाग आर्थिक, सामाजिक विकास तथा अन्य विकासका कार्यहरु प्राथमिकता साथ संचालन गर्न सकिएको छैन।

७.१.४ विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

क. विद्यमान अवस्था, संभावना तथा अवसर

यस नगर क्षेत्रका सबै वडा र वस्तीहरुमा विद्युत सेवा उपलब्ध रहेको देखिन्छ र लगभग शतप्रतिशत घरपरिवारले राष्ट्रिय प्रसारण लाईनबाट वितरित विद्युत सेवा उपयोग गरिरहेको देखिन्छ। यस नगरपालिकाका सवै वडा तथा वस्तिहरुमा विजुलीको सेवा पुगिसकेको छ भने ९०.७३ प्रतिशत घर परिवार परिवारले विजुलीको सेवा उपयोग गरिरहेका छन् । यसका अलावा यस जिल्लामा विद्युत उर्जा सम्बन्धी योजनाहरुको विवरण तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

गोदावरी नगरपालिकामा ९०.९२ प्रतिशत घरधुरीहरुले विद्युत सेवा प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो। त्यस्तै सोलार प्रयोग गर्ने घरपरिवार ०.७५ प्रतिशत रहेका छन ।

ख. समस्या र चूनौति

यस नगरपालिका ६४५८ अर्थात ५३.४९ प्रतिशत घरधुरीले खाना पकाउन मुख्य इन्धनको रुपमा दाउराको प्रयोग गर्ने गरेका छन्। वायोग्यास, सुधाएिको चुल्हो तथा स्वस्थ उर्जाको प्रयोग अवस्था न्यून रहेको देखिन्छ। नगरपालिकाको शहरी तथा व्यापारिक क्षेत्रमा विद्युतको पोलहरु पुराना रहेको, तारहरु यत्रतत्र छरिएर रहेको र विद्युत लाईनलाई हाल सम्म भूमिगत रुपमा प्रसारण र वितरण हुन सकेको छैन। ग्रामीण क्षेत्रहरुमा उद्योग व्यवसाय संचालन, सिंचाईको लागि प्रयोग गर्न आवश्यक पर्ने थ्रिफेजको विद्युत लाईनको कमी रहेको छ। नगरपालिकाको प्रमुख सडक, चोक र स्थानमा सोलार प्रणालीमा आधारित सडक वत्तीको सुविधा उपलब्ध हुन सकेको छैन। नगर क्षेत्रमा विकास निर्माणका क्षेत्रमा कार्य गर्ने निकायहरु बीचको समन्वय र सहकार्य नगर विकासको प्रमुख चूनौतिको रुपमा देखिएको छ।

७.१.४ सूचना, संचार र प्रविधि

क. विद्यमान अवस्था, संभावना तथा अवसर

समाजको हरेक क्षेत्रको विकासको लागि आजको संसारमा संचार सुविधाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । गोदावरी नपा कैलाली जिल्लाको प्रशासनिक, आर्थिक, राजनैतिक, सामाजिक तथा व्यापारिक सम्पर्क विन्दुको रुपमा विकसित भैरहेको छ । यसकारणले गर्दा यस नपामा संचारको अझ महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ । संचार साधन अन्तरगत हुलाक, टेलिफोन, रेडियो, टेलिभिजन र पत्र-पत्रिका पर्दछन्। यसैगरी नगरपालिकाका सवै वडाहरुमा टेलिफोन सुविधा उपलव्ध रहेको छ । हाल नपाका सवै सवै वडाहरुमा डिजिटल, भि.एच.एफ, मार्टस र सि.डट एक्सचेन्ज मार्फत टेलिफोन सुविधा उपलव्ध छ । नपाका सवै क्षेत्रमा रेडियो नेपालको सेवा पुगेको छ । यसरी नै नेपाल टेलिभिजनको सेवा पनि प्राय: जिल्लाको सवै क्षेत्रमा पुगेको छ । नेपाल टेलिभिजनलाई भू-उपग्रहसंग सम्पर्क गरिएकोले नपाका सवै ठाउंबाट प्रष्टसंग टेलिभिजन हेर्न सकिने छ । यसको अलावा शहरी क्षेत्रमा केवुलको माध्यमबाट विभिन्न अर्न्तराष्ट्रिय टिभी स्टेशनहरुको प्रशारणले पनि संचारको कार्य गरेको पाइन्छ । यसका अलावा जिल्लामा तथा यस नपामा संचालित एफ यम रेडिया सर्भिस संचार कार्यमा सहयोग गरेको पाइन्छ । कैलाली जिल्ला तथा यस नपा वाट प्रकाशित हुने स्थानीय दैनिक पत्रिकाले निरन्तर संचार क्षेत्रमा सेवा पु-याइरहेका छन्। यसको अलावा इमेल, इन्टरनेट, फ्याक्सको सुविधा पनि यहां उपलव्ध छ । तर इमेल, इन्टरनेट सेवाको उपयोग सरकारी र निजी क्षेत्रमा भन्दा खासगरी अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संघ/संस्थाहरुले बढी मात्रामा गरेका छन् । ३.३० प्रतिशत घरपरिवारसंग ल्याण्डलाईन रहेको छ । टेलिविजन भएका घरपरिवार ४५.९४ प्रतिशत रहेका छन भने ६२.३५ प्रतिशत व्यक्तिहरुले मोवाईल फोनको प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो ।

नेपाल टेलिकम र एनसेलको 4G Network सेवा उपलब्ध छ । गोदावरी नगरपालिका भित्र NCell र NTC ले इन्टरनेट सेवा उपलब्ध गराउदै आईरहेका छन् । विभिन्न केवल नेटवर्क तथा होमडिस मार्फत नगरपालिकाका नागरिकहरुले विभिन्न किसिमका समाचारका साथै मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रम हेर्ने मौका पाएका छन् । नगरपालिकाको जम्मा घरधुरी १२,०७३ मध्ये टेलीफोन PSTN अथवा Landline र मोबाईल प्रयोगकर्ता १०,३८९ घरपरिवार रहेका छन भने इन्टरनेटका सेवाग्राहीहरु जम्मा ३९१ वटा परिवार रहेको पाईयो । त्यसै गरी गोदावरीमा १४ वटा मोवाईल टावर रहेको छ ।

ख. समस्या र चूनौति

नगरपालिका केही घरपरिवारसाग मोबाइल फोन समेत पहुाच नभएको अवस्था छ भने अझै २० प्रतिशत घरपरिवारमा कम्प्युटर, इन्टरनेट र टेलिभिजनको पहुाच नभएको देखिन्छ। कतिपय वस्ती र स्थानहरुमा मोबाइल टेलिफोन सेवाको गुणस्तरीयता कमजोर रहेको छ । नगर क्षेत्र भित्र, सवै विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सेवा केन्द्र र वडा कार्यालयमा इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध हुन सकेको छैन र उपलब्ध भएका केन्द्र र कार्यालयमा सेवाको गुणस्तर कमजोर रहेको छ । विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र वडा कार्यालयहरुमा पावर ब्याकअप सहित सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा सुचारु हुन सकेको छैन ।

७.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम

यस नगरपालिकाका आवास, वस्ती, भवन तथा शहरी विकास, सडक तथा यातायात, विद्युत र वैकल्पिक उर्जा, सूचना तथा संचार प्रविधि लगागत स्थानीय तहको लागि उपलब्ध पूर्वाधार विकास सम्बन्धी अधिकार क्षेत्रको उद्धेश्य, परिमाणात्मक लक्ष्य, रणनीति तथा प्रमुख कार्यक्रमलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ। ***(यस क्षेत्रको SWOT Analysis अनुसूचिमा राखिएको छ*** ।)

७.२.१ सोच

गोदावरी नगरपालिकाको पूर्वाधार विकास क्षेत्रको सोच देहायअनुसार रहेको प्रस्तुत छ:

योजनावद्ध, गुणस्तरीय र वातावरणमैत्री पूर्वाधारयुक्त व्यवस्थित शहरको निर्माण

७.२.२ लक्ष्य

नगरपालिकाको पूर्वाधार विकास क्षेत्रको लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छ:

बसोबास, व्यावसाय, बजार, शहरी सुविधा र अन्तर आवद्धता सहज, सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउने

७.२.३ उद्देश्य

नगरपालिकाका पूर्वाधार विकास क्षेत्रको उद्देश्यहरु देहायअनुसार रहेका छन्:

१। वातावरणमैत्री, सुरक्षित र व्यवस्थित वस्ती, आवास र शहरी सुविधामा अभिबृद्धि गर्नु,
२। सुदृढ यातायात, बजार तथा सहायक पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्नु,
३। विद्युत र स्वच्छ उर्जाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा बृद्धि गर्नु र
४। सूचना तथा संचार प्रविधिको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा अभिबृद्धि गर्नु ।

७.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख भई योजनाको समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य तथा प्रतिफल हासिल गर्न देहायअनुसारका रणनीति गर्ने तथा कार्यनीति अबलम्बन गरी पूर्वाधार विकास सम्बन्धी रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गरिनेछ :

तालिका ७.२ विषयगत क्षेत्र/उपक्षेत्र अनुसार रणनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ : वातावरणमैत्री, सुरक्षित र व्यवस्थित वस्ती, आवास र शहरी सुविधामा अभिबृद्धि गर्नु	
१. वडा कार्यालयलाई सेवा प्रवाह केन्दको विकास गर्ने	१.१ वडा कार्यालयमा विषय शाखा र कर्मचारीको व्यवस्था गरी विषयगत सेवा प्रवाहको व्यवस्था गरिनेछ । १.२ सबै वडा कार्यालयहरुमा पूर्वाधारको विकास गरी आˆनै भवनबाट सेवा सुचारु गरिनेछ । १.३ मापदण्ड अनुसार वडा कार्यालय भवन अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री, ज्येष्ठ नागरिकमैत्री तथा महिलामैत्री रुपमा निर्माण गरिनेछ ।
२. नगरको व्यवस्थित विकासको लागि भूउपयोग क्षेत्र निर्धारण गरी सो	२.१ भुउपयोग क्षेत्र निर्धारणको विस्तृत सर्वेक्षण र नक्शाकंन गरिनेछ । २.२ भूउपयोग क्षेत्रहरुको विचमा ग्रिनवेल्टको विकास गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
अनुसार आवास क्षेत्र, कृषि क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र, संस्थागत, संरक्षण क्षेत्र निर्धारण गर्ने	२.३ कृषि क्षेत्रको चक्लाबन्दी गरी स्तरोन्नति गरिनेछ । २.४ नगरपालिका भित्रको सार्वजनिक जग्गाको अभिलेख तयार गरी नगरपालिका मातहत ल्याइनेछ र सोको संरक्षण र परिचालनको व्यवस्था गरिनेछ । २.५ नगरपालिका क्षेत्रमा नापीनक्शा, घरजग्गा, धनीपुर्जा, सडक र घर नम्बरलाई मिलान गरी भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित अद्यावधिक अभिलेख तयार गरिनेछ ।
३. भूउपयोग क्षेत्र र भौतिक विकास गुरुयोजनाको आधारमा सार्वजनिक निर्माण कार्यलाई व्यवस्थित गर्ने	३.१ सडकको मापदण्ड, वर्गीकरण, नामाकरण र प्राथमिकताक्रम सहित यातायात गुरुयोजना अद्यावधिक गरी सडक निर्माण र संचालन गर्ने ३.२ भू-उपयोग क्षेत्र अनुसार भौतिक निर्माणको योजना तर्जुमाको आधारमा सडक विस्तार र स्तरोन्नति गरिनेछ । ३.३ स्थानीय प्रशासन, प्रहरी र सरोकारवालाको सहयोगमा सडक क्षेत्राअधिकार स्पष्ट गरी सडक अतिक्रमणलाई निमयन गरिनेछ । ३.५ सडकको मापदण्ड अनुसार सडक निर्माणमा हुने समुदायको सहयोग र अवरोधको आधारमा बजेट विनियोजन र निर्माण गरिनेछ ।
४. नगरपालिकाको शहर उन्मुख क्षेत्रमा भौतिक योजना सहित बजारको पूवार्धार विकास गर्ने	३.१ भूबनौट, क्षमता, उपयुक्तता र मौजुदा भू-उपयोगको आधारमा भू-उपयोग क्षेत्र निर्धारण, ल्याण्ड पुलिङ प्रणालीबाट वस्ती तथा भौतिक विकास योजना तर्जुमा गरी योजनावद्ध तथा व्यवस्थित वस्ती विकासको आधार तयार गरिनेछ । ३.२ औद्योगिक ग्राम, बजार, पार्क, आपतकालिन सामाग्री भण्डार गृह लगायत सार्वजनिक पूर्वाधार विकासको लागि स्थान र जग्गाको व्यवस्था गरी निर्माण कार्य क्रमशः संचालन गरिनेछ । ३.३ व्यवस्थित वस्ती विकास र बजार व्यवस्थापनका लागि आधारभूत पूर्वाधारहरुको निर्माण गरी नमूना वस्ती र बजारको विकास गरिनेछ । ३.५ बजार र वस्ती क्षेत्रमा खुल्ला स्थान समेत हरियाली पार्क, पोखरी र खुल्ला स्थान समेतको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्यः सुदृढ यातायात, बजार तथा सहायक पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्नु	
१. आवागमन र सेवा सुविधामा पहुाच बृद्धि गर्ने	१.१ सबै वडाको केन्द्रहरु पक्की सडक संजालमा जोडिनेछ । १.२ नगरपालिकाको वाहिरी क्षेत्र र स्तरोन्नत सडक नपुगेका स्थानहरुमा सडकको पहुाच पुऱ्याउन सिटी क्षेत्रमा भारी सवारी साधनको प्रवेशलाई वैकल्पिक मार्ग प्रदान गर्न चक्रपथको निर्माण गरिनेछ । १.३ यातायात गुरुयोजना, मापदण्ड अनुसार रेखाङ्कन, नक्शाङ्कन तथा नामाकरण गरी सडक क्षेत्र निर्धारण, अधिकार क्षेत्र भित्रका संरचना हटाउने, सडक निर्माण र मर्मतसंभार गर्ने
२. सडक अधिकार क्षेत्र र मापदण्ड तयार गर्ने	२.१ यातायात गुरुयोजना अनुसार सडकको मापदण्ड, नामाकरण, रेखाङ्कन र प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । २.२ यातायात गुरुयोजना नियमित रुपमा अद्यावधिक गरी सो को प्राथमिकता अनुसार सडक निर्माण तथा स्तरोन्नति गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.४ प्रहरी प्रशासन, टोल विकास संस्थाहरु र नागरिक समाजसाग समन्वय र सहकार्य गरी सडक अधिकार क्षेत्रको अतिक्रमण हटाइनेछ । २.५ सडक मापदण्ड लागू हुनु भन्दा अघि बनेका र रहेका संरचनाहरु हटाउन सरोकारवालासाग परामर्श तथा वैकल्पिक व्यवस्था गरी संरचना हटाइनेछ ।
३. कृषि, उद्योग र पर्यटन तथा सामाजिक सेवा प्रवाहलाई सहज र सुलभ हुने गरी गुणस्तरीय र वातावरण मैत्री र उत्थानशिल पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्ने	१.१ नगरपालिकाका रणनीतिक सडकहरुको प्राथमिकता अनुसार क्रमशः ग्राभेल, सोलिङ र पिच/ढलान गर्दै स्तरोन्नति गर्दै लगिनेछ । १.२ सडक सञ्जाल निर्माण गर्दा कृषि, पर्यटन तथा उद्योग व्यवसायको समेत प्रवर्द्धन हुने गरी निर्माण गरिनेछ । १.३ वातावरणीय अध्ययन पश्चात विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरेर मात्र सडक निर्माण र स्तरोन्नति गरिनेछ । १.४ सडक विकास र स्तरोन्नतिसाग कृषि, पशु विकास, उद्योग व्यवसाय विकासका प्याकेज कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.५ सडकको वर्गीकरण, नामाकरण र मापदण्ड अनुसार चौडा गरी नाला, पुल तथा कल्भर्ट समेत सडकको सहायक संरचना समेत सडकको स्तरोन्नति गरिनेछ ।
उद्देश्य ३ : विद्युत र स्वच्छ उर्जाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा बृद्धि गर्नु	
१. विद्युत लाइन तथा क्षमता वृद्दी गर्ने	१.१ विद्युत प्राधिकरणसाग समन्वय र लागत साझेदारीमा विद्युत लाईनको क्षमता विस्तार, जिर्ण पोल र तार मर्मत गरिनेछ । १.३ खुलातार प्रणालीलाई केबल प्रणालीमा रुपान्तरणको लागि सम्बन्धित निकायसाग पैरवी र साझेदारी गरिनेछ । १.४ वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था, विद्यालयहरुमा पावर ब्याकअप, र इन्टरनेटको व्यवस्था गरिनेछ ।
२. नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको विस्तार र प्रवर्धन गरी स्वच्छ उर्जाको पहुाच र उपयोग बृद्धि गर्ने	२.१ वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड र योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन र नियमनको व्यवस्था गरी स्वच्छ उर्जामा पहुाच बृद्धि गरिनेछ । २.२ दाउरा र जैविक उर्जाको प्रयोगलाई कम गर्दै लैजान वायोग्यास, सुधारिएको चुलो, बायो ब्रिकेट, विद्युत, सोलार र एलपिग्यास उपयोगको प्रवर्द्धन एवं विस्तार गरिनेछ । २.३ गरिब तथा विपन्न वर्गसम्म नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिको सुलभ र सरल पहुाच पुऱ्याउन प्रवर्द्धनात्मक र प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: सूचना तथा संचार प्रविधिको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा अभिबृद्धि गर्नु	
१. इन्टरनेट सेवाको पहुाच अभिबृद्धि गर्ने	१.१ नगर कार्यपालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयमा उपलब्ध इन्टरनेटको क्षमता वृद्धी गरी सेवाको विस्तार तथा गुणस्तरमा सुधार गरिनेछ । १.२ सवै विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था र प्रमुख टोलहरुमा इन्टरनेट सेवा नियमित तथा सुचारु गरिनेछ । १.३ कार्यपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्था मुख्य बजारमा सिसिटिभी क्यामेरा जडान गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
२. टेलिफोन सेवा प्रभावकारी बनाउने	२.१ ल्याण्डलाइन टेलिफोन र अप्टिकल फाइबर प्रविधिको इन्टरनेट विस्तार सञ्चालन र विस्तार गर्न नेपाल टेलीकम र अन्य सेवा प्रदायक संस्थासाग छलफल, समन्वय र पैरवी गरिनेछ । २.२ टेलिफोन टावरको संख्या र क्षमता बृद्धि गर्न टेलिकम सेवा प्रदायकसाग समन्वय र पैरवी गरिनेछ । २.३ विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा इन्टरनेट सुविधा जडान गर्ने र सूचना प्रविधिमा आधारित भई पठनपाठन र स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको व्यवस्था गरिनेछ ।
३. सूचना तथा सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधि बनाउने	३.१ राजस्व, प्रशासन, योजना, खरिद व्यवस्थापन तथा स्थानीय तथ्याङ्क सम्बन्धी सूचना व्यवस्थापन प्रणाली तयार गरी सूचना प्रविधिमा आधारित भई सेवा प्रवाह शासन संचालनको व्यवस्था गरिनेछ । ३.२ एफएम रेडियो, पत्रपत्रिका र वेवसाइटलाई सम्पादित योजना, कार्यक्रम र गतिविधि प्रकाशन र प्रसारणको लागि सूचना र संचारको प्रमुख माध्यमको रुपमा विकास गरिनेछ । ३.३ नगरपालिकाको मुखपत्रको रुपमा गोदावरी विकास बुलेटिन चौमासिक प्रकाशनको व्यवस्था गरिनेछ । ३.४ पदाधिकारी तथा सेवाग्राही बीच रेडियो, टिभी र सामाजिक संजाल माध्यमबाट संवाद कार्यक्रम नियमित रुपमा संचालन गरिनेछ । ३.५ स्थानीय नीति, कानून, नियम र कार्यविधि, निर्णय, विकास कार्य संचालन, उपलब्धी, सफल अभ्यास बारे पत्रकार संवाद, पत्रपत्रिका, रेडियो र टिभिमा नियमित प्रकाशन र प्रसारणको व्यवस्था गरिनेछ ।

परिच्छेद- ८
वन, वाताबरण तथा बिपद ब्यबस्थापन योजना

८.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको भाग ३ धारा ३० ले नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बााच्न पाउने मौलिक हक प्रदान गरेको छ । प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोगसम्बन्धी नीति अन्तर्गत जनसाधारणमा वातावरणीय स्वच्छता सम्बन्धी चेतना बढाई औद्योगिक तथा भौतिक विकासबाट वातावरणमा पर्ने सक्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्दै वन, वन्यजन्तु, पंक्षी, वनस्पती तथा जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्धन र दीगो उपयोग गर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी संविधानले वातावरणीय सन्तुलनका लागि आवश्यक भूभागमा वन क्षेत्र कायम गर्ने र प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न पूर्व सूचना, तयारी, उद्धार, राहत एवं पुनर्स्थापनाको व्यवस्था सुनिश्चित गरेको छ ।

उपरोक्त संवैधानिक व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न संघीय सरकारबाट राष्ट्रिय वन नीति २०७५ र राष्ट्रिय वातावरण नीति र राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ र वन ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ लगायतका नीति, ऐन र नियम जारी भएका छन् । सोही अनुसार प्रदेश नीति तथा कानून पनि तयारीको अवस्थामा रहेका छन् भने स्थानीय सरकारहरु स्थानीय वातावरण तथा प्राकृतिक श्रोत संरक्षण ऐन तर्जुमा गरी कार्यान्वयनको प्रयास गर्दैछन् । उपरोक्त नीति तथा कानूनको उद्देश्य स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बााच्न पाउने प्रत्येक नागरिकको मौलिक अधिकारको संरक्षण गर्न, वातावरणीय प्रदुषणबाट हुने क्षति बापत पीडितलाई प्रदुषकबाट क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन, वातावरण र विकास बीच समुचित सन्तुलन कायम गर्न, प्रकृति, वातावरण र जैविक विविधतामा पर्ने प्रतिकुल वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको चूनौतीलाई सामना गर्ने रहेको छ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय नीति, २०७५ ले विपद् जोखिमबाट सुरक्षित, जलवायु अनुकुलित तथा विपद् उत्थानशील राष्ट्र निर्माण गर्दै दीगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने दीर्घकालिन सोच, ध्येय र लक्ष्य सहित प्राकृतिक र गैर प्राकृतिक विपद्बाट हुने क्षति उल्लेख्य रुपमा कम गर्ने मुल उद्देश्य राखेको छ । संविधानमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी अधिकार क्षेत्र स्थानीय तहको भएको सन्दर्भलाई मध्यनजर गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरण राष्ट्रिय रणनीतिक कार्ययोजनाले विपद जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय तहको भूमिकालाई महत्वपूर्ण स्थान दिएको छ । यसैगरी राष्ट्रिय विपद् प्रतिकार्य ढााचा, वातावरण व्यवस्थापन नीति, राष्ट्रिय वन तथा जलवायु नीति लगायतका नीतिहरुले प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद् न्यूनीकरण, पूर्व तयारी, उद्दार तथा राहत पुनर्लाभ जस्ता विषयहरुमा स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ ।

संविधानको अनुसूची ८ ले विपद् व्यवस्थापन तथा जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण, वातावरण संरक्षण, जैविक विविधतालाई स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा राखेको छ। उपरोक्त संवैधानिक तथा नीतिगत कार्यसूचीको आधारमा योजनामा प्रस्तावित रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रमहरु समुदायमा आधारित संस्था र समूहको संस्थागत क्षमता विकास तथा प्रदेश र संघीय सरकारका सम्बन्धीत निकायसाग समन्वय र सहकार्यमा संचालन गर्ने गरी तर्जुमा तथा प्रस्तावित गरिएका छन्।

संविधान, संघ र प्रदेश नीति र कानूनी प्रावधान एवम् दीगो विकासका लक्ष्य जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय लक्ष्य तथा प्रतिवद्धतासमेत हासिल गर्न स्थानीय तहहरूको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण रहने हुादा वन, वातावरण, भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन क्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिसहित क्षेत्रगत मार्गचित्र स्पष्ट गर्न यो योजना तर्जुमा गरिएको छ। योजनामा वन, वातावरण र विपद व्यवस्थापन विषय क्षेत्रसाग सम्बन्धीत संभावना, अवसर, समस्या तथा चुनौती सहित विद्यमान अवस्था, विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उदेश्य, रणनीति तथा कार्यनीति एवम् रणनीतिक महत्वका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरु समेत संलग्न गरी तर्जुमा गरिएको छ।

वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन सूचक							
सूचक	इकाई	आधाररेखा	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)				
		(आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	०८०/८१	०८१।८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५
रुख विरुवाले ढाकेको वा हरियाली वा वन क्षेत्र	प्रतिशत	६४	६६	६८	७०	७५	८०
संरक्षित तथा व्यवस्थित वन क्षेत्र	हेक्टर	१०८५३१	१०९०००	१०९५००	११००००	१२००००	१२५०००
संरक्षित तथा चरन क्षेत्र	बर्ग की.मी	३.७६	३.७६	३.७६	३.७६	३.७६	३.७६
संरक्षित भू-क्षय र बाढी संवेदनशील क्षेत्र	हेक्टर	८५०	८५०	८५०	८५०	८५०	८५०
उत्पादित काठ	प्रतिशत	N/A	१५	१५	२०	२०	२०
उत्पादित दाउरा	प्रतिशत	N/A	१०	१०	१२	१२	१५
उत्पादित गैह्रकाष्ठ वन पैदावर	प्रतिशत	N/A	१५	२०	२५	३०	४०
वनमा आधारित उद्योग तथा व्यवसाय	संख्या	३७	४५	५५	६५	७५	१००
हरित आय कार्यक्रमबाट लाभन्वित विपन्न परिवार	प्रतिशत	N/A	५	१०	१५	२५	४५
वन तथा जैविक विविधता							
वनको संचिती दर (मि/हेक्टर)	प्रतिशत	N/A	२५	३०	३०	३५	३५
वन प्रजाती प्रति हेक्टर	प्रतिशत	N/A					
व्यवस्थित सामुदायिक वन क्षेत्र	हेक्टर	१०८५३.१	११०००	११२००	११५००	१२०००	१२५००
कबुलियती वन क्षेत्र	प्रतिशत	N/A	१०	१०	१५	१५	२०
सरकारद्धारा व्यवस्थित वन क्षेत्र	हेक्टर	१३०६७२	१३०७००	१३०८००	१३०९००	१३०९००	१३०९००
निजी वन क्षेत्र	प्रतिशत	N/A	५	५	७	१०	१०
वृक्षारोपण क्षेत्र	हेक्टर	७२१	८५०	९००	९५०	१०००	१२००
आयमूलक कार्य संचालित वन क्षेत्र	प्रतिशत	N/A	५	७	१०	१५	२०
जैविक विविधता युक्त क्षेत्र	प्रतिशत	N/A	५०	५०	५५	६०	७०
गैरकाष्ठ वन पैदावारहरुको व्यवसायिक खेती गरिएको अद्यावधिक क्षेत्रफल	प्रतिशत	N/A	५	१०	१५	२०	२५
भूमी तथा जलाधार व्यवस्थापन							
संरक्षित पानी मुहान क्षेत्रफल	प्रतिशत	N/A	२५	३०	३०	३०	३०
संरक्षित खेतबारीको क्षेत्रफल	हेक्टर	३२०	३२०	३५०	३७५	४००	४५०
नदी नियन्त्रण र उकासबाट संरक्षित जमीन	प्रतिशत	N/A	५	१०	१०	१५	२०
नदी नियन्त्रण लम्बाई	किमी	४	५	८	१०	१२	१५
स्पर तथा बाँध, चेकड्याम	किमी	२.५	२.५	३	५	८	१०
उपचार गरिएको/संरक्षित गल्छी र पहिरो	प्रतिशत	N/A	५	५	१०	१०	१५
संरक्षित भू-क्षय र बाढी संवेदनशील घर संख्या	संख्या	२४४	२२५	२००	१५०	१००	५०
संरक्षित र व्यवस्थित ताल तलैया र सिमसार क्षेत्र	प्रतिशत	N/A	३०	३५	३५	३५	३५
वायोइञ्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोग संरचनाको लम्बाई	किमी	५	५	७	१०	१५	२०
व्यवस्थित संरक्षण तथा Ridge पोखरी	प्रतिशत	N/A	५	५	५	६	८
वातावरण तथा स्वच्छता							
मनोरञ्जन स्थल, पार्क र हरित क्षेत्र	संख्या	६	८	१०	१२	१५	१५

प्रयोग भएका फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रणाली	संख्या	१	१	१	१	१	१
कम्पोष्ट-विन र गार्वेज-पिट प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	N/A	२०	२५	३०	४०	५०
निष्काशित फोहोरमैलाको औषत परिमाण	प्रतिशत	N/A					
परम्परागत उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	N/A	२०	१५	१०	५	५
नियमित सरसफाइको अभ्यास गर्ने घरधुरी	प्रतिशत	N/A	५०	५५	६५	७५	८०
घरभित्रको धुवाँमुक्त घरधुरी	प्रतिशत	३२.६	३३	४५	५५	७५	९०
विपद व्यवस्थापन							
सुरक्षित, एकीकृत र व्यवस्थित वस्ती/आवास क्षेत्र घरधुरी (वडा नं. २ र ३ का घरधुरी)	प्रतिशत	N/A	१०	१०	१०	१०	१०
वस्ती अयोग्य स्थानमा बसोबास गरेका घरधुरी	प्रतिशत	N/A	५	४	३	२	०
विपदबाट क्षतीभएको घरधुरी (भुकम्प)	प्रतिशत	N/A	०	०	०	०	०
विपदबाट क्षतीभएको घरधुरी (बाढी पैरो र आगलागीजन्य)	संख्या	१४८	१४०	१२५	११५	१००	५०
तालिम प्राप्त स्वयंसेवक	जना	९६	१२५	१७५	२००	२००	३००
विपद् व्यवस्थापन स्थानीय कोष (हजारमा)	रु.	०	५००	५००	५००	५००	५००
विपद् व्यवस्थापनमा क्रियाशील संघ/संस्थाहरु	संख्या	५	५	५	६	८	१०
स्थानीय विपद जोखिम न्युनीकरण तथा जलवायु अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा	संख्या	३	३	३	३	४	४

८.१.१ वन तथा जैविक विविधता

क. विद्यमान अवस्था, संभावना तथा अवसर

वन क्षेत्र यस नगरपालिकाका लागि प्रमुख प्राकृतिक स्रोत हो । नेपाल जीवनस्तर सर्भेक्षण २०११ अनुसार नेपालमा कुल २५ प्रतिशत जनसंख्या गरिबीको रेखामुनि रहेको र जसमध्ये ७० प्रतिशत वनस्रोतमा आश्रित रहेका छन्। हालको समयमा आएर विश्वव्यापी उष्णता तथा जलवायु परिवर्तनका कारण प्राकृतिक प्रकोपको आवृत्ति तथा प्रवृत्तिमा व्यापक परिवर्तन आएको र पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गर्नु अपरिहार्य हुदै गएको सन्दर्भमा वन क्षेत्रको महत्व दीगो विकासका लागि समेत अझ बढी महत्वपूर्ण हुन गएको छ । गोदावरी नगरपालिका वनको क्षेत्रफल तथा जैविक विविधताका दृष्टिकोणले धनी क्षेत्र हो । नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ६४ प्रतिशत भूमि वनजंगलले ढाकेको छ। तर हालका वर्षहरूमा वन अतिक्रमण बढ्दै जांदा चोरी निकासी गर्नेहरूको संख्या समेत निरन्तर वृद्धि भएकै कारण यहां वनको क्षति बढ्दो अवस्थामा देखिन्छ । जिल्ला वन कार्यालयले आ.व. २०७०/०७१ मा ३३ जना वन पैदावर चोरी निकाशी र वन अतिक्रमण गर्नेहरूमाथि मुद्दा चलाएकोमा आ.व. २०७१/७२ मा आइपुग्दा ६४ जनामाथि यस्तो मुद्दा चलाएको देखिन्छ। वन क्षेत्रमा भएको चोरी निकासीको तत्कालीन असरका रुपमा वनको आकारमा गत दशकमा उल्लेख्य क्षति भएको देखिन्छ । वन विभागले तराई क्षेत्रको वनमा सन् १९९०/९१ देखि सन् २०००/०१ को अवधिमा भएको परिवर्तन अध्ययन प्रतिवदेन अनुसार यहां वनको क्षति उल्लेख्य रुपमा भएको देखिन्छ।

यस नगरपालिकामा कुल १०८५३.१ हे. वन समुदायलाई हस्तान्तरण गरिएको छ। यस वन क्षेत्रमा कुल ८४ वटा सामुदायिक वन रहेको छ, जसमध्ये महिला सामुदायिक वनको हिस्सामा २२ वटा रहेका छन। सामुदायिक वनमा कुल १६०८० घरपरिवार प्रत्यक्ष संलग्न रहेका छन् । यसका साथै ग्रामीण क्षेत्रमा कृषि बनको रुपमा

खेतबारीका डिल र खोला खोल्सीमा डालेघाास, अम्रिसो, बाास तथा सिसौ लगायतका बोट विरुवमा व्यवस्थापन गरिएको छ । जडीबुटी संरक्षण, खेती, प्रवर्धन, व्यावसायिक उत्पादन र बजारीकरणको दृष्टिकोणले समेत नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्र अत्यन्त सम्पन्न रहेको छ । प्रर्याप्त मात्रामा जडिबुटी उपलब्ध रहेको यस नगरपालिका क्षेत्र भित्र काष्ठ र गैरकाष्ठ वन पैदावारको समुचित व्यवस्थापन, खेती र प्रवर्धन गरी वनजन्य उद्यमको विकास गरी जीविकोपार्जनमा सुधार गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । यहाा बाास, वेत, कुरिलो, बोझ्ो, अमला लगायत विभिन्न जडीबुटी पाइन्छ । एकातर्फ नगरपालिका क्षेत्रको जंगलमा बाघ, विभिन्न जातका मृग र लगायतका संरक्षित वन्यजन्तुहरु पाइन्छन् भने जङ्गली बदेल बाादर, दुम्सी र बाघले बालीनाली र पशुपंक्षीमा क्षती पुऱ्याइरहेका छन् ।

ख. समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिकाको ६४ प्रतिशत भन्दा बढी क्षेत्र वनजङ्गलले ढाकेको भएका पनि वातावरणीय स्वच्छता वाहेक यसबाट नगरबासीले व्यावसायिक आर्थिक लाभ लिन सकेका छैनन् । नगर क्षेत्र भित्र पर्ने सामुदायिक र सरकारी वनसमेतको समूचित व्यवस्थापन हुन सकिरहेको छैन । वनको सीमाना स्पष्ट रहेको छैन र फलस्वरुप वन क्षेत्र अतिक्रमित हुने गरेको अवस्था देखिन्छ । यसै गरी हरेक वर्षजसो डढेलोबाट वन र जैविक विविधताको क्षति हुने गरेको छ । वन डढेलो नियन्त्रणका लागि आवश्यक आधुनिक उपकरण, औजार, सीप तथा नियन्त्रण तथा प्रति कार्ययोजना समेतको अभाव रहेको छ । वन, जैविक विविधता र जलाधारका श्रोतहरुको व्यवस्थापनमा स्थानीय जनप्रतिनिधि, उपभोक्ता समिति तथा आम उपभोक्ताहरुमा सचेतना र क्रियाशिलताको कमी रहेकोछ ।

जलवायुजन्य अतिशय परिणाम (Climate Extremities) तथा अनिश्चिततालाई सम्बोधन गर्न नगरपालिका र स्थानीय नागरिकहरूमा ज्ञान, सीप र संयन्त्रको कमी रहेको छ । नगर क्षेत्रमा योजना बीना भू-उपयोग तथा स्वरुपमा परिवर्तन, भौतिक पूर्वाधार विकासमा अव्यवस्थित बृद्धि, जनसंख्या र शहरीकरणमा अनियन्त्रित बृद्धि भैरहेको छ । वन तथा वातावरण सम्बन्धी एकीकृत योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र सोको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन हुन नसक्दा वन क्षेत्रमाथि चाप बढ्दो छ । उपलब्ध वन र वातावरणीय सम्पदाको दीगो तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी यथोचित लाभ लिन नसकिरहेको अवस्था छ । कृषियोग्य उर्वर जमिन अतिक्रमण गरी वस्ती र संरचना निर्माण हुनु, वनको उचित संरक्षण तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन नसक्नु, वन, जमीन र जलस्रोतको बहुउपयोग हुन नसक्नु, वन डढेलो वर्षेनी बढेर जानु तथा विकास कार्यहरू वातावरणमैत्री नहुनु लगायतका समस्याहरू वन तथा वातावरण क्षेत्रका थप समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन नहुादा वन क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व कम रहेको छ । परम्परागत रुपमा घाास दाउरा र काठ बाहेक वन क्षेत्रबाट आयआर्जन तथा उद्यम व्यवसायमूकल क्रियाकलाप संचालन गरी यथोचित लाभ लिन सएिको छैन । सरकार, नागरिक समाज र समुदायमा वन तथा वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापन प्रतिको जिम्मेवारी बोधको कमी देखिएको छ । चरिचरन क्षेत्रको उचित व्यवस्था नहुादा वन क्षेत्रमा घरपालुवा जनावर चराउने चलन कायम रहेको छ । यसबाट जैविक विविधता र वनमा आधारित आयमूलक क्रियाकलापका नकारात्मक असर परेको छ । वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरी काठ दाउराको उत्पादन र उपलब्धता बढाउनु, वन तथा कृषि क्षेत्रमा जडिबुटी लगायत आयमूलक क्रियाकलाप संचालन गर्नु तथा वन क्षेत्रलाई ग्रामीण तथा पर्यापर्यटनको आकर्षण केन्द्र बनाउनु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतिहरु हुन् ।

८.१.२ भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

क. विद्यमान अवस्था, संभावना र अवसर

उक्त खोनानाला र तालतलैयाबाट सिंचाई, घरपालुवा जनावर र वन्यजन्तुको लागि पानी र नुहाउने सुविधा उपलब्ध भईरहेको छ । यसैगरी उपरोक्त खोलानालाबाट स्थानीय उपभोगको लागि गिट्टी र बालुवा समेत उपलब्ध हुने गरेको छ । उपरोक्त खोलानाला तथा तालको जलाधार क्षेत्रमा घना जंगलले ढाकेको, कृषि तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा समेत हरियाली रहेको हुादा यस नगरपालिका क्षेत्रमा पानीको श्रोत र जमीनको उर्वराशक्ति तुलनात्मक रुपमा राम्रो रहेको छ । वन, जमीन र जलश्रोत लगायत जलाधारका श्रोतको संरक्षण र व्यवस्थापनद्धारा नगरपालिकामा आर्थिक विकास र वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्न सकिने संभावना रहेको छ ।

ख. समस्या तथा चुनौती

जलाधार क्षेत्र व्यवस्थापनको अवधारणा अनुसार नगरपालिका अन्तर्गतका सुक्ष्म जलाधार क्षेत्रहरु पहिचान, नक्शाङ्कन, आवश्यकता पहिचान, व्यवस्थापन योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा हुन सकेको छैन । फलस्वरुप जमीन जलश्रोत र जलाधार क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा दीगो संरक्षण हुन सकेको छैन । तटबन्धन तथा नदी नियन्त्रण बाहेक नगरपालिका तथा सम्बन्धीत निकायहरुबाट सुक्ष्म जलाधार क्षेत्रहरुको व्यवस्थापन तथा भूसंरक्षण सम्बन्धी कार्यक्रम र बजेट नगण्य मात्रामा लगानी हुने गरेको छ । जमीन र जलश्रोतको व्यवस्थापन गरी पानीको भण्डारण तथा जमीनको उर्वराशक्ति बढाउनु आवश्यक रहेको छ ।

वातावरण ऐन र नियमको व्यवस्था बमोजिम वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी व्यवस्था पालना हुन सकेको छैन । सडक तथा पुल, सिंचाई कुलो, पोखरी तथा खानेपानी र भवन निर्माणमा टेवा पर्खाल लगायत संरक्षणमा ध्यान दिन सकेको छैन । भू तथा जलाधार संरक्षण र व्यवस्थापनलाई विकासका पूर्वाधार निर्माणको साझा विषयको रुपमा लिई प्राथमिकता अनुसार संचालन हुन नसक्नु, सुक्ष्म जलाधार क्षेत्रको पहिचान तथा व्यवस्थापन योजना उपलब्ध नहुनु, तिनै तहका सरकार र सरोकारवाला निकायहरु बीच समन्वय र यस सम्बन्धमा स्थानीय सरकारका निर्वाचित पदाधिकारी, कर्मचारी र स्थानीय समुदायको ज्ञान, सीप र अनुभवमा कमी यस क्षेत्रका प्रमुख चूनौतिको रुपमा रहेका छन् ।

८.१.३ वातावरण संरक्षण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

क. संभावना, अवसर र विद्यमान अवस्था

नगरपालिकामा वन क्षेत्र, सार्वजनिक स्थान र नीजि खेतबारीमा हरियालीको अवस्था रहेको हुादा हालसम्म वातावरण स्वच्छताको अवस्था देखिन्छ । हालसम्म वायु र जल प्रदूषणको स्थिति प्रारम्भिक अवस्थामा रहेको छ । तर शहरी क्षेत्रमा शहरी पूर्वाधार र सेवा सुविधाको बृद्धिसाग जनघनत्वमा बृद्धि हुादै गएको छ । फलस्वरुप नगरपालिकाको शहरी क्षेत्रमा ठोस तथा तरल फोहोरमैलाको विसर्जनको मात्रा बढ्दै गएको देखिन्छ ।

नगरपालिकाको मुख्य गरी शहरी क्षेत्रमा प्लाष्टिक लगायत प्रदुषणजन्य पदार्थको प्रयोग बढ्दै गईरहेको छ । तसर्थ प्लाष्टिकजन्य सामाग्रीको प्रयोगलाई समयमै प्रतिष्थापन र व्यवस्थापन गरी वातावरणीय स्वच्छता कायम राख्न सकिने अवस्था छ । यसैगरी अस्पताल र मेडिकल सेवाको बृद्धिसंगै अस्पतालजन्य फोहोर पनि बढ्दो क्रममा रहेको छ ।

नगरपालिकामा नीजि घर तथा संस्थागत फोहोर व्यवस्थापन र विसर्जनको लागि कम्पोष्ट विन, पिट, प्रशोधन केन्द्र, घरभित्र फोहोरमैला व्यवस्थापनको आवश्यकता देखिएको छ । संघीय संरचना अनुसार वातावरण, स्वच्छता र हरियाली प्रवर्धन सम्बन्धी नीति, ऐन, नियम र निर्देशिका उपलब्ध रहेको र आवश्यकता अनुसार बन्ने क्रममा समेत रहेका छन् । राजनैतिक नेतृत्व तथा जनप्रतिनिधि र समुदायमा समेत वातावरण संरक्षण र हरियाली व्यवस्थापनमा सचेतना बृद्धि हुादै गएको छ ।

ख. समस्या तथा चुनौती

नगरपालिकाको शहरी, बजार र ग्रामीण वस्ती रहेका क्षेत्रमा समेत प्लाष्टिकजन्य सामाग्री तथा बोतलहरुको प्रयोग बढ्दै गएको छ । दैनिक उत्सर्जन हुने प्लाष्टिकजन्य पदार्थ तथा बोतल जस्ता फोहोरमैला र घर, व्यावसायिक स्थल तथा कार्यालयहरुबाट विसर्जन हुने फोहोर पानीको फलस्वरुप वातावरणीय प्रदूषण बढ्दो क्रममा रहेको छ। फोहोर वर्गीकरण, पुनःप्रयोग तथा व्यवस्थापन गर्ने बानी, व्यवहार र अभ्यासमा कमी रहेको छ। प्लाष्टिक, सिसा तथा बोतल निरन्तर बढ्दै जाादा प्लाष्टिक र प्लाष्टिकजन्य पदार्थहरु जलाउने अभ्यास रहेको हुादा वायु प्रदूषित हुनुका अतिरिक्त मानव स्वास्थ्यमा समेत असर पुग्ने भएकाले फोहोर व्यवस्थापनका लागि स्पष्ट अवधारणा र प्रक्रियासहित ठोस रणनीति अबलम्बन गर्नु पर्ने देखिन्छ।

कृषि भूमिमा जैविक मल प्रयोग घट्दै गएको छ भने रासायनिक मलको प्रयोग बढ्दै गएको छ । यसबाट कृषि भूमिको गुणस्तरमा ह्रास हुादै गएको छ। यसैगरी कृषि उत्पादनमा विषादीको प्रयोग पनि बढ्दै गएको छ। फलस्वरुप मानव स्वास्थ्यमा नकारात्मक असर परिरहेको छ। स्वास्थ्य संस्था तथा संस्थागत क्षेत्रबाट उत्पादन हुने फोहोर व्यवस्थापन प्रभावकारी नहुादा प्रदूषण बढ्दै गएको छ । वन क्षेत्र, खोला खोल्सामा जथाभावी फोहोर फाल्ने तथा फोहोर जम्मा गरेर खोला र नालीमा बगाउने प्रचलन बढ्दै जाादा जल प्रदूषण पनि बढ्दो क्रममा रहेको छ।

विश्वव्यापी रुपमा बढेको तापमान र जलवायु परिवर्तनको असरबाट यस नगर क्षेत्रको जैविक, भौतिक र आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रमा नकारात्मक असरहरु समेत देखिन थालेका छन्। जलवायु परिवर्तनको प्रत्यक्ष असरको रुपमा अति वृष्टि, अनावृष्टी, सुख्खा खडेरी आदी देखिएका छन भने नदीनाला र जमीनमूनीको पानीको तह समेत घट्दै गएको महशुस गरिएको छ। बर्षायाममा डुवान र नदी कटानको समस्या बढ्दै गएको देखिन्छ। ठोस तथा तरल फोहोरमैलाको पुनःप्रयोग संकलन, प्रसोधन र विसर्जन व्यवहारिक तथा नविन प्रयोग, स्वच्छ व्यवहारको अवलम्बन, जलवायु परिवर्तन असरसाग अनुकुलनका अभ्यासहरुको प्रयोग र वातावरणीय स्वच्छता कायम गर्नु आदि यस क्षेत्रमा देखिएका प्रमुख चुनौतिहरु हुन्।

८.१.४ विपद व्यवस्थापन

क. संभावना, अवसर र विद्यमान अवस्था

यस नगरपालिका क्षेत्रमा पार्ने प्रभावका आधारमा विभिन्न विपद जोखिमहरु मध्ये हुरीवतास, आगलागी, बाढी, सडक दुर्घटना, भुकम्प र सर्पदंशको असर प्रमुख रुपमा देखिएका छन्। उपरोक्त विपद जोखिमहरुमा तत्कालिन अवस्थामा विश्वव्यापी महामारीको रुपमा रहेको कोभिड १९ को असर मुख्य हुन गएको छ। विपदको रोकथाम तथा पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र पुनःस्थापना तथा पुनःर्लाभ सम्बन्धी नीतिगत र व्यवहारिक सम्बोधनको लागि नगरपालिकामा नगरस्तरीय विपद व्यवस्थापन समिति गठन भएको छ भने स्थानीय आपतकालिन कार्यसंचालन केन्द्र स्थापना भई संचालनमा रहेको छ। नगरपालिकाको संवेदनशिल क्षेत्रमा डुवान र चट्याङ्गको लागि पुर्व सूचना यन्त्र जडान गर्न आवश्यक रहेको छ । नगरपालिका केन्द्र र वडास्तरमा खोज उद्दार तालिम प्रदान गरिएको छ भने स्थानीय प्रतिकार्य दल निर्माण र खोज उद्दारका लागि सामग्रीको भण्डारण शुरुवात गरिएको छ।

विपद प्रतिकार्यको लागि नेपाल रेडक्रसको सहजीकरणमा नगरपालिकाको विपद प्रतिकार्य योजना निर्माण भएको छ। प्रत्येक वडाहरुमा रेडक्रसकर्मी तथा स्वयंसेवकको रुपमा परिचालन गरिएको छ। जलवायुजन्य प्रकोप रोकथाम र नियन्त्रणका लागि मौसमी क्यालेन्डर तयार गरी सार्वजनिक गरिएको छ। यसै गरी नगर क्षेत्रमा मलेरिया र डैंगु रोकथामा लागि झुल वितरण गरिएको छ।

स्थानीय समुदायमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान, सीप र सचेतनामा बृद्धी हुदै गएको छ । यस नगरपालिकामा रहेका खोलानाला तालतलैयाबाट सिंचाई सुविधा विस्तार गरी खडेरीको जोखिम न्यूनीकरण गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा ताल पोखरी निर्माण संभावना र आवश्यकता रहेको छ ।

ख. समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिकामा आगलागी (वन डडेलो समेत), हावाहुरी, भूकम्प, बाढी कटान तथा ढुवान तथा चट्याङ प्रकोपको रुपमा रहेका छन् । यी मध्ये आगलागी, बाढी दोहोरिरहने प्रकोपको रुपमा रहेका छन् भने अन्य प्रकोपहरुको आवृत्ति पनि उच्च नै रहेको छ । महामारी, आगलागी, बाढी विपद्जन्य घटनाका आवृत्ति (frequency) तथा सघनता (intensity) बढ्दै गएको छ भने अर्कोतिर विपद्सम्बन्धी प्रर्याप्त ज्ञान र सूचनाको कमी रहेको छ तथा संरचना निर्माण र विकास प्रक्रिया विपद् उत्थानशील हुन सकेको छैन । व्यवस्थित तथा वैज्ञानिक रुपमा भूमिको उपयोगको लागि भूउपयोग योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन नहुादा विकासका प्रयासहरू दीगो नहुने जोखिम रहेको छ । विपद् प्रतिकार्यका लागि संस्थागत तथा सामुदायिक क्षमता कम हुनु विपद् व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकाको प्रमुख चुनौतिका रुपमा रहेको छ ।

नेपाल सरकार वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय (तात्कालिन वातावारण मन्त्रालय) ले गरेको जलवायु परिवर्तन संकटासन्न नक्शाङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेखित ईण्डेक्सको आधारमा यो जिल्ला न्यून जोखिमको अवस्थामा ०.१८१ (०.३५५, Low Rank) सुचिकृत छ ।

नगर क्षेत्रका नाङगो तथा खाली क्षेत्र, अति चरीचरण हुने वन तथा चौर र कृषि क्षेत्र विभिन्न स्थानमा हुंदा भूक्षयको जोखिम रहेको छ । वनजंगलको संरक्षणसंगै जंगली जनावर विशेष गरी बांदर, दुम्सी, बंदेल, बाघ र मृगल बालीनाली र पशुपंक्षीको क्षती पुऱ्याउने क्रम पनि बढ्दो क्रममा रहेको छ । विपद् पूर्वतयारी, न्यूनीकरण, प्रतिकार्य र पुनर्लाभमा स्थानीय तथा समुदायस्तरमा ज्ञान, सीप र संयन्त्रको कमी रहेको छ । बजार क्षेत्र तथा प्रमुख वस्तीहरूमा सामुदायिक आश्रयस्थलहरू रहेका छैनन् । यस क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनजन्य जोखिम उच्च भएता पनि जलवायु परिवतर्न अनुकुल कृषि बाली तथा प्रणालीको विकास र विस्तार हुन सकेको छैन ।

कार्यशालाबाट प्राप्त वन, वातावरण र विपद् व्यवस्थापनसाग सम्बन्धीत क्षेत्र तथा सो अन्तर्गतका उप क्षेत्रहरुको स्थिति विश्लेषण **अनुसूची** ... मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

८.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम

यस नगरपालिकाका वन तथा जैविक विविधता, भूसंरक्षण र जलाधार व्यवस्थापन, वातावरण र फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा महामारी विपद व्यवस्थापन लगायत स्थानीय तहको लागि उपलब्ध वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी अधिकार क्षेत्रको उद्धेश्य, परिमाणात्मक लक्ष्य, रणनीति तथा प्रमुख कार्यक्रमलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

८.२.१ सोच

नगरपालिकाको वातावरण र विपद व्यवस्थापन क्षेत्रको सोच देहायअनुसार रहेको प्रस्तुत छः

प्राकृतिक स्रोतले सुसम्पन्न र वातावरणीय रुपले सन्तुलित, हरियाली, स्वच्छ वातावरणले युक्त रमणीय नगरको स्थापना

८.२.२ लक्ष्य

नगरपालिकाको वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्रको लक्ष्य देहायअनुसार रहेको छः

हरियाली, जैविक विविधता, जमीन र जलश्रोतको समोचित व्यवस्थापन, वातावरणमैत्री विकास तथा जलवायु र विपद उत्थानशिलता सुनिश्चित गर्ने

८.२.३ उद्देश्य

नगरपालिकाका वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्रको उद्देश्यहरु देहाय अनुसार रहेका छन्:

१। वन, हरियाली र जैविक विविधताको संरक्षण र सतत उपयोग वृद्दी गर्नु
२। जल, जमीन र जलाधारका अन्य श्रोतको संरक्षण तथा उपयोगमा बृद्धी गर्नु
३। पर्यावरणीय स्वच्छता, सुन्दरता र वातावरणीय सरसफाईमा अभिबृद्धि गर्नु
४। विपद् जोखिम र विपद्जन्य क्षति न्यूनीकरण तथा विपद उत्थानशिलता बृद्धि गर्नु

८.२.४ रणनीति तथा कार्यनीति

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख भई योजनाको समष्टिगत लक्ष्य, उद्देश्य तथा प्रतिफल हासिल गर्न देहायअनुसारका रणनीति गर्ने तथा कार्यनीति अबलम्बन गरी वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गरिनेछ :

तालिका ८.१ विषयगत क्षेत्र/उपक्षेत्र अनुसार रणनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वन, हरियाली र जैविक विविधताको संरक्षण र सतत उपयोग वृद्दी गर्नु	
१. वन संरक्षण र व्यवस्थापन सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा प्रदेश नीति कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने	१. वन तथा जैविक विविधता सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा प्रदेश नीति बारे स्थानीय स्तरमा सचेतना अभिबृद्धि गरी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ । २. नीति कार्यान्वयनका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारका सम्बन्धित निकाय र संयन्त्र र समुदायसाग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ । ३. नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था अनुसार वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी व्यवस्थाको नियमपालन र अध्ययनको सिफारिशलाई कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
२. वन पैदावरको सतत उत्पादन बृद्धि गरी वन पैदावरको आपुर्ती सहज बनाउने र आम्दानीमा बृद्धि गर्ने	१. वन व्यवस्थापन प्रणालीद्धारा वन व्यवस्थापन गरी स्थानीय स्तरमा काठ, दाउरा, घाास र सोतरको आवश्यकता परिपूर्ती तथा वनको संरक्षणमा अभिबृद्धि गरिनेछ । २. कार्बन व्यापारबाट वन संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने स्थानीय समुदायलाई पूाजीगत लाभ उपलब्ध गराउन प्रदेश तथा नेपाल सरकारसाग समन्वय र पैरवी गरिनेछ ।
३. वनमा आधारित उद्यम सिर्जना र आयमूलक कार्यक्रम संचालन गरी रोजगारी र आम्दानीको श्रोत बृद्धि गर्ने	१. सामुदायिक, मद्यवर्ती वन तथा नीजि जग्गामा, वेत, बाास, अम्रिसो, कुरिलो, मेन्था, बोभ्हो तथा जडीबुटीजन्य प्रजातीको व्यवसायिक खेती प्रवर्द्धन गरिनेछ । २. वन तथा जडिबुटीमा आधारित आयमूलक कार्यक्रम संचालन गर्न महिला, युवा तथा लक्षित वर्गलाई प्रोत्साहन अनुदान मार्फत् आकर्षित गरिनेछ तथा राम्रो प्रतिफल प्रदर्शन गर्नेलाई पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । ३. सार्वजनिक खाली, नाङगा पाखा तथा बााभ्हो जग्गामा काष्ठ तथा गैर काष्ठ प्रजातीका आयमूलक बोटविरुवाको रोपण विस्तार गरिनेछ । ४. डिभिजन तथा सवडिभिजन कार्यालयको प्राविधिक तथा अन्य सहयोगमा नगर क्षेत्र वहुउद्देशिय वन नर्सरी स्थापना गरी विरुवा उत्पादन र वितरण सहज बनाइनेछ ।
उद्देश्य २: जल, जमीन र जलाधारका अन्य श्रोतको संरक्षण तथा उपयोगमा बृद्धी गर्नु	
१. लघु जलाधार व्यवस्थापन योजनाको अवधारणा	१. खेतबारी र वस्ती संरक्षण तथा पहिरो नियन्त्रणका लागि स्थानीय समुदायसाग सहकार्य गरी जैविक तथा इञ्जिनियरिङ्ग संरचना निर्माण र मर्मत संभार गरिनेछ।

रणनीति	कार्यनीति
अनुसार भिरालोपनाको स्थायीकरण, भूक्षय तथा गल्छी नियन्त्रण तथा विकासका पूर्वाधार संरक्षण गर्ने	२. खोला खोल्सीको किनार लगायत जोखिम क्षेत्रमा बाास, निगालो खेती तथा बायो इन्जिनियरिङ विधि प्रवर्द्धन गरी नदी कटान न्यूनीकरणमा दीगोपना कायम गरिनेछ । ३. स्थानीय स्तरमा विरुवा उत्पादान तथा वृक्षारोपण विस्तार गरी खाली र खेर गएको जमीनमा हरियाली वृद्धि तथा क्षतीग्रस्त भूमिको पुनरुत्थान गरिनेछ ।
२. सार्वजनिक पूर्वाधार निर्माण, भूमि व्यवस्थापन, खेती प्रणाली र वन व्यवस्थापनसाग एकीकृत गरी भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन काय संचालन गर्ने	१. राष्ट्रिय भू उपयोग नीति अनुसार भूउपयोगको क्षेत्र निर्धारण गरी भूमि व्यवस्थापन, वस्ती विकास, भौतिक संरचना तथा पूर्वाधार निर्माणलाई व्यवस्थित र नियमित गरिनेछ । २. भूउपयोग क्षेत्रहरु बीचमा ग्रीनवेल्टको विकास गरी नगर क्षेत्रमा हरियाली र सुन्दरताको विकास र विस्तार गरिनेछ । ३. भूसंरक्षण तथा लघु जलाधार व्यवस्थापनलाई विकासको साझा विषयको रुपमा एकीकृत गरी संचालन गरिनेछ । ४. भू तथा जलाधार व्यवस्थापनमा जल, जमीन र जंगलको संरक्षण र उत्पादन बृद्धिमा विशेष जोड दिइनेछ ।
उद्देश्य ३: पर्यावरणीय स्वच्छता, सुन्दरता र वातावरणीय सरसफाईमा अभिबृद्धि गर्नु	
१. वातावरण अनुकुलित विकास, स्वच्छ उर्जा तथा प्रविधि र हरियाली अभिबृद्धी गर्ने	१. नगर क्षेत्र भित्र प्लाष्टिकका गिलास, प्लेट वोटल जस्ता वस्तुको उपयोगमा प्रतिबन्ध गरी दुना टपरीजस्ता स्थानीय वस्तुहरूको प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ । २. कुहिने र नकुहिने फोहोरमैला छुट्याई कुहिने फोहोरबाट कम्पोष्ट मल र नहुहिने फोहोरको पुनःप्रयोग, प्रशोधन र खाडलको व्यवस्थापन गरिनेछ । ३. सार्वजनिक स्थान र सडकको दायाबायाा वरपिपल, समी, तुलसी, चााप र लाकुरी, आप, लिचि, अशोक, निम जस्ता विरुवा रोपणलाई अभियानका रुपमा संचालन गरी वातावरण स्वस्छता कायम गरिनेछ । ४. विद्युत, वायोग्यास, सोलार, सुधारिएको चुलो जस्ता स्वच्छ उर्जाको प्रयोग, प्रदुषण कम गर्ने निर्माण प्रविधि र सामाग्रीको प्रयोग, जलवायु परिवर्तन र विपद् उत्थानशिल प्रयासहरुलाई स्थानीय विकास प्रक्रियामा एकीकृत गरिनेछ ।
२. सचेतना र व्यक्तिगत व्यवहार परिवर्तनको माध्यमबाट वातावरणीय स्वच्छता अभिबृद्धि गर्ने	१. खानेपानी आयोजनासाग एकीकृत गरी सामुदायिक सरसफाई कार्यक्रमलाई अभियानका रुपमा संचालन गरिनेछ । २. जनचेतना अभिवृद्धि गरी प्लाष्टिक र प्लाष्टिकजन्य पदार्थ जथाभावी फाल्ने प्रवृत्ति नियन्त्रण गरिनेछ । ३. टोलस्तरीय सचेतनामूलक र प्रतिस्पर्धामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरी समुदाय र घर सरसफाइको अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ४. टोलस्तरीय समिति तथा संस्थाहरूलाई परिचालन गरी समुदाय र टोल सरसफाईका काम नियमित रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
३. विकास निर्माण तथा उद्यम विकास र श्रोत परिचालन सम्बन्धी कार्यमा कानून अनुसार वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी व्यवस्था नियमपालनामा अभिबृद्धि गर्ने	१. विकास निर्माण, उद्यम व्यवसाय, श्रोतको उपयोग सम्बन्धी कार्यमा प्रचलित नीति तथा नियमअनुसार वातावरणीय अध्ययन सम्बन्धी व्यवस्था पालन तथा अध्ययनबाट सिफारिश संरक्षणका कार्यहरुको अनिवार्य कार्यान्वयनको व्यवस्था गरिनेछ । २. वातावरण व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति तथा कानून बारे निर्वाचित जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, निर्माण व्यवसायी, उपभोक्ता समिति, उद्यमी र व्यवसायी तथा स्थानीय समुदाय अभिमुखीकरण तथा सचेतना अभिबृद्धि गरिनेछ । ३. प्रदूषण (माटो, वायु, जल आदी) तथा यसको रोकथाम र व्यवस्थापनका उपायबारे स्थानीय स्तरमा सचेतना कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य ४: विपद् जोखिम र विपद्जन्य क्षति न्यूनीकरण तथा विपद उत्थानशिलता बृद्धि गर्नु	
१. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन अवधारणाहरुलाई विकास व्यवस्थापन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने	१.१ वडा तथा टोलस्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति तथा कार्यदल गठन गरी तालिम लगायत क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. स्थानीय विपद् व्यवस्थापन संयन्त्रहरूलाई स्थानीय सामाजिक संरचनाअनुरुप लैंगिक तथा जातीय दृष्टिकोणले समावेशी बनाइनेछ । ३. प्रमुख टोलहरुमा उद्दार सामग्रीहरूको भण्डारण र नियमित रुपमा पुनःभरणको व्यवस्था गरिनेछ । ४. बायोइञ्जिनियरिङ प्रविधि प्रवर्द्धन गरी खोलाखोल्सी, गल्छी, खहरे तथा नदी नियन्त्रणलाई दिगो बनाइनेछ । ५. विकासका गतिविधि सञ्चालन गर्दा विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धी अवधारणालाई सम्बोधन गरिनेछ । ६. आवश्यक पूर्वाधारसहित सामुदायिक भवन निर्माण गरी आपत्कालका लागि सामुदायिक आश्रयस्थल कोभिड लगायतका महामारीको लागि क्वारेण्टाइनको व्यवस्था गरिनेछ । ७. योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमनमा वडा तथा टोलस्तरीय समितिलाई सहभागी गराई विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ । ८. नगरपालिकाको क्षमता विकास कार्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषय अनिवार्य रुपमा समावेश गरी संचालन गरिनेछ ।
२. विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम न्यूनीकरण, विपद व्यवस्थापनका लागि समुदाय तथा सरोकारवालासाग साझेदारी तथा सहकार्य अभिबृद्धी गर्ने	१. नगरपालिका, गैसस र नागरिक समाज संस्था र नीजि क्षेत्रको समेत योगदान समावेश गरी स्थापित स्थानीय विपद व्यवस्थापन कोषको बृद्धि र परिचालन गरिनेछ । २. टोल टोलमा समुदाय समस्या परेका र पर्न सक्ने सदस्यलाई मनोसामाजिक परामर्श अभियानका रुपमा संचालन गरिनेछ । ३. रेडक्रसको उपशाखाको संस्थागत क्षमता अभिबृद्धीमा सहयोग गरिनेछ । ४. गैर सरकारी संस्था, संचार माध्यम तथा समुदायमा आधारित संस्था लगायत नागरिक समाज संस्थाहरुसाग सहकार्य गरी जोखिम रोकथाम, विपद पूर्व तयारी, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाईनेछ ।
३. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन लाई विपद जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनसाग एकीकृत गरी स्थानीय विकास प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने	१. नगरपालिकामा वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनसाग एकीकृत गरी विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन शाखा स्थापना र संचालनको व्यवस्था गरिनेछ । २. जलवायु परिवर्तन अनुकुलनका लागि पानी संलकन प्रविधि, सुख्खा पोखरी, कृषि प्रविधि तथा उत्पादन प्रविधिको विकास र विस्तार गरिनेछ । ३. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धी सैद्धान्तिक र व्यवहारिक अभ्यासका बारेमा जनप्रतिनिधि, कर्मचारी र समुदायको अगुवाको लागि क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ४. नगरपालिकाको विपद जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकुलन रणनीतिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन र नतिजा अनुगमन गरिनेछ ।

परिच्छेद- ९
संस्थागत बिकास तथा सुशासन योजना

९.१ पृष्ठभूमि

मुलुक संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको संविधानबाट प्रत्यक्ष अधिकारको संघीयताको मोडेलमा आधारित स्थानीय सरकारहरु स्थापना भई संविधान अनुसार विकास कार्यसम्पादन तथा सेवा प्रवाहमा क्रियाशिल रहेका छन् । स्थानीय सरकारलाई जनताको घरदैलोको सरकारको रुपमा हेरिएको हुन्छ । आम नागरिक विशेष गरी विपन्न तथा पछाडि परेका वर्ग एवं समुदायले स्थानीय सरकारबाट ठूलो अपेक्षा गरेका हुन्छन् । संवैधानिक व्यवस्था, कानूनी शासन र जनअपेक्षा अनुसार कूशल, पारदर्शी, जवाफदेही ढंगले स्थानीय शासन संचालन गरी सेवा प्रवाह र विकास कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने अहम् दायित्व स्थानीय सरकारहरुको रहेको हुन्छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र स्थापना पश्चात स्थानीय सरकारको फराकिलो संवैधानिक अधिकार क्षेत्र र साधन स्रोतमा बढोत्तरीसागै जनआकांक्षा र समस्याहरु पनि चुलिएका छन् ।

चुलिदै गएका जनआकांक्षाको सम्बोधन परम्परागत र पुरानै सोच र तरिकाबाट संभव देखिदैन । बदलिदो परिवेशसागै विकास व्यवस्थापन र सेवा प्रवाह सिर्जनशिलता र वैकल्पिक उपायहरु अबलम्बन गर्न जरुरी देखिएको छ । अबका दिनमा स्थानीय सरकारहरुले संगठन तथा क्षमता विकास, कर्मचारी व्यवस्थापन र अन्तर सरकार, समुदाय, नीजि तथा गैर सरकारी संस्था साझेदारीको माध्यमबाट सेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनलाई नतिजामूलक र प्रभावकारी बनाउने तर्फ विशेष ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ । यसलाई मध्यनजर गरी यस नगरपालिकाको सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता अभिबृद्धि गरी स्थानीय सुशासन कायम गर्न स्थानीय नीति, कानून, संगठन तथा क्षमता विकास, राजस्व तथा श्रोत परिचालन र योजना व्यवस्थापनको वस्तुस्थिति विश्लेषण देहायअनुसार गरिएको छ ।

सुशासन तथा संस्थागत विकास संग सम्वन्धित सुचना

सूचक	इकाई	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)					जोखिम पक्षहरु
			०८०/८१	०८१।८२	०८२/८३	०८३/८४	०८४/८५	
नगरपालिकाले स्वीकृत गरेका कानून तथा नीति	संख्या	७७	७८	७९	८०	८१	८२	
ऐन	संख्या	१३	१३	१४	१४	१५	१५	
नियम तथा विनियम, निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्ड	संख्या	३६	३६	३७	३७	३७	३७	
क्रियाशिल नीतिगत समिति तथा संयन्त्र (विधायन, सुशासन, लेखा, राजस्व, योजना तथा बजेट तर्जुमा, अनुगमन आदी)	संख्या	११	११	११	१२	१२	१२	
अभ्यास गरिएका सामाजिक जवाफदेहिताका औजारका प्रकार (क्षतिपूर्ति सहिको नागरिक वडापत्र, सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, समुदाय स्कोर कार्य आदी)	संख्या	३	३	४	४	४	४	
समग्र संस्थागत क्षमता स्वमूल्याकन (LISA)	प्राप्ताङ्क	८६.५	८८	९०	९२	९५	९८	
औषत प्राप्ताङ्क	प्राप्ताङ्क	८६.५	८८	९०	९२	९५	९८	
कुल खर्च	प्रतिशत	६५.८८	८०	८०	८०	८०	८०	जेठ मसान्त सम्म
पूँजीगत खर्च	प्रतिशत	४२.३४	८०	८०	८०	८०	८०	जेठ मसान्त सम्म
चालु	प्रतिशत	७३.४८	८०	८०	८०	८०	८०	जेठ मसान्त सम्म
सार्वजनिक सुनवाई	संख्या	६	६	६	७	७	७	

स्थानीय कानून, नीति तथा योजना तर्जुमा पृष्ठपोषण तथा सुझावलिने माध्यमहरु (संचार माध्यम, सुचना पाटी, अन्तरक्रिया, लिखित प्रतिक्रिया, सुभाव पेटिक, सामाजिक सञ्जाल आदी)	संख्या	५	५	५	५	५	५	
नगरपालिका पेश भएका सरकार संचालन तथा सेवा प्रवाह सम्बन्धी गुनासो सुनुवाई	प्रतशत	७	७	१०	१०	१२	१२	
नगरपालिकाको बार्षिक आन्तरिक आय रकम (हजारमा)	रु.	११५३०६	११८०००	१२०००० ०	१२५०००	१३००००	१४००००	
संघबाट प्राप्त समानिकरण अनुदान (रु हजार मा)	रु	२१४४० ०	२१४४० ०	२१४४० ०	२१४४००	२१४४० ०	२१४४० ०	
संघबाट विशेष अनुदान (रु हजार मा)	रु	२००००	२१०००	२२०००	२३०००	२४०००	२५०००	
संघबाट समपुरक अनुदान (रु हजार मा)	रु	८०००	८०००	८०००	८०००	८०००	८०००	
प्रदेशबाट प्राप्त समानिकरण अनुदान (रु हजार मा)	रु							
प्रदेशबाट विशेष अनुदान (रु हजार मा)								
प्रदेशबाट समपुरक अनुदान (रु हजार मा)								
संघीय सरकारबाट राजस्व बाँडबाँड प्राप्त रकम	रु. हजारमा	१७३६८९	१७३६८९	१७३६८९	१७३६८९	१७३६८९	१७३६८९	
प्रदेश सरकारबाट राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	रु.हजार मा	५९४९	५९४९	५९४९	५९४९	५९४९	५९४९	
नगरपालिकाको कूल बार्षिक बजेट - करोडमा)	रु.	१२९.७४	१३०.००	१३१.००	१३४.००	१३८.००	१४०.००	
नगरपालिकाको बार्षिक वास्तविक खर्च रकम (प्रतिशत)	प्रतिशत	६५.८८	८०	८०	८०	८०	८०	
औषत वार्षिक वेरुजु रकम (हजारमा)	रु.							
समुदायको लगानी तथा योगदान रकम (हजारमा)	रु.							
निजी क्षेत्रको लगानी (हजारमा)	रु							
संघबाट प्रत्यायोजित कार्यक्रम								
प्रदेशबाट प्रत्यायोजित कार्यक्रम	संख्या	१	१	२	२	३	३	
स्थानीय गौरवका आयोजनाहरुको सूची	संख्या	१२	१२	१२	१३	१३	१३	
तर्जुमा भएका विषयगत रणनीतिक योजना (विषय)	क्षेत्र	०	२	४	५	६	६	

मध्यमकालिन खर्च संरचना	वटा	०	१	१	१	१	१	
बार्षिक योजनामा आर्थिक विकास तथा आयमूलक क्षेत्रमा लगानी अनुपात	प्रतिशत	N/A	२०	२०	२२	२५	२५	
कूल आयोजनामध्ये उपभोक्ता समितिबाट कार्यान्वयन भएका आयोजनाको अनुपात	प्रतिशत	१०	१०	११	१४	१४	१४	
समयमा सम्पन्न आयोजना/कार्यक्रमको अनुपात	प्रतिशत	९०	९०	९०	९५	९५	९५	
आयोजना/कार्यक्रम अनुगमन प्रतिवेदन संख्या(पटके, मासिक, चौमासिक, बार्षिक)	पटक	२	२	२	२	२	२	
नगरपालिकाबाट प्रकाशित दस्तावेज र प्रतिवेदन	संख्या	२	३	५	५	५	५	
सहभागितामुलक योजना तर्जुमा तथा अनुगमन प्रक्रियामा लक्षित वर्ग/समुदायको प्रतिनिधित्व (महिला, दलित, जनजाति र बालबालिका)	संख्या	५०००	५०००	६०००	६०००	७०००	७०००	

क. विद्यमान स्थिति तथा संभावना

संस्थागत विकास र सुशासन स्थानीय स्वायत्त शासनको दिगोपनका लागि अपरिहार्य छन्। सेवा प्रवाहमा संलग्न निकायहरूले संस्थागत विकास र सुशासनको प्रत्याभूति दिन सकेमा मात्र स्थानीय स्वायत्त शासनको जग बलियो भएको मान्न सकिन्छ । संस्थागत क्षमता विकासका लागि विद्यमान ऐन, नियम, निर्देशिकाले व्यवस्था गरेअनुसार वार्षिक रुपमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । हालैका वर्षहरूमा खानेपानी तथा सरसफाइ, वन व्यवस्थापन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, बालबालिकाका क्षेत्रमा दीर्घकालीन योजना/रणनीतिहरू तर्जुमा भई कार्यान्वनमा रहेको अवस्था छ । कैलाली जिल्लाको प्रथम आवधिक जिल्ला विकास योजनाको अवधि सम्पन्न भएको र तत्पश्चता दोस्रो आवधिक जिल्ला विकास योजना समेत तर्जुमा भएको तर सो आजिवियोको वार्षिक योजनाहरुसंग कुनैपनि तालमेल नभएको हुंदा समग्र जिल्ला सहित गोदावरी नगरपालिकालाई पनि प्रत्यक्ष र परोक्ष दुवै रुपमा प्रभाव पारेको छ । आपूर्ति पक्षको नागरिकप्रतिको जवाफदेहिता सुदृढ गर्न नागरिक वडापत्र सबै कार्यालयहरूबाट जारी भएको, सार्वजनिक सुनुवाई, जनलेखा परीक्षण जस्ता कार्यक्रमहरू निरन्तर रुपमा हुादै आएका छन्। पारदर्शिताका लागि बजेट तथा कार्यक्रमहरू कार्यालयहरूबाट नियमित रुपमा विभिन्न माध्यमबाट प्रकाशित हुादै आएका छन्। लेखा प्रणालीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाका सवै शाखाहरु लगायत लेखा प्रणालीलाई कम्प्युटराइज्ड गरिएको छ । माग तथा आपूर्ति दुवै पक्षको क्षमता विकासका विभिन्न क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन हुादै आएका छन् । स्रोतको अधिकतम परिचालनका लागि विभिन्न राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूसाग समन्वय, सहकार्यमा वृद्धि गरिएको छ । संस्थागत विकास र सुशासनका क्षेत्रमा धेरै कार्यहरू भइरहेको छ र गुणात्मक सुधारमार्फत् अझ धेरै गर्नुपर्ने अवस्था समेत छ । यस क्षेत्रका केही महत्वपूर्ण सूचकहरूको अवस्था देहायबमोजिम छ :

संविधानको अनुसूची ८ र ९ को अधिकार सूची अन्तर्गत नगर सभाबाट वातावरण तथा प्राकृतिक श्रोत संरक्षण ऐन, सहकारी ऐन, न्यायिक समितिको फैसला कार्यान्वयन कार्यविधिलाई व्यवस्थित बनेको ऐन र आर्थिक तथा विनियोजन ऐन समेत ४ वटा विषयमा ऐन तयारी, प्रमाणीकरण र स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् । यसैगरी नगर कार्यपालिकाबाट स्थानीय तहको अधिकार सूची अनुसार

कार्यविभाजन तथा कार्यसम्पादन नियमावली लगायत १ विषयमा नियमावली र ३ विषयमा कार्यविधि निर्माण भई र सो को अभ्यासमा रहेका छन् । संविधान तथा प्रचलित कानून अनुसार नगर सभाबाट न्यायिक समिति, विद्यायन समिति, लेखा समिति र कार्यपालिकाबाट विषयगत समितिहरु गठन भई तत्सम्बन्धी विषयमा क्रियाशिल हुन प्रयासरत रहेका छन् । साथै सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत गैसस र समुदायसमेतको सहभागितामा योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी सभाबाट स्वीकृत बजेट तथा नीति कार्यक्रमलाई वेवसाइट र सूचना पाटी मार्फत सार्वजनिक गर्ने अभ्यास समेत गरिएको छ ।

संघीय शासन व्यवस्था र स्थानीय तहको योजना तर्जुमा नमूना दिग्दर्शनको व्यवस्था अनुसार पहिलो पटक नगरपालिकाको विषयगत वस्तुस्थिति विवरण तथा समष्टिगत आर्थिक सामाजिक विकासको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा रणनीतिक कार्यक्रम सहितको आवधिक योजना तर्जुमा तयार गरी विकासको मार्गचित्र तयार गरिएको छ । साथै जनसंख्या र सेवा सुविधाको माग अनुसार भौतिक तथा शहरी विकास प्रक्रियालाई व्यवस्थित रुपमा संचालन गर्न शहरी विकास मन्त्रालयको सहयोगमा एकीकृत शहरी विकास योजनाको मस्यौदा समेत तयार भई स्वीकृतिको अवस्थामा रहेको छ ।

नगरपालिकको आवश्यकताको प्राथमिकता, उपलब्ध स्रोत र संभावनालाई व्यवस्थित गर्न यातायात गुरुयोजना र विपद प्रतिकार्य तर्जुमा भई अद्यावधिक गर्न लागिएको भूउपयोग, पर्यटन र वस्ती विकास गुरुयोजना तर्जुमा गर्ने योजना प्रस्ताव गरिएको छ । बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा टोल एवं तथा वस्तीबाटै शुरु गरी सहभागितामूलक प्रक्रिया अभ्यास हुाद आएको छ । नगरपालिकाको मुख्य लगानीको क्षेत्रको रुपमा स्थास्थ्य, शिक्षा, कृषि र यातायात क्षेत्रमा आवश्यक स्रोत परिचालन गरी प्राथमिकताक्रम अनुसार व्यवस्थित रुपमा संचालन गर्न ऐन, नियम, कार्यविधि तथा सडकको मापदण्ड निर्धारण गरिएको छ । नगरपालिकामा संचालित स्थानीय संचित कोष र अन्य स्रोतबाट संचालित आयोजना तथा कार्यक्रमको प्रगति तथा गुणस्तर कायम गर्न स्थलगत अनुगमन तथा प्रगति विवरण समीक्षा कार्यलाई नियमित गरिएकोछ ।

राजस्व परामर्श समितिको अध्ययन र शिफारिशका आधारमा सम्पत्ती कर, मालपोत, व्यवसाय कर, घरवहाल कर तथा वहालविटौरी शुल्क लगायत सिफारिस तथा प्रमाणितका शुल्क तथा दस्तुरका दर निर्धारण गरी सो अनुसार गत आ.व. मा करिब १ करोड ३० लाख आन्तरिक आय संकलन गरिएको छ । नगरपालिकाको कूल आय बजेटमा आन्तरिक श्रोतको योगदान मात्र ८ प्रतिशत रहेको छ । आन्तरिक आयका क्षेत्रको संभाव्यता विश्लेषण गरी सुधारका कार्य संचालन गर्न राजस्व प्रक्षेपणसहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयनको क्रममा रहेको छ । साथै नगरपालिकासाग समन्वय र सहकार्य गर्ने गैर सरकारी संस्थाबाट नगरपालिका विकास कार्यमा बार्षिक अनुमानित ७२ करोड ४० लाख बराबरको लगानी हुने गरेको देखिन्छ ।

ख. समस्या तथा चूनौति

सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तरगत कैलाली जिल्लाको उत्तर पश्चिममा स्थित कञ्चनपुर जिल्लाको पूर्वी सिमाना संग जोडिएको सम्पूर्ण क्षेत्र गोदावरी नगरपालिका हो । यस न.पा. भित्र शैक्षिक विकास, खानेपानी, स्वास्थ्य, संचार, कृषि, यातायात तथा विधुतका साथै कृषि सम्बन्धि क्षेत्रीय कार्यालय आदिको विकास भईरहेको र औधोगिक क्षेत्रको समेत पहल भईरहेको छ । यस क्षेत्रमा रहेका हराभरा वन जंगलले प्रकृतिक सुन्दरता र वातावरणीय स्वच्छता दिनुका साथै वन पैदावारको सदुपयोगिता भएमा स्रोतको आधार बन्न सक्दछ । विविध धार्मिक, सांस्कृतिक, भेषभुसा रहेको यस न.पा.मा मिश्रित वस्तीहरु रहेको र राजमार्ग सहित मुख्य सडकहरु संगै बजार एवं घनावस्तीको विकासका संगसंगै ग्रामिणबाट नगर तर्फ उन्मुख भई व्यवस्थित शहरीकरण गर्न यस क्षेत्रको बृहत्तर हितका लागि नगरपालिका गठन समय सापेक्ष आवश्यक रहेको छ ।

संविधानले संवैधानिक व्यवस्था र कानून अनुसार स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा नीति, कानून, योजना तथा बजेट बनाउने, श्रोत परिचालन गर्ने र विकास कार्य संचालन र सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था गरेको छ। देशको रणनीतिक स्थानमा अवस्थिति र विकासको अथाह संभावना भएर पनि नगरपालिकाको विकास र सेवा प्रवाह अपेक्षित रुपमा कमजोर रहेको छ । योजनाबद्ध तथा नतिजामूलक विकास उपलब्धी, संस्थागत विकास र सुशासन कायम गर्न फितलो शासन प्रणाली लगायतका समस्या तथा चूनौतिहरु विद्यमान रहेका छन् ।

नेपालको संविधान व्यवस्था अनुसार नगरपालिकाले अझै कृषि प्रसार तथा व्यवसाय प्रवर्धन, आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई, शहरी पूर्वाधार विकास, पर्यटन तथा खेलकुद विकास, कला तथा सास्कृति संरक्षण, महिला, बालबालिका र सशक्तिकरण लगायतका ३० भन्दा बढी विषयमा ऐन, नीति, नियम, कार्यविधि निर्माण भैरहेको छ। तर्जुमा भएका ऐन, नीति, नियम, कार्यविधिको बारेमा सबै निर्वाचित जनप्रतिनिधि, वडा समिति, आम नागरिक विशेष गरी विपन्न तथा लक्षित वर्गलाई सूसूचित गराउने, प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने र सो को पालनामा रहेको छ। विषय क्षेत्रगत रुपमा बजेट विनियोजन सन्तुलित गरी रोजगार, उत्पादनमूलक तथा आयमूलक आयोजना तथा कार्यक्रममा लगानी अपेक्षाकृत कमजोर रहेको छ ।

नगरपालिकामा एकातिर संस्थागत सामर्थ्य प्रदर्शन हुने स्तरको पदाधिकारीको योग्यता र क्षमता पर्याप्त रहेको छ भने निर्वाचित पदाधिकारी, प्रशासनिक र प्राविधिक कर्मचारीहरुमा पुर्ण निष्ठा, बलीयो मनोबल र जवाफदेहिता रहेको छ। योजना तथा बजेट तर्जुमा, वित्तीय व्यवस्थापन, लेखा परीक्षण र निर्णय प्रक्रियामा शहभागीता मुलक देखिन्छ। योजनाबद्ध विकास तथा सेवाको न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्न आवश्यक स्रोत र दक्षतामा कमी रहेको छ। संस्थागत संरचना, मानवश्रोत, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति वैज्ञानिक देखिन्छ । नगरपालिकाको सेवा व्यवस्थापन प्रक्रियामा कार्यसम्पादनमा आधारित दण्ड र पुरस्कार तथा वृत्ती विकासको योजनाको व्यवस्था उपलब्ध भएको देखिदैन ।

नगर कार्यपालिका कार्यालय, विषयगत शाखा, वडा कार्यालय र इकाईहरुमा आवश्यकता र दरबन्दी अनुसार शाखा तथा विषयगत कर्मचारीहरुका पदपूर्ती नहुादा सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादन कठिनाई भैरहेको छ । कार्यपालिका कार्यालयमा विषयगत शाखाहरु संचालनको लागि भवन नहुादा एकीकृत सेवा प्रवाहमा कठिनाई रहेको छ। नगरपालिकाको दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, प्राथमिकता तथा रणनीति सहित आवधिक योजना, नगरपालिकाको विकासको अग्रणी क्षेत्रहरु पर्यटन विकास, वस्ती तथा भौतिक विकास, यातायात, उद्यम विकास तथा कृषि सम्बन्धी गुरुयोजना आदीको तर्जुमा तयार नभएकोले ठोस तथा नतिजामुखी योजना तर्जुमाका साथै प्राथमिकता आधार र प्रक्रिया निर्धारण, मध्यकालिन खर्च संरचना तयार नहुादा वितरणमुखी हिसाबले आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट र बजेट विनियोजन हुने गरेको छ। फलस्वरुप आयोजना तथा कार्यक्रमलाई समयमा सम्पन्न गर्न र गुणस्तर कायम गरी ठोस उपलब्धी हासिल गर्न सकिएको छैन ।

स्थानीय तहको राजस्व अधिकार क्षेत्रका विषयमा राजस्वको संभाव्यता विश्लेषण तथा राजस्व प्रशासन सम्बन्धी ज्ञान, सीप, दक्षताको कमी तथा ऐन, कार्यविधि र कार्यप्रणाली नहुादा आन्तरिक आय सम्बन्धी क्षेत्र पहिचान, संभाव्यता विश्लेषण, कराधार र दर निर्धारण, अनुमान तथा प्रक्षेपण गर्न र सो अनुसार करदाता शिक्षा, असुली र अभिलेख व्यवस्थित हुन सकेको छैन । जसको कारण नगरपालिकाको विकासमा संघीय र प्रदेश सरकारको अनुदानमा मुख्य रुपमा भर पर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ। आन्तरिक राजस्व तथा स्रोत परिचालनको क्षमता न्यून रहेको छ ।

सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादनमा अन्तर सरकार, नीजि क्षेत्र र गैसस र समुदायमा आधारित संस्थासाग संयन्त्रको विकास गरी प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य र साझेदारी हुन सकेको छैन । उपयुक्त भौतिक र लगानीको वातावरण तयार गरी नगरपालिकामा स्थानीय गैसस, व्यवसायी र लगानीकर्तालाई आकर्षित गर्न सकिएको

छैन । उद्योग तथा व्यवसाय विकास, पर्यटन पूर्वाधार, सेवा तथा सुविधा विकास र विस्तार, कृषि प्रसार, प्रविधि हस्तान्तरण, व्यवसायिक परामर्श सेवा, पूर्वाधार विकास सम्बन्धी अध्ययन, डिजाइन इष्टिमेट, प्राविधिक सुपरभिजन, सम्पन कार्य प्रगतिको अभिलेखन र प्रकाशन जस्ता व्यवसायिक कार्यहरुमा नीजि, गैसस र विकास साझेदार लगायतका सेवा प्रदायक संस्था र निकायबाट सम्पादन गर्ने कार्यको व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन । प्रचुर संभावनाका बाबजुद नीजि क्षेत्र र गैर सरकारी क्षेत्रसागको साझेदारीलाई अपेक्षाकृत परिचालन गर्न सकिएको छैन ।

ग. अवसर

संघीय संरचना अनुसार सुदूरपश्चिम प्रदेश रणनीतिक स्थानमा अवस्थित यस नगरपालिकामा बसोबास, औद्योगिक तथा पर्यटन विकास, शैक्षिक र स्वास्थ्य उपचारको केन्द्र, कृषि तथा जैविक विविधता जस्ता अवसरहरु उपलब्ध रहेका छन् । संवैधानिक अधिकार सहित संघीय शासन व्यवस्थामा आधारित स्थानीय सरकार नागरिकहरुमा शासन प्रक्रियामा नागरिकको पहुाच बृद्धि भएको छ । नगरपालिकामा योजना तर्जुमा र विकास गतिविधिको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नतिजा मापद प्रणालीमा समावेशी, सहभागितामूलक, परामर्श तथा सहकार्यमा आधारित पद्धतिहरुको विकास तथा अनुशरण हुादै गएको छ । नगरपालिकाको स्रोतसाधन, सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादन स्तरमा स्थानीय समुदायको चासो र निगरानीमा बृद्धि हुादै गएको छ । नगरपालिकाको वित्तीय स्रोत बढ्दै गएको र नगरपालिकाको संस्थागत सबलीकरण र क्षमता विकासमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा विकास साझेदारहरुको सहयोग र रुची पनि क्रमशः बढ्दै गएको छ । साथै यस नगरपालिका विकास साझेदार, अन्तरराष्ट्रिय र राष्ट्रिय संघ/संस्था तथा नीजि क्षेत्रको लगानीको आकर्षण केन्द्रको रुपमा समेत स्थापित हुन सक्ने अवस्था रहेको छ ।

कार्यशालाबाट प्राप्त संस्थागत विकास र सुशासनसाग सम्बन्धीत क्षेत्र तथा सो अर्न्तगतका उपक्षेत्रहरुको वस्तुस्थिति विश्लेषण **अनुसूची** .... मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

९.२ सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति

यस नगरपालिकाको नीति, कानून तथा सुशासन, संगठन तथा क्षमता विकास, स्रोत परिचालन र विकास व्यवस्थापन लगायत स्थानीय तहको संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनालाई देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

९.२.१ सोच

नगरपालिकाको संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रको सोच देहाय अनुसार रहेको छः

सक्षम, जनमुखी, पारदर्शी र जवाफदेही नगर सरकारको स्थापना

९.२.२ लक्ष्य

यस नगरपालिकाको संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रको लक्ष्य देहाय अनुसार रहेको छः

नगरपालिकाको सेवा प्रवाह, विकास उपलब्धी र जवाफदेहिताको स्तरमा गुणात्मक बृद्धि गर्नु

९.२.३ उद्देश्य

नगरपालिकाको संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रको उद्देश्यहरु देहायअनुसार रहेका छन्ः

१. शहरी शासन तथा विकास नीति, कार्य संचालन प्रणाली एवं प्रक्रिया सरल, स्पष्ट र पारदर्शी बनाउनु,
२. संगठन क्षमता, मानव संशाधन, सेवा व्यवस्थापन र कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्नु,
३. आन्तरिक र वाह्य श्रोत परिचालनमा बृद्धि तथा राजस्व प्रणाली सुदृढ बनाउनु,

४. शहरी योजना तथा विकास व्यवस्थापन प्रणाली सूचना प्रविधिमैत्री, समावेशी र नतिजामूलक बनाउनु ।

९.२.४ विषयगत रणनीति तथा कार्यनीति

योजनाको संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न अपनाइने रणनीति तथा नतिजा हासिल गर्न निर्धारण भएका रणनीतिक कार्यक्रम तथा आयोजना संचालनमा देहायअनुसारका कार्यनीति अवलम्बन गरिनेछ ।

तालिका ९.१ सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्रको रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: शहरी शासन तथा विकास नीति, कार्य संचालन प्रणाली एवं प्रक्रिया सरल, स्पष्ट र पारदर्शी बनाउनु,	
१. शहरी शासन तथा नीति, कानून, निर्णय, कार्यसम्पादन र सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही र प्रभावकारी बनाउने	१.१ स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रका विषयमा नीति, ऐन, नियम, कार्यविधि तथा मापदण्ड निर्माण गरी नियमपालनामा अभिबृद्धि गरिनेछ । १.२ नगर सरकारको जवाफदेहिता अभिबृद्धी सम्बन्धी एकीकृत संयन्त्रको विकास गरी नियमित अभ्यास गरिनेछ । १.३ गुनासो तथा क्षतिपूर्तिसमेतको प्रावधान भएको नागरिक वडापत्रसहितको सेवा प्रवाह पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । १.४ आयोजनाको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण सम्बन्धी स्तरीय कार्यविधि तयार गरी टोल विकास संस्था, आमा समूह, युवा क्लब, बालक्लब तथा नागरिक संस्था मार्फत सेवाग्राहीलाई जानकारी गराउने तथा सचेतना अभिबृद्धि गरी कार्य सम्पादन प्रक्रियामा र उपलब्धीमा जवाफदेहिता बृद्धि गरिनेछ । १.५ नगरपालिकाबाट प्रवाह गरिने सेवा तथा कार्य सम्पादनलाई जनउत्तरदायी बनाउन कार्यपालिका र वडा कार्यालयहरुमा क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र, हेल्पडेक्स, नागरिक भेला र पृष्ठपोषण मार्फत कार्य प्रणालीलाई पारदर्शी बनाइनेछ ।
२. नगरपालिकाको नीति, कानून तथा निर्णय प्रक्रियामा लक्षित समुदाय तथा आम नागरिकको अपनत्व बृद्धि गर्ने	२.१ नगरपालिकाको नीति, निर्णय, सेवा प्रवाह र कार्यसम्पादन बारे सेवाग्राही साग मत सर्वेक्षण तथा सरोकारवालासाग अन्तरक्रिया गरी नागरिक र सरोकारवालाको पृष्ठपोषण र सुझाव प्राप्त गरिनेछ । २.२ वडा तथा नगरस्तरबाट सेवा प्रवाहका लागि मापदण्ड तथा मान्यता (Standard and norms) को विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । २.३ नगरपालिकाको नीति, ऐन, नियम, कार्यविधि र मापदण्ड बारे पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता विकास गरिनेछ । २.४ गैसस, टोल विकास संस्था तथा अन्य समुदायमा आधारित संस्था मार्फत नागरिक शिक्षा संचालन गरी स्थानीय नीति, कानून, नियम, मापदण्ड, कार्यविधि, सेवा र सुविधा बारे प्रवोधीकरण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: संगठनको क्षमता, मानव संशाधन, सेवा व्यवस्थापन र कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गर्नु	
१. स्थानीय सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज र सेवाग्राही मैत्री बनाउने	२.१ नगर तथा वडा कार्यालयहरुमा एकीकृत सेवा प्रवाह सहितको सुविधा सम्पन्न भवन निर्माण गरी नगरपालिका भौतिक क्षमता अभिबृद्धी गरिनेछ। २.२ एकीकृत सेवा संचालनको लागि सूचना प्रविधि समेत भौतिक सुविधा र विषयगत क्षेत्रका कर्मचारीहरुको समेत व्यवस्थापन गरी वडा कार्यालयलाई सेवा केन्दको विकास र सुदृढ गरिनेछ । २.३ सेवा प्रवाह, विकास निर्माण र प्रशासनिक कार्यमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा क्रमशः बृद्धि गरिनेछ । २.४ सेवा प्रवाहको सहजता र सुविधाको लागी सरोकारवालाको समन्वयमा कम्तीमा बर्षमा १ पटक घुम्ति सेवा शिविरको सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.५ विकास कार्यमा समुदायको सहभागिता बृद्धि गर्न, वडास्तरका आयोजना संचालन गर्न र संचालित आयोजना संचालन प्रक्रिया तथा गुणस्तरमा समुदायको निगरानी बढाउन वडाका प्रत्येक टोलमा टोल सुधार समिति गठन गरी परिचालन गरिनेछ । २.६ विकास निर्माण, उद्योग तथा व्यवसाय, पर्यटन, खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रमा सेवा केन्द्र तथा इकाई स्थापना गरी सेवा संचालन गरिनेछ । २.७ सार्वजनिक भवन तथा अन्य संरचना निर्माण गर्दा बाल, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक मैत्री र महिलामैत्री रुपमा निर्माण गरिनेछ ।
२. नगर कार्यपालिका तथा वडा कार्यालयको संगठन क्षमता सुदृढीकरण गर्ने ।	२.१ कार्यविभाजन र कार्यसम्पादन नियमावलीको आधारमा संगठन व्यवस्थापन सर्वेक्षण प्रतिवेदन अनुसार संगठन संरचना, दरबन्दी र कार्यविवरणको व्यवस्था कार्यान्वयन गरिनेछ। सो अनुसार प्रदेश लोक सेवा आयोगमा कर्मचारी पदपुर्तिका लागि नियमित रुपमा माग पेश गर्ने र अत्यावश्यक सेवाका लागि करारमा नियुक्ति गरी सेवा संचालन गरिनेछ । २.२ कार्यालयमा एकीकृत सेवा लागि लेआउट सहितको सोधपुछ, सहायता कक्ष, स्तनपान कक्ष र सेवाग्राही प्रतिक्षालय सहित कार्यकक्षको व्यवस्था गरिनेछ । २.३ संगठन तथा क्षमता विकास रणनीति सहित नगरपालिकाको विस्तृत क्षमता विकास योजना र कार्यहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । २.४ नगरपालिका कार्यरत कर्मचारीहरुमा विषयगत दक्षता, कार्यकुशलता, जवाफदेहिता र उच्च मनोवलको विकास गरिनेछ । २.५ सेवा प्रवाह र व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र विद्युतीय सञ्चार माध्यमको प्रयोग क्रमशः बृद्धि गरिनेछ ।
३. कार्यविधि निर्माण गरी सेवा प्रवाह तथा कार्य सम्पादनलाई व्यवस्थित गर्ने	३.१ स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रका विषयमा कार्यविभाजन तथा कार्यसम्पादन नियमावली अनुसार सरल र स्पष्ट कार्यविधि निर्माण गरी कार्य सम्पादन र सेवा प्रवाह सुचारु गरिनेछ । ३.२ नियमित कार्यक्रममा समावेश गरी स्वीकृत कार्यविधि बारेमा जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, नागरिक समाज तथा सेवाग्राहीलाई अभिुखीकरण गरिनेछ । ३.३ एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, भूमिहिन, विस्थापित तथा विपन्नहरुको संस्था तथा संजाल निर्माण, क्षमता विकास गरी सेवा प्रवाह प्रक्रियामा परिचालन गरिनेछ । ३.४ नगरपालिका कार्यसम्पादनमा आधारित करार पद्धति र कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीको स्थापना गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: आन्तरिक र वाह्य श्रोत परिचालनमा बृद्धि तथा राजस्व प्रणाली सुदृढ बनाउनु,	
१. आन्तरिक राजस्व बृद्धिमा जोड गर्ने	१.१ आन्तरिक राजस्व व्यवस्थापन सम्बन्धी एकीकृत ऐन र कार्यविधि तयार गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ । १.२ सूचना प्रविधिमा आधारित भई आन्तरिक आयको संकलन, दाखिला तथा अभिलेखनलाई नियमित र व्यवस्थित गरिनेछ । १.३ नियमित वैठक, तालिम तथा क्षमता राजस्व परामर्श समितिको क्रियाशिलतामा अझ बृद्धि गरिनेछ । १.४ आन्तरिक तथा वाह्य स्रोत परिचालनका लागि छिमेकी स्थानीय तह, प्रदेश तथा संघीय सरकारका निकायसाग नियमित वैठक र छलफल गरिनेछ ।
२. राजस्वको स्रोत, आधार, दर र प्रशासनलाई सूचना	२.१ राजस्व प्रशासन बारे जनप्रतिनिधि, कर्मचारी र करदाताको क्षमता विकास गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
प्रविधिमा आधारित गरी व्यवस्थित गर्ने	२.२ वैज्ञानिक आधार र प्रमाणमा आधारित भई स्थानीय आन्तरिक राजस्व परिचालनको संभाव्यता अध्ययन, विश्लेषण प्रक्षेपणको व्यवस्था गरिनेछ । २.३ व्यवसाय दर्ता तथा नविकरण कार्यविधि तर्जुमा गरी जानकारी र प्रचार प्रसार गरी व्यवसाय दर्ता र बार्षिक कर संकलनलाई सहज बनाइनेछ । २.४ राजस्व सम्बन्धी आधार सूचना, अभिलेख, राजश्व संकलन, प्रशासन र खर्च व्यवस्थापनमा समसामयिक सुधार गरिनेछ । २.५ बार्षिक खर्चको आन्तरिक लेखा परीक्षण र सार्वजनिक परीक्षण गरी खर्चको लेखाजोखा र वित्तीय जोखिम न्यूनीकरण गरिनेछ । २.६ नगरबासीलाई सम्बन्धीत वडा कार्यालयबाट नै सम्पूर्ण कर, शुल्क र दस्तुर तिर्न कम्प्युटर सफ्टवयर तथा आवश्यक कर्मचारीको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
३. सरकारी तथा सार्वजनिक सम्पत्तीको पहिचान तथा अभिलेख तयार गरी संरक्षण र उपयोग गर्ने	३.१ स्वामित्वमा रहेको, अन्य सरकारी र सार्वजनिक सम्पत्ती (जग्गा, भवन तथा अन्य भौतिक संरचना) अभिलेख तयार गरी संरक्षण र सार्वजनिक हित तथा आयस्रोतको लागि व्यवस्थापन गरिनेछ । ३.२ कार्यविधि तर्जुमा गरी नगरपालिकाको सम्पत्तीको भाडा लगाउने तथा नष्ट भएर जाने संरचना तथा भौतिक सामग्रीको लिलामको व्यवस्था गरिनेछ । ३.३ प्राकृतिक स्रोत साधन, धार्मिक, सास्कृतिक र पुरातात्विक महत्वका सम्पदाहरुको पहिचान, सर्वेक्षण, नक्शाकंन र अभिलेखीकरण विवरण अद्यावधिक गरिनेछ र प्रचलित कानून अनुसार परिचालन गरिनेछ ।
४. स्रोत परिचालनका लागि गैसस, नीजि क्षेत्र, समुदाय, विकास साझेदार, प्रद्रेश र संघीय सरकारका निकायहरु साग साझेदारी विकास गर्ने	४.१ निजी क्षेत्र, समुदायमा आधारित संस्था, गैसस, विकास साझेदार, प्रदेश तथा संघीय सरकारका निकायसाग समन्वय र साझेदारी गरी स्रोत परिचालन गरिनेछ । ४.२ स्रोत परिचालनका लागि गैसस, विकास साझेदार, प्रदेश र संघीय संरकारका निकायसाग नियमित वैठक, छलफल र संचार गरिनेछ । ४.३ नीजि क्षेत्रलाई कर परामर्श सेवा केन्द्र संचालन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: शहरी योजना तथा विकास प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमैत्री, समावेशी र नतिजामूलक बनाइने	
१. योजना व्यवस्थापन प्रक्रिया लाई सरल, नागरिकमैत्री र पारदर्शी बनाउने	१.१ आयोजना वैंक सम्बन्धी कार्यविधि तयार गरी आवधिक योजना तथा विषय क्षेत्र गुरुयोजनाको आधारमा नगरपालिकाको आयोजना वैंक तयार गरिनेछ । १.२ कार्यविधि तयार गरी डिपिआर तयार तथा संभाव्यता अध्ययन भएका आयोजनामा मात्र बजेट विनियोजनको व्यवस्था गरिनेछ । १.३ आयोजनाको प्राविधिक लगत ईस्टिमेट नेपाली भाषामा तयार गर्ने व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । १.४ पुर्वाधार विकास गर्दा अपाङ्ग तथा वालमैत्री अवधारणा लागु गरिनेछ ।
२. योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमनलाई सूचनामा आधारित, सहभागितामूलक र नतिजामूलक बनाउने	२.१ योजना तर्जुमा तथा संचालन गर्दा स्थानीय समुदायको जनसहभागिता अभिवृद्धि गरिनेछ । २.२ आयोजना कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित, गुणात्मक र परिणाममुखी बनाइनेछ २.३ आवधिक योजना र मध्यकालिन खर्च संरचना अनुसार नतिजामूलक ढाचामा बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरिनेछ । २.४ इकाईगत कार्यान्वयन योजनालाई एकीकृत गरी बार्षिक एकीकृत कार्यान्वयन योजना तयार गरी सो अनुसार बार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था गरिनेछ । २.५ २५ लाख भन्दा माथिको लागतका आयोजनाहरुको स्वतन्त्र प्राविधिक परीक्षक द्वारा प्रभाव मूल्याङ्कन गरिनेछ । २.६ नीति, योजना तथा कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यविधि निर्माण गर्ने र सो अनुसार योजना तयार गरी नियमित, बार्षिक, मद्यावधी र आवधिक प्रक्रिया

रणनीति	कार्यनीति
	तथा नतिजा अनुगमन एवं चौमासिक र बार्षिक समीक्षा प्रमुख आयोजनाको प्रभाव मूल्याङ्कन गरिनेछ ।
३. गैसस, नीजि क्षेत्र, समुदायमा आधारित संस्थासाग समन्वय र साझेदारीमा अभिबृद्धि गर्ने	३.१ गैसस तथा समुदायमा आधारित संस्था समन्वय र परिचालन कार्यविधि तयार गरी नियमित बैठक तथा अन्तरक्रिया संचालन गरिनेछ । ३.२ गैसस, समुदाय, विकास साझेदार, नीजि क्षेत्र, प्रद्रेश र संघीय सरकारका निकायसाग समन्वय बैठक तथा साझेदारीका क्षेत्रबारे अन्तरक्रिया गरिनेछ। ३.३ टोल विकास संस्था गठन गरी सामाजिक परिचालनलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । ३.४ सेवा निवृत्त शिक्षक, प्राध्यापक, सैनिक, प्रहरी र राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरुको अनुभव, ज्ञान, सीप र दक्षतालाई नगर विकासको प्रक्रियामा परिचालन गरिनेछ ।

परिच्छेद- १०
कार्यान्वयन ब्यबस्था

१०.१ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव शंसाधन योजना

१०.१.१ संगठन संरचना

आवधिक नगर विकास योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न संविधानबाट स्थापित यस नगरपालिकाले तत्काल संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम नगरपालिकाको कार्यविभाजन तथा कार्यसम्पादन नियमावली तयार तथा स्वीकृत गरेको देखिन्छ। यसैगरी सङ्घीय ऐन बमोजिम कर्मचारी समायोजन भए पश्चात वडा कार्यालय समेत कार्यपालिका कार्यालयबाट प्रवाह गर्ने सेवा सुविधा र सम्पादन गर्ने कार्यलाई सहज, प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउन संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरेको छ।

गोदावरी नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालयको विद्यमान संगठन संरचना

संगठन संरचना

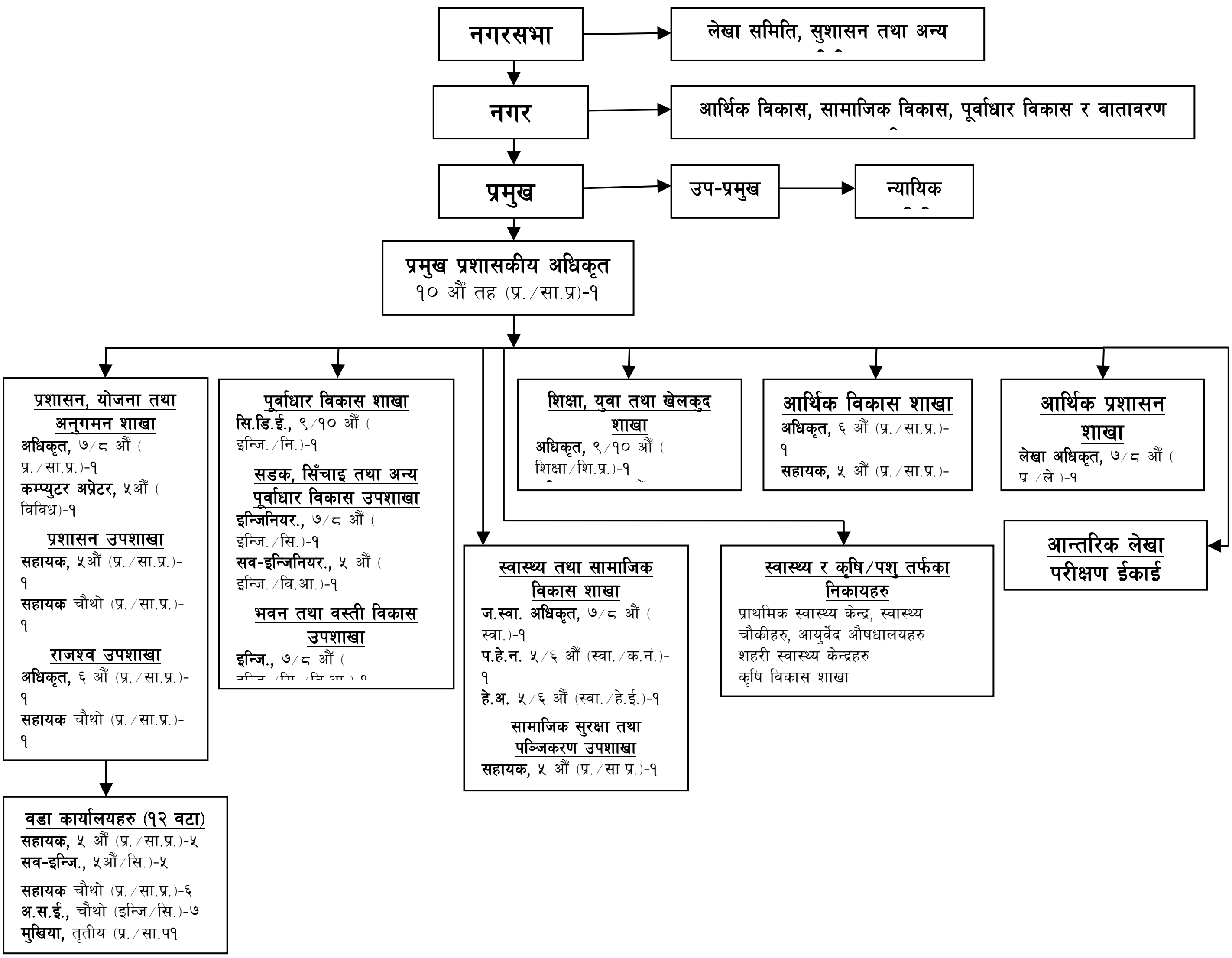

स्रोत: गोदावरी नगरपालिका अत्तरिया,

१०.२ आवधिक विकास योजना कार्यान्वयन

आवधिक योजनामा आधारित भई बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी आवधिक योजनाको कार्यान्वयन गरिनेछ । यसरी वार्षिक योजना तथा वजेट तर्जुमा गर्दा आवधिक योजनाको समग्र लक्ष्य, उद्देश्य रणनीति तथा प्राथमिकता, विषयगत रणनीति तथा कार्यनीति एवं कार्यक्रमलाई आधार लिईनेछ । आवधिक विकास योजनामा आधारित भई तीन बर्षको खर्चको प्रक्षेपण सहित मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गरिनेछ र सो बमोजिम प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रममा बार्षिक बजेट तयार गरी योजनाको कार्यान्वयन गरिने छ ।

यसैगरी वार्षिक योजना तथा वजेट तर्जुमा गर्दा मध्यमकालिन खर्च संरचना र आवधिक योजनाको समग्र लक्ष्य, रणनीति तथा प्राथमिकता, क्षेत्रगत उद्धेश्य तथा कार्यक्रमलाई आधार लिईने छ । योजनाको स्वीकृती पछि नगर कार्यपालिकाबाट सवै विषयगत समिति एवं शाखा, सवै वडा कार्यालय तथा सम्बन्धीत सरोकारवालालाई बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम मार्फत योजनाको कार्यान्वयनको लागि लिखित रुपमा जानकारी प्रदान गरिनेछ । यस प्रकार आवधिक विकास योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, नतिजा तालिका तथा भौतिक लक्ष्य र कार्यक्रमका आधारमा सहभागितात्मक प्रक्रिया बमोजिम वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रको तर्जुमा गरी आवधिक योजनाको कार्यान्वयन सुनिश्चित गरिने छ । प्रचलित कानून अनुसार नगरपालिकाले तर्जुमा गर्नु पर्ने आवधिक, विषय क्षेत्रगत रणनीतिक तथा गुरुयोजना र बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम (योजना) बीचको अन्तरसम्बन्ध देहायअनुसार रहनेछ र आवधिक योजनाको आधारमा आयोजना बैक, मध्यमकालिन खर्च योजना (त्री-बर्षिय चक्रिय योजना) र सो बमोजिम बार्षिक योजना तर्जुमा गरी आवधिक योजना कार्यान्वयन गरिनेछ ।

१०.२.१ नगरपालिकाको मानवसंशाधन

यस गोदावरी नगरपालिका कार्यपालिका तथा सबै १२ वटा वार्डहरुमा गरि अधिकृत स्तरका २५ जना र सहायक स्तरका १०३ जना गरि जम्मा १२८ जना अप्राविधिक र प्राविधिक कर्मचारीहरु कार्यतर रहेका छन । विषयगत शाखामा पर्याप्त कर्मचारी रहेको पाईदैन जसको कारण नागरिलाई छिटो छरितो सेवा दिनका लागी कठिनाई भएको देखिन्छ। नगरपालिकामा हाल कार्यरत कर्मचारीको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

गोदावरी नगरपालिकाको मौजूदा स्वीकृत दरवन्दी एवं करारमा रहेका कर्मचारीहरुको पद र संख्या

क.सं.	पद	तह	सेवा	समूह	दरवन्दी	कैफियत
१	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	१०	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१	
२	उप-सचिव (प्रा.)	९/१०	शिक्षा	शिक्षा प्रशासन	१	
३	सि.डि.इ.	९/१०	इन्जिनियरिङ्	सिभिल	१	
४	इन्जिनियर	७/८	इन्जिनियरिङ्	सिभिल	१	
५	इन्जिनियर	७/८	इन्जिनियरिङ्	वि.एण्ड आ.	१	
६	कृषि अधिकृत	७/८	कृषि	कृषि प्रसार	१	
७	पशु विकास अधिकृत	७/८	कृषि	पशु सेवा	१	
८	शाखा अधिकृत (प्रा.)	७/८	शिक्षा	शिक्षा प्रशासन	१	
९	जनस्वास्थ्य अधिकृत	७/८	स्वास्थ्य	जन स्वास्थ्य	१	
१०	लेखा अधिकृत	७/८	प्रशासन	लेखा	१	
११	प्रशासकीय अधिकृत	६	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१	

१२	राजश्व अधिकृत	६	प्रशासन		१	
१३	आन्तरिक लेखापरीक्षण अधिकृत	६	प्रशासन	आ.ले.प.	१	
१४	योजना तथा अनुगमन अधिकृत	६	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१	
१५	प्रशासकीय अधिकृत	६	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१	
१६	सि.अ.हे.व.अ.	६	स्वास्थ्य	स्वा.नि.	७	
१७	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	६	स्वास्थ्य	स्वा.नि.	१	
१८	सि.अ.न.मि.	६	स्वास्थ्य	नर्सिङ्	२	
१९	पब्लिक हेल्थ नर्स	५/६	स्वास्थ्य	नर्सिङ्	१	
२०	हेल्थ असिस्टेन्ट	५/६	स्वास्थ्य	स्वास्थ्य निरीक्षण	१	
२१	महिला विकास निरीक्षक	५	विविध		१	
२२	प्रशासन सहायक	५	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१०	
२३	लेखा सहायक	५	प्रशासन	लेखा	१	
२४	कम्प्युटर अप्रेटर	५	विविध	कम्प्युटर	१	
२५	प्राविधिक सहायक	५	शिक्षा	शिक्षा प्रशासन	१	
२६	सव इन्जिनियर	५	इन्जिनियरिङ्	सिभिल	७	
२७	कृषि सहायक	५	कृषि	कृषि प्रसार	२	
२८	पशु विकास सहायक	५	कृषि	पशु सेवा	२	
२९	सर्भेक्षक	५	इन्जिनियरिङ्	सर्भे	१	
३०	सि.अ.न.मि.	५	स्वास्थ्य	नर्सिङ्	२	
३१	अ.हे.व.	५	स्वास्थ्य	स्वा.नि.	३	
३२	अ.न.मि.	५	स्वास्थ्य	नर्सिङ्	२	
३३	हेल्थ असिस्टेन्ट	५	स्वास्थ्य	स्वा.नि.	१	
३४	ऋमिन	४	इन्जि.	सर्भे	१	
३५	ल्याव टेक्निशियन	४	स्वास्थ्य	प्रयोगशाला	२	
३६	अ.न.मि.	४	स्वास्थ्य	नर्सिङ्	११	
३७	अ.हेव.	४	स्वास्थ्य	स्वास्थ्य निरीक्षण	९	
३८	सहायक महिला विकास निरीक्षक	४	विविध		१	
३९	असिस्टेन्ट सव-इन्जिनियर	४	इन्जिनियरिङ्	सिभिल	७	
४०	प्रशासन सहायक	४	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	९	
४१	सहलेखापाल	४	प्रशासन	लेखा	१	
४२	कृषि सहायक	४	कृषि		१	
४३	पशु विकास सहायक	४	पशु		२	
४४	प्रशासन सहायक	३	प्रशासन	सामान्य प्रशमसन	१	
४५	कार्यालय सहयोगी	त्हविहिन			२२	
				जम्मा	**१२८**	

करारका दरवन्दीहरु

१	स्वकीय सचिव	५	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	१	नगर प्रमुखको निवासको लागि
२	सहायक कम्प्युटर अप्रेटर	४	विविध		१६	
३	अ.हे.व.	४	स्वास्थ्य	स्वा.नि.	५	

४	अ.न.मि.	४	स्वास्थ्य	नर्सिङ्	५	
५	सुरक्षा जवान	२	प्रशासन	सुरक्षा	४	
६	कार्यालय सहयोगी	त्हविहिन			११	
७	चौकीदार	त्हविहिन			२	
८	कुचिकार	त्हविहिन			३	
				जम्मा	४७	

स्रोत : गोदावरी नगरपालिका अत्तरिया, कैलाली

क. गोदावरी नगरपालिकाका कार्यपालिकाका सदस्य नामावली तथा सम्पर्क नं.

क्र.स	नाम	पद	वडा नं	सम्पर्क नं.
१	श्री विरेन्द्र भट्ट	प्रमुख		9858422833
२	श्री शारदा देवी रोकाया	उपप्रमुख		9848681057
३	श्री गोपाल दत्त भट्ट	वडा अध्यक्ष	१	9848426268
४	श्री यज्ञ बहादुर महरा	वडा अध्यक्ष	२	9860810454
५	श्री तेज राज अवस्थी	वडा अध्यक्ष	३	9868412035
६	श्री हेम प्रकाश मल्ल	वडा अध्यक्ष	४	9858421027
७	श्री शुद्धि राम चौधरी	वडा अध्यक्ष	५	9848494876
८	श्री जग्गु राम चौधरी	वडा अध्यक्ष	६	9848568531
९	श्री कलावती साउँद	वडा अध्यक्ष	७	9865978401
१०	श्री गोविन्द चौधरी	वडा अध्यक्ष	८	9845468422
११	श्री राम लाल राना	वडा अध्यक्ष	९	9868548816
१२	श्री रविन्द्र शाही	वडा अध्यक्ष	१०	9851186319
१३	श्री प्रेम सि बडैला	वडा अध्यक्ष	११	9769004749
१४	श्री भीम बहादुर खडका	वडा अध्यक्ष	१२	9815698488
१५	श्री इश्वरी रावल	कार्यपालिका सदस्य	१०	9848593009
१६	श्री ईश्वरा नेपाली	कार्यपालिका सदस्य	४	9812606249
१७	श्री डम्मरी शाहु	कार्यपालिका सदस्य	१२	9848887786
१८	श्री बसन्ती देवी थरुनी	कार्यपालिका सदस्य	५	9812629806
१९	श्री शारदा देवी भट्ट	कार्यपालिका सदस्य	३	9848442995
२०	श्री चन्द्रा देवि भुल	कार्यपालिका सदस्य	८	9865820157
२१	श्री धनी कामी	कार्यपालिका सदस्य	३	9848461637
२२	श्री महादेव कामी	कार्यपालिका सदस्य	१०	9868870309

ख. गोदावरी नगरपालिका कार्यालय र अन्तर्गतका निकायमा कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

क्र. सं.	कर्मचारीको नाम, थर	पद	तह वा श्रेणी	सेवा किसिम	मोबाईल नं.	शाखा
1	श्री बसन्त कुमार खत्री	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	नवौँ	स्थायी	9858491897	
2	श्री शिवराज भाट	प्रशासकीय अधिकृत	सातौँ	स्थायी	9848428191	प्रशासन शाखा प्रमुख
3	श्री लोक बहादुर खड्का	आर्थिक विकास अधिकृत	सातौँ	स्थायी	9848476345	आर्थिक विकास शाखा प्रमुख
4	श्री प्रयागराज जोशी	शाखा अधिकृत	आठौँ	स्थायी	९८४१९३७२४९	शिक्षा शाखा प्रमुख

5	श्री राजेश प्रसाद जोशी	आ.ले.प.अधिकृत	सातौँ	स्थायी	९८४८४५४३६३	आ.ले.प.शाखा प्रमुख
6	श्री नवराज अवस्थी	जनस्वास्थ्य अधिकृत	सातौँ	स्थायी	9848485930	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख
7	श्री लोकेन्द्र बहादुर खड्का	ईन्जिनियर	छैटौँ	स्थायी	९८६८४६९४२२	पूर्वाधार विकास शाखा
8	श्री जनक बहादुर खड्का	ईन्जिनियर	छैटौँ	स्थायी	9842239986	भवन निर्माण तथा बस्ती विकास शाखा प्रमुख
9	श्री महाजित साउँद	योजना अधिकृत	छैटौँ	स्थायी	9848459905	योजना शाखा प्रमुख
10	श्री दिव्यराज जोशी	अधिकृत छैटौँ	छैटौँ	स्थायी	9848533733	सहकारी शाखा
11	श्री राम बहादुर सार्की	प.वि.अ.	छैटौँ	स्थायी	9749013557	पशु विकास शाखा प्रमुख
12	डा. पार्वती कडायत	पशु चिकित्सक	छैटौँ	करार	9865911144	पशु विकास शाखा
14	श्री विर बहादुर ठगुन्ना	भे.अ.	छैटौँ	स्थायी	9865644661	गेटा पशु उपचार केन्द्र प्रमुख
15	श्री शान्ति वलमपाकी	सि.अ.न.मी.नि.	छैटौँ	स्थायी	9865722900	स्वास्थ्य शाखा
16	श्री विर बहादुर कुँवर	सि.अ.हे.व.अ.	छैटौँ	स्थायी	9848400670	स्वास्थ्य शाखा
17	श्री खगेन्द्र प्रसाद चौधरी	लेखा अधिकृत	छैटौँ	स्थायी	9848450397	आर्थिक प्रशासन शाखा
18	श्री गोदावरी खत्री धामी	अधिकृत छैटौँ	छैटौँ	स्थायी	9848497395	महिला विकास शाखा प्रमुख
19	श्री रोहित प्रसाद जोशी	रोजगार संयोजक	छैटौँ	करार	9849054853	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम
20	श्री मनोज बहादुर धामी	सूचना प्रविधि अधिकृत	छैटौँ	करार	9868775586	सूचना प्रविधि शाखा
21	श्री गोकुल भट्ट	कृषि स्नातक	छैटौँ	करार	9848404003	कृषि सेवा शाखा
22	श्री खगेश्वरी भट्ट	सहायक पाचौ	सहायक पाचौँ	स्थाई	९८६२४७८५८५	योजना शाखा
23	श्री दिलिप राना	कम्प्युटर अपरेटर	सहायक पाचौँ	स्थाई	९८६८७२९५५७	योजना शाखा
24	श्री ज्ञानेन्द्र कुमार भट्ट	सहायक पाचौँ	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848426322	पञ्जिकरण शाखा
25	श्री सूलोचना कुमारी खड्का	सहायक पाचौँ	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865974777	विपद तथा वातावरण शाखा प्रमुख
26	श्री गंगादत्त पाण्डेय	सर्भेक्षक	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848892935	नक्सा पास शाखा
27	श्री केशवराज पाण्डेय	प.स्वा.प्रा.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848830951	पशु विकास शाखा
28	श्री टेक बहादुर साहु	ना.प्रा.स.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848477766	पशु विकास शाखा
29	श्री शिव साउँद	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	मा.ज्या.	9868506060	वडा नं. 2 वडा कार्यालय
30	श्री नन्दी मल्ल	प्राविधिक सहायक	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848425004	कृषि शाखा प्रमुख
31	श्री सपना कुमारी गुरुङ देउवा	नायव प्राविधिक सहायक	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848740887	कृषि शाखा
32	श्री गणेशराज पनेरु	सहायक पाचौँ	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848725631	जिन्सी शाखा प्रमुख
33	श्री पुष्करराज भट्टराई	सहायक पाचौँ (वडा सचिव)	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848496805	जिन्सी शाखा
34	श्री प्रेमा बडु जोशी	म.वि.नि.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865910936	महिला विकास शाखा
35	श्री अम्बिका साउँद	एम.आई.एस अपरेटर	सहायक पाचौँ	करार	9860012709	सूचना प्रविधि शाखा
36	श्री लाल बहादुर ऐर	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848423899	योजना शाखा
37	श्री विष्णुराज अवस्थी	प्राविधिक सहायक	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865607616	शिक्षा शाखा
38	श्री प्रभा हमाल	सहायक चौथो	सहायक चौथो	स्थायी	9868591519	महिला विकास शाखा
39	श्री शुभम् कुमार क्षेत्री	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	स्थायी	9846987788	पूर्वाधार विकास शाखा

40	श्री करन बहादुर विष्ट	सव ईन्जिनियर ल्याब	सहायक पाचौँ	करार	9861586543	पूर्वाधार विकास शाखा
41	श्री हिक्मत अधिकारी	मेकानिकल सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	करार	9741820112	
42	श्री सुरज जोशी	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	मा.ज्या.	9848590820	पूर्वाधार विकास शाखा
43	श्री राजु दहित चौधरी	एम.आई.एस अपरेटर	सहायक पाचौँ	करार	9848464179	सूचना प्रविधि शाखा
44	श्री नरेश साउँद	उद्यम विकास सहजकर्ता	सहायक पाचौँ	करार	9868528565	आर्थिक विकास शाखा प्रमुख
45	श्री दिपेन्द्र कुमार ओली	उद्यम विकास सहजकर्ता	सहायक पाचौँ	करार	9848766902	आर्थिक विकास शाखा प्रमुख
46	श्री योगेश भट्ट	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	मा.ज्या.	9864750518	शहरी विकास आयोजना
47	श्री दिल बहादुर सिंह	सह लेखापाल	सहायक चौथो	स्थायी	9848735278	आर्थिक प्रशासन शाखा
48	श्री सुन्तली कुमारी विश्वकर्मा	ना.प्रा.स.	सहायक चौथो	करार	9848452302	कृषि शाखा
49	श्री सजित बास्कोटा	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9868720720	प्रशासन शाखा
50	श्री धना कुमारी जोशी ओझा	स.म.वि.नि.	सहायक चौथो	स्थायी	9843200331	न्यायिक समिति
51	श्री पुष्पा कुँवर	अ.स.ई. ल्याब	सहायक चौथो	करार	9848851367	पूर्वाधार विकास शाखा
52	श्री सुनिता कुँवर	अमिन	सहायक चौथो	करार	9865963962	भूमि आयोग ईकाइ
53	श्री दिपेन्द्र पन्त	अमिन	सहायक चौथो	करार	9848825372	भूमि आयोग ईकाइ
54	श्री गिता बोहरा	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9864607472	न्यायिक समिति
55	श्री रघुनाथ जोशी	अमिन	सहायक चौथो	करार	9848489311	भवन निर्माण शाखा
56	श्री बसन्त बहादुर ऐर	अमिन	सहायक चौथो	करार	9869714718	भूमि आयोग ईकाइ
57	श्री नरेन्द्र बहादुर ऐर	अमिन	सहायक चौथो	करार	9848897179	भूमि आयोग ईकाइ
58	श्री विष्ना कुमारी सिंह	फिल्ड सहायक	सहायक चौथो	करार	9865758137	सूचना प्रविधि शाखा
59	श्री रञ्जना शाही	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9848430866	राजश्व शाखा
60	श्री राजेश्वरी नाथ गिरी	सहायक चौथो	सहायक चौथो	स्थायी	9865740918	दर्ता चलानी शाखा
61	श्री चेतराज जोशी	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9849639598	योजना शाखा
62	श्री मिन बहादुर ऐर	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9848464121	आर्थिक प्रशासन शाखा
63	श्री रमिता कुमारी भट्ट	सामाजिक परिचालक	सहायक चौथो	करार	9868530959	
64	श्री मोहनदेव पन्त	नगर प्रहरी सहायक निरीक्षक	सहायक चौथो	करार	9841361126	
65	श्री सन्धुराम चौधरी	नगर प्रहरी हवल्दार	सहायक तेस्रो	करार	9848777541	
66	श्री प्रोसिका बोहरा	नगर प्रहरी हवल्दार	सहायक तेस्रो	करार	9840802826	
67	श्री रामदत्त भट्ट	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9868412956	बिच तला
68	श्री लक्ष्मी प्रसाद जोशी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9848486035	पल्लो कार्यालय भवन

69	श्री नरेन्द्र बहादुर कुँवर	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9869507534	स्वास्थ्य शाखा
70	श्री डिल्लीराज जोशी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9843388597	माथिल्लो तला
71	श्री कलावती देवी भण्डारी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9749811351	भुईतला
72	श्री नरेश साउँद	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9865608010	भुईतला
73	श्री सुवादा देवी राना	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9868396233	भुईतला
74	श्री सहदेव भट्ट	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9848859146	माथिल्लो तला
75	श्री लक्ष्मण पार्की	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9868567256	माथिल्लो तला
76	श्री दिपकराज भट्ट	दमकल चालक	श्रेणी विहिन	करार	9865566729	
77	श्री तिर्थ प्रसाद चौधरी	भ्याकुलोडर चालक	श्रेणी विहिन	करार	9749043210	
78	श्री खेम चौधरी	हलुका सवारी चालक	श्रेणी विहिन	करार	9866605324	नगर उप प्रमुखज्यू
79	श्री जेलाल राना	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9822634062	बिच तला
80	श्री मोहन सिंह खत्री	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9864703400	बिच तला
81	श्री दिनेशराज बोहरा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9865934623	गेटा पशु उपचार केन्द्र
82	श्री तेजेन्द्र भाट	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9822663217	माथिल्लो तला
83	श्री सुनिल चौधरी	भ्याकुलोडर सहचालक	श्रेणी विहिन	करार	9812632351	
84	श्री लाल बहादुर बोगटी	दमकल चालक	श्रेणी विहिन	करार	9868586660	
85	श्री गंगाराम भट्ट	फायरमेन	श्रेणी विहिन	करार	9868522194	
86	श्री उत्तम बहादुर कडायत	फायरमेन	श्रेणी विहिन	करार	9824608468	
87	श्री भिम साउँद	फायरमेन	श्रेणी विहिन	करार	9804619919	
88	श्री अशोक बहादुर चन्द	फायरमेन	श्रेणी विहिन	करार	9865829543	
89	श्री विक्रम चौधरी	ट्रेक्टर चालक	श्रेणी विहिन	करार	9865811424	
90	श्री राजेन्द्र चौधरी	टिप्पर चालक	श्रेणी विहिन	करार	9848449829	
91	श्री जवाहिरलाल राना	टिप्पर चालक	श्रेणी विहिन	करार	9848457135	
92	श्री नवराज जोशी	ईलेक्ट्रिसियन	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9843964848	
93	श्री पार्वती विष्ट	नगर प्रहरी जवान	श्रेणी विहिन	करार	9865775548	
94	श्री प्रमानन्द भट्ट	नगर प्रहरी जवान	श्रेणी विहिन	करार	9865649906	
95	श्री अमरराज भाट	नगर प्रहरी जवान	श्रेणी विहिन	करार	9848593230	
96	श्री जानकी कुमारी ऐर	नगर प्रहरी जवान	श्रेणी विहिन	करार	9868880325	
97	श्री अम्वरराज शर्मा	नगर प्रहरी जवान	श्रेणी विहिन	करार	9868763427	

98	श्री लोकराज भट्टराई	नगर प्रहरी जवान	श्रेणी विहिन	करार	9848579551	
99	श्री बासुदेव भट्ट	हलुका सवारी चालक	श्रेणी विहिन	करार	9801752366	नगर प्रमुखज्यू
100	श्री सरिता रोकाया	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9847178044	
101	श्री पुष्कर सिंह धामी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9864676522	बिच तला
102	श्री भिम बहादुर खड्का	चौकीदार	श्रेणी विहिन	करार	9863465690	
103	श्री डम्बर साउँद	चौकीदार	श्रेणी विहिन	करार	9864608373	

वडा नं. 1 वडा कार्यालय अत्तरिया					
1	श्री कुन्ता भण्डारी	सहायक पाचौँ (वडा सचिव)	सहायक पाचौँ	स्थायी	9849026875
2	श्री अनिता धामी	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865800026
3	श्री कृष्ण बहादुर शाह	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9858425953
4	श्री गोविन्द चौधरी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9868578910
वडा नं. 2 वडा कार्यालय तेघरी					
1	श्री दिव्य कुमारी जोशी	सहायक पाचौँ (वडा सचिव)	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865939411
2	श्री टिकाराम पाली	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9848426369
3	श्री पदमा देवि खड्का	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9868505377
वडा नं. 3 वडा कार्यालय मालाखेती					
1	श्री लोकराज स्वोती	सहायक पाचौं	सहायक पाचौँ	स्थाई	९८६८५२५६५०
2	श्री सन्जु चौधरी	अ.सव ईन्जिनियर	सहायक चौथो	स्थायी	9865659912
3	श्री आस्ना साउँद	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9825607640
4	श्री पुजा भण्डारी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9815660841
वडा नं. 4 वडा कार्यालय बसन्तपुर					
1	श्री दुर्गा प्रसाद जोशी	सहायक पाचौँ (वडा सचिव)	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848424732
2	श्री कल्पना रावल	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9746247325
3	श्री दिपक चौधरी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9824685584
वडा नं. 5 वडा कार्यालय गेटा					
1	श्री तुलसी चौधरी	सहायक चौथो (वडा सचिव)	सहायक चौथो	स्थायी	9868420480
2	श्री महेश प्रसाद जोशी	अ.सव ईन्जिनियर	सहायक चौथो	स्थायी	9848674668
3	श्री मिना पन्त	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9848796100
4	श्री चन्द्र प्रकाश भण्डारी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9865965269
वडा नं. 6 वडा कार्यालय लालपुर					
1	श्री अनिल चौधरी	सहायक चौथो (वडा सचिव)	सहायक चौथो	स्थायी	9848732768
2	श्री जानकी बडैला	अ.सव ईन्जिनियर	सहायक चौथो	स्थायी	9868793011
3	श्री गिता शाही	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9848543901
4	श्री टेक बहादुर थापा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9865852474
वडा नं. 7 वडा कार्यालय जमुनानगर					
1	श्री विरेन्द्र बहादुर अधिकारी	सहायक चौथो (वडा सचिव)	सहायक चौथो	स्थायी	9848608797
2	श्री कञ्चन खड्का	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	स्थायी	9868721711
3	श्री धर्मराज जोशी	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9842195285

4	श्री अम्बरराज उपाध्याय	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9842887884
वडा नं. 8 वडा कार्यालय जमुनानगर					
1	श्री छत्रराज जोशी	सहायक पाचौँ (वडा सचिव)	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865977551
2	श्री पुष्पा बुडाल	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	स्थायी	9868520141
3	श्री कुमारी पुनम बोहरा	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9864756665
4	श्री राजेन्द्र चौधरी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9812678128
वडा नं. 9 वडा कार्यालय बेलादेवीपुर					
1	श्री गणेश दाहाल	सहायक चौथो (वडा सचिव)	सहायक चौथो	स्थायी	9848467525
2	श्री भक्तराज जोशी	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848420501
3	श्री निर्मला भट्ट	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	मा.ज्या.	9848718814
4	श्री खगेन्द्र शाहु	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	मा.ज्या.	9868887854
5	श्री नारायण चौधरी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9848455213
वडा नं. 10 वडा कार्यालय खमौरा					
1	श्री हिक्मत बहादुर साउँद	सहायक पाचौँ	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848521176
2	श्री भागरथी भट्ट	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9865664445
3	श्री ईन्द्र बोहरा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9863361787
वडा नं. 11 वडा कार्यालय ओलानी					
1	श्री हेम बहादुर खड्का	सहायक चौथो (वडा सचिव)	सहायक चौथो	स्थायी	9848750613
2	श्री चन्दर सिं कामी	सव ईन्जिनियर	सहायक पाचौँ	स्थायी	9801752344
3	श्री अभिजित गोपाल कर्ण	स.कम्प्युटर अपरेटर	सहायक चौथो	करार	9808903403
4	श्री कुमार सिंह कुञ्लेडा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9800605167
वडा नं. 12 वडा कार्यालय ओलानी					
1	श्री लोक बहादुर कुँवर	सहायक चौथो (वडा सचिव)	सहायक चौथो	स्थायी	9868579797
2	श्री प्रकाश बहादुर कामी	स्थानीय सहजकर्ता	सहायक चौथो	करार	9848484850
3	श्री अमृता विष्ट	ना.प.से.प्रा.	सहायक चौथो	मा.ज्या.	9749959026
4	श्री अनिल वि.क.	अ.सव ईन्जिनियर	सहायक चौथो	मा.ज्या.	9804676063
5	श्री टेक बहादुर खड्का	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9815671499
बुढीतोला सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 4					
1	श्री सुनिता चौधरी	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9822603867
2	श्री सुजाता चौधरी	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9866520394
3	श्री तर्कराज भट्ट	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9865858454
गेटा स्वास्थ्य चौकी वडा नं. 5					
1	श्री भक्त सिं वि.क.	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848583685
2	श्री सविता मिश्र	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848752407
3	श्री डम्बर सिं खत्री	सि.अ.हे.व.अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9847128025
4	श्री पद्मा शर्मा	सि.अ.न.मी.निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848422175
5	श्री लक्ष्मी पन्त	सि.अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9868462159
6	श्री प्रेम बहादुर चन्द	हेल्थ असिस्टेण्ट	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848661885
7	श्री तरुण जोशी	सि.अ.हे.व.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865765362
8	श्री लक्ष्मी पन्त	अ.न.मी.	सहायक चौथो	स्थायी	9848812757
9	श्री सिता पनेरु	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9848879059
10	श्री राजकुमारी चौधरी	ल्याब असिष्टेण्ट	सहायक चौथो	करार	981566018
11	श्री राम चन्द्र जैशी	अ.हे.व.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848699141
12	श्री सुन्तली राज वहाक	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9861965530

13	श्री सिर्जना देवि कुँवर	स्विपर	श्रेणी विहिन	करार	9866521965
जमुनानगर सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 7					
1	श्री यसोदा विष्ट	अ.हे.व.	सहायक चौथो	स्थायी	9868792635
2	श्री किरन पन्त	अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848818550
3	श्री छाया शाह	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9868702986
4	श्री डिल्लीराज भट्ट	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9848455198
बडेहाँ स्वास्थ्य चौकी वडा नं. 8					
1	श्री नानीकला कार्की	सि.अ.हे.व.अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9865609607
2	श्री जनकराज अवस्थी	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9840093288
3	श्री तप्ता कुमारी थापा	सि.अ.न.मी.निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848572881
4	श्री राधा पौडेल	सि.अ.न.मी.निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9843879208
5	श्री सकुन्तला चन्द	सि.अ.न.मी.निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9867464633
6	श्री हेमा कुँवर	सि.अ.न.मी.निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	984897498
7	श्री जानकी कुमारी पन्त	सि.अ.हे.व.अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848660322
8	श्री शिला खनाल	ज.स्वा.नि.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9847264295
9	श्री गौरी कुमारी उपाध्याय	अ.हे.व	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865610660
10	श्री पुष्पराज जोशी	ल्याब असिस्टेण्ट	सहायक चौथो	करार	9865969096
11	श्री टुन्नी चौधरी	स्विपर	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9810778157
12	श्री मोहनराज पाठक	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9864606031
बेलादेवीपुर स्वास्थ्य चौकी वडा नं. 9					
1	श्री भगवती शाह	सि.अ.हे.व. अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9867754116
2	श्री सिता भट्ट	सि.अ.न.मि.नि.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848632260
3	श्री देवराज विनाडी	सि.अ.हे.व.अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848682665
4	श्री देवदत्त भट्ट	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848703688
5	श्री किर्ति पाठक जोशी	सि.अ.न.मी.निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848450434
6	श्री माया गुरुङ्ग	सि.अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848726620
7	श्री विमला कुमारी माझी	अ.न.मी.	सहायक चौथो	स्थायी	9848566587
8	श्री दिनेश जेठारा	ल्याब असिस्टेण्ट	सहायक चौथो	करार	9865696499
9	श्री प्रमिला राना	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9868462887
10	श्री रंगिता राना	स्विपर	श्रेणी विहिन	दै.ज्या.	9804665065
खमौरा सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 10					
1	श्री लक्ष्मी भट्ट	हे.अ.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9868679583
2	श्री रिता कुमारी रावल	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9868783127
3	श्री अनिता कुमारी वि.क.	अ.हे.व.	सहायक चौथो	मा.ज्या.	9865659091
4	श्री रोजना बोगटी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9868525564
बल्मी सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 9					
1	श्री योगेन्द्र बहादुर महरा	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9865760782
2	श्री रमा चौधरी	अ.न.मी.	सहायक चौथो	स्थायी	9848442573
3	श्री कपिल साउँद	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9848525680
4	श्री कृष्ण बहादुर आउजी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9744389001
मालाखेती अस्पताल वडा नं. 3					
1	डा. पदम प्रकाश देव शर्मा	वरिष्ठ मेडिकल अधिकृत	अधिकृत आठौँ	स्थायी	9848195412
2	डा. श्रृजना अधिकारी	मेडिकल अधिकृत	अधिकृत आठौँ	स्थायी	9848698085
3	डा. अन्वेष कोईराला	मेडिकल अधिकृत	अधिकृत आठौँ	करार	
4	डा. आशिष विष्ट	मेडिकल अधिकृत	अधिकृत सातौँ	करार	9860563376
5	डा. रमेश बलायर	मेडिकल अधिकृत	अधिकृत सातौँ	करार	

6	श्री हेमन्ती अवस्थी	अस्पताल नर्सिङ निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848080503
7	श्री सृजना चौधरी	अस्पताल नर्सिङ निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9824688053
8	श्री यसोदा ढकाल	अस्पताल नर्सिङ निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9858424633
9	श्री लक्ष्मी कुमारी भुषाल	सि.अ.न.मी.अ.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848539632
10	श्री कविता के.सी.	सि.अ.न.मी.अ.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9868738931
11	श्री जनकराज जोशी	ल्याब टेक्निसियन निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848688581
12	श्री महेश दत्त पाण्डेय	जन स्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9858750714
13	श्री समिर श्रेष्ठ	जन स्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9851193466
14	श्री सत्यराज फुलारा	जन स्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9858423457
15	श्री संदिप कुमार यादव	रेडियोग्राफर नि.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9819923004
16	श्री सुशिला कुमारी सिंह	अ.न.नि.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848437237
17	श्री विष्णु राज जोशी	जनस्वास्थ्य अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9851103790
18	श्री हेमा श्रेष्ठ	अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848430250
19	श्री भागेश्वरी कार्की	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9848456334
20	श्री योगेन्द्र शाही	हेल्थ असिस्टेण्ट	सहायक पाचौँ	स्थायी	9866602389
21	श्री मञ्जु ऐर	स्टाफ नर्स	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848421667
22	श्री चाणक्य प्रसाद तिमिल्सिना	एनेस्थेसिया ए.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848565175
23	श्री सुन्दर लाल चौधरी	व.ल्या.अ.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848423367
24	श्री मुकुन्द ब. सिंह	सि.अ.हे.व.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848420055
25	श्री सावित्रा मल्ल	सि.अ.हे.व.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848412679
26	श्री पुष्पा जोशी	सि.अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9868465901
27	श्री बागमती बडु	अ.न.मी.	सहायक चौथो	स्थायी	9808465862
28	श्री धिरेन्द्र प्रसाद जोशी	अ.हे.व.	सहायक चौथो	स्थायी	9869414570
29	श्री रमेश चौधरी	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9868525461
30	श्री लक्ष्मी साउँद	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9865653510
31	श्री बहादुर सिं ओली	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9848423058
32	श्री बेलमती वडाल	अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9865750768
33	श्री कृष्णा कुमारी परियार	अ.न.मी.	सहायक चौथो	स्थायी	9848200758
34	श्री निलिमा श्रेष्ठ	अ.न.मी.	सहायक चौथो	स्थायी	9868809383
35	श्री कल्पना कुमारी अवस्थी	अ.हे.व.	सहायक चौथो	स्थायी	9865059555
36	श्री सम्झना सिंह	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9868361711
37	श्री नवराज जोशी	खरिदार	सहायक चौथो	स्थायी	9848583641
38	श्री राजेन्द्र मल्ल	ART काउन्सलर	सहायक पाचौँ	करार	9868404259
39	श्री गायत्री पाण्डेय	हे.अ.	सहायक पाचौँ	करार	9868542870
40	श्री विरेन्द्र सिंह धामी	फार्मेसी सहायक	सहायक पाचौँ	करार	9847569511
41	श्री नरेन्द्र बहादुर कुँवर	फार्मेसी सहायक	सहायक पाचौँ	करार	9848611002
42	श्री समिर नागरी	ल्याब असिस्टेण्ट	सहायक चौथो	मा.ज्या.	9848427415
43	श्री हिरा भट्ट	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9848872080
44	श्री भागरथी ओझा	रिसेप्सनिष्ट	सहायक चौथो	करार	9864586341
45	श्री खगेस्वरी दास बादी	रिसेप्सनिष्ट	सहायक चौथो	करार	9848417405
46	श्री कुमार सिंह कडायत	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	स्थायी	9848434948
47	श्री देवकी भट्ट जोशी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9868712863
48	श्री जमुना देवी बुढा	स्विपर	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9840625213
49	श्री देवी चौधरी	स्विपर	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9865801887
50	श्री रमेश कोली	एम्बुलेन्स चालक	श्रेणी विहिन	करार	9806440652
51	श्री रमेश शाही	चौकिदार	श्रेणी विहिन	करार	9861993090

52	श्री दिपक बहादुर खाती	चौकिदार	श्रेणी विहिन	दै.ज्या.	9842887376
53	श्री खेमा साउँद	स्विपर	श्रेणी विहिन	दै.ज्या.	9879007788
54	श्री सुस्मिता देवि नागरी	स्विपर	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9821644488
55	श्री चन्द्रा देवि जोशी	स्विपर	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9847565685
56	श्री चन्द्रा खत्री	स्विपर	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9800606180
57	श्री निसा ओली	स्विपर	श्रेणी विहिन	मा.ज्या.	9815690459
अत्तरिया सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 1					
1	श्री कुसुम कुमारी शर्मा	सि.अ.हे.व.अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848420184
2	श्री शुभद्रा कुमारी शाह	सि.अ.न.मी.निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848422542
3	श्री उषा वलमपाकी	सि.अ.न.मी.नि.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848423567
4	श्री सुस्मिता चौधरी	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9801703277
5	श्री निर्मला कुमारी भट्ट	अ.न.मी.	सहायक चौथो	स्थायी	9848764576
6	श्री अस्मिता देउवा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9847566462
फुलबस्ती सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 4					
1	श्री दिपकराज जोशी	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9848674802
2	श्री राधा चौधरी	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9865567084
3	श्री ऐश्वर्य कुमारी बोहरा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9868780993
लालपुर सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 6					
1	श्री सुनिता बोहरा	जनस्वास्थ्य निरीक्षक	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9849324614
2	श्री चन्द्रा कुमारी कपड्याल भाट	सि.अ.न.मि.नि.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848680963
3	श्री पुजा रावल	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9847282220
4	श्री सिता बोहरा	सि.अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848435350
5	श्री पुजा मल्ल	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9865644466
6	श्री कृष्णा कुमारी भट्ट	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9864642199
गोदावरी स्वास्थ्य चौकी वडा नं. 11					
1	श्री अकेन्द्र बुढा	सि.अ.हे.व.अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848529582
2	श्री विनोद श्रेष्ठ	ज.स्वा.नि.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	984847999
3	श्री सरिता द्धाल	हे.अ.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9849750335
4	श्री बसन्ती ताम्राकार	सि.अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9848420164
5	श्री जानकी जोशी	सि.अ.न.मी.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9868578278
6	श्री विर बहादुर बोहरा	सि.अ.हे.व.	सहायक पाचौँ	स्थायी	9868722578
7	श्री कविता जोशी	अ.हे.व.	सहायक चौथो	स्थायी	9863110786
8	श्री मिना वि.क.	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9846687080
9	श्री देवकी चटौत	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9865913844
10	श्री सरिता कुमारी वि.क.	अ.न.मी.	सहायक चौथो	स्थायी	9866863419
11	श्री मनोज बडैला	ल्या.अ.	सहायक चौथो	करार	9864750343
12	श्री दान बहादुर साउँद	एम्बुलेन्स चालक	श्रेणी विहिन	करार	9821698021
13	श्री जंग बहादुर बोहरा	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9741898693
14	श्री पद्मा रावल	स्विपर	श्रेणी विहिन	करार	9848470667
15	श्री कमला राना	अ.न.मी. (प्रदेश स्वयमसेवक)	सहायक चौथो	करार	9868540240
स्याउले सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 8					
1	श्री सुरेश बहादुर चोखाल	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9848452866
2	श्री निर्मला कुमारी चौधरी	सि.अ.न.मी.	पाचौँ	स्थायी	9848602777
3	श्री सुनिता धामी	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9868869563
4	श्री बसन्ती वि.क.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9848823460
बास्कोटा सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 4					

1	श्री दिल बहादुर रावल	सि.अ.हे.व.अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848431019
2	श्री रमेश भट्ट	हे.अ.	पाचौँ	स्थायी	9848498170
3	श्री माया स्वाँर	सि.अ.न.मी.	पाचौँ	स्थायी	9868720883
4	श्री यसोदा रावल	सि.अ.न.मी.	पाचौँ	स्थायी	9848886449
५	श्री बिना कुमारी रोकाया	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9825745476
चापसल्ली सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 12					
1	श्री रविन्द्र बोहरा	अ.हे.व.	सहायक चौथो	करार	9865614696
2	श्री धना भट्ट	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9842198103
3	श्री नेहा शाही	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9841986947
4	श्री गणेश वि.क.	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9868884634
5	श्री निर्मला कुमारी खत्री	स्विपर	श्रेणी विहिन	करार	9742388341
हाटखोली सहरी स्वास्थ्य केन्द्र वडा नं. 4					
1	श्री कृष्ण भट्ट	ज.स्वा.नि.	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848250075
2	श्री खेमराज भाट	सि.अ.हे.व.अधिकृत	अधिकृत छैटौँ	स्थायी	9848689431
3	श्री टिका साउँद	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9865797903
4	श्री पुष्पा थापा	अ.न.मी.	सहायक चौथो	करार	9860625999
5	श्री पुष्पा चौधरी	ल्याब असिस्टेण्ट	सहायक चौथो	करार	9864708467
6	श्री राधिका लुहार	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	करार	9749448287
7	श्री दिपा बोहरा	स्विपर	श्रेणी विहिन	करार	9847475517

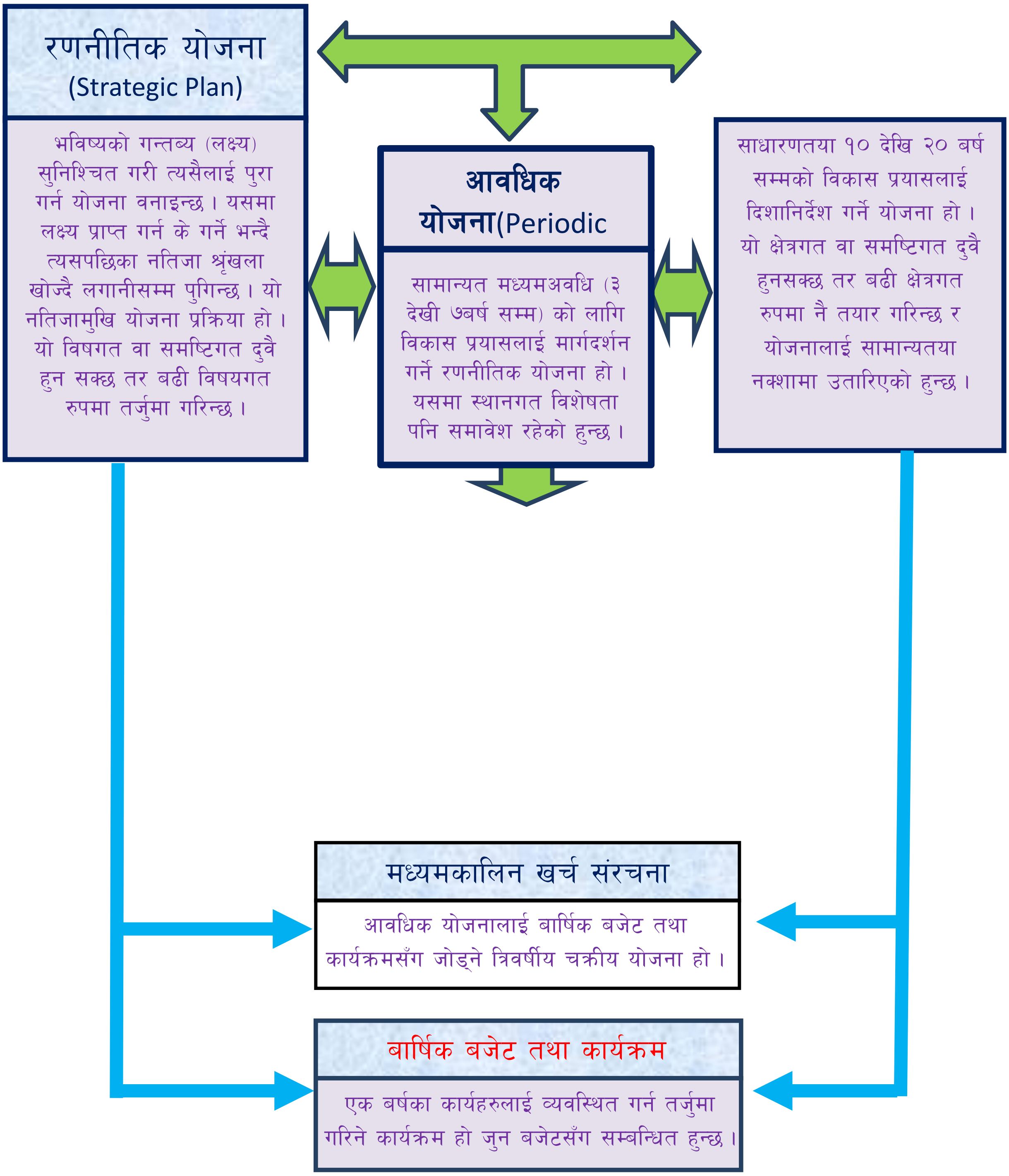
रणनीतिक योजना
(Strategic Plan)
भविष्यको गन्तव्य (लक्ष्य) सुनिश्चित गरी त्यसैलाई पुरा गर्न योजना वनाइन्छ। यसमा लक्ष्य प्राप्त गर्न के गर्ने भन्दै त्यसपछिका नतिजा श्रृंखला खोज्दै लगानीसम्म पुगिन्छ। यो नतिजामुखि योजना प्रक्रिया हो। यो विषगत वा समष्टिगत दुवै हुन सक्छ तर बढी विषयगत रुपमा तर्जुमा गरिन्छ।
आवधिक योजना(Periodic
सामान्यत मध्यमअवधि (३ देखी ७वर्ष सम्म) को लागि विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्ने रणनीतिक योजना हो। यसमा स्थानगत विशेषता पनि समावेश रहेको हुन्छ।
साधारणतया १० देखि २० बर्ष सम्मको विकास प्रयासलाई दिशानिर्देश गर्ने योजना हो। यो क्षेत्रगत वा समष्टिगत दुवै हुनसक्छ तर बढी क्षेत्रगत रुपमा नै तयार गरिन्छ र योजनालाई सामान्यतया नक्शामा उतारिएको हुन्छ।
मध्यमकालिन खर्च संरचना
आवधिक योजनालाई बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रमसँग जोड्ने त्रिवर्षीय चक्रीय योजना हो।
बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम
एक बर्षका कार्यहरुलाई व्यवस्थित गर्न तर्जुमा गरिने कार्यक्रम हो जुन बजेटसँग सम्बन्धित हुन्छ।

परिच्छेद- ११
नतिजा खाका

११.१ नतिजा खाका

शहरी विकास प्रयासलाई योजनाबद्ध र व्यवस्थित रुपमा दीर्घकालिन सोच तथा लक्ष्यतर्फ उत्मुख गराउन प्रस्तावित लक्ष्य, उद्देश्य तथा अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न परिवर्तनको सिद्धान्त अनुसार नतिजामूलक योजनाको ढाचामा आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ। योजनामा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रलाई आर्थिक, सामाजिक, पूर्वाधार विकास, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकास र सुशासन क्षेत्रहरुमा एकीकृत गरिएको छ । परिवर्तनको सिद्धान्त र भूउपयोग योजनाको आधारमा तयार गरिएको नगर विकासको एकीकृत नतिजा तालिका देहायअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

तर्कबद्ध खाका (Logical Framework)

नतिजा १. आर्थिक विकास

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पााचौ बर्ष		
लक्ष्य :नेपालको एक योजनाबद्ध र सुव्यवस्थित आवासीय, व्यावसायिक, शैक्षिक र भौगोलिक संगम शहरको रुपमा स्थापित हुने	प्रति परिवार वार्षिक औषत आय	रु. हजारमा		१०८६	१०८६	१३००	२०५०	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -अध्ययन प्रतिवेदन -मूल्याङ्कन प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	
	औसत आयु	वर्ष		६७५	६७५	६८	६९		
	मानव विकास सुचकाङ्क	इन्डेक्स		०५२८	०५२८	०५१८	०४१८		
	वार्षिक आम्दानीको दुई तिहाई भन्दा बढी रकम खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत		८१	८१	७५	७०		
	साक्षर जनसंख्या	प्रतिशत		७६.२	७७	८५	९५		
	बेरोजगार जनसंख्या	संख्या		१२७६४	१२५००	११००	७५००		
	संस्थागत क्षमता स्वमूल्याकंन स्कोर	अंक		८६	८७	९०	९५	–	–
असर १ :नगरको आर्थिक गतिविधि, उत्पादन, रोजगारी र आयमा समतामूलक,	कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रमा रोजगार	संख्या		२६७५	३०००	५५००	९५००	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -आर्थिक सर्वेक्षण -संघ सरकार र प्रदेश -सरकार क्षेत्रगत प्रतिवेदन	- कृषि, औद्योगिक र रोजगारी क्षेत्रमा संघ, प्रदेश र विकास साझेदारको लगानी बृद्धि हुनेछ - जलवायु परिवर्तन र विपदको असर न्युन हुनेछ।
	उद्योग र व्यवसाय क्षेत्रमा रोजगार	संख्या		३००	५००	६५०	१५००		
	नोकरी	संख्या		१०००	१५००	२५००	३०००		
	पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रमा रोजगार	संख्या		३००	५००	१०००	१५००		
	वैदेशिक रोजगारीमा गएका व्यक्ति	संख्या		५०००	४०००	३०००	१०००		
	ज्याला मजदुरी	संख्या		६०००	५०००	४०००	१०००		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानुमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पााचौ बर्ष		
गुणात्मक र दीगो वृद्धि गर्नु	अन्य पेशा	संख्या		८०००	८५००	१००००	१५०००		
	उन्नत विउ, जैविक मल, विषादी र आधुनिक कृषि प्रविधि प्रयोग गर्ने घरपरिवार	संख्या		१००	१५०	३००	४००		
प्रतिफल १.१: कृषि उत्पादनको बृद्धि, व्यावसायीकरण, विविधिकरण औद्योगिकरण भएको हुनेछ ।	आ^नो उत्पादनबाट वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत		६०	७०	८५	९०	-नगर वस्तुस्थिति विवरण -अध्ययन/सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- कृषि सेवा प्रवाह र प्रविधी प्रसारमा वैकल्पिक प्रणालीको प्रयोग हुनेछ । - जलवायु परिवर्तन तथा विपद असर न्यून हुनेछ - कृषि वातावरणीय ह्रास कम हुनेछ ।
	खेती गरिएको जमिन	हेक्टर		११०००	१२०००	१२०००	१२०००		
	साना किसान/उत्पादकको औषत वार्षिक आय	रु. हजारमा		६०००	८०००	१००००	१५०००		
	तरकारी उत्पादन	मे.टन		१५	१७	१९	२०		
	दलहन वाली	मे.टन		३	३	४	४		
	अन्नवाली	मे.टन		४	४.५	५	५.५		
	फलफुल उत्पादन	मे.टन		५	६	७	८		
	नगदे वाली उत्पादन	मे.ट		१०	१२	१५	१७		
	तेलहन उत्पादन	मे.ट		२	३	३.५	४		
	संचालित कृषि संकलन केन्द्र	संख्या		२	२	४	७		
प्रतिफल १.२: खेतीयोग्य जमीनमा भरपर्दो सिंचाई सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ ।	जमीनको उत्पादकत्व प्रति हेक्टर (वार्षिक औषत कुल कृषि उत्पादन)	रु. हजारमा		२०	२१	२२	२५	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- कृषि विकास रणनीति कार्यान्वयन हुनेछ । - सरकारी, गैसस र निजी क्षेत्रको लगानी बृद्धि हुनेछ ।
	१२ है महिना सिंचाई हुने क्षेत्र	हेक्टर		५०	७०	८५	९०		
	प्रयोग भएका सिंचाईका प्रविधि (लि^ट, सतह)	प्रकार		वोरिगं, डिपवोरिगं, नहर	वोरिगं, डिपवोरिगं, नहर	वोरिगं, डिपवोरिगं, नहर	वोरिगं, डिपवोरिगं, नहर		
प्रतिफल १.३ पशुपंक्षीजन्य उत्पादनको बृद्धि, व्यावसायीकरण, विविधिकरण र औद्योगिकरण भएको हुनेछ ।	कुखुरा/पन्छीको बार्षिक मासु उत्पादन	केजी		७५००	८००००	८५०००	९००००	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -	- कृषि विकास रणनीति कार्यान्वयन हुनेछ । - सरकारी, गैसस र निजी क्षेत्रको कार्यक्रम र लगानीमा बृद्धि हुनेछ । - जलवायु परिवर्तन तथा विपद असर न्यून हुनेछ
	सुगुर वा वंगुरको बार्षिक मासु उत्पादन	केजी		१००००	१२०००	१४०००	१८०००		
	अन्डाको वार्षिक उत्पादन	संख्या		५००००	६५०००	७००००	८५०००		
	माछाको बार्षिक उत्पादन	केजी		३८०००	४२०००	४६०००	५००००		
	खसी, वोकाको बार्षिक मासु उत्पादन	केजी		५५०००	६००००	७५०००	८५०००		
	रागाको बार्षिक मासु उत्पादन	केजी		५०००	७०००	९०००	१००००		
	बार्षिक दूध उत्पादन	लाख लिटर		२७३०००	३०००० ०	३५००० ०	४०००००		
	उन्नत घाासको उत्पादन क्षेत्र	कठ्ठा -हे		५	१०	१५	२०		
	भ्रमण गर्ने वार्षिक पर्यटक (आन्तरिक/वाह्य)	संख्या		१०००	१५००	३५००	५०००	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल)	

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु									जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु		
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पााचौ बर्ष			
प्रतिफल १.४: स्थानीय प्राकृतिक, सास्कृतिक र पर्यटकीय स्थलहरुको पूर्वाधार, सेवा सुविधा विकास तथा प्रवर्धन र पर्यटकीय आवागमनमा बृद्धि भएको हुनेछ।	व्यवस्थित होमस्टे/ग्रामीण पर्यटकीयगाउा	संख्या		१	१	२	५	-सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन		- संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकार, विकास साझेदार र निजी क्षेत्रबाट पर्यटन विकासमा लगानी हुनेछ।
	कृषि पर्यटन संचालन स्थान	संख्या		०	०	१	२			
	स्तरोन्नती गरिएका पर्यटकीय सम्पदा	संख्या		३	५	८	१५			
प्रतिफल १.५: उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायको सिर्जना, विकास र उत्पादनमा बृद्धि भएको हुनेछ।	उद्योग तथा व्यवसायमा संलग्न जनसंख्या	संख्या		६५२६	७०००	८५००	२५०००	-नगर वस्तुस्थिति विवरण -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन		- उद्यम तथा व्यापार प्रवर्द्धनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकार सहयोग बृद्धि हुनेछ। - निजी क्षेत्र बीच स्वस्थ्य प्रतिस्पर्धा हुनेछ। - औद्योगिक विकास नीति तर्जुमा हुनेछ।
	सुचारु व्यापार व्यवसाय दर्ता भएको	संख्या		१९००	२५००	३०००	३५००			
	सुचारु व्यापार व्यवसाय	संख्या		३५८३	४०००	५०००	८०००			
	होटल तथा लज	संख्या		१३९	१३९	१४४	१६५			
	चालु लघु उद्योग	संख्या		५०	७५	१५०	३००			
	चालु घरेलु तथा साना उद्योग	संख्या		३३५	३५०	५००	८००			
	चालू ठुला उद्योग	संख्या		११८	१८	२५	५०			
प्रतिफल १.७ :श्रम तथा रोजगारमूलक आयोजना तथा कार्यक्रम विकास, विस्तार र प्रवर्धन भएको हुनेछ।	प्राविधिक मानव संशाधन	संख्या		५४८	६४८	८५०	१७००	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन		–कोभिड १९ को असर न्यूनीकरण हुनेछ। –संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको रोजगारमूलक योजनामा लगानी बृद्धि हुनेछ।
	व्यवसायिक प्राविधिक सीपयुक्त दक्ष व्यक्ति	संख्या		६०००	६५००	७५००	१२०००			
	रोगगारमूलक नयाा आयोजना/कार्यक्रम	संख्या		०	२	६	१०			
प्रतिफल १.७ वित्तीय सेवामा नागरिकको पहाुच बृद्धि भएको हुनेछ।	बैंक खाता भएका घरपरिवार	संख्या		८५७३	९५००	१२०००	१७०००	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन		- संघीय संरचना अनुसार वित्तीय सेवा प्रदायकको सेवा समायोजन हुनेछ। - वित्तीय सेवा स्थानीय तहमा विस्तार हुनेछ।
	सहकारी र वित्तीय संस्थामा आवद्ध घरपरिवार	प्रतिशत		७५	८५	९०	९५			
क.सं.	**प्रतिफल अनुसार प्रमुख आयोजना र कार्यक्रम**									

नतिजा २ सामाजिक विकास

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पााचौ बर्ष		
लक्ष्य :नेपालको एक योजनाबद्ध र सुव्यवस्थित आवासीय, व्यावसायिक, शैक्षिक र भौगोलिक संगम शहरको रुपमा स्थापित हुने	प्रति परिवार वार्षिक औषत आय	रु. हजारमा		१०८६	१०८६	१३००	२०५०	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -अध्ययन प्रतिवेदन -मूल्याङ्कन प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	
	औसत आयु	वर्ष		६७५	६७५	६८	६९		
	मानव विकास सुचकाङ्ग	इन्डेक्स		०।५२८	०।५२८	०।५१८	०।४१८		
	वार्षिक आम्दानीको दुई तिहाई भन्दा बढी रकम खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत		८१	८१	७५	७०		
	साक्षर जनसंख्या	प्रतिशत		७६.२	७७	८५	९५		
	बेरोजगार जनसंख्या	संख्या		१२७६४	१२५००	११०००	७५००		
	संस्थागत क्षमता स्वमूल्याकंन स्कोर	अंक		८६	८७	९०	९५		
असर २: स्वस्थ, सशक्त शिक्षित, सिर्जनशिल, सीपयुक्त र सुयोग्य मानवीय श्रोतको विकास गर्नु	सामाजिक सुरक्षाबाट लाभान्वित लक्षित वर्ग	संख्या		५२७०				-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -	- संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून तर्जुमा हुनेछ । - सरकारी, गैसस र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ ।
	उच्च शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या		११३९	१८००	१९००	२०००		
	अस्पताल पुग्न लाग्ने औसत समय	मिनेट		३०	२०	१५	१५		
	विरामी पर्दा सर्वप्रथम स्वास्थ्य संस्था/अस्पताल जाने जनसंख्या	प्रतिशत		९९।५	९९।५	९९।५	१००		
	कक्षा १० को जिपिए औसत	प्रतिशत		२।८(२।४	२।४(२।८	३।२(२।८	३।२(३।६		
	सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रमा रोजगार	प्रतिशत		२	२	४	१०		
प्रतिफल २.१: गुणस्तरीय र जीवपयोगी विद्यालय, प्राविधिक एवं उच्च शिक्षाको केन्द्रको रुपमा नगरपालिका विकास भएको हुनेछ ।	प्राविधिक शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या		१५८	१५८	५००	८००	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -विद्यालय सुधार योजना प्रतिवेदन -	- अभिभावक तथा स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिबद्धता र सहभागितामा अभिबृद्धि हुनेछ । - शैक्षि विकासमा सरकारी, नागरिक समाज र समुदायको सहकार्य र साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	विधालय विचैमा छोड्ने विद्यार्थी	संख्या		२००	२००	५०	०		
	विद्यालय वाहिर रहेका (५-१५ वर्ष)बालबालिका	प्रतिशत		५	२।५	१।५	०।०१		
	प्रारम्भिक बालकक्षामा अध्ययनरत ४-५ बर्षका बालबालिका	ज्ना		२१९५	२१९५	२३९५	३०००		
	कक्षा ८ को निरन्तरता दर	प्रतिशत		६०	६०	८०	९५		
	कक्षा १० को निरन्तरता दर	प्रतिशत		६०	६०	७५	८५		
	बालमैत्री सिकाई विधि अवलम्वल गर्ने विद्यालय	प्रतिशत		४९	६०	७५	१००		
	प्राविधिक शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या		१५८	१५८	४५०	१०००		
	उच्च शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या							
प्रतिफल २.२: सबै प्रकारको स्वास्थ्य सेवा	कम तौल भएका ५ बर्षमूनीका बालबालिका	प्रतिशत		०।२४	०।१४	०।१०	०।०५	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन	- सामाजिक सुरक्षा तथा सकारात्मक विभेद नीति र

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु: सूचक – विवरण	इकाई	दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था): पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पाँचौ बर्ष	पुष्ट्याईका आधारहरु	जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
तथा पोषण सुविधाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	पूर्व प्रसूति सेवा ४ पटक प्राप्त गर्ने गर्भवती	प्रतिशत		२७	५०	७०	९०	-प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	लक्षित वर्ग कार्यक्रमको निरन्तरता हुनेछ । - राजनीतिक प्रतिबद्धता तथा स्थानीय तहका सरोकारवाला बीच समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	जन्मदा २५०० ग्रामभन्दा कम जन्मतौल भएका शिशु	प्रतिशत		४	४	२	१		
	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउने गर्भवती महिला	प्रतिशत		८५	८५	९५	९९		
	झाडापखालाको संक्रमण दर (प्रति हजारमा)	ज्ना		५७६	४००	३००	२००		
	स्वाशप्रश्वासको संक्रमण (ब्च्क्ष्) दर (प्रति हजारमा)	ज्ना		२००	१००	१००	५०		
	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर	संख्या		१५०००	२००००	२००००	२५०००		
	आयोडिनयुक्त नून प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत		१००	०।०५	१।०	०।०५		
	आधारभुत सुविधा उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	संख्या		९	१	०	०		
प्रतिफल २.३: स्वस्छ खानेपानी सुविधा तथा स्वच्छता र स्वस्थ व्यवहारमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ	पाइपबाट वितरित पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी	संख्या		१२४८	३०००	४०००	८०००	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ । - स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	खानेपानी सुविधा उपलब्ध घरपरिवार	संख्या		२१४७	३०००	५०००	८०००		
	सुरक्षित शौचालय भएका घरधुरी	संख्या		८६१५	९५००	११५००	१२०००		
	जोखिमयुक्त अवस्थामा साबुन पानीले हातधुने अभ्यास गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत		८०	८५	९०	९५		
	फोहोर विसर्जन स्थल भएको घरपरिवार	संख्या		०	१२००	१४००	१५००		
	फोहोर वर्गीकरण गरी विसर्जन गर्ने परिवार	संख्या		२६८६	३०००	४०००	८०००		
प्रतिफल २.४: विपन्न, जोखिम रहेका, विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका तथा पछाडि परेका वर्गको सक्षमता, संलग्नता र आत्म विश्वासमा अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।	नेतृत्वदायी पदमा महिला र लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व भएका स्थानीय समिति/संरचना	संख्या		५	७	९	१५	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ । - सामाजिक सुरक्षा तथा सकारात्मक विभेद नीति र लक्षित वर्ग कार्यक्रमको निरन्तरता हुनेछ ।
	सीपमुलक तालिम प्राप्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	संख्या		०	१०	१२	२०		
	व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	संख्या		१८००	२०००	२५००	३८००		
	घर व्यवहार तथा कारोबार सम्बन्धी निर्णयमा महिला सहभागी हुने परिवार	संख्या		५०००	६२००	७०००	८५००		
प्रतिफल २.५: युवा वर्गको कार्यकुशलता, उद्यमशिलता र	सक्रिय युवाक्लब, संजाल तथा संस्था	संख्या		१५	२०	३०	४०	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -	- स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	क्लब, सञ्जाल र संस्थामा आवद्ध युवा	संख्या		५००	१०००	२०००	३०००		
	उद्यम व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा	संख्या		२५	५००	१०००	१५००		
	कभर्ड हल तथा खेलकुद मैदान	संख्या		१०	१०	१०	१०		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पााचौ बर्ष		
क्रियाशिलतामा अभिबृद्धि भएको हुनेछ।	जिल्ला, प्रदेश, राष्ट्रियस्तरमा प्रतिनिधित्व गर्ने खेलाडी	संख्या		३२	६०	८०	१००		- युवामैत्री वातावरण र लगानीमा बृद्धि हुनेछ।
प्रतिफल २.६: स्थानीय सम्पदा, कला, भाषा र संस्कृतिको संरक्षण, सम्बर्धन र प्रवर्द्धन भएको हुनेछ।	स्थानीय संस्कृति, कला, सम्पदा र साहित्य सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान	संख्या		०	१	२	२	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- सरकारी, गैर सरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ। - स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिबद्धता र सहभागितामा अभिबृद्धि हुनेछ।
	संरक्षित ऐतिहासिक सार्वजनिक पोखरी	संख्या		३	१	२	३		
	स्थानीय कला, संस्कृति, सम्पदा, भाषा साहित्यमा आधारित प्रकाशन	संख्या		१	२	५	७		
क.सं.	**प्रतिफल अनुसार प्रमुख आयोजना र कार्यक्रम**								
	दस्तावेजको परिच्छेद ४, ५, ६, ७ र ८ मा प्रस्तुत छ।	बजेट (रु.हजारमा)						-प्रगति तथा अनुगमन प्रतिवेदन	- स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।

नतिजा ३ भौतिक पूर्वाधार विकास

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पाचौ बर्ष		
लक्ष्य :नेपालको एक योजनाबद्ध र सुव्यवस्थित आवासीय, व्यावसायिक, शैक्षिक र भौगोलिक संगम शहरको रुपमा स्थापित हुने	प्रति परिवार वार्षिक औषत आय	रु. हजारमा		१०८६	१०८६	१३००	२०५०	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -अध्ययन प्रतिवेदन -मूल्याङ्कन प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	
	औसत आयु	वर्ष		६७५	६७५	६८	६९		
	मानव विकास सुचकाङ्क	इन्डेक्स		०।५२८	०।५२८	०।५१८	०।४१८		
	वार्षिक आम्दानीको दुई तिहाई भन्दा बढी रकम खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत		८१	८१	७५	७०		
	साक्षर जनसंख्या	प्रतिशत		७६.२	७७	८५	९५		
	बेरोजगार जनसंख्या	संख्या		१२७६४	१२५००	११००	७५००		
	संस्थागत क्षमता स्वमूल्याकंन स्कोर	अंक		८६	८७	९०	९५		
असर ३: बसोबास, व्यावसाय, बजार, शहरी सुविधा र अन्तर आवद्धता सहज, सुरक्षित र व्यवस्थित बनाउनु	सडक घनत्व (प्रति वर्ग कि.मी. सडक लम्बाई)	कि.मि.		२।०३७	२।५	३	४	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति प्रतिवेदन	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ। - समुदायको योगदान र निगरानीमा बृद्धि हुनेछ।
	पक्की सडकमा पुग्न लाग्ने औषत समय	मिनेट		३०	३०	१०	५		
	१२ है महिना यातायात सुचारु सडक लम्बाई	कि.मि.		३००	३२०	३२५	३५०		
	पक्की घरमा बसोबास गर्ने परिवार	संख्या		६६४१	६७००	८०००	१००००		
	स्वस्थ उर्जाको प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत		४६।१९	५०	७०	८०		
प्रतिफल ३.१:आवागमन, बजार एवं शहरी सुविधामा अभिबृद्धि भएको हुनेछ।	पक्की सडक	कि.मि.		५३	९	१०	१०	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- **स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।** - **संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ।**
	ग्राभेल सडक	कि.मि.		२१५	४०	४५	५०		
	पक्की पुल	संख्या		१०	३	४	४		
	नियमित मर्मत संभार हुने सडकको लम्बाई	संख्या		३०					
	वायोइञ्जिनिरिङ्ग प्रविधी प्रयोग र सडक किनार वृक्षारोपण सडक लम्बाई	कि.मि.		१०	५	७	८		
प्रतिफल ३.२: व्यवस्थित र सुरक्षित वस्ती तथा आवास र सार्वजनिक सुविधामा अभिबृद्धि भएको हुनेछ।	आधारभूत पूर्वाधारयुक्त व्यवस्थित बजार	स्थान		२	२	३	२	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति प्रतिवेदन	- संघीय शासन अनुसार नीति वातावरण तयार हुनेछ। - स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।
	सुरक्षित वस्तीमा बसोबास गर्ने परिवार	प्रतिशत		७०	७०	८०	९५		
	भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण दक्ष व्यक्ति	ज्ना		५०	५	१०	२०		
	भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका सार्वजनिक भवन	प्रतिशत		२२	१०	१२	१०		
	भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका आवास घर	प्रतिशत		२००	५०	७०	५०		
	व्यवस्थित नालाको लम्बाई	कि.मि.		१।५१३	१।५१३	२।०००	३।०००		
	चट्याङ रहित घर निर्माण	प्रतिशत		२०	२०	३०	४०		

<table>
<tr><th rowspan="3">नतिजा श्रृङ्खला</th><th colspan="8">सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु</th><th rowspan="3">जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान</th></tr>
<tr><th colspan="2">सूचक</th><th rowspan="2">दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)</th><th rowspan="2">आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)</th><th colspan="3">लक्ष्य (सम्मको अवस्था)</th><th rowspan="2">पुष्ट्याईका आधारहरु</th></tr>
<tr><th>विवरण</th><th>इकाई</th><th>पहिलो वर्ष</th><th>तेश्रो बर्ष</th><th>पाचौ बर्ष</th></tr>
<tr><td rowspan="5">प्रतिफल ३.३: विद्युत तथा स्वच्छ उर्जाको उपलब्धता र उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ।</td><td>सडक वत्ती जडान भएका स्थान</td><td>संख्या</td><td></td><td>१०</td><td>२</td><td>३</td><td>५</td><td rowspan="5">- नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल)
- सर्वेक्षण प्रतिवेदन
- प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन</td><td rowspan="5">- स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।</td></tr>
<tr><td>विद्युत् सेवा उपलब्ध घरधुरी</td><td>संख्या</td><td></td><td>११८२२</td><td>११८२२</td><td>११९००</td><td>१२०००</td></tr>
<tr><td>सुधारिएको ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवार</td><td>संख्या</td><td></td><td>५५८५</td><td>५५८५</td><td>६०००</td><td>७५००</td></tr>
<tr><td>धुवारहित चुल्हो जडान भएका परिवार</td><td>संख्या</td><td></td><td>०</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>सोलार प्रणाली भएका घरपरिवार</td><td>संख्या</td><td></td><td>३४</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="5">प्रतिफल ३.४: सूचना तथा संचार प्रविधिको उपलब्धता र उपयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ।</td><td>टेलिभिजन र कम्प्युटर उपलब्ध परिवार</td><td>प्रतिशत</td><td></td><td>८१०७</td><td>९०००</td><td>१००००</td><td>१२०००</td><td rowspan="5">- नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल)
- सर्वेक्षण प्रतिवेदन
- प्रगति प्रतिवेदन</td><td rowspan="5">- संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून तर्जुमा र अद्यावधिक हुनेछ।
- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ।</td></tr>
<tr><td>इन्टरनेट सेवा प्रयोग गर्ने जनसंख्या</td><td>प्रतिशत</td><td></td><td>३९१</td><td>१०००</td><td>३०००</td><td>७०००</td></tr>
<tr><td>टेलिफोन/मोबाइल प्रयोगकर्ता</td><td>संख्या</td><td></td><td>१०३८९</td><td>११०००</td><td>१२०००</td><td></td></tr>
<tr><td>स्थानीय स्तरका प्रकाशन र प्रसारण</td><td>संख्या</td><td></td><td>०</td><td></td><td>२</td><td>५</td></tr>
<tr><td>ईन्टरनेट सञ्चालन रहेका वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी र विद्यालय</td><td>वटा</td><td></td><td>२४</td><td>२८</td><td>३३</td><td>४०</td></tr>
<tr><td>क.सं.</td><td>प्रतिफल अनुसार प्रमुख आयोजना र कार्यक्रम</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td>दस्तावेजको परिच्छेद ४, ५, ६, ७ र ८ मा प्रस्तुत छ।</td><td>बजेट (रु.हजारमा)</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>- प्रगति तथा अनुगमन प्रतिवेदन</td><td>- स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।</td></tr>
</table>

नतिजा ४ वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पाचौ बर्ष		
लक्ष्य :नेपालको एक योजनाबद्ध र सुव्यवस्थित आवासीय, व्यावसायिक, शैक्षिक र भौगोलिक संगम शहरको रुपमा स्थापित हुने	प्रति परिवार वार्षिक औषत आय	रु. हजारमा		१०८६	१०८६	१३००	२०५०	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -अध्ययन प्रतिवेदन -मूल्याङ्कन प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	
	औसत आयु	वर्ष		६७५	६७५	६८	६९		
	मानव विकास सुचकाङ्क	इन्डेक्स		०।५२८	०।५२८	०।५१८	०।४१८		
	वार्षिक आम्दानीको दुई तिहाई भन्दा बढी रकम खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत		८१	८१	७५	७०		
	साक्षर जनसंख्या	प्रतिशत		७६.२	७७	८५	९५		
	बेरोजगार जनसंख्या	संख्या		१२७६४	१२५००	११००	७५००		
	संस्थागत क्षमता स्वमूल्याकंन स्कोर	अंक		८६	८७	९०	९५		
असर ४:जमीन, हरियाली र जलश्रोतको दीगो व्यवस्थापन र समुत्थानशिलता सुनिश्चित हुने	वनबाट नगरपालिकामा प्राप्त रोयल्टी	रु. हजारमा		११६२	१३३४	२००८	२८९१	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति प्रतिवेदन -वडा नं. ४, ५ अति उच्च जोखिम	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ। - वन तथावातावरण नीतिको पालना हुनेछ।
	दहत्तर बहत्तर र जराजुरी बिक्री शुल्क	रु. हजारमा		३००	४५०	५००	६००		
	रुख विरुवाले ढाकेको/हरियाली क्षेत्र	हेक्टर		१४१९	१९९०	१२०००	१२१००		
	संरक्षित खेतबारीको क्षेत्रफल	हेक्टर		४३२०	४५००	५०००	६०००		
	विपद्बाट प्रभावित घरपरिवार (२०७६/७७)	संख्या		५१५	५१५	३००	१००		
	अति जोखिममा रहेका घरपरिवार	प्रतिशत		७१६५	३०००	१५००	१०००		
	वनमा आधारित उद्यमबाट रोजगार जना	संख्या		५३०	६००	८००	१२००		
प्रतिफल ४.१: वन तथा हरियाली क्षेत्रमा बृद्धि भएको हुनेछ।	वनमा आधारित उद्योग व्यवसाय	संख्या		५३	६०	८०	१२०	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -डिभिजन वन कार्यालयको प्रगति प्रतिवेदन	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ। - वन तथा वातावरण नीतिको पालना हुनेछ।
	दर्ता निजी वन क्षेत्र	हेक्टर		३	४	७	१०		
	वृक्षारोपण गरिएको क्षेत्रफल	हेक्टर		२	२	३	६		
	वनमा आधारित उद्यम र आयआर्जन कार्यक्रमबाट लाभान्वित परिवार	परिवार		३	५	१०	१५		
	संरक्षित बाढी संवेदनशील वस्ती	संख्या		१२५	१२८	१३३	१४२		
	जैविक प्रविधिबाट नियन्त्रित खोला किनार तथा सडक र नहरको लम्बाई	कि.मि.		१	१।५	२	३		
	वायोइञ्जिनियरिङ प्रविधि प्रयोग संरचनाको लम्बाई	कि.मि.		०	१	३	५		
प्रतिफल ४.२: जल, जमीन र जलाधारका अन्य श्रोतको संरक्षण तथा उपयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ।	संरक्षित तथा व्यवस्थित पोखरी	संख्या		०	१	३	५	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -डिभिजन वन कार्यालयको प्रगति प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ। - स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।
	मनोरञ्जनस्थल, पार्क र हरित क्षेत्र	स्थान		७	७	१०	१५		
	ताल	संख्या		४					
	पोखरी	संख्या		१					

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पााचौ बर्ष		
प्रतिफल ४.३: पर्यावरणीय स्वच्छता, सुन्दरता र स्वच्छ व्यवहारमा अभिबृद्धि भएको हुनेछ ।	कम्पोष्ट-विन प्रयोग गर्ने तथा फोहोर वर्गीकरणको अभ्यास गर्ने परिवार	प्रतिशत		६४	६५	७०	७५	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -डिभिजन वन कार्यालयको प्रगति प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून तर्जुमा हुनेछ । - जनस्तरमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव सम्बन्धी जनचेतना बृद्धि हुनेछ ।
	परम्परागत उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिशत		३४	३२	२५	२०		
	संचालित व्यवस्थित सार्वजनिक शौचालय	संख्या		२	३	४	५		
	स्थानीय विपद् व्यवस्थापन तथा जलवायु अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन	भए/ नभएको		नभएको	भएको	भएको	भएको		
	नयाा घरमा एक विरुवा अभियानबाट रोपिएका विरुवा	संख्या		०	५००	१५००	३०००		
	तालिम प्राप्त स्थानीय खोज उद्दार र प्राथमिक उपचार कार्यकर्ता	संख्या		२०	२०	३५	५०		
	विपदबाट वार्षिक क्षती (जग्गा, बाली नाली, संरचना, पशु र अन्य सम्पत्ती)	रु. करोड		१।७८	१।७८	१।००	०।४		
	नदि कटान र डुवानबाट प्रभावित क्षेत्र	विघाहा		१२	१२	६	२		
प्रतिफल ४.४: विपद् जोखिम, विपद्जन्य क्षति र जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	सुरक्षित खुल्ला स्थान तथा आपत्कालीन सामुहिक आश्रयस्थल	संख्या		३	३	४	५	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून तर्जुमा हुनेछ । - संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ । - विपद जोखिम न्यूनीकरण हुनेछ ।
	विपद् व्यवस्थापन कोष रकम (बार्षिक)	रु. हजारमा		५००					
	सुरक्षित, व्यवस्थित आवास क्षेत्र/वस्ती	संख्या		९५	९८	१०५	११५		
	दस्तावेजको परिच्छेद ४, ५, ६, ७ र ८ मा प्रस्तुत छ ।	बजेट (रु.हजारमा)							

नतिजा ५ संस्थागत विकास तथा सुशासन

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पााचौ बर्ष		
लक्ष्य :नेपालको एक योजनाबद्ध र सुव्यवस्थित आवासीय, व्यावसायिक, शैक्षिक र भौगोलिक संगम शहरको रुपमा स्थापित हुने	प्रति परिवार वार्षिक औषत आय	रु. हजारमा		१०८६	१०८६	१३००	२०५०	- नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) - अध्ययन प्रतिवेदन - मूल्याङ्कन प्रतिवेदन - प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	
	औसत आयु	वर्ष		६७५	६७५	६८	६९		
	मानव विकास सुचकाङ्क	इन्डेक्स		०५२८	०५२८	०५१८	०४१८		
	वार्षिक आम्दानीको दुई तिहाई भन्दा बढी रकम खानामा खर्च गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत		८१	८१	७५	७०		
	साक्षर जनसंख्या	प्रतिशत		७६.२	७७	८५	९५		
	बेरोजगार जनसंख्या	संख्या		१२७६४	१२५००	११००	७५००		
	संस्थागत क्षमता स्वमूल्याकंन स्कोर	अंक		८६	८७	९०	९५	–	–
असर ५: नगरपालिकाको सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र जवाफदेहिताको स्तर बृद्धि हुने	नगरपालिकाको नीति, कानून, निर्णय र सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट सेवाग्राही	प्रतिशत		५०	६०	८०	९०	- नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) - सर्वेक्षण प्रतिवेदन - प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ । - संगठन र व्यवस्थापन सर्वेक्षण अनुसार संगठन संरचना, मानव संशाधन योजना र कार्यविवरण तयार हुनेछ ।
	प्रतिव्यक्ति बार्षिक बजेट लगानी	रु. हजार		१०००	३०००	५०००			
	सशक्तिकरण र क्षमता विकास कार्यक्रमबाट लाभन्वित विपन्न, पिछडिएको र लक्षित वर्ग	घरधुरी		१३५					
	न.पाउपलब्ध प्राविधिक मानव संशाधन	संख्या		१६	२०	२५	३०		
	नगरपालिका क्रियाशिल तथा साझेदार गर्ने गैसस, सहयोगी र नागरिक समाज संस्था	संख्या		५	७	९	१२		
प्रतिफल ५.१: स्थानीय नीति तथा कार्य सम्पादन प्रणाली सरल, स्पष्ट तथा पारदर्शी भएको हुनेछ।	नगरपालिकाले स्वीकृत गरेका नीति र कानून	संख्या		४७				- नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) - सर्वेक्षण प्रतिवेदन - प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ । - स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ ।
	– ऐन	संख्या		९	१३	१८	२२		
	– नियम तथा विनियम	संख्या		६	१०	१५	२०		
	– निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्ड	संख्या		३२	३०	३५	४०		
	क्रियाशिल नीतिगत समिति तथा संयन्त्र	संख्या		०					
	अभ्यास गरिएका सामाजिक जवाफदेहिताका औजारको प्रकार	प्रकार		४	४	७	१०		
	स्थानीय कानून, नीति र योजना तर्जुमा प्रक्रिया नागरिक पृष्ठपोषण र सुझाव लिने माध्यम	प्रकार		४	६	१०	१५		
	पेश भएका नीति, योजना तथा सेवा प्रवाह सम्बन्धी गुनासो अभिलेख प्रतिशत	प्रतिशत		२०	२०	४०	६०		

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पाचौ बर्ष		
	नगरपाालिका पेश भएका नीति, योजना तथा सेवा प्रवाह सम्बन्धी गुनासो अभिलेख भएका मध्ये समाधान भएका गुनासो अभिलेख	प्रतिशत		२०	३०	४०	६०		
प्रतिफल ५.२: संगठन विकास तथा स्थानीय सेवा व्यवस्थापन, क्षमता र कार्य सम्पादनमा अभिबृद्धि भएको हुनेछ।	नगरपालिकामा कार्यरत मानव संशाधन	संख्या		१२०				-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- संघीय प्रणाली अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून तर्जुमा हुनेछ। - संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ। - स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।
	नगरपालिका तथा वडा कार्यालय भवन	संख्या		५	७	८	१०		
	सेवा सुचारु सेवा तथा श्रोत केन्द्र (स्वास्थ्य, शिक्षा, कृषि, पशु सेवा, महिला र बालबालिका, वातावरण, सरसफाई आदी)	संख्या		१४	०	०	०		
	नगरपालिकामा संचालित संघीय र प्रदेश आयोजना तथा कार्यक्रम एवं इकाई (वार्षिक)	संख्या		८					
	संचालित स्थानीय शासन, योजना तर्जुमा र सेवाप्रवाह सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक		५	२	३	५		
	जवाफदेहिता, क्षमता विकास कार्यमा सहभागी जनप्रतिनिधि र नागरिक समाज	वटा		५	५	५	५		
प्रतिफल ५.३: आन्तरिक तथा वाह्य श्रोत परिचालन बृद्धि र व्यवस्थित भएको हुनेछ।	नगरपालिकाको बार्षिक आन्तरिक आय रकम	रु. हजारमा		१३०००	१५०००	२००००	२५०००	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन -वित्तीय प्रतिवेदन	- संघीय तथा प्रदेश राजस्व कानून उपलब्ध हुने तथा स्थानीय कानून तर्जुमा हुनेछ। - संघ, प्रदेश, विकास साझेदार, गैसस र समुदायको लगानी आकर्षण हुनेछ।
	राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	रु. हजारमा		१०७५६३८					
	वित्तिय समानीकरण अनुदान	रु. हजारमा		१५२११२					
	नगरपालिकाको कूल बार्षिक बजेट	रु. हजारमा		७२४०००	७२४०१०	७२४०१२	७२४५००		
	बार्षिक वास्तविक खर्च रकम	प्रतिशत		६७.६७	७५	८५	९५		
	समपुरक तथा विशेष अनुदान रकम	रु. हजारमा		१००००	२००००	३००००	४००००		
	अ/गैसस, विकास साझेदारबाट संचालित आयोजना/कार्यक्रमबाट लगानी रकम	रु. हजारमा		१२६२००	१३८८२०	१६७९७२	२०३२४६		
	समुदायको लगानी तथा योगदान रकम	रु. हजारमा		११७९९	१४२७६	१७२७४	१९००२		
	निजी क्षेत्रको लगानी	रु. हजारमा		४०४६४	४२५२२	५१४५२	६२२५६		
	लक्षित वर्ग बजेट प्रतिशत	रु. हजारमा		१५	१५	२०	२५		
प्रतिफल ५.४: विकास व्यवस्थापन प्रणाली प्रविधिमैत्री, समावेशी र	खण्डीकृत विषयगत तथा श्रोत नक्शा सहित वस्तुगत विवरण तयारी तथा अद्यावधिक	भए/नभएको		नभएको	भएको	भएको हुने	अद्यावधिक हुने	-नगर स्थितिपत्र (प्रोफाइल) -सर्वेक्षण प्रतिवेदन -प्रगति/अनुगमन प्रतिवेदन	- संघीय प्रणाली अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय नीति र कानून तर्जुमा हुनेछ।
	स्वीकृत स्थानीय गौरवका आयोजना	संख्या		ज्ञण					

नतिजा श्रृङ्खला	सूचक तथा पुष्ट्याईका आधारहरु								जोखिम पक्ष तथा पूर्वानूमान
	सूचक		दीगो विकास लक्ष्य (लक्ष्य र सूचक)	आधाररेखा (आ.व. ०७९/८० सम्मको अवस्था)	लक्ष्य (सम्मको अवस्था)			पुष्ट्याईका आधारहरु	
	विवरण	इकाई			पहिलो वर्ष	तेश्रो बर्ष	पाचौ बर्ष		
नतिजामूलक भएको हुनेछ।	स्वीकृत स्थानीय रणनीतिक/गुरुयोजना	विषय क्षेत्र		तर्जुमा भैरहेको		मध्यावधी समिक्षा		-वित्तीय प्रतिवेदन	- संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र निजी क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा बृद्धि हुनेछ। - स्थानीय सरोकारवालाको प्रतिवद्धता र सहभागिता समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीमा बृद्धि हुनेछ।
	नतिजामूलक ढाचामा आवधिक योजना तर्जुमा	भए/नभएको		तर्जुमा हुने	तर्जुमा हुने	तर्जुमा हुने	तर्जुमा हुने		
	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ढाचा तथा योजना	भए/नभएको		तर्जुमा हुने	तर्जुमा हुने	तर्जुमा हुने	तर्जुमा हुने		
	कूल आयोजना मध्ये उपभोक्ता समितिबाट कार्यान्वयन भएका आयोजनाको अनुपात	प्रतिशत		८०					
	समयमा सम्पन्न आयोजनाको अनुपात	प्रतिशत		७५	७५	८०	९९		
	आयोजना/कार्यक्रम अनुगमन प्रतिवेदन संख्या (पटके, मासिक, चौमासिक, बार्षिक)	पटक		पटक पटक	मासिक, अर्धवबर्षि, वार्षिक र योजनागत	मासिक, अर्धवबर्षि, वार्षिक र योजनागत	मासिक, अर्धवबर्षि, वार्षिक र योजनागत		
	नपाबाट प्रकाशित दस्तावेज र प्रतिवेदन	संख्या		छ				-	-
	योजना तर्जुमा तथा अनुगमन प्रक्रियामा लक्षित वर्ग/समुदायको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत		३३	३३	४०		-	-

परिच्छेद – ११
मध्यकालीन खर्च संरचना

अनुसूचीहरू

अनुसूचि १ - बस्तु स्थिति बिश्लेषण

१. आर्थिक विकास

गोदावरी नगरपालिका खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुने ।

सबल पक्ष :

- १ नं. वडादेखि १२ सम्मका सबै वडाहरुमा कृषि बालीको लागि उपयुक्त भएको ।
- गो.न.पा. मा आयात हुने तरकारीको उत्पादन गर्ने जमिन भएको ।
- अचारको उद्योग स्थापना भइरहेको ।

पशु

- खसी/बोका निर्यात गरिरहेको ।
- माछा, मासु तथा दूधमा आत्मनिर्भर भएको ।

पर्यटन

- गोदावरी, मष्टाधाम, बुढितोला, बान्देखाल, भल्का तथा नायलमा पर्यटकको आगमन भएको । (पिकनिक स्पोट)
- पर्यटन गुरुयोजना

औद्योगिक

- क्रसर उद्योगको लागि ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा प्रयाप्त मात्रामा भएको ।
- सिमेन्ट उत्पादनको लागि प्रयाप्त चुनढुङ्गा भएको ।
- वेत, बाँसका सामग्री तथा सालका पातको टपरीको लागि प्रयाप्त सामग्री भएको ।

सहकारी

- कृषि तथा पशुपालन र बचत सहकारी संसथहरुको स्थापना भएको ।

दुर्बल पक्षहरु :

कृषि

- आय आर्जनको लागि मात्र उपयोग गरेको व्यवसायीकरण नगरेको ।
- कृषकहरुलाई उचित मूल्य दिन नसकेको साथै सिष भण्डारणको व्यवस्था नभएको ।
- प्रयाप्त मात्रामा सिंचाईको व्यवस्था हुन नसकेको ।

पशु

- प्रयाप्त मात्रामा व्यवसायिक पशुपालक कृषकहरु नरहेको ।

- घाँसको बिऊ तथा मल प्रयाप्त मात्रामा कृषक समक्ष नपुगेको ।

पर्यटक

- होटल तथा बसोबासको लागि उपयुक्त व्यवस्था नभएको ।

उद्योग

- क्रसर उद्योग र सिमेन्टको लागि अनुमति नपाएको ।
- वेत, बाँस तथा सालका टपरीको लागि उचित मूल्य बजार व्यवस्थापन नभएको ।

कृषि सहकारी

- कृषकहरुमा समन्वय नभएर आफ्नो मनोमान्य अनुसार बिक्री गर्ने गरेको ।

कृषि तथा पशु विकास

लक्ष्य :

- कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि हुनेछ ।

उद्देश्य :

- कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको बजारीकरण र मूल्य सुनिश्चित ।
- कृषि तथा पशुपालनको विकास तथा विस्तार ।

रणनीति

- कृषि प्रणालीमा आधुनिकीकरण तथा यान्त्रीकरण गर्ने ।
- उन्नत पशुपालन तथा कृषि व्यवसायमा संलग्न कृषकहरुलाई उत्प्रेरण तथा आकर्षित गर्ने ।

पर्यटन

लक्ष्य :

- बाह्य पर्यटकहरुलाई आगमन गर्ने ।

उद्देश्य :

- आय आर्जनमा बृद्धि गर्ने ।

रणनीति :

- प्रसस्त मात्रामा होटल तथा बासस्थानको व्यवस्था गर्ने ।
- सुरक्षा तथा सरसफाईको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

उद्योग

लक्ष्य :

- न.पा. को आर्थिक वृद्धि हुनेछ ।

उद्देश्य :

- आर्थिक बृद्धिले जनताहरुको जीवनस्तरमा सुधार आउने ।

- उपभोक्ताहरुले सहज रुपमा सामानहरु खरीद बिक्री गर्न सकिने ।

रणनीति :

- संघीय सरकारसँग अनुमतिका लागि पहल गरी प्राप्त गर्नुपर्ने ।
- उचित ठाउँको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
- लगानीकर्तालाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने (कर सहजीकरण) ।

सहकारी

लक्ष्य :

- सबै तहका जनताहरुलाई जीवनयापन गर्नका लागि समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने ।

उद्देश्य :

- सहुलियत रुपमा कुनै पनि भेदभाव नगरी सहुलियत रुपमा सामग्री उपलब्ध गराउने ।

रणनीति :

- खरीद बिक्री डिपो निर्माण गर्ने ।
- सञ्चालक समितिको व्यवस्था गर्ने ।

सहकारी :

(१) न्यूनतम अति आवश्यक दाल, चामल, तरकारी र अन्य खाद्यवस्तुको बिक्री वितरण गर्ने संस्थाको स्थापना गर्नुपर्ने ।

- न.पा. ले/आफैँले
- न.पा. को पहलमा

(२) रसायनिक मलको प्रयोगले गर्दा जमिनको उर्वराशक्ति घट्नुको साथै यसबाट उत्पादित खाद्यवस्तुले मानव स्वास्थ्यमा हानी पुऱ्याउने भएकोले ।

(३) आर्गेनिक मल (प्राङ्गारिक मल) को कारखाना स्थापना गर्नुपर्ने ।

ooo

सामाजिक विकास क्षेत्र

शिक्षा :

पृष्ठभूमि :

लक्ष्य :

"आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि भएको हुनेछ।"

उद्देश्य :

- विद्यालय र समुदायलाई गुणस्तरीय शिक्षाका लागि प्रतिबद्ध गराउने।
- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि नीतिगत सुधार गर्ने।

रणनीति :

- क्षमता विकासका योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने।
- विद्यालयमा ल्याउने टिकाउने रणनीति तयार गर्ने।
- बीचैमा विद्यालय छोड्ने विद्यार्थी सङ्ख्यालाई न्यूनीकरण गर्न पर्याप्त पूर्वाधार र प्रविधिमैत्री बनाउने।

कार्यनीति :

- शिक्षक तालिमको अवसर दिने।
- अनुगमन पाटोलाई बलियो बनाउने।
- वि.व्य.स. लगायत सरोकारवालाहरुको क्षमता अभिवृद्दि गराउने।
- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा दरबन्दी मिलान गर्ने।
- प्राविधिक धारका विद्यालयहरु सङ्ख्यात्मकरुपले बढाउँदै जाने।
- पुरस्कार र दण्डको अवसर प्रदान गर्ने।
- विषयगत रुपमा दक्ष प्रशिक्षकको व्यवस्था उपलब्ध गराउने।

सबल पक्ष :	समस्या/चुनौति
१.शिक्षामा सहज र सुलभ पहुँचका लागि नगरभित्र ५७ सामुदायिक र ३७ संस्थागत विद्यालय रहेका छन । २.नगरभित्रको कूल जनसङ्ख्याको ८३% साक्षर रहेको । ३.शिक्षक अभावको समस्या सम्बोधन गर्न नगर शिक्षकको व्यवस्था गरिएको । ४.विद्यालयमा दिवा खाजा व्यवस्थापनका लागि भान्साको व्यवस्था गरिएको । ५.प्राविधिक धारका विद्यालयहरुको सङ्ख्या बढ्दै गइरहेको । ६.नयाँ निर्माण हुँदै गइरहेका संरचनाहरु बालमैत्रीर अपाङ्गमैत्री बन्दै गइरहेका ।	१.सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय बीचको जन बुझाईमा प्रष्ट पार्न नसक्नु । २.निःशुल्क शिक्षा नीति भए तापनि पूर्ण निःशुल्क हुन नसक्नु । ३.शिक्षकका लागि क्षमता विकास, पुनर्ताजकी तालिमको अवसर माग अनुसार हुन नसक्नु । ४.प्रविधिमैत्री शिक्षा भनिए तापनि पूर्ण रुपमा आत्मसात गर्न नसक्नु । ५.प्रविधिको सही सदुपयोग भन्दा दुरुपयोग बढ्दै जाने सम्भावना ।
अवसर :	
१. बालबालिकाहरुलाई घर नजिकै उच्च शिक्षा अध्ययनको अवसर रहेको । २. विद्यार्थी भर्नादर र टिकाउदर बढ्दै गइरहेको । ३. स्थानीय विषयवस्तुमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम अध्ययनको अवसर । ४. स्थानीय कृषि समूहले उत्पादन गरेका वस्तुहरुको खपतका साथै स्वास्थ्य निर्माणको अवसर । ५. प्राविधिक विषयको ज्ञान र जनशक्ति तयार बढ्दै जानुका साथै स्वरोजगारको अवसर बढ्नु ।	

शिक्षा :

पृष्ठभूमि :

सबल पक्ष :

- शिक्षामा सहज र सुलभ पहुँचका लागि नगरभित्र ५७ सामुदायिक र ३७ संस्थागत विद्यालय रहेका ।
- नगरभित्रको कूल जनसङ्ख्याको ८३% साक्षर रहेको ।
- शिक्षक अभावको समस्या सम्बोधन गर्न नगर शिक्षकको व्यवस्था गरिएको ।

- विद्यालयमा दिवा खाजा व्यवस्थापनका लागि भान्साको व्यवस्था गरिएको ।
- प्राविधिक धारका विद्यालयहरुको सङ्ख्या बढ्दै गइरहेको ।
- नयाँ निर्माण हुँदै गइरहेका संरचनाहरु बालमैत्रीर अपाङ्गमैत्री बन्दै गइरहेका ।

अवसर :

- बालबालिकाहरुलाई घर नजिकै उच्च शिक्षा अध्ययनको अवसर रहेको ।
- विद्यार्थी भर्नादर र टिकाउदर बढ्दै गइरहेको ।
- स्थानीय विषयवस्तुमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम अध्ययनको अवसर ।
- स्थानीय कृषि समूहले उत्पादन गरेका वस्तुहरुको खपतका साथै स्वास्थ्य निर्माणको अवसर ।
- प्राविधिक विषयको ज्ञान र जनशक्ति तयार बढ्दै जानुका साथै स्वरोजगारको अवसर बढ्नु ।

समस्या/चुनौति

- सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय बीचको जन बुझाईमा प्रष्ट पार्न नसक्नु ।
- निःशुल्क शिक्षा नीति भए तापनि पूर्ण निःशुल्क हुन नसक्नु ।
- शिक्षकका लागि क्षमता विकास, पुनर्ताजकी तालिमको अवसर माग अनुसार हुन नसक्नु ।
- प्रविधिमैत्री शिक्षा भनिए तापनि पूर्ण रुपमा आत्मसात गर्न नसक्नु ।
- प्रविधिको सही सदुपयोग भन्दा दुरुपयोग बढ्दै जाने सम्भावना ।

लक्ष्य :

"आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।"

उद्देश्य :

- विद्यालय र समुदायलाई गुणस्तरीय शिक्षाका लागि प्रतिबद्ध गराउने ।
- गुणस्तरीय शिक्षाका लागि नीतिगत सुधार गर्ने ।

रणनीति :

- क्षमता विकासका योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- विद्यालयमा ल्याउने टिकाउने रणनीति तयार गर्ने ।
- बीचैमा विद्यालय छोड्ने विद्यार्थी सङ्ख्यालाई न्यूनीकरण गर्न पर्याप्त पूर्वाधार र प्रविधिमैत्री बनाउने ।

कार्यनीति :

- शिक्षक तालिमको अवसर दिने ।
- अनुगमन पाटोलाई बलियो बनाउने ।
- वि.व्य.स. लगायत सरोकारवालालाई क्षमता अभिवृत्ति गराउने ।
- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा दरबन्दी मिलान गर्ने ।

- प्राविधिक धारका विद्यालयहरु सङ्ख्यात्मक बढाउँदै जाने ।
- पुरस्कार र दण्डको अवसर प्रदान गर्ने ।
- विषयगत रुपमा दक्ष प्रशिक्षकको व्यवस्था उपलब्ध गराउने ।

ooo

भौतिक पूर्वाधार विकास समिति

सबल पक्षहरु :

१. पूर्व पश्चिम राजमार्ग र धनगढी, अत्तरिया ६ लेन पक्की सडकको पहुँचमा रहेको ।

२. नगरभित्रका सम्पूर्ण कार्यालयहरु सडक पहुँचमा रहेको ।

३. खानेपानीमा पहुँच, विद्युत, सञ्चार, उर्जामा पहुँच ।

४. विद्यालय, वडा कार्यालय, प्रशासकीय भवन लगायत भूकम्प प्रतिरोध आवासीय भवन निर्माण ।

५. सहरी क्षेत्रमा ढलको सुविधा भएको ।

६. मोटर, पुल तथा झोलुङ्गे पुलको सुविधा, सिंचाई मोटर तथा नदी नियन्त्रणको व्यवस्थापन भएको ।

समस्याहरु

सडक तथा यातायात

१. प्रयाप्त मात्रामा कच्ची सडक रहेको ।

२. ग्रावेल सडक रहेका ।

३. निर्माण सम्पन्न भएका कालोपत्रे सडक नाली विहिन ।

४. ग्रामीण क्षेत्रहरुमा यातायातको समस्या, राजमार्ग पहुँचको समस्या ।

५. नयाँ बस्ती जोड्ने कल्भर्ट ताथ पुलको अभाव ।

६. पुराना बस्तीमा चौडा सडक बिस्तारको समस्या ।

७. सिंचाई तथा खानेपानीको समस्या ।

८. पुराना कच्ची ग्रावेल, धुले सडक स्तर उन्नतिको प्राथमिकतामा नपरेका ।

भवन, शहरी विकास तथा आवास

१. स्पष्ट ऐन, नियम तथा मापदण्ड नबनेको तथा विद्यमान ऐन, कानुन समय सापेक्ष परिमार्जन नभएको ।

२. धेरै जस्तो जग्गाहरु ऐलानी रहेको ।

३. मापदण्ड बमोजिम स्वीकृत संरचना अनुगमन तथा कार्यान्वयन गर्न जनशक्तिको कमी ।

४. विद्यमान आवासीय तथा सार्वजनिक भवनहरु आधुनिक मापदण्डमा नपरेको ।

५. अव्यवस्थित बसोबास व्यवस्थापनमा समस्या ।

६. पर्याप्त मात्रामा विद्यालय भवन, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य केन्द्र लगायतका भवनको अभाव ।

विद्युत तथा उर्जा

१. स्थानीय स्रोत साधनको अभाव ।

२. प्रयाप्त मात्रामा विद्युतको पहुँचमा कमी ।

३. सोलार, बायो ग्याँस लगायत आधुनिक उर्जाको उत्पादनमा कमी ।

उर्जा :

१. कच्चा पदार्थको प्रर्याप्तता ।

२. लगानीको अभाव ।

सञ्चार :

१. पूँजीको अभाव ।

२. कमजोर आर्थिक अवस्था ।

विद्युत तथा उर्जा

अवसर :

१. सोलार प्रणाली, बायो ग्याँस, एल.पी. ग्याँस लगायत आधुनिक उर्जाको विकास ।

२. ग्रामीण क्षेत्रमा विद्युत लाइन विस्तार ।

३. विपन्न परिवार आधुनिक चुलो वितरण, वायु उर्जा विस्तार ।

सञ्चार :

१. टेलिफोन, टेलिभिजन, इन्टरनेट सेवा विस्तार भएको ।

२. ग्रामीण क्षेत्रमा हुलाक सेवा विस्तार ।

चुनौति :

१. सडक तथा यातायात
   - दक्ष जनशक्तिको अभाव
   - पूँजी अभाव
   - ऐलानी क्षेत्र
   - कठिन भूगोल
   - मौजुदा अव्यवस्थित प्लानिङ्ग
   - नयाँ बस्ती विस्तारमा महंगो

२. भवन, शहरी तथा आवास
   - पूँजीको अभाव
   - जग्गाको अप्रयाप्तता
   - अव्यवस्थित बसोबास (शहरी विकास)
   - मापदण्डको पूर्ण पालना नहुनु

- लगानीमा समस्या

३. विद्युत तथा उर्जा

- राष्ट्रिय प्राथमिकतामा नपर्नु (बजेट व्यवस्थापन)
- कठिन भूगोल
- महंगो विद्युत महसुल

सञ्चार :

१. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विपन्न घरपरिवारमा टेलिभिजन, मोबाइल, इन्टरनेट लगायत अन्य सञ्चार सेवामा कमी ।

२. सञ्चार विस्तारमा जटिल भौगोलिक अवस्थिति (विस्तार लाइनमा) ।

अवसरहरु :

१. सडक तथा यातायात

- सु.प. प्रदेश राजधानी रहेको यस पालिकालाई आधुनिक सडक संजाल मार्फत् जोड्न सकिने ।
- सु.प. का ९ वटै जिल्ला लगायत यस क्षेत्रमा यातायात व्यवस्थापनको लागि आधुनिक बसपार्क निर्माण गर्न सकिने ।
- पर्यटकीय क्षेत्रहरुको विकास, कला संस्कृति संरक्षण विकास तथा ट्रेड उद्योग क्षेत्रको विकास ।
- नगरपालिकाभित्रका सम्पूर्ण कच्ची तथा ग्रावेल सडकहरुको स्तर उन्नति ।
- पूर्व पश्चिम राजमार्गमा हुने दैनिक दुर्घटना न्यूनीकरणका लागि विस्तार तथा छाडा चौपाया व्यवस्थापन, सडक बत्ती व्यवस्थापन, Traffic Sign and Signal Management.

भवन, सहरी तथा आवास :

- विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा प्रयाप्त भौतिक संरचनाको निर्माण ।
- सुरक्षित आवास सहित व्यवस्थित सहर निर्माण ।
- आधुनिक एवम् सुविधा सम्पन्न शहरी क्षेत्रको विकास, ढल व्यवस्थापन ।
- भूकम्प प्रतिरोधात्मक आवास निर्माण, आधुनिक पूर्वाधार सहितको व्यवस्थित सहर निर्माण ।

सडक तथा यातायात :

लक्ष्य/उद्देश्य

(१) गोदावरी नगरपालिकाभित्रका सम्पूर्ण वडाहरुलाई पक्की सडक संजालको पहुँचमा ल्याउने ।

(२) नगरका हरेक बस्तीहरुमा सार्वजनिक यातायात विस्तार गर्ने ।

(३) नगरभित्र निर्माण भएका र हुने सडकहरुमा नाली निर्माण गर्ने ।

(४) नयाँ बस्तीहरुमा सडक विस्तार गर्दा विद्युत, खानेपानी, स्वास्थ्य सरसफाई सहितको योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।

(५) सडकमा वातावरण मैत्रीको अवधारणा लागु गर्ने ।

(६) सहरी क्षेत्रका सडकहरुमा Smart Light को जडान गरी उज्यालो मैत्री बनाउने ।

(७) मुख्य सडकहरुमा Traffic Light को विस्तार गरिने ।

(८) इन्धन महंगी न्यूनीकरण गर्ने, E-Vehicle (विद्युतीय गाडीहरु) सञ्चालनमा ल्याउने ।

रणनीति :

(१) नगरभित्रका सम्पूर्ण सडकहरुको विस्तारित प्राविधिक अध्ययन गरी डिजाइन/इस्टिमेट गरी सो लाई नगरको प्राथमिकतामा राखी बहुवर्षीय योजनाको रुपमा अगाडि बढाइने ।

(२) नगरको विस्तारित MTMP तयार गरी यातायात सञ्चालन हुने रुटको विस्तृत अध्ययन गरी नगरको गुरुयोजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।

(३) नगर सार्वजनिक यातायात विद्युतीय माध्यमबाट सञ्चालन गर्न आवश्यक Charging Station निर्माण गरी अनिवार्य गराउने ।

(४) सडक विस्तार गर्नुभन्दा अगाडि आवश्यक आधारभूत भौतिक पूर्वाधार विकास अनिवार्य गर्ने ।

भवान, सहरी तथा आवास :

लक्ष्य/उद्देश्य :

- व्यवस्थित आवास निर्माण
- भूकम्प प्रतिरोधात्मक आवास निर्माण
- व्यवस्थित सहरको अवधारणा ल्याउने
- बाढी, पहिरो तथा जोखिम न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्बन गरिने ।

रणनीति :

- नगरपालिकाले सुरक्षित आवास निर्माणका लागि आवश्यक भवन मापदण्ड निर्माण गरी कडाइका साथ लागु गरिने र मापदण्ड कार्यान्वयन नगर्ने घरधनीलाई नगरपालिकाबाट सार्वजनिक सेवाबाट वञ्चित गराउने ।
- कुनै पनि भवन निर्माण गर्न अघि/अगाडि भवन संहिता र भवन मापदण्ड बमोजिम डिजाइन अनिवार्य गर्ने र त्यस्ता भवनहरु निर्माणको चरणमा नगरपालिकाका प्राविधिकबाट अनुगमन, नियमन गराउने व्यवस्था मिलाउने ।

- विद्यमान र अब उपरान्त निर्माण सहरी योजनाहरुको विस्तृत प्राविधिक सम्भावना अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्दा सहरको सुन्दरता, वातावरणीय पक्ष, सुरक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत पक्षहरुलाई प्राथमिकता गर्ने ।

विद्युत र उर्जा

लक्ष्य/उद्देश्य

- विद्युतमा पहुँच
- उर्जामा पहुँच

रणनीति

- नगर क्षेत्रभित्र रहेका विद्युतबाट वञ्चित बस्तीहरुमा लाइन विस्तार गर्नको लागि नगरको गुरुयोजना बनाई अगाडि गर्ने ।
- वायु उर्जा, सोलार, ग्याँस, बायो ग्याँस जस्ता आधुनिक उर्जाको स्रोतहरु सम्भाव्यता अध्ययन गरी नगरको बजेटमा व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

सञ्चार

लक्ष्य/उद्देश्य

- इन्टरनेटमा पहुँच (सञ्चारमा पहुँच)

रणनीति

- नगरका सम्पूर्ण बस्तीहरुमा इन्टरनेट, टेलिभिजनमा पहुँच पुऱ्याउने ताथ नगरको योजनामा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

ooo

वन, वातावरण, जैविक विविधता तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

सबल पक्ष :	**अवसर :**
- गोदावरी नगरपालिकाभित्र ८४ वटा सामुदायिक वन क्षेत्रले १०८५३.१ हेक्टर जमिन ओगटेको । - काठ, दाउराको सहज आपूर्ति । - पहिरो र नदी कटान नियन्त्रण । - गैरकाष्ठ वनपैदावारको सङ्कलन ।	- रोजगारीको अवसर सृजना गरेको । - चरन क्षेत्रको विस्तार । - वातावरण संरक्षण । - वनपैदावारमा आधारित उद्योगहरुको सञ्चालन ।
समस्या :	**चुनौति :**
- जङ्गली जनावरहरुको आतङ्क बढ्ने । - वन डढेलो नियन्त्रणको समस्या । - दक्ष जनशक्तिको अभाव ।	- जङ्गली जनावरहरुको चोरी निकासीमा नियन्त्रण गर्ने । - मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण गर्ने ।

फोहोरमैला व्यवस्थापन :	**अवसर :**
सबल पक्ष - एकीकृत फोहोरमैला व्यवस्थापन केन्द्र निर्माण कार्य सुरु । - स्रोतहरुमा वर्गीकरण । - टोल टोलमा कन्टेनरको व्यवस्था गरिएको ।	- सफा, स्वच्छ नगरपालिका घोषणा गर्ने । - सबै खाले सरुवा रोगको न्यूनीकरणमा टेवा पुगेको । - नगरपालिकाभित्र केही व्यक्तिहरुमा रोजगारीको अवस्था सृजना भएको ।
समस्या :	**चुनौति :**
- ढल निकास गर्न नसक्नु । - कन्टेनरको थप व्यवस्थापन गर्न नसकिएको । - टोल टोलमा थप फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न नसकिएको ।	- टोल टोलमा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्दै स्वच्छ र सफा नगरपालिका बनाउने । - फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना-मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक बजेटको अभाव ।

विपद् व्यवस्थापन

सबल पक्ष :	**अवसर :**

- विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, नियम र कार्यविधि निर्माण भई कार्यान्वयनमा रहेको । - नगर र वडास्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गरी सक्रिय कार्यान्वयनमा रहेको । - L.E.O.C. को स्थापना गरिएको । - कोषको स्थापना गरी राहतको व्यवस्था मिलाइएको । - तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्था गरिएको ।	- विभिन्न विपद्का घटनाबाट प्रभावित व्यक्तिहरुलाई राहतको व्यवस्था । - नगर र वडाका सबै विपद् व्यवस्थापन समितिहरुबाट विपद्बाट प्रभावित व्यक्तिहरुको छिटो छरितो उद्धार गरिएको ।
समस्या :	**चुनौति :**
- अव्यवस्थित शहरीकरण - दक्ष जनशक्तिको अभाव - उद्धारका सामग्रीहरुको अभाव	- पूर्व चेतावनी प्रणाली प्रभावकारी नरहेको

लक्ष्य :

- हराभरा वन, स्वच्छ वातावरण र संरक्षित जलाधार ।

उद्देश्य :

- व्यवस्थित र वातावरणमैत्री विकास ।
- विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गर्ने ।

रणनीति :

- वातावरणमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन गर्ने ।
- वन, वातावरण, जैविक तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि आवश्यक संरचनागत तथा नीतिगत प्रबन्धन गर्ने ।

०००

सुशासन तथा संस्थागत विकास समिति

समस्याहरु :

(१) नगरपालिकाको एकल अधिकार अन्तर्गतका धेरै कानुनहरु निर्माण गरेको तर सो सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति नभएका कारण मन्त्रालयबाट तयार गरेका नमुना कानुनहरुको भर पर्नु परेको ।
(२) नगरपालिकामा स्वीकृत दरबन्दी अनुसारका कर्मचारीहरु रहेको भए तापनि दक्ष र अनुभवी कर्मचारीहरुको अभाव रहेको ।
(३) कार्यालयबाट एकद्वार प्रणालीद्वारा सूचनाहरु जाने नगरेको ।
(४) कार्यालयलाई आवश्यक पर्ने सूचनाहरु एकै ठाउँमा भण्डारण हुन नसकेको ।
(५) सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापना हुन नसकेको ।
(६) कार्यालयबाट तयार गरेको O & M लाई समय सापेक्ष आवधिक गर्न नसकिएको ।
(७) नगरपालिकाको ठाउँ अभावका कारण नागरिक बडापत्र राख्न नसकेको ।
(८) न्यायिक समितिका मुद्दा हेर्ने छुट्टै इजलास तथा कोठा तयार गर्न नसकिएको ।
(९) कर्मचारीहरुलाई समय सापेक्ष विभिन्न प्रकारका तालिमको व्यवस्था गर्न नसकिएको ।
(१०) जनप्रतिनिधिहरुका लागि आवश्यक तालिमको व्यवस्थापन गर्न नसकिएको ।
(११) शाखागत रिपोर्टिङ्ग सिस्टम सबल बनाउनु पर्ने ।

सबल पक्ष

(१) २७ वटा ऐन बनेको
(२) ८ वटा निर्देशिका
(३) ३४ वटा कार्यविधिहरु
(४) ८ वटा नीति तथा योजनाहरु बनेका
(५) यस नगरपालिकामा स्वीकृत दरबन्दी बमोजिम कर्मचारीहरु पदपूर्ति गरिएको ।
(६) समितिका बैठकहरु निरन्तर रुपमा बस्ने गरेको ।
(७) LISA मा गत वर्षभन्दा राम्रो अङ्क प्राप्त भएको (८६%) ।
(८) कार्यालयका सूचनाहरु सामाजिक सञ्जाल, कार्यालयको वेभसाइटबाट सम्प्रेषण गर्ने गरेको ।
(९) कार्यालयमा आवश्यक Offline र Online Software सञ्चालनमा रहेको ।
(१०) सबै वडाहरुमा नागरिक बडापत्र राखिएको ।
(११) सूचना अधिकारी, गुनासो अधिकारी तोकिएको ।
(१२) प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्न ऐन २०७९ जारी गरिएको ।
(१३) सुशासन कार्यविधि, २०७६
(१४) गोदावरी नगरपालिकाको सार्वजनिक जवाफदेहिता प्रबर्द्धन कार्यविधि २०७९ जारी गरिएको ।
(१५) वडा कार्यालय र अन्य कार्यालयमा विद्युतीय माध्यमबाट पत्राचार गर्ने गरिएको ।
(१६) वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्थाहरु र नगरपालिकामा ई-हाजिरी प्रणाली पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन गरिएको ।
(१७) न्यायिक समितिमा दर्ता भएका धेरै मुद्दाहरु फछ्र्यौट गरिएको ।
(१८) GESI को Guidline को ड्राफ्ट तयार गरिएको ।
(१९) आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली र क्षमता विकास योजना निर्माणको चरणमा रहेको ।
(२०) नगरपालिकाको O & M बनेको ।
(२१) नगरपालिकाको प्रशासनिक भवन निर्माणको अन्तिम चरणमा रहेको र वडा कार्यालयहरुको जग्गा खरीद र प्रशासनिक भवनको लागि बजेटको व्यवस्थापन गरी निर्माणको चरणमा रहेको ।
(२२) वडाहरुमा रहेका मेलमिलाप कर्ताहरुलाई पुनर्ताजाकीय तालिम सञ्चालन गर्ने गरिएको ।

अवसरहरु :

(१) नियम, कानुन तथा कार्यविधि निर्माण हुने ।
(२) सुशासन कायम भई सेवा प्रवाह छिटो छरितो हुने ।
(३) नगरपालिकाप्रति जनविश्वास बढ्ने ।

(४) जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी नागरिकप्रति जवाफदेही हुने ।
(५) समग्रमा नगरपालिकाको विकास भई नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार हुने ।
(६) योजना अनुगमनमा सहयोग पुग्ने ।

चुनौतिहरु :

(१) संस्थागत क्षमता विकासको अभावमा नियम, कानुन, कार्यविधि निर्माण गर्न नसकिनु ।
(२) कानुन निर्माणमा संघ तथा प्रदेशमा निर्भर रहनु ।
(३) जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीलाई नियममा बाँध्न कठिनाई हुनु ।
(४) कर्मचारी र जनप्रतिनिधिहरुमा विज्ञताको अभाव हुनु ।
(५) निर्मित नीति, नियम तथा कानुनको परिपालना गर्न कठिनाई हुनु ।
(६) जनताका जनगुनासोहरु समयमै सुनुवाई गर्न नसकिनु ।

लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु :

(१) नगरपालिकालाई आवश्यक कानुन तथा कार्यविधि निर्माण गर्ने ।
(२) आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्माण गरी सुशासन कायम गर्ने ।
(३) कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिको क्षमता विकास गरी योग्य र सक्षम बनाउने ।
(४) नागरिक मैत्री नगरपालिका निर्माण गरी जनगुनासो सम्बोधन गर्ने ।
(५) सामाजिक परीक्षण सार्वजनिक सुनुवाई जस्ता जनउत्तरदायी सरकार बनाउने ।
(६) नगरपालिकाको राजस्व परिचालन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

०००

अनुसुची २ आवधिक योजना निर्माणका केहि झलकहरु

गोष्ठीलाई सम्वोधन गर्नु हुदै नगरप्रमुख बिरेन्द्र भट्ट

गोष्ठीका सहभागिहरु

गोष्ठीमा सहजीकरण गर्दै विषयगत विशेषज्ञ बिशनदेव जोशी

गोष्ठीलाई संचालन गर्नु हुदै ई.एफः.आई संस्थाका नरवहादुर साउद

गोष्ठीमा छलफल गर्दै विषयगत विशेषज्ञ

गोष्ठीमा सहजीकरण गर्दै विषयगत विशेषज्ञ बिशनदेव जोशी

गोष्ठीमा छलफल गर्दै विषयगत विशेषज्ञ तथा सहभागीहरु

गोष्ठीमा छलफल गर्दै विषयगत विशेषज्ञ तथा सहभागीहरु

अनुसूची ३ सन्दर्भ सामग्रीहरु

१. **नेपालको संविधानः** कानून किताव व्यवस्था समिति, सिंहदरवार काठमाडौ, २०७२

२. **दीगो विकासको लक्ष्य, अवस्था तथा गन्तव्य** (**२०१६-२०३०**) : नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, काठमाडौ

३. **नेपाल सरकारको दीर्घकालिन सोच, २०७५**: नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरबार, काठमाडौ

४. **पन्धौं राष्ट्रिय योजना** (**२०७६/७७-२०८०/८१**), **२०७६:** राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरबार काठमाडौ

५.**नेपाल सरकारको मध्यमकालिन खर्च संरचना, २०७६**: राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय, सिंहदरबार, काठमाडौ

६. राष्ट्रिय शहरी विकास रणनीति, २०१७ (भाग क, ख, ग) : नेपाल सरकार, शहरी विकास मन्त्रालय, काठमाडौं

८. **सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकारको पहिलो आवधिक योजना, २०७५:** प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, सुदुरपश्चिम प्रदेश, कन्चनपुर

९. **सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकारको मध्यमकालिन खर्च संरचना, २०७६:** प्रदेश नीति तथा योजना आयोग

१०.**स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४:** कानून किताब व्यवस्था समिति, सिंहदरबार काठमाडौ

११.**स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५**: राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय, सिंहदरबार, काठमाडौ

१२.**स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४**: नेपाल सरकार, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार काठमाडौ

१३. **सुदुरपश्चिम प्रदेश वस्तुस्थिति विश्लेषण विवरण, २०७५:** प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, सुदुरपश्चिम प्रदेश, कन्चनपुर

१४.**गोदावरी नगरपालिकाको वस्तुस्थिति सर्भेक्षण, २०७७**: नगर कार्यपालिका कार्यालय, सुदुरपश्चिम प्रदेश, कन्चनपुर

१५.**गोदावरी नगरापलिकाको नीति, कार्यक्रम तथा बजेट वक्तव्य (आ.व. २०७९/०८०):** नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, सुदुरपश्चिम प्रदेश सिस्नैया, कन्चनपुर

१६.**दोश्रो वहुक्षेत्रीय पोषण योजना** (**२०७५/७६-२०७९/८०**), राष्ट्रिय योजना आयोग, काठमाडौ